

LATVIJAS
PAŠVALDĪBU
SAVIENĪBA

LATVIJAS PAŠVALDĪBU SAVIENĪBA

ZINĀTNISKAIS PĒTĪJUMS

“Pašvaldības sociālās uzņēmējdarbības iespējas un privātās sociālās uzņēmējdarbības izmantošanas iespējas pašvaldības mērķiem”

3.NODEVUMS

“Pašvaldības sociālās uzņēmējdarbības iespējas un privātās sociālās uzņēmējdarbības izmantošanas iespējas pašvaldības mērķiem”

SATURA RĀDĪTĀJS

ATTĒLU SATURA RĀDĪTĀJS.....	4
TABULU SATURA RĀDĪTĀJS	6
SAISTĪBU ATRUNA	7
IZMAIŅU VĒSTURE	8
SAĪSINĀJUMI.....	9
1. KOPSAVILKUMS	10
2. IEVADS	15
2.1. Sociālās uzņēmējdarbības jēdziens	17
2.2. Sociālās uzņēmējdarbības politika un atbalsts	18
2.2.1. Sociālās uzņēmējdarbības koncepcija un tiesiskā regulējuma likuma projekts.....	19
2.3. Sociālās uzņēmējdarbības vides subjekti un to atbalsts	20
3. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS PIEREDZES RAKSTUROJUMS EIROPAS SAVIENĪBĀ.....	22
3.1. Metodoloģija	26
3.2. Regresijas analīze	29
3.2.1. Regresiju rezultāti	30
3.2.2. Regresiju analīzes secinājumi.....	32
3.3. Klasteru analīze.....	34
3.4. Sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas dalībnieku viedokļi.....	36
3.5. Secinājumi.....	37
4. SABIEDRISKĀ LABUMA ORGANIZĀCIJU, KOMERCSABIEDRĪBU UN AĢENTŪRU PIEREDZES RAKSTUROJUMS SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS JOMĀ LATVIJĀ.....	39
4.1. Valsts, pašvaldību aģentūru un pašvaldības iestāžu pieredzes raksturojums	41
4.1.1. Pašvaldību iestāžu pieredze	42
4.1.2. Valsts un pašvaldību aģentūru pieredze	44
4.2. Sabiedriskā labuma organizācijas kā sociālā uzņēmuma prototips Latvijā.....	46
4.3. Kapitālsabiedrību pieredze	49
4.4. Sociālo uzņēmējdarbību veicošo subjektu matrica	52
5. PAŠVALDĪBAS SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS IESPĒJAS UN PRIVĀTĀS SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS IZMANTOŠANAS IESPĒJAS PAŠVALDĪBAS MĒRĶIEM- METODOLOĢIJA	55
6. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS IZPRATNES PROBLĒMAS LATVIJAS PAŠVALDĪBĀS	57
7. IESPĒJAS LATVIJAS PAŠVALDĪBU IESAISTEI SOCIĀLAJĀ UZŅĒMĒJDARBĪBĀ	58
7.1. Pašvaldības organizāciju transformēšanas shēma.....	61
7.2. Pašvaldības jaunu uzņēmumu dibināšanā	62
7.3. Pašvaldības dibinātu sociālo uzņēmumu attīstības niša.....	64
7.4. Pašvaldības atbalsts sociālajiem uzņēmumiem.....	66
8. PAŠVALDĪBAS FUNKCIJU DELEĢĒŠANAS PROBLĒMAS: PRIVĀTĀ SEKTORA IZMANTOŠANAS IESPĒJAS PAŠVALDĪBAS MĒRĶIEM.....	67

9. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS IESPĒJAS SOCIĀLI ATSTUMTO IESAISTES, SOCIĀLI ATSTUMTO IEKĻAUŠANAS, CILVĒKRESURSU UN TERITORIJAS LABIEKĀRTOŠANAS PROBLĒMU RISINĀŠANA..	71
9.1. Darbā risināmo problēmu teorētiskie aspekti.....	71
9.2. Problēmu apraksts.....	73
9.2.1. Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas.....	73
9.2.2. Sociāli atstumto iekļaušanas problēmas	74
9.2.3. Pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmas	75
9.2.4. Cilvēkresursu attīstības problēmas	76
9.2.5. Teritorijas labiekārtošanas problēmas.....	76
9.3. Sociālās uzņēmējdarbības iespējas un izaicinājumi.....	77
10. REZULTĀTU ANALĪZE	79
10.1. Problēmu aktualitātes, nozīmīguma un resursu veidu trūkuma analīze.....	79
10.2. Sociālās uzņēmējdarbības iespējas sociāli atbalstāmo iesaistei un sociāli atstumto iekļaušanai.....	84
10.2.1. Pašvaldību un privātā sektora iesaistes iespējas problēmas risināšanā	86
10.3. Sociālā uzņēmējdarbībā cilvēkresursu attīstības problēmu risināšanā.....	87
10.3.1. Publiskā un privātā sektora iesaistes iespējas problēmas risināšanā	89
10.4. Sociālā uzņēmējdarbība teritorijas labiekārtošanas problēmu risināšana.....	90
11. SECINĀJUMI.....	92
12. PRIEKŠLIKUMI	95
IZMANTOTĀ LITERATŪRA	97
PIELIKUMI	102

ATTĒLU SATURA RĀDĪTĀJS

1.ATTĒLS: ZINĀTNISKI PĒTNIECISKAIS PAMATS UN PĒTĪJUMU VIRZIENI PAR SOCIĀLO UZŅĒMĒJDARBĪBU	16
2.ATTĒLS: ORGANIZĀCIJU DARBĪBAS VEIDI UN DARBĪBAS PROJEKCIJA	18
3.ATTĒLS: NOTIKUMU KOPUMS CEĻĀ UZ SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS TIESISKO REGULĒJUMU LATVIJĀ	19
4.ATTĒLS: ATBALSTA VEIDI SOCIĀLAJIEM UZŅĒMUMIEM LATVIJĀ.....	21
5. ATTĒLS: SOCIĀLO UZŅĒMUMU PĀRSTĀVĒTĀS DARBĪBAS JOMAS (2.PIELIKUMS) EIROPAS SAVIENĪBĀ.	22
6. ATTĒLS: SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS POPULARITĀTE.....	26
7. ATTĒLS: SABIEDRISKO UN PRIVĀTO UZŅĒMUMU KOPUMS PĒTĪJUMAM PAKĻAUTAJĀ LĪVĀNU NOVADA PAŠVALDĪBĀ.....	40
8. ATTĒLS: PAŠVALDĪBU FUNKCIJU ĪSTENOŠANAI IZMANTOTO SUBJEKTU DAŽĀDĪBA REPUBLIKAS NOZĪMES PILSĒTĀS.....	41
9. ATTĒLS: PIEMĒRS LĪVĀNU PAŠVALDĪBAS SOCIĀLĀ DIENESTA PIENĀKUMU NODOŠANAI CITĀM ORGANIZĀCIJĀM.....	45
10. ATTĒLS: SABIEDRISKĀ LABUMA STATUSU SAŅĒMUŠO ORGANIZĀCIJU UZRĀDĪTO DARBĪBAS SFĒRU ĪPATSVARS UN SASAISTE AR ŠĪ PĒTĪJUMA UZDEVUMIEM.	47
11. ATTĒLS: SOCIĀLO UZŅĒMĒJDARBĪBU VEICOŠO SUBJEKTU MATRICA SASAISTĒ AR SOCIĀLISMA UN LIBERĀLISMA DOGMU	53
12. ATTĒLS: DARBĀ RISINĀMĀS PROBLĒMAS, TO ĪSTENOŠANAI PRIMĀRĀ UN SEKUNDĀRĀ LĪMEŅA SASAISTE AR PUBLISKĀ UN PRIVĀTĀ SEKTORA SUBJEKTIEM LATVIJAS PAŠVALDĪBĀS.	56
13.ATTĒLS. PAŠVALDĪBU VIEDOKLIS PAR IESPĒJĀM UZLABOT SITUĀCIJU SABIEDRISKAJĀ UN SOCIĀLAJĀ JOMĀ PĒC SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS LIKUMA PIENĒMŠANAS.	58
14.ATTĒLS: PAŠVALDĪBU FUNKCIJU ĪSTENOŠANAI IZMANTOTO SUBJEKTU DAŽĀDĪBA UN FUNKCIJU SASAISTE AR PRIVĀTO SEKTORU REPUBLIKAS NOZĪMES PILSĒTĀS.....	59
15.ATTĒLS: AR UZŅĒMĒJDARBĪBAS METODĒM SABIEDRISKĀS PROBLĒMAS VISLABĀK RISINOŠO SUBJEKTU ĪPATSVARS LATVIJAS PAŠVALDĪBĀS.	60
16.ATTĒLS: PAŠVALDĪBU ORGANIZĀCIJU TRANSFORMĀCIJAS UN JAUNU SOCIĀLO UZŅĒMUMU IZVEIDES IESPĒJU SHĒMA.	62
17.ATTĒLS: LATVIJAS PAŠVALDĪBU NĀKOTNES POZĪCIJA SOCIĀLO UZŅĒMUMU ATTĪSTĪBĀ.	65
18.ATTĒLS: PAŠVALDĪBAS DELEĢĒTO FUNKCIJU ĪSTENOŠANAI IZMANTOTO SUBJEKTU HIERARHIJA UN IESPĒJAMĀ SASAISTE AR SOCIĀLAJIEM UZŅĒMUMIEM.	68
19. ATTĒLS: DARBĀ ANALIZĒTO PROBLĒMU AKTUALITĀTES ĪPATSVARS LATVIJAS PAŠVALDĪBĀS.....	79
20. ATTĒLS: ATBILŽU PĀRSKATS PAR 1. JAUTĀJUMS: NOVĒRTĒJIET ZEMĀK MINĒTĀS PAŠVALDĪBĀ ESOŠĀS PROBLĒMAS PĒC TO NOZĪMĪGUMA.....	80
21. ATTĒLS: RESURSU PIEEJAMĪBA PROBLĒMU RISINĀŠANAI.	80
22. ATTĒLS: KONKRĒTU RESURSU TRŪKUMS SOCIĀLI ATBALSTĀMO IESAISTĪŠANAS PROBLĒMAS RISINĀŠANAI.	82
23. ATTĒLS: KONKRĒTU RESURSU TRŪKUMS SOCIĀLI ATSTUMTO IEKĻAUŠANAS PROBLĒMAS RISINĀŠANAI.	82
24. ATTĒLS: KONKRĒTU RESURSU TRŪKUMS PAŠVALDĪBAS SOCIĀLO FUNKCIJU DELEĢĒŠANAS PROBLĒMAS RISINĀŠANAI.	83

25. ATTĒLS: KONKRĒTU RESURSU TRŪKUMS CILVĒKRESURSU ATTĪSTĪBAS PROBLĒMAS RISINĀŠANAI.	83
26. ATTĒLS: KONKRĒTU RESURSU TRŪKUMS TERITORIJAS LABIEKĀRTOŠANAS PROBLĒMAS RISINĀŠANAI.	84
27. ATTĒLS: RISINOT SOCIĀLI ATBALSTĀMO IESAISTĪŠANAS UN SOCIĀLI ATSTUMTO IEKĻAUŠANAS PROBLĒMAS, PAŠVALDĪBU IESPĒJAMĀS RĪCĪBAS SCENĀRIJU GRAFIKS.	87
28. ATTĒLS: RISINOT CILVĒKRESURSU ATTĪSTĪBAS PROBLĒMAS, PAŠVALDĪBU IESPĒJAMĀS RĪCĪBAS SCENĀRIJU GRAFIKS.	90
29. ATTĒLS: RISINOT TERITORIJAS LABIEKĀRTOŠANAS PROBLĒMAS, PAŠVALDĪBU IESPĒJAMĀS RĪCĪBAS SCENĀRIJU GRAFIKS.	91

TABULU SATURA RĀDĪTĀJS

1. TABULA: SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS DEFINĪCIJAS.	23
2. TABULA: SOCIĀLO UZŅĒMUMU DARBĪBAS LIELUMS ES.	24
3. TABULA: SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS POPULARITĀTE ES.	25
4. TABULA. PĒTĪJUMA MAINĪGO NOVĒROJUMU SARAKSTS.....	27
5. TABULA: APRAKSTOŠIE RADĪTĀJI.	30
6. TABULA: APRAKSTOŠIE RADĪTĀJI.	30
7. TABULA: IEDALĪJUMA KOPSAVILKUMS.	33
8. TABULA: KLASTERU PĀRSKATS.	34
9. TABULA: KLASTERU PĀRSKATS.	35
10. TABULA: KLASTERU PĀRSTĀVJI.	36
11. TABULA: JURIDISKO PERSONU SKAITA IZMAIŅAS PAŠVALDĪBĀS (2013 PRET 2014).	75
12. TABULA: TERITORIJU UN MĀJOKĻU APSAIMNIEKOŠANAS IZMAKSAS PAŠVALDĪBĀS.....	77
13. TABULA: KOPAS (A) UN KOPAS (B) LIELUMU APSKATS.	81
14. TABULA: KORELĀCIJAS KOEFICIENTU PĀRSKATS.	84

SAISTĪBU ATRUNA

Šis dokuments – “Pašvaldības sociālās uzņēmējdarbības iespējas un privātās sociālās uzņēmējdarbības izmantošanas iespējas pašvaldības mērķiem” - ir sagatavots saskaņā ar Latvijas Pašvaldību savienības doto darba uzdevumu, proti, 2016.gada 24.februārī noslēgto pakalpojuma līgumu Nr. 05-14/6/NFI “Par iepirkuma “Pētniecības, izstrādes un konsultāciju pakalpojumi zinātnisko pētījumu izstrādei projektā “Lietpratīga pārvaldība un Latvijas pašvaldību veikspējas uzlabošana””, identifikācijas Nr. LPS/2015/30/NFI.

Pētījumu laika posmā no 2016.gada marta līdz 2016.gada augustam SIA “Dynamic University” vadībā izstrādāja pētnieki:

- **pētnieks pašvaldību organizācijā:** Ainārs Brenčis (Dr.sc.administr.);
- **pētniece likumdošanas/publiskā sektora ekonomikas jautājumos:** Inga Šīna (Dr.oec.).

Pētījuma izstrādi koordinēja un uzraudzīja SIA “Dynamic University” projektu vadītāja: Sigita Ķirse (maģistra grāds sabiedrības vadībā) un valdes locekle Līna Dzene (maģistra grāds vadības zinātnēs).

Informācijas apkopojums, situācijas izvērtējums un secinājumi, kas minēti šajā dokumentā, ir balstīti uz dokumentāciju un sekundāro datu izpēti, kā arī intervijās iegūto informāciju. Par minēto dokumentu datu, informācijas un paziņojumu precizitāti, pilnību un atbilstību dokumentu oriģināliem, ir atbildīgi attiecīgās informācijas sniedzēji, un SIA „Dynamic University” nesniedz garantijas vai saistības šajā sakarā. SIA „Dynamic University” neatbild par sekām, kas izriet no šī dokumenta vai kādas tā daļas izmantošanas.

Pasūtītājs: Latvijas Pašvaldību savienība.

Izpildītājs: Dynamic University, SIA.

Pamatojums: 2016.gada 24.februārī noslēgtais pakalpojuma līgums Nr. 05-14/6/NFI.

Izstrādes periods: 2016.gada marts – 2016.gada augusts.

IZMAIŅU VĒSTURE

N.P.K.	IZMAIŅU RAKSTUROJUMS	DATUMS	VERSIJA	PAMATOJUMS
1	2	3	4	5
1.	Nodevuma versija, kura galējā projekta redakcijā elektroniski nosūtīta Pasūtītājam savstarpējai saskaņošanai.	29.08.2016	0,9	Nodevuma redakcija dokumenta gala versijas saskaņošanai.
2.	Nodevuma versija, kura gala redakcijā iesniegta Pasūtītājam saskaņā ar saņemtajiem komentāriem.	04.10.2016.	1,0	Gala nodevum, kas precizēts pēc Pasūtītāja komentāriem un, atbilstoši līguma nosacījumiem, iesniegts Pasūtītājam.

SAĪSINĀJUMI

SAĪSINĀJUMS	ATŠIFRĒJUMS, SKAIDROJUMS
AS	Akciju sabiedrība
BO	Bezpeļņas organizācija
ES	Eiropas Savienība
EK	Eiropas Komisija
FM	Finanšu ministrija
LDzK	Līvānu dzīvokļu komunālā saimniecība
LPS	Latvijas Pašvaldību savienība
LR	Latvijas Republika
LSA	Latvijas Samariešu apvienība
NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
NVO	Nevalstiskās organizācijās
PSRS	Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
SIA	Sabiedrība ar ierobežotu atbildību
SIVA	Sociālās integrācijas valsts aģentūra
SLO	Sabiedriskā labuma organizācija
SU	Sociālais uzņēmums
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VSAA	Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

1. KOPSAVILKUMS

Pētījuma mērķis ir izstrādāt lietišķo zinātnisko pētījumu par pašvaldību un privātās sociālās uzņēmējdarbības izmantošanas iespējām pašvaldības mērķu tuvināšanai.

Pētījuma uzdevumi:

1. Raksturot sociālās uzņēmējdarbības pieredzi citu valstu pašvaldībās.
2. Raksturot sabiedriskā labuma organizāciju, komercsabiedrību un aģentūru pieredzi Latvijā sociālās uzņēmējdarbības jomā.
3. Izvērtēt sociālās uzņēmējdarbības iespējas, lai risinātu:
 - a. sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas;
 - b. sociāli atstumto iekļaušanas problēmas;
 - c. pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmas;
 - d. cilvēkresursu attīstības problēmas;
 - e. teritorijas labiekārtošanas problēmas.
4. Pamatot iespējas pašvaldībām pašām iesaistīties uzņēmējdarbībā (komercdarbībā), kuras misijai ir sociāls, nevis peļņas raksturs, pamatojoties uz vietējā tirgus nepilnībām šādās jomās:
 - a. sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas;
 - b. sociāli atstumto iekļaušanas problēmas;
 - c. pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmas;
 - d. cilvēkresursu attīstības problēmas;
 - e. teritorijas labiekārtošanas problēmas.

Pētījumā izmantotā metodika:

1. Sekundāro datu analīze;
2. Kvantitatīvā datu ieguves metode pašvaldību anketēšanas veidā;
3. Kvalitatīvā metode klātienē apmeklējot pašvaldības, pašvaldību un privātās organizācijas un semistrukturētā veidā intervējot to vadītājus;
4. Datu analīzei izmantota regresijas, klasteru analīze, dispersijas analīze;
5. Pētījuma gaitas plānošanai pārejai no vispārīgā uz atsevišķo pielietota deduktīvā metode.

Pētījuma novitāte:

1. Izvērtēta pašvaldību iestāžu, aģentūru, NVO un komersantu, t.sk. ārzemju, pieredze sociālās uzņēmējdarbības jomā, noskaidrotas to priekšrocības un trūkumi, kas ļāva attīstīt dažādus scenāriju pieminēto subjektu iesaistei sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā.
2. Izanalizētas iespējas, galvenās pretrunas un šķēršļi pašvaldību iesaistei sociālajā uzņēmējdarbībā, jautājumu virzot no diviem saktu punktiem: pašvaldībām pašām iesaistīties sociālajā uzņēmējdarbībā vai izmantot privātā sektora kapacitāti.
3. Sniegti priekšlikumi sociālās uzņēmējdarbības izpratnes veidošanā, politikas attīstībā, privāto un pašvaldības sociālo uzņēmumu veidošanā vai transformācijā.

Pētījuma laika periods: pētījums tika veikts no 2016.gada marta līdz augustam.

Galveno pētījumā izmantoto jēdzienu definīcijas:

- Sociālā uzņēmējdarbība ir „process, kurā uzņēmējs ražo preces un/vai piedāvā pakalpojumus ar mērķi risināt sociālas problēmas nevis nodrošināt uzņēmuma īpašniekus ar peļņu” (Yunus, 2007).
- Sociālais uzņēmums ir “uzņēmums, kura galvenais mērķis ir sociālas ietekmes radīšana, nevis peļņas nodrošināšana īpašniekiem un iesaistītajām pusēm. Tas darbojas tirgū, ražojot preces un sniedzot pakalpojumus saimnieciskā veidā, kā arī izmanto peļņu sociālo mērķu sasniegšanai, un tam raksturīga atbildība pret vidi” (Labklājības ministrija).

SECINĀJUMI:

1. **Sociālās uzņēmējdarbības izpratnes problēmu dēļ**, to asociējot ar sociālajiem pakalpojumiem, jaunu sociālo uzņēmumu veidošanās smaguma centrs pašvaldībās varētu tikt saistīts ar sociālo dienestu klientiem un viņu nodarbināšanu. Atbildība par projektu īstenošanu tiks prasīta no dienestu vadītājiem, kas šobrīd, pamatojoties uz ierobežoto spēju nodrošināt organizācijas primārās funkcijas, iespējas

uzņemties sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvas pagaidām nesaredz. Līdzīgi tiks projicēts topošais sociālās uzņēmējdarbības likums, kur centrālais jautājums būs sociāli atbalstāmie un viņu nodarbināšana.

Secinājumi par aģentūru, iestāžu, NVO un kapitālsabiedrību pieredzi sociālajā uzņēmējdarbībā:

- Galvenais **sociālās uzņēmējdarbības prototips Latvijā ir NVO**, jo mūsdienās vārdu salikuma "bezpeļņas organizācija" vietā tiek lietots vārds "biedrība". NVO līdzdalība uzņēmējdarbībā līdz šim praksē pietiekami veiksmīgi ir risinājusi sociālās uzņēmējdarbības problēmas un mazinājusi politiķu interesi par līdzīgu iespēju piešķiršanu uzņēmumiem. Praksē problēmu nav bijis daudz, drīzāk pretrunas, kad ar uzņēmējdarbību nodarbojas tam nepiemērots subjekts, sevišķi tad, kad šī prakse nonāk pretrunā ar ES valdošo izpratni par sociālo uzņēmējdarbību. Tāpēc šī brīža sociālās uzņēmējdarbības likumprojektā notiek centieni šo pretrunu mazināt, sociālajā uzņēmējdarbībā iesaistot uzņēmumus, jo NVO sociālās uzņēmējdarbības niša aprobežojas ar sociālo pakalpojumu sektoru, proti, pat ja sociālajā uzņēmējdarbībā Latvijā nekas nemainās, NVO nespēs dublēt, piemēram, pašvaldības komunālos pakalpojumus. Lielākā kļūda, ko šai sakarā varētu pieļaut politiķi ir situācija, kad sociālās uzņēmējdarbības likums tiks vērsts uz darbības sfēru (sociālie pakalpojumi), kur patlaban darbojas NVO. Ja tā notiks, no likuma nebūs daudz ieguvumu, jo šeit sistēma, lai arī ar daudzām pretrunām, darbojas.
- Pašvaldību iestāžu un aģentūru kopīgs šķērslis sociālajā uzņēmējdarbībā ir funkciju centralizēta vadība**, kas skar lēmumu pieņemšanu, finansējumu, grāmatvedību, īpašuma uzturēšanu un nopelnīto līdzekļu izlietošanu. Iestādēm galvenais šķērslis uzņēmējdarbībā ir ierobežojumi saražotās produkcijas vai pakalpojumu pārdošanā. Tāpēc iestāžu izaicinājums ir: kā sociālā uzņēmējdarbība var palīdzēt to darbības efektivitātes un pakalpojuma uzlabošanā.
- Attiecībā uz produkta pārdošanu aģentūrās ierobežojumu ir mazāk. Galvenais šķērslis ir tas, cik intensīvi aģentūra izmanto iespējas, veicot uzņēmējdarbību, sniegt maksas pakalpojumus – kāds ekonomiskais pamats no tā veidojas. Tas lielākoties ir nenozīmīgs. Centralizācijas faktors nemotīvā attīstīt jaunu produktu, bet dziļi sociālā darbības ievirze (sevišķi sociālajos dienestos) mazina to cilvēku loku, kas sociālo pakalpojumu būtu gatavi saņemt par maksu.
- Kapitālsabiedrību pieredze sociālajā uzņēmējdarbībā raksturojama ar privātajām un pašvaldību komercsabiedrībām. Privātos komersantus sociālajā uzņēmējdarbībā var sadalīt divās kategorijās: a) komersanti, kas sevi deklarē par sociālajiem uzņēmējiem, veic sociālo uzņēmējdarbību un, mārketinga izpausmē, patapināti no uzņēmējdarbības gūst labumu. Viņu darbība ir daudz pētīta, tāpēc mazāk aktuāla; b) komersanti, kas veic sociālu vai hibrīda uzņēmējdarbību to neapzinoties. Viņu darbība nav pētīta, tāpēc aktuāla.
- Pašvaldību kapitālsabiedrībām sociālajā uzņēmējdarbībā šķēršļu ir maz**, galvenokārt tās ir pretrunas. Pirmkārt, pašvaldības organizācija, kam *a priori* jābūt bezpeļņas, spiesta darboties komersanta statusā, kura darbības mērķis pēc noklusējuma ir peļņa. Otrkārt, uzņēmums, kam peļņas labad, pēc būtības jābūt progresīvam un uz inovācijām tendētam, praksē sniedz viduvēju rezultātu, nereti savā darbībā izmantojot aģentūru vai iestāžu organizācijas principus. Pašvaldību kapitālsabiedrību misija nav progress, bet pakalpojuma stabilitāte – galvenais ir nodrošināt darbību, tās efektivitāte un kvalitāte ir sekundārs jautājums. Organizācijām ir grūti radīt kaut ko jaunu un nebijušu.

Secinājumu par pašvaldību iesaisti sociālajā uzņēmējdarbībā:

- Pašvaldības Latvijā (59%) vairāk būtu gatavas atbalstīt privāto sociālo uzņēmumu attīstību, nevis tos dibināt pašas (41%).** Tāpēc pašvaldību iekšienē ir lielāka varbūtība esošo organizāciju transformācijai, nevis jaunu sociālo uzņēmumu dibināšanai:
 - Pašvaldības kapitālsabiedrību jomā **transformāciju traucēs nevis objektīvie, bet subjektīvi šķēršļi**, jo siltums, ūdens, komunālie pakalpojumi un teritorijas labiekārtošana pašvaldībās tiek dēvēti par "fundamentālajiem sektoriem", kas to vadībai, asociējoties ar sociālajiem pakalpojumiem, būtu grūti apvienojami ar terminu "sociālā uzņēmējdarbība". Tāpēc **transformācijai vispirms tiks pakļauti pakalpojumi, kas atrodas pa vidu starp pašvaldību kapitālsabiedrību un iestāžu piedāvājumiem**;
 - Pašvaldības iestāžu un aģentūru sektorā sociālās uzņēmējdarbības loma ir saistāma ar: a) transformāciju, kas mazinot centralizācijas faktora ietekmi ļautu palielināt pašu ieņēmumus un mazinātu to vajadzību pēc pašvaldības finansējuma. Pirms tam būtu jāmēra, cik lielu līdzfinansējumu, darbojoties kā sociālais uzņēmums, šāda organizācija no pašvaldības prasīs; b) iestādes netransformēšanu, bet jauna sociālā uzņēmuma dibināšanu, kas pārņem tās iestādes funkcijas, kurās ir tirgus iespējas un pielietojamas uzņēmējdarbības metodes. Veidojas tandēms, kur iestāde pilda pašvaldības funkcijas, bet uzņēmums tai palīdz optimālāk izmantot savus resursus.

2. Sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas sākuma posmā jaunu pašvaldības sociālo uzņēmumu dibināšanas niša var tikt raksturota ar terminu "starpdisciplīna", vietā kur saduras stratēģiskās nozares un pašvaldību funkcijas, kuras labi īsteno pašvaldību iestādēm līdzīgās organizācijas un NVO. Tāpēc **sociālo uzņēmumu nišai Latvijā jāsākas tur, kur izsmeltas administratīvās metodes un jābeidzas tur, kur sākas komerciālais izdevīgums**, šo nišu atstājot hibrīda uzņēmumiem un komersantiem.
3. Ar savu materiālo un administratīvo resursu **pašvaldība ir** spēcīga uzņēmējdarbības uzsākšanā, bet ir **vāja jaunu uzņēmējdarbības ideju radīšanai** un vadīšanai, jo galvenais sociālo uzņēmumu dibināšanas motīvs pašvaldībā izrietēs no pašvaldības politikas īstenošanas, kur radošums un efektivitāte nav noteicošā. Pašvaldība sociālo uzņēmumu dibinās tikai tad, ja konstatēs, ka problēma ir hroniska un tiks nolems, ka privātā sociālā uzņēmuma darbība pašvaldībai rada vairāk problēmu, nekā labuma, kā arī secinās, ka patērētājam stabilitāte ir svarīgāka par efektivitāti.
4. **Privātā sektora uzņēmums** veidojas no uzņēmēja intereses un viņa ambīcijām un ir **spēcīgs jaunu uzņēmējdarbības ideju radīšanā**, tāpēc būtu nepieciešams radīt veidu tam, kā sociālās uzņēmējdarbības attīstībai abas puses spētu mazināt savas vājās pozīcijas apvienot ar otras stiprajām. **Apvienojot spēkus vienota mērķa sasniegšanai, būtu iespējams izveidot ideālo sociālo uzņēmumu.**

Secinājumi par pašvaldības funkciju deleģēšanu privātajam sektoram:

1. Ar funkciju deleģēšanas problēmām izpaužas šī pētījuma galvenā pretruna. **Pašvaldības** jaunus sociālos uzņēmumus dibinātu ne labprāt, tai pat laikā, **savas funkcijas privātajam sektoram deleģē arī ne labprāt**. Tas ir netiešs pierādījums tam, ka sociālās uzņēmējdarbības jomā Latvijā faktiski notiek, tomēr tā ir pretrunīga no kā veidojas negatīvas sekas.
2. Deleģēšanas pretrunu mazināšana būs viens no lielākajiem izaicinājumiem sociālās uzņēmējdarbības attīstībā, jo pašvaldības uzbūvējušas aizsardzības mehānismu, kam privātais sektors, pašvaldības funkciju izpildes asistēšanai, tiek cauri lielākoties tikai ar iepirkumu konkursiem, retāk pašvaldības atbalsta mehānismiem un sadarbības līgumiem. Funkciju deleģēšanā brīvība valda tikai pašvaldības iekšienē, kas mazina iespēju apvienot pašvaldības darbības stabilitāti ar privātā sektora efektivitāti.
3. Uzticēšanās problēmu dēļ **privātā sektora iesaiste ir vāja komunālo pakalpojumu jomā**, kur darbojas pašvaldību kapitālsabiedrības. Sociālo pakalpojumu sektorā situācija ir labāka. Tur ar iepirkuma vai sadarbības līgumiem, sociālajā uzņēmējdarbībā līdzdarbojas NVO.
4. Pagaidām **nav pamata uzskatīt, ka deleģēšanas prakse attiecībā uz sociālajiem uzņēmumiem nākotnē uzlabosies**. Situācijas uzlabošanai, deleģēšanas jautājumam jābūt īpaši atrunātam sociālās uzņēmējdarbības likumā.

Secinājumi sociālās uzņēmējdarbības izmantošanu sociāli atbalstāmo un sociāli atstumto iesaistei, cilvēkresursu attīstībai un teritorijas labiekārtošanai:

1. **Sociāli atbalstāmo iesaistes problēma pašvaldībās ir aktuālākā** (uzskata 49% pašvaldību), kam sekoja cilvēkresursu attīstības problēmas (29%), īpaši reģionos. Teritorijas labiekārtošanas problēmas ir mazāk aktuālas (11%). Vairāk nekā 80% pašvaldību norādījušas, ka pieminēto problēmu risināšanai ir nepilnīgs resursu apjoms. Tas nozīmē, ka sociālo un publisko pakalpojumu jomā ir vieta papildu pakalpojumu piegādātājiem – privātā sektora dibinātajiem sociālajiem uzņēmumiem.
2. Pamata uzņēmējdarbības metode sociāli atbalstāmo iesaistei un sociāli atstumto iekļaušanai Latvijā ir viņu nodarbināšana, kur labākie piemēri saistās ar NVO – tur cilvēkus nodarbina, pārdod viņu saražoto produkciju un atalgo, organizācijas darbību maksimāli tuvinot reālai dzīvei. Pašvaldību iestādēs iespējams rīkoties līdzīgi, tomēr eksistējošo pretrunu dēļ, indivīds turp dodas, lai lietderīgi pavadītu laiku, nevis strādātu. Tāpēc **jaunu sociālo uzņēmumu iesaiste pašvaldībās būtu saistāma ar sociālo dienestu un to struktūrvienību pakalpojuma pilnveidošanu**. Piemēram, sociālais dienests, kur sociāli atbalstāmie ražo produkciju un sociālais uzņēmums, kas nodarbojas ar tās noieta veicināšanu.
3. Sociāli atbalstāmo iesaistei un sociāli atstumto iekļaušanai, pašvaldības arī nākotnē galvenās cerības saista ar NVO. **Nākotnē vairāk sagaidāma, nevis NVO transformācija par sociālajiem uzņēmumiem, bet gan to dibināšana sasaistē ar NVO**. Sociāli atbalstāmo iesaistei pašvaldībām ir maza vēlme dibināt savus uzņēmumus, drīzāk tās gatavas atbalstīt privāto sektoru vai reorganizēt savas iestādes.
4. Arī cilvēkresursu attīstībai pašvaldības sociālos uzņēmumus dibinātu nelabprāt, bet labāk atbalstītu privāto sektoru. **Sociālās uzņēmējdarbības iespējas saistāmas ar izglītības sektoru, kur tandēmā – pašvaldības iestāde un privātais sociālais uzņēmums –, būtu sagaidāma pašvaldības pakalpojuma**

diversificēšana un optimālāka iestāžu resursa izmantošana. Otrs potenciālās attīstības segments cilvēkresursu attīstības jomā, ir uzņēmējdarbības atbalsts un cilvēku reemigrācijas veicināšana, vietā, kur saduras pašvaldības un vietējo komersantu intereses. Patlaban izplatītākā prakse ir studējošo un jaunu uzņēmumu dibināšanas līdzfinansēšana, kā arī atbalsts prioritāro profesiju piesaistei.

5. Teritorijas labiekārtošana ietilpst pašvaldības t.s. "fundamentālo pakalpojumu" sektorā, kur negatīvās prakses dēļ, prāvajam sektoram neuzticas. Pētījums atklāja, ka **drīzāk notiks esošo kapitālsabiedrību transformācija** (pretrunu mazināšana) vai atsevišķu pašvaldības sociālo uzņēmumu dibināšana, **nevis deleģēšana privātajam sektoram.**

PRIEKŠLIKUMI

Priekšlikumi likumdevējam un sociālās uzņēmējdarbības politiku ietekmējošajiem subjektiem:

1. Izpratnes palielināšanai un stereotipu mazināšanai, ieteicams ieinteresēto pušu virzienā vērsts **sociālās uzņēmējdarbības termina skaidrojums, kur akcentētas termina sabiedriskās, nevis tikai sociālo pakalpojumu dimensijas.**
2. Pirms sociālās uzņēmējdarbības likuma pieņemšanas **nepieciešams izvērtēt to, kā vēlāk darbosies NVO un jaundibinātie sociālie uzņēmumi.** Tas ir vajadzīgs, lai izvairītos no situācijas, kad pieminētās organizācijas savstarpēji konkurē sociālo pakalpojumu sektorā, ko patlaban aizpilda NVO, bet nišas, kur visvairāk nepieciešams tiesiskā regulējuma atbalsts, paliek neskartas.
3. **No sociālajā uzņēmējdarbībā darbojošos subjektu loka, ieteicams lielākās pūles veltīt to komersantu identificēšanai, kas sev neapzinoties, neizdevīgā juridiskajā statusā, veic sociālo vai hibrīda uzņēmējdarbību.** Tā kā par šiem subjektiem Latvijā ir maz zināms, nepieciešama to pieredzes dziļāka izzināšana, kas kalpotu par pamatu pilnvērtīgāka likuma sagatavošanai. Pavediens uz šādu organizāciju apzināšanu ir to iepriekšēja darbība bezpeļņas organizācijas (BO) statusā, pašvaldību kapitāla daļas, vai cita veida aktīva saikne ar pašvaldībām. Šī darba rezultāti ļaus paplašināt sociālās uzņēmējdarbības dimensijas, izprast un akcentēt hibrīda uzņēmumu vajadzības un lomu, kā arī mazināt sociālo pakalpojumu dominanti sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā.
4. Topošajā **sociālās uzņēmējdarbības likumā, sadaļā kas skar funkciju deleģēšanas problēmu, nepieciešams iestrādāt mehānismu, kā pašvaldība un privātā sektora uzņēmums spētu mazināt savas vājās pozīcijas un apvienot ar otras stiprajām,** jo ar savu materiālo un administratīvo resursu pašvaldība ir spēcīga uzņēmējdarbības uzsākšanā, bet ir vāja jaunu uzņēmējdarbības ideju radīšanai un vadīšanai. Tas ļautu mazināt pašvaldības funkciju deleģēšanas problēmu un mazināt šī pētījuma galveno pretrunu, ka pašvaldības jaunus sociālos uzņēmumus dibinātu ne labprāt, tai pat laikā, savas funkcijas privātajam sektoram deleģētu arī ne labprāt.
5. Izstrādājot sociālās uzņēmējdarbības likuma projektu, ņemot vērā sociālajā uzņēmējdarbībā iesaistīto subjektu dažādību, **izvērtēt iespējas piešķirt nevis sociālā uzņēmuma, bet gan sociālās uzņēmējdarbības veicēja statusu, neatkarīgi no tā, vai organizācija ir NVO, SIA, pašvaldības iestāde vai aģentūra.** Pašreizējais likumprojekts atbalsta tīro sociālo uzņēmumu, bet diskriminē tās organizācijas uz kuru pleciem patlaban balstās lielākais sociālās uzņēmējdarbības slogs.
6. Izstrādājot sociālās uzņēmējdarbības likuma projektu, **atbalstu sociālajiem uzņēmumiem veidot vadoties no to veida un organizāciju veicamās sociālās misijas,** jo sociālās misijas dziļums mazina uzņēmuma spēju konkurēt un palielina tā vajadzību pēc atbalsta. Piemēram, atsevišķi nosacījumi NVO, atsevišķi nosacījumi tīrajiem sociālajiem uzņēmumiem un atsevišķi nosacījumi hibrīda uzņēmumiem utt.

Priekšlikumi pašvaldībām:

1. Pašvaldību vadībai **ieteicams uz sociālo uzņēmējdarbības iespējām raudzīties plašākā – sabiedriskā mērogā, nevis tikai sociālo pakalpojumu kontekstā.** Tas ļaus izvērtēt dažādo subjektu, pašvaldības un privāto, lomu sociālajā uzņēmējdarbībā un viņu atbalsta iespējas. Īpaši ieteicams izvērtēt konkrētas pašvaldības hibrīdās uzņēmējdarbības praksi un iespējas, jo šis jautājums Latvijā ir maz pētīts.
2. Ar mērķi izmantojot sociālo uzņēmējdarbību uzlabot iestāžu efektivitāti, ieteicama to darbības izvērtēšana. Pirmkārt, jānoskaidro tās iestādes, kas, mazinoties centralizācijas faktoram spētu palielināt pašu ieņēmumus.

Tās būtu iespējams transformēt par sociālajiem uzņēmumiem. Otrkārt, jāidentificē tās iestādes, kurās jaundibināts sociālais uzņēmums pārņemtu tās funkcijas, kurās ir tirgus iespējas un pielietojamas uzņēmējdarbības metodes. Piemēram, skola, kur iestāde piedāvā izglītību par brīvu, un sociāls uzņēmums, kur cilvēkiem tiek piedāvāts mācīties par maksu. Piemēram, sociālais dienests, kur sociāli atbalstāmie ražo produkciju un sociālais uzņēmums, kas nodarbojas ar tās noietu.

3. Ignorējot stereotipu, ka sociālā uzņēmējdarbība nozīmē sociālo pakalpojumu sniegšanu, pašvaldību vadībai **ieteicams nākotnē nevilcināties ar kapitālsabiedrību transformāciju par sociālajiem uzņēmumiem**, jo šķēršļu tam maz. Lai arī par uzņēmuma efektivitātes palielināšanos runāt būtu pārāgi, tas ļautu likvidēt pretrunas, kas skar pašreizējo kapitālsabiedrību darbību – komersants, kura reālā darbība no komercdarbības ir tāla.
4. Nākotnē pašvaldībām **dibinot sociālos uzņēmumus, tos ieteicams izmantot ne tikai kā politikas īstenošanas instrumentu, bet veidu kā pašvaldībā virzīt novitāti esošo problēmu risināšanā**. To veicinātu privātā sektora sociālo uzņēmumu aktīvāka iesaiste, atbalstot tos individuus, kas jau šobrīd, personīgā aicinājuma virzīti, paralēli komercdarbībai, veic sociālo misiju. Šādu uzņēmēju stimulēšanā pašvaldībām ieteicams neaprobežoties ar iepirkuma līgumiem, bet izmantot pilnvērtīgākas pašvaldību funkciju deleģēšanas formas.

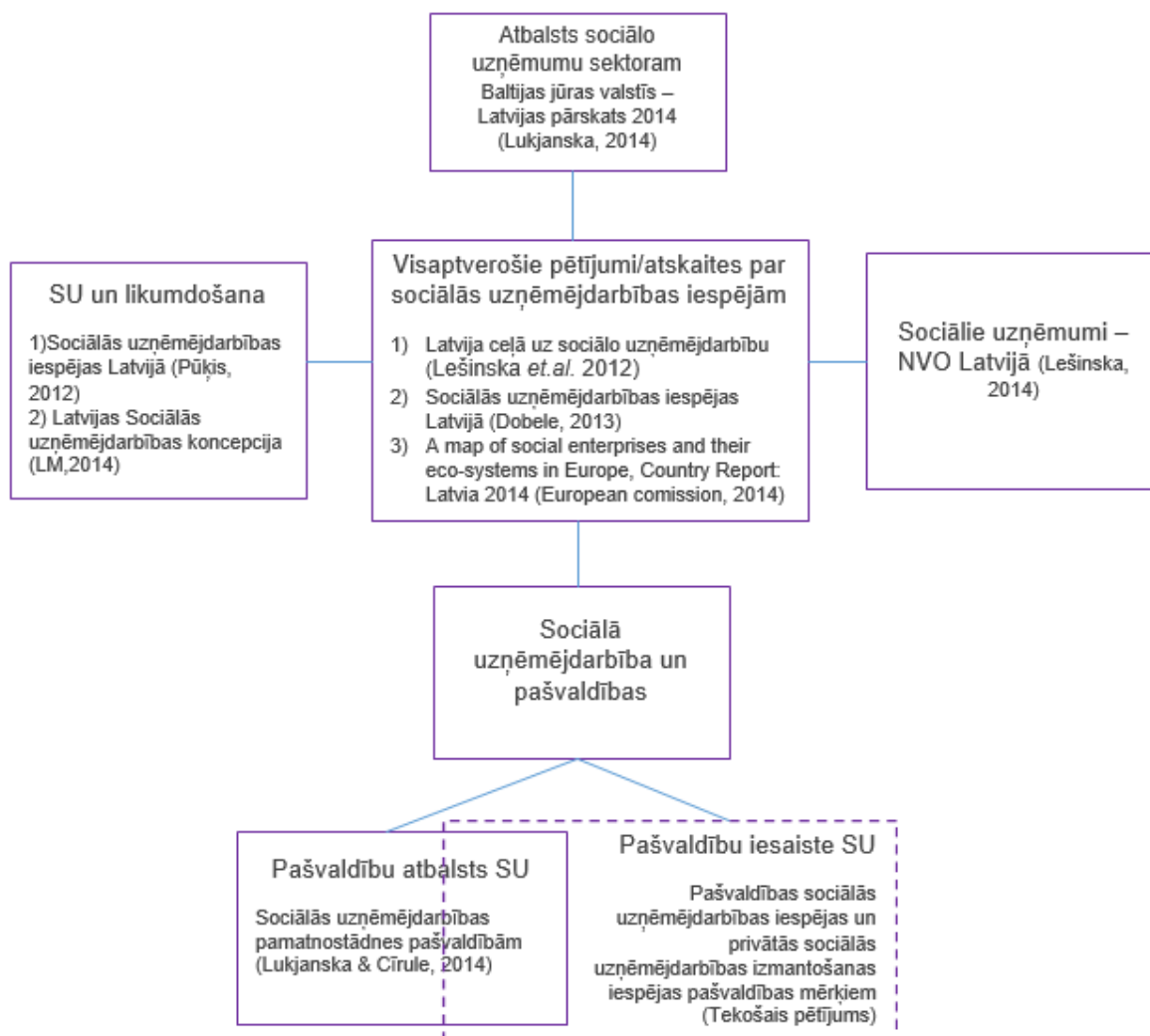
2. IEVADS

Sākoties 21.gadsimta otrajai dekādei, sociālās uzņēmējdarbības jēdziens Latvijā kļuvis arvien aktuālāks. To veicinājusi citu valstu prakse, Eiropas Savienības (ES) iniciatīvas un valstī esošās problēmas, kurām publiskais un privātais sektors nespēj dot labu risinājumu. Latvijā notikušas ar sociālo uzņēmējdarbību saistītas diskusijas, veikti lietišķas dabas un zinātniski pētījumi, kuros sniegti priekšlikumi sociālās uzņēmējdarbības attīstībai. Zinātniskais un lietišķais materiāls par sociālo uzņēmējdarbību, salīdzinot to ar citām nozarēm, piemēram, teritoriālo mārketingu, ir samērā liels un ļauj iegūt labu priekšstatu par esošo situāciju. Nozīmīgākie darbi ir Lešinskas *et.al.* (2012) pētījums "Latvija ceļā uz sociālo uzņēmējdarbību". Eiropas sociālā fonda līdzfinansēts Pūķa (2012) pētījums "Sociālās uzņēmējdarbības iespējas Latvijā" ar mērķi no sociālās ekonomikas viedokļa veikt likumu monitoringu un izstrādāt priekšlikumus likumdošanas uzlabošanai. No akadēmiskajiem darbiem zīmīgs ir Dobeles (2013) promocijas darbs "Sociālās uzņēmējdarbības iespējas Latvijā". Izmantojot darba rezultātus, pieminētā autore publicējusi mācību grāmatu un vairākas zinātniskās publikācijas. Ar Ziemeļu Ministru padomes finansiālu atbalstu 2014.gada nogalē izstrādāts ziņojums - "Sociālās uzņēmējdarbības pamatnostādnes, labās prakses apkopojums un ieteikumi Latvijas pašvaldībām" (Lukjanska & Cīrule, 2014).

Paralēli 2014.gadā ar Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instrumenta un Latvijas valsts finansiālu atbalstu Lešinska (2014) veikusi pētījumu "Sociālie uzņēmumi – nevalstiskajās organizācijās Latvijā", kur akcentēta nevalstisko organizāciju (NVO) loma sociālajā uzņēmējdarbībā. Tāpat 2014. gadā publicēta Eiropas Komisijas (EK) atskaite (apskats) par sociālo uzņēmējdarbību Latvijā "A map of social enterprises and their eco-systems in Europe, Country Report" (European Commission, 2014). Visi pieminētie darbi tikuši izstrādāti izmantojot dažādu ārējo finanšu instrumentu atbalstu, kas pasvīturo ārpus Latvijas esošu spēku ieinteresētību sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā. Tas liecina par to, ka sociālā uzņēmējdarbība Latvijā ir drīzāk ārēju spēku virzīta, nevis attīstījies valsts iekšienē, tāpēc šai kontekstā diskusija notiek nevis par sociālās uzņēmējdarbības attīstības, bet gan adaptēšanas iespējām un problēmām. Izņēmums ir organizācijas, kam piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas (SLO) statuss, kas raksturojami kā Latvijas versija tam, ko pasaulē saprot ar vārdu sociālais uzņēmums. Sociālās uzņēmējdarbības popularitāte Latvijā saistāma ar to, ka salīdzinājumā ar citām ES valstīm, Latvijā pagaidām nav sociālās uzņēmējdarbības tiesiskā regulējuma, veidojot pretrunu ar ES 2011. gadā apstiprināto sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvu, kas uzliek dalībvalstīm pienākumu izstrādāt normatīvo regulējumu, un finanšu atbalsta instrumentus sociālās uzņēmējdarbības jomā savā valstī (Eiropas komisija, 2011).

1.attēls raksturo virzienus, kuros bijuši projicēti Latvijā īstenotie pētījumi. Tie vispirms bijuši visaptveroši un vēlāk tikuši fokusēti konkrētā virzienā, skarot NVO, pašvaldības un likumdošanu. Pieminēto pētījumu kopums liecina, ka sociālās uzņēmējdarbības jēdziens Latvijā pēdējo piecu gadu laikā ir bijis populārs, jo līdz 2010. gadam par sociālo uzņēmējdarbību diskutēts samērā maz.

1.attēls: Zinātniski pētnieciskais pamats un pētījumu virzieni par sociālo uzņēmējdarbību.
(Avots: Autoru izstrādāts)

Pieminētās aktivitātes ir vērstas uz to, lai atrisinātu pašreiz aktuālāko problēmu, kas ir tiesiskais regulējums – Latvijā ir daudzas sociālajiem uzņēmumiem līdzīgas organizācijas, bet tās valstī nav atzītas, kā iznākumā jau tā plašo sociālās uzņēmējdarbības jēdzienu var traktēt dažādi, ja vien tas nonāc pretrunā ar tā galvenajām pazīmēm.

Lai apvienotu un atbalstītu uzņēmējus un citus subjektus, kuri uzskata sevi par sociālajiem uzņēmējiem, 2015.gada nogalē tika dibināta "Latvijas sociālās uzņēmējdarbības asociācija" (Latvijas sociālās uzņēmējdarbības asociācija, n.a.). Spiedieni uz valdību pastiprināja dažādu formātu sabiedriskās diskusijas. Piemēram, kopš 2009. gada Latvijā notiek sociālās uzņēmējdarbības forums par aktuālāko Baltijas reģionā (Fonds atvērtai sabiedrībai, 2015). 2015.gada 23. septembrī seminārs jauniešiem "Sociālā uzņēmējdarbība Latvijā: Tavs izaicinājums nākotnei? (Eiropas Savienības māja Rīgā, 2015)" 2015.gada 27. februārī diskusija Krāslavā „Sociālā uzņēmējdarbība Latgalē – iespējas un izaicinājumi" (Latgales plānošanas reģions, 2012). Arī Latvijas augstskolas iesaistījušās sociālās uzņēmējdarbības virzīšanā. Piemēram, Latvijas Lauksaimniecības universitāte Vadības studiju programmā ir iekļāvusi studiju kursu "Sociālā uzņēmējdarbība". Līdzīgi rīkojusies arī Banku augstskola un Stokholmas Ekonomikas augstskola, savukārt, Latvijas Kristīgā akadēmija ir izstrādājusi sociālās uzņēmējdarbības vadības profesionālā maģistra studiju programmu.

2.1. Sociālās uzņēmējdarbības jēdziens

Tā kā sociālās uzņēmējdarbības jēdziens ir plašs un skar dažādu valstu atšķirīgās politikas, zinātniskajā literatūrā nav vispārārstītas sociālās uzņēmējdarbības definīcijas (Dobeles, 2013). Tās vai nu ir pārāk plašas (piemēram, raksturo ES kopējo politiku) vai pārāk šauras (raksturo atsevišķu valstu situāciju). Tāpēc sociālās uzņēmējdarbības definēšanai pieņemts izmantot universālas sociālās uzņēmējdarbības pazīmes (objektīvais) vai attiecīgās valsts tiesisko regulējumu (subjektīvais).

Raksturojot sociālo uzņēmējdarbību, var nodalīt trīs elementus: sociālais uzņēmējs (subjekts), sociālā uzņēmējdarbība (process), sociālais uzņēmums (objekts). Par pēdējo literatūrā diskutēts plašāk. Iepriekš pieminētos elementus definējot plašākā kontekstā, sociālais uzņēmējs ir sociāli noskaņota persona, kas veicot uzņēmējdarbību, risina sociāli ekonomiskas problēmas un rada pozitīvas pārmaiņas sabiedrībā (Dobeles, 2013). Sociālās uzņēmējdarbības kā procesa raksturošanai, bieži tiek izmantota Junnusa (Yunus, 2007) definīcija: „process, kurā uzņēmējs ražo preces un/vai piedāvā pakalpojumus ar mērķi risināt sociālas problēmas nevis nodrošināt uzņēmuma īpašniekus ar peļņu”. Pūķis (2012) apgalvoja, ka “sociālā uzņēmējdarbība ir viens no veidiem, kā sadalīt sociālo atbildību ar privāto sektoru”, ka sociālais uzņēmums aizpilda nišu starp sabiedrisko un privāto sektoru. Sociālo uzņēmumu Labklājības ministrija (LM) definē kā: “uzņēmumu, kura galvenais mērķis ir sociālas ietekmes radīšana, nevis peļņas nodrošināšana īpašniekiem un iesaistītajām pusēm. Tas darbojas tirgū, ražojot preces un sniedzot pakalpojumus saimnieciskā veidā, kā arī izmanto peļņu sociālo mērķu sasniegšanai, un tam raksturīga atbildība pret vidi” (Labklājības ministrijas, n.a.).

Latvijas apstākļiem piemērota sociālā uzņēmuma definīcijas gala versija pagaidām nav izstrādāta, tomēr ir skaidrs (LM koncepcija, 2014), ka tā tiks sasaitīta un izrietēs no 2013. gada 11. decembra ES Regulas par ES Nodarbinātības un sociālās inovācijas programmu, kura 2.1 sadaļa nosaka, ka sociālais uzņēmums ir tāds: a) kura galvenais mērķis saskaņā ar nolikumu, statūtiem vai citu juridisku dokumentu, ar ko uzņēmums ir izveidots, ir izmērāma, pozitīva sociālā ietekme, nevis peļņas nodrošināšana īpašniekiem, dalībniekiem un partneriem, un kurš: i) nodrošina pakalpojumus vai preces, kas rada sociālu labumu, un/vai ii) izmanto preču ražošanas vai pakalpojumu sniegšanas metodi, kas ietver tā sociālo mērķi; b) kurš galvenokārt izmanto peļņu sava galvenā mērķa sasniegšanai un ir ieviesis iepriekš izstrādātas procedūras un noteikumus jebkādi peļņas sadalei akcionāriem un īpašniekiem, kas nodrošina, ka šāda peļņas sadale neapdraud šā uzņēmuma galveno mērķi; un c) kurš tiek pārvaldīts saimnieciskā, atbildīgā un pārredzamā veidā (EUR-Lex, n.a.).

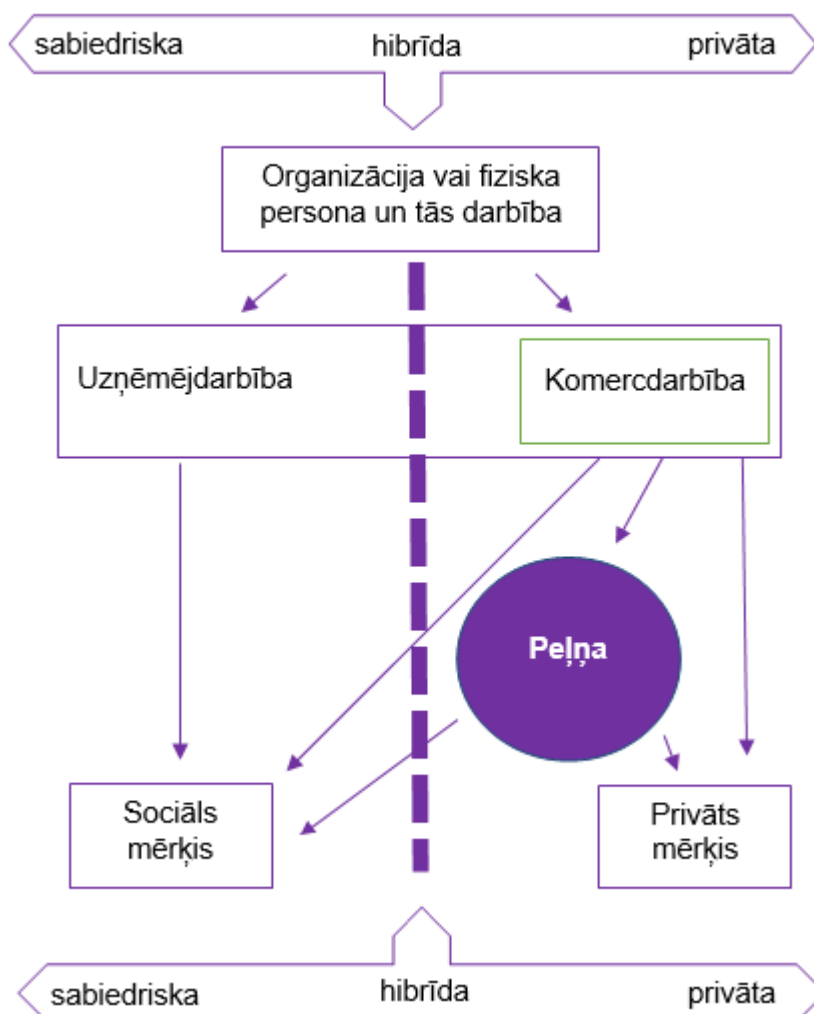
Lai mazinātu iepriekš minēto sociālās uzņēmējdarbības definīciju trūkumus, pieņemts izmantot piecas vispārējas sociālā uzņēmuma pazīmes (pielietotas Lešinskas et al. (2012); Dobeles, (2013) pētījumos), kuras ir saskaņā, gan ar Junnusa (Yunus, 2007) definīciju, gan ar pazīmēm, kas iestrādātas LM sociālās uzņēmējdarbības koncepcijā:

1. Uzņēmuma izveides mērķis ir vērst uz sociālo vai sabiedrībai nozīmīgo problēmu risināšanu, pretstatot mērķim gūt peļņu tā īpašnieku labā;
2. Uzņēmumi ir ekonomikas dalībnieki, kas ražo preces un sniedz pakalpojumus;
3. Uzņēmumiem ir peļņas sadales ierobežojumi, pilnībā vai daļēji aizliedzot sadalīt peļņu starp īpašniekiem;
4. Uzņēmumā darbiniekiem tiek maksāts darba tirgum atbilstošs atalgojums;
5. Uzņēmuma pārvaldībā tiek iesaistīti mērķa grupu pārstāvji.

Lai arī eksistē daudzas sociālā uzņēmuma pazīmes, autoruprāt, svarīgākais, kas nošķir sociālo uzņēmumu, ir tā darbības mērķis, kas; “netiek pretstatīts peļņas mērķim” (Pūķis, 2012). Pārējie sociālo uzņēmumu identificējošie faktori ir sekundāri un izvirzīti ar mērķi pamatot pasaulē notiekošo sociālās uzņēmējdarbības jomā.

Tā kā uzņēmējdarbība un komercdarbība Latvijā nav sinonīmi, ir jāpamato sociālās uzņēmējdarbības lauks un mijiedarbība ar komerciju. “Uzņēmējdarbība ir fiziskas vai juridiskas personas ilgstoša vai sistemātiska saimnieciskā darbība, kas saistīta ar kapitāla ieguldīšanu un vēsta uz preču ražošanu, realizāciju, dažādu darbu izpildi, pakalpojumu sniegšanu, tirdzniecību” u.c. (Amona, 1999). Uzņēmējdarbības tiešais nolūks var nebūt peļņas gūšana, savukārt: “Komercedarbība ir atklāta ar preču un pakalpojumu tirdzniecību (pirkšanu un pārdošanu) saistīta saimnieciskā darbība, ko peļņas gūšanas nolūkā veic komersants vai komercsabiedrība” (Likumi, 2001). Atslēgas vārdi šinī skaidrojumā ir kapitāla ieguldīšana, lai nodrošinātu darbību un subjekta attieksme pret peļņu. Šie faktori nošķir uzņēmēju no komersantiem, kas ir daļa no uzņēmējiem. Balstoties uz iepriekš pieminēto avotu, uzņēmējs var būt rīcībspējīga fiziska persona, ģimene, uzņēmējsabiedrība, valsts, pašvaldība, sabiedriska organizācija, reliģiska organizācija u.c. Savukārt komersants ir fiziska vai juridiska persona, kuras saimnieciskā darbība orientēta uz peļņas gūšanu, tirdzniecību. Tāpēc organizācijas vai rīcībspējīgas fiziskas personas darbība var tikt projicēta sabiedriskā (sociālā) vai privātā (uzņēmuma īpašnieki) virzienā (2.attēls).

2.attēls: Organizāciju darbības veidi un darbības projekcija.
(Avots: Autoru izstrādāts)

Organizāciju darbība var būt bezpeļņas vai komerciāla. Ja organizācijas darbība ir bezpeļņas, tad sociālus mērķus tā var sasniegt ar savu darbību vai šīs darbības iznākumu. Ja organizācija iet komercedarbības ceļu, tad sociālos mērķus tā var sasniegt gan ar savu darbību, piemēram, nodarbinot sociāli jutīgās ļaužu grupas, gan ar iegūtās peļņas izlietojumu, piemēram, sociāli jutīgo personu apmācībai, integrējot viņas darba tirgū. Tas nozīmē, ka uzlūkojot sociālo uzņēmējdarbību Latvijā, sociālais uzņēmējs (subjekts, kas iegulda kapitālu) jāskata divās dimensijās: 1) sociālais uzņēmējs, kas strādā sociālu mērķu labad, bet nepelna 2) Hibrīdais uzņēmējs, kas vienlaicīgi var strādāt sociāliem un privātiem mērķiem. Tāpēc var secināt, ka sociālā uzņēmējdarbība ir vieglāk nedefinējama par hibrīdo komercedarbību. Tā veido mazāk pretrunu vietā, kur saduras sabiedriskās un privātās intereses.

2.2. Sociālās uzņēmējdarbības politika un atbalsts

Kopš 2013.gada ar Valdības deklarāciju (Vienotība, 2014), sociālā uzņēmējdarbība Latvijā ir politiski atzīta un 2014.gādā konceptuāli nedefinēta (LM koncepcija, 2014). Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam ietvaros, kura uzdevumos bija paredzēts iesaistīt sabiedrību sociālo problēmu risināšanā, sekmējot sociālo uzņēmumu izveidi un darbību, LM tika izstrādāta koncepcija "Par sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējām Latvijā" (Ministru kabinetā apstiprināta 2014.gada 14.oktobrī). Koncepcija paredz LM sākt jaunu politikas iniciatīvu sociālās uzņēmējdarbības kā īpašas grupas atzīšanai un attīstībai. Izstrādāto pieeju plānots sākotnēji apbērt izmēģinājuma projekta veidā.

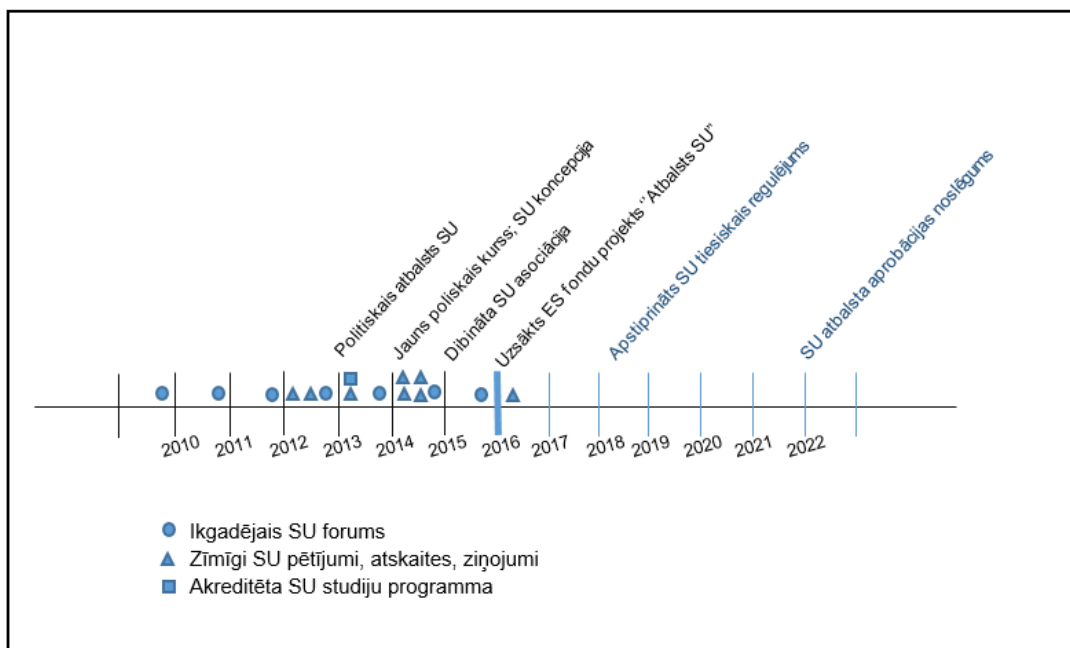
Izmantojot 2014.gadā LM izstrādāto koncepciju, ES fondu programmas "Izaugsme un nodarbinātība", 9.1.1. atbalsta mērķa „Palielināt nelabvēlīgākā situācijā esošu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū” ietvaros tiek īstenots pasākums “Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai”. Šī projekta mērķis ir izmēģinājuma projekta ietvaros

noteikt un pārbaudīt optimālus risinājumus sociālo uzņēmumu izveidei un attīstībai, izstrādāt sociālo uzņēmumu reģistra prototipu un atbalsta veidus šiem uzņēmumiem, kā arī veicināt sabiedrības iesaisti tai nozīmīgu sociālu problēmu risināšanā, vienlaicīgi palielinot nodarbinātības iespējas, jo sevišķi nelabvēlīgākā situācijā esošām personām. Izmēģinājuma projekta 1. posma īstenošana plānota no 2016.gada 1. janvāra līdz 2018.gada 31. decembrim, bet 2. posma īstenošana līdz 2022.gada 31. decembrim. Pēc 1.posma rezultātu vērtējuma, LM līdz 2018. gada 1. jūlijam izstrādās likumprojektu par sociālās uzņēmējdarbības tiesisko regulējumu, kā rezultātā tiks izveidots tiesiskais un institucionālais ietvars, kas ļaus nošķirt un atpazīt sociālos uzņēmumus un sniegt atbalstu šādam saimnieciskās darbības veidam. Izmēģinājuma projekta rezultātu kvantitatīvos rādītājus LM raksturo šādi: "reģistrēti līdz 200 sociālie uzņēmumi; sniegts atbalsts 200 saimnieciskās darbības veicējiem; īstenotas 2. informatīvās kampaņas; apmācībās iesaistītie 600 dalībnieki; 300 saņemtas juridiskas vai fiziskas personu konsultācijas; 100 darba vietu izveide un uzturēšana prioritārajām bezdarbnieku mērķa grupām" (LM koncepcija, 2014).

3.attēlā apkopoti šajā nodaļā pieminētie notikumi, kas sagatavojuši augsni sociālās uzņēmējdarbības tiesiskajam regulējumam Latvijā, ko plānots pieņemt laika posmā no 2018.gada beigām līdz 2019.gada sākumam, tāpēc, identificējot sociālo uzņēmējdarbību, pagaidām jāvadās no iepriekšējo pētnieku darbiem un no politiskā uzstādījuma, kas ticis izklāstīts sociālās uzņēmējdarbības koncepcijā. Kamēr tiesiskais regulējums vēl tikai top, autoruprāt labu ieskatu nākotnē devis Pūķis (2012), jau 2012.gadā ieskicējot pašreizējo sociālās uzņēmējdarbības politiskās virzienu:

"Sociālo uzņēmējdarbību veic sociālais uzņēmums vai cits saimnieciskās darbības veicējs, kam piešķirts sociālā uzņēmēja statuss. Sociālais uzņēmums ir īpaša juridiskās personas forma, kurš rīcībspēju un tiesībspēju iegūst reģistrējoties Uzņēmumu reģistrā. Sociālais uzņēmējs un sociālais uzņēmumus nodrošina auditētu sociālo izdevumu grāmatvedības uzskaiti. Ar uzņēmumu ienākuma nodokli apliekamā peļņa tiek samazināta par sociālo izdevumu apjomu. Sociālajai uzņēmējdarbībai ir likumā noteiktas priekšrocības publiskajos iepirkumos un valsts atbalsta programmās".

3.attēls: Notikumu kopums ceļā uz sociālās uzņēmējdarbības tiesisko regulējumu Latvijā.
(Avots: Autoru izstrādāts, apkopojot sociālās uzņēmējdarbības jomā notiekošo)

2.2.1. Sociālās uzņēmējdarbības koncepcija un tiesiskā regulējuma likuma projekts

Iepriekš pieminētās LM koncepcijas mērķis ir atzīt un novērtēt sociālo uzņēmumu potenciālu, uzsākt pilnvērtīgas un efektīvas atbalsta sistēmas veidošanu un tiesiskā ietvara izstrādi sociālās uzņēmējdarbības attīstībai, piedāvāt definīciju un atbilstības kritērijus, kā arī atbalsta virzienus sociālajiem uzņēmumiem (LM koncepcija, 2014). LM koncepcijā paredzēts, ka: "sociālais uzņēmums būs Komerclikuma subjekts, kam, balstoties uz tiesību aktos definētu kritēriju kopumu, likumā noteiktajā kārtībā tiks piešķirts īpašs sociālā uzņēmuma statuss" (LM koncepcija,

2014). Tā rezultātā esošie privātie uz publiskie uzņēmumi un citi nodibinājumi, kuru dabai līdzšinējais statuss nav piemērots, varēs transformēties par sociālu uzņēmumu. Paredzams, ka šo transformāciju regulēs pārejas noteikumi (LM koncepcija, 2014). Ja šobrīd sociālie uzņēmumi visbiežāk darbojas nevalstiskajā sektorā, tad nākotnē sociālajiem uzņēmumiem tiks izvēlētas sabiedrības ar ierobežotu atbildību (SIA) vai akciju sabiedrības (AS) formas, kam papildu piešķirts īpašs sociālā uzņēmuma statuss (LM koncepcija, 2014).

Nākotnes kontekstā, nozīmīgākie sociālās uzņēmējdarbības koncepcijas rādītāji ir plānotā sociālā uzņēmuma statusa piešķiršana, un SIA vai AS kā piemērotākās formas sociālajam uzņēmumam. Tas norāda, ka nākotnē sociālajiem uzņēmumiem, kur ieguldīts uzņēmēja kapitāls, būs ļauts ražot vai sniegt pakalpojumus par naudu un nebūs liegts pelnīt, savukārt sociālā uzņēmuma statuss būs konkurētspējas līdzeklis brīvā tirgus apstākļos. Šāds uzstādījums norāda uz to, ka tiks radīta labvēlīga vide, kur sociālajam uzņēmumam augt. Šinī ekosistēmā noteicošā būs tiesiskā ietvara sadaļa, kurā tiks definēti tie labumi, kurus uzņēmums gūst, iegūstot sociālā uzņēmuma statusu. Kā atbalsta veidi esošajiem un jaunajiem sociālajiem uzņēmumiem koncepcijā tiek pieminēti: 1) nodokļu atlaides 2) īpašs ziedojumu, grantu, dāvinājumu, aizdevumu saņemšanas mehānisms 3) priekšrocības publiskajos iepirkumos 4) apmācības un mentoringi 5) īpaša zīmola piešķiršana.

"Izstrādājot normatīvo regulējumu sociālās uzņēmējdarbības atbalstam Latvijā, sociālo uzņēmumu darbības jomas nevajag ierobežot, gluži pretēji, likumam jāļauj sociālajam uzņēmumam darboties ikvienā sabiedrībai nozīmīgā jomā" (Latvijas Republikas saeima, 2015). Analizējot pieejamos materiālus, tika secināts, ka sociālās uzņēmējdarbības politika Latvijā ieprogrammēta bezdarba apkarošanai, kas ir pozitīvi, jo bezdarbs ir daudzu sociālu problēmu cēlonis. Lai arī Latvijas politiskais uzstādījums ir izmantot Eiropā izplatītāko sociālās uzņēmējdarbības modeli, (pielietots Somijā, Polijā, Lietuvā, Grieķijā, Zviedrijā u.c.), kur bezdarbs ir galvenā prioritāte, šādi var tikt sašaurināta sfēra, kurā nākotnē darbosies sociālie uzņēmēji – no sabiedrības uz sociāli neaizsargātajām grupām (Lešinska *et.al.* 2012). Sociālajiem uzņēmumiem jānodarbojas ne tikai ar sociāli neaizsargātajām grupām, bet gan kopumā ar sabiedrības vai sabiedriskiem izaicinājumiem. Nebūtu korekti, ka vārds "sociālais" no vārda "sabiedrība" (*society*) Latvijā pārtop par metaforu, kas apzīmē tikai sabiedrības neaizsargātās ļaužu grupas. Progresīvāk būtu izmantot plaša pielietojuma modeli – mazi vai vidēji uzņēmumi sniedz labumu vietējās kopienas iedzīvotājiem, kas ir populārs ASV, Lielbritānijā, Francijā, Beļģijā un citur.

Paralēli iepriekš pieminētajām aktivitātēm, kas notikušas sociālās uzņēmējdarbības jomā, 2015.gada rudenī darbu uzsāka Saeimas darba grupa deputāta E. Cilinska vadībā, kuras galvenais uzdevums, atbilstīgi koncepcijai, bija radīt Latvijas situācijai piemērotu sociālās uzņēmējdarbības tiesisko regulējumu, un virzīt to tālākai pieņemšanai Saeimā. Pēc deviņu mēnešu darba, 36 darba grupas sēdēm un vairākiem likuma melnrakstiem, tika radīta likuma versija, kas 2016.gada jūlijā sociālās uzņēmējdarbības tīmekļa vietnē tika izlikta publiskai apspriešanai. Septembra sākumā, apkopojot jautājumus, komentārus un viedokļus, tiks rīkots klātienē pasākums, kurā tiks diskutēts par likuma projekta iespējām un trūkumiem. Paredzēts, ka likums tiks pieņemts līdz 2016.gada beigām, un stāsies spēkā 2018.gada sākumā.

2.3. Sociālās uzņēmējdarbības vides subjekti un to atbalsts

Politiskā atbalsta instrumentu nepieciešamība sociālajiem uzņēmumiem izriet no to spējas konkurēt ceļā uz ekonomisko ilgtspēju t.sk. peļņu, kā pozitīvas darbības iznākumu. Valsts vai pašvaldību atbalsts sociālajiem uzņēmumiem ir nepieciešams konkurences spiediena līdzsvarošanai, bet tai pat laikā: "Sociālajiem uzņēmumiem ir jāapzinās, ka sniegtajiem pakalpojumiem un ražotajām precēm ir jābūt kvalitatīvām, kā arī tām jābūt pieprasītām tirgū." (Lešinska, 2014).

Latvijā pagaidām nav tieša atbalsta mehānisma sociālajiem uzņēmumiem, tie darbojas līdzīgos apstākļos kā privātie uzņēmumi. Pašreiz atbalsts sociālajiem uzņēmumiem ir patapināts un iegūts, vadoties no konkrētā uzņēmuma darbības specifikas, kura attiecīgi sakrīt ar citu atbalsta mehānismu nosacījumiem. Pieejamie atbalsta veidi parādīti 4. attēlā.

4.attēls: Atbalsta veidi sociālajiem uzņēmumiem Latvijā.
(Avots: Autoru izstrādāts)

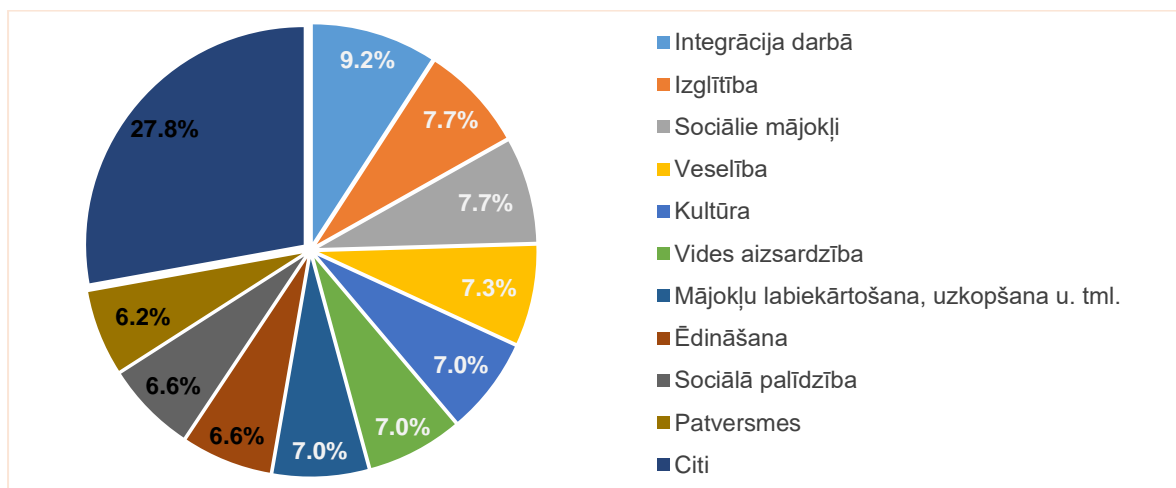
Piemēram, atbalsts uzņēmumiem, kas nodarbina cilvēkus ar īpašām vajadzībām, aizdevumi mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, mērķa līdzfinansējums, ES dotācijas, informatīvais atbalsts u.c. Galvenais ārējais finanšu avots sociālajiem uzņēmumiem ir dažādu organizāciju piešķirtie granti. Atbalsta pieejamība ir atkarīga no uzņēmuma juridiskās formas, mērķa un darbības specifikas, to piemērotības atbalsta nosacījumiem. Pieminētie faktori un to spēks vēlāk izšķir, vai attiecīgais sociālais uzņēmums spēj konkurēt par atbalstu ar uzņēmumiem, kuri sevi par tādiem neuzskata. Pašreiz apjomīgākais atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai Latvijā ir informatīvais, kas ņemot vērā pēdējo piecu gadu aktivitātes, ir salīdzinoši augsts. Šinī kontekstā būtiski ir iepriekš pieminētie pētījumi, ziņojumi un pārskati, kā arī sabiedriskās aktivitātes.

3. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS PIEREDZES RĀKSTUROJUMS EIROPAS SAVIENĪBĀ

Sociālie uzņēmumi Eiropas Savienībā (ES) sāka savu izaugsmi un attīstību piedzīvoja astoņdesmitajos gados. Šajā periodā sociālie uzņēmumi attīstīja savu darbību bez būtiska atbalsta no publiskajiem fondiem vai valsts atbalsta (Kerlin, 2006). Tagad ES sociālajiem uzņēmumiem un dažādām sociālām iniciatīvām ir pieejami plašāki resursi. Lai piekļūtu šiem resursiem, sociālie uzņēmumi parasti tiek veidoti kā bezpeļņas organizācijas, biedrības. Gadījumos, kad normatīvie akti atļauj veikt saimniecisko darbību arī asociācijām, tad asociācijas arī tiek izmantotas, lai veidotu uzņēmumus ar sociāliem mērķiem.

Izveidotie sociālie uzņēmumi darbojas, lai sasniegtu dažādus mērķus dažādās jomās. 2013. gadā „Integrācija darbā” bija ES visvairāk pārstāvētā sociālo uzņēmumu darbības joma. „Integrācija darbā” ir tāda sociālo uzņēmumu joma, kuras mērķis ir uzlabot to cilvēku iespējas atrast darbu, kuriem ar brīvā tirgus ekonomikā pieejamajiem resursiem ir ļoti izaicinoši atrast darbu. Šis mērķis tiek sasniegts izmantojot, piemēram, piedāvājot darba pieredzi, praksi, specifiskas apmācības u. tml. Starp populārākajām jomām ir atrodamas arī tādas jomas kā izglītība, sociālie mājokļi, veselība, kultūra un vides aizsardzība. Pētījumā apkopotā informācija norāda uz kopējo tendence, ka ES sociālie uzņēmumi darbojas tādās vietās, kur ir tirgus nepilnības un citi aģenti tirgū nevēlas tās risināt zemo vai neeksistējošo ekonomisko labumu dēļ. Taču ES sociālo uzņēmumu kopējā darbība ir diversificēta, jo tiek pārstāvētas dažādas jomas un starp tām nav izteikta līdera.

5. attēls: Sociālo uzņēmumu pārstāvētās darbības jomas (2.pielikums) Eiropas Savienībā¹.
(Avots: Autoru izstrādāts)

Beļģija ir valsts, kurā sociālo uzņēmumu jomu pārstāvētība ir visdažādākā. Beļģijā sociālie uzņēmumi darbojas vairāk nekā 15 jomās. Šajā valstī sociālie uzņēmumi darbojas arī tādās jomās kā audits, mārketingu un komunikācija, pētniecība. Starp valstīm, kurās pārstāvētas vairāk nekā 11 jomas, ir arī Somija, Slovākija, Francija, Vācija, Rumānija un Zviedrija. Taču mazāk nekā 8 jomas ir pārstāvētas tādās valstīs kā Austrija, Bulgārija, Kipra un Čehija.

¹ Aprēķins veikts ņemot vērā to, vai valsts savā atskaitē Eiropas Komisijai par sociālo uzņēmējdarbību ir atzīmējusi, ka tajā sociālie uzņēmumi pārstāv konkrēto jomu. Ja konkrētā joma parādās valsts atskaitē, tad jomas vērtība valstī ir 1. Ja šāda informācija neparādās, tad jomas vērtība valstī ir 0.

Definīcijas „sociālais uzņēmums” pārskats un juridiskais statuss

„Sociālā uzņēmējdarbība” ir uzņēmējdarbība, kuru veic konkrēts indivīds vai organizācija, lai sasniegtu sociālus mērķus. Pretēji „sociālajam uzņēmumam”, „sociālā uzņēmējdarbība” neietver savā definīcijā specifiskus organizācijas modeļus un tādus ierobežojumus kā peļņas sadale, aktīvu ierobežojums, pārvaldes modelis.

1. tabula: **Sociālās uzņēmējdarbības definīcijas.**
(Avots: Autora izstrādāts)

VALSTS	DEFINĪCIJA
Francija	Nav konkrētas definīcijas un juridiskā statusa. Pētnieki, politikas izstrādātāji un sektora pārstāvji nav vienojušies par to, tieši kāda organizācija būtu jāapzīmē kā „sociālais uzņēmums”. Sociālie uzņēmumi Francijā darbojas izmantojot kooperatīvo sabiedrību juridisko formu.
Beļģija	Plaši pieņemta definīcija „sociālais uzņēmums” neeksistē. Beļģijā ir ieviests juridiskais statuss „sociālā labuma uzņēmums”, kuru var iegūt jebkurš uzņēmums, kurš izpilda šāda uzņēmuma kritērijus, kas noteikti ar normatīvo aktu par ‘Sociétés à finalité sociale’. Līdz ar to sociālajam uzņēmuma eksistē specifiska juridiskā forma.
Dānija	Dānijā izplatītākā definīcija sociālajam uzņēmuma atbilst šādiem kritērijiem: a) ne uz peļņu orientēts uzņēmums, b) darbojas ar sociālu, veselību vai vidi saistītu mērķi, c) pārdod preces un/vai pakalpojumus, d) peļņa tiek investēta atpakaļ uzņēmumā, e) tas ir organizatoriski neatkarīgs no publiskā sektora, f) uzņēmums ir reģistrēts Uzņēmumu reģistrā. Dānijā „sociālajiem uzņēmumiem” ir izveidota atsevišķa juridiskā forma.
Polija	Valstī nav oficiālas juridiskās definīcijas, kas raksturotu sociālo ekonomiku, taču Polija ir nedefinējusi juridisko formu „sociālais kooperatīvs”. Sociālais kooperatīvs ir tāda juridiskās personas forma, kura a) apvieno sociālās un ekonomiskās funkcijas savās operācijās, b) nenovirza peļņu ārpus organizācijas, c) organizācija nav balstīta uz kapitāla apvienošanu, d) organizācijai ir augsts autonomijas līmenis.
Ungārija	Ungārijā vēl joprojām pastāv nenoteiktība par to, kuras organizācijas var tikt uzskatītas par sociālo uzņēmumu. Nodibinājumi, asociācijas un biedrības, darbojoties dažādās juridiskajās formās, tiek apzīmēti kā sociālie uzņēmumi, lai arī bieži vien tie darbojas tikai ar dažādu grantu atbalstu. Vienota definīcija nepastāv. Akadēmiskajā vidē kā populārākā definīcija tiek izmantota ES „CONSCISE” pētījums, kurā minēts, ka sociālais uzņēmums ir tāda organizācija, kura a) nav orientēta uz peļņas gūšanu, b) cenšas sasniegt sociālus mērķus, iesaistoties komercdarbībā, c) juridiskā forma ir tāda, kurā peļņa nenonāk kapitāldaļu turētāju īpašumā, bet nonāk trastā, no kura labumu gūst attiecīgās sociālās grupas vai teritorijas, kuras cenšas uzlabot sociālais uzņēmums. Ungārijā nav juridiskas definīcijas vai juridiskas formas, kura atbilstu tikai sociālajai uzņēmējdarbībai.
Slovēnija	Sociālais uzņēmums ir salīdzinoši jauns jēdziens Slovēnijā. Līdz 2009. gadam tas bija ļoti maz pazīstams. 2011. gadā Slovēnijā tika pieņemts Sociālās uzņēmējdarbības akts, kurā ir piedāvāta arī sociāla uzņēmuma definīcija. Šī definīcija ir tāda pati kā Eiropas Komisijas lietotā definīcija. Akts ļauj organizācijām reģistrēt un iegūt sociālā uzņēmuma statusu.
Spānija	Formāla vienota sociālā uzņēmuma definīcija Spānijā neeksistē. Papildu tam, tādi termini kā „sociālā uzņēmējdarbība” un „sociālais uzņēmums” reti tiek lietoti publiskās debatēs, sabiedrībā un politikā. To vietā bieži tiek runāts par „sociālo ekonomiku”, jo 2011. gadā tika pieņemts normatīvais akts par sociālo ekonomiku Spānijā. Trīs dažādas formas eksistē Spānijā, kuras izmantojot sociālie uzņēmumi var veikt savas darbības.

Čehija	Tīkls sociālās ekonomikas attīstībai (TESSEA) Čehija ir izstrādājuši definīciju „sociālajam uzņēmumam”, kuru ir pieņēmuši ļoti daudzas ar sociālo uzņēmējdarbību saistītas organizācijas (Nodarbinātības un Sociālo lietu ministrija, Sociālās integrācijas aģentūra u.c.). Definīcijai ir 3 perspektīvas – a) sociālā labuma (darbībai ir mērķis dot sociālu labumu, darbinieki piedalās organizācijas stratēģisko lēmumu pieņemšanā), ekonomiskā labuma (tiek veikta sistemātiska ekonomiskā darbība, autonomija, peļņa tiek novirzīta uzņēmuma attīstīšanā un sabiedrības labā) un vietējās teritorijas un vides labums (tiek apmierinātas vietējo iedzīvotāju vajadzības, tiek izmantoti vietējie resursi, tiek ņemta vērā ietekme uz vidi, sniedzot pakalpojumus, ražojot produkciju). Taču šī definīcija nav iekļauta normatīvajos aktos. Tikai viena sociālā uzņēmuma forma eksistē Čehijā – sociālais kooperatīvs -, un tā ir nedefinēta Komerčiālo Kooperāciju aktā 90/2012.
Horvātija	Horvātijā nav specifiska normatīvā akta, kurš definētu vai regulētu sociālos uzņēmumus. Kā vairumā Eiropas Savienības valstu, Horvātijā arī sociālie uzņēmumu darbojas kooperatīvu formā. Horvātijas stratēģijā „Sociālās uzņēmējdarbības attīstības stratēģija 2014 - 2020” ir piedāvāta šāda sociālā uzņēmuma definīcija: sociālais uzņēmums ir tāds uzņēmums, kurš ir balstīts uz sociālās, vides un ekonomikas ilgtspējas principiem un kura radītā peļņa ir pilnībā vai lielākajā daļā investēta sabiedrības attīstībā.
Vācija	Vācijā nav vienotas definīcijas „sociālajam uzņēmumam”. Tas saistīts ar to, ka valstī ir spēcīgs un tradīcijām bagāts sociālais sektors (neiekļauj publisko sektoru), kurš piegādā sociālos pakalpojumus un piedalās komercdarbībā ar sociālu misiju. Šajā sektorā ietilpst kooperatīvi, labdarības organizācijas, ekonomiski aktīvi nodibinājumi un biedrības. Vācijā arī nav normatīvo aktu, kas regulētu sociālo uzņēmējdarbību vai definētu to formu vai statusu. Ņemot vērā to, ka Vācijā ir ļoti spēcīgs sociālais sektors (bez publiskā sektora), tad šādām iniciatīvām, kas mēģina definēt un formalizēt sociālo uzņēmējdarbību, nav liela atbalsta.
Austrija	Austrijā nav oficiālas definīcijas sociālajam uzņēmumam. Ar sociālo uzņēmumu Austrijā parasti tiek saprasts WISE, kas ir saīsinājums tādiem uzņēmumiem, kas nodarbojas ar cilvēku integrēšanu darbā. Šāda veida uzņēmumi ir izplatīti arī citur Eiropā. Formāla sociālo uzņēmumu politika vai normatīvie akti Austrijā nepastāv.
Zviedrija	Zviedrijā, līdzīgi kā Vācijā, ir ļoti attīstīts sociālais sektors (neieskaitot publisko sektoru), un tādi termini kā „sociālā ekonomika” un „sociālais uzņēmums” ir salīdzinoši jauni šajā valstī. Sociālais uzņēmums bieži tiek asociēts ar WISE. Zviedrijas politika galvenokārt ir virzīta uz WISE attīstību, taču tas nenozīmē, ka cita tipa sociālie uzņēmumi neeksistē. Zviedrijā nav atsevišķas juridiskās formas priekš sociālajiem uzņēmumiem. Parasti tiek izmantotas jau eksistējošas formas, piemēram, kooperatīvi, biedrības, sabiedrības ar ierobežotu atbildību.

Sociālo uzņēmumu darbības lielums Eiropas Savienībā

Sociālo uzņēmumu darbības lielums šī pētījuma ietvaros tiek noteikts kā relatīvs rādītājs starp sociālo uzņēmumu skaitu valstī pret valstī reģistrēto uzņēmumu skaitu. Francija ir vislielākais sociālo uzņēmumu īpatsvars pret kopējo uzņēmumu skaitu. 2013. gadā Francijā šis rādītājs bija apmēram 7%. Tai seko Vācija ar 5% un Apvienotā Karaliste ar 4%. Pārējās valstis atpaliek vairāk nekā divas reizes šajā rādītājā.

2. tabula: Sociālo uzņēmumu darbības lielums ES.
(Avots: Autoru izstrādāts)

LIELS (X >1%)	VIDĒJS (1% >= X > 0.3%)	MAZS (X <= 0.3%)
Francija	Itālija	Austrija
Vācija	Igaunija	Slovākija
Apvienotā Karaliste	Slovēnija	Malta
Somija	Portugāle	Dānija

LIELS (X >1%)	VIDĒJS (1% >= X > 0.3%)	MAZS (X <= 0.3%)
Spānija	Nīderlande	Bulgārija
Rumānija	Ungārija	Horvātija
Luksemburga	Beļģija	Grieķija
	Īrija	Lietuva
	Polija	Zviedrija
		Čehija
		Kipra

Sociālās uzņēmējdarbības popularitāte Eiropas Savienībā

Sociālās uzņēmējdarbības popularitāte ir izteikta ar relatīvu rādītāju, kurš ņem vērā Google atslēgas vārdu meklējumus gada laikā², kas saistīti ar sociālo uzņēmējdarbību, un interneta lietotāju skaitu, kuri runā angļu valodā, konkrētajā valstī.

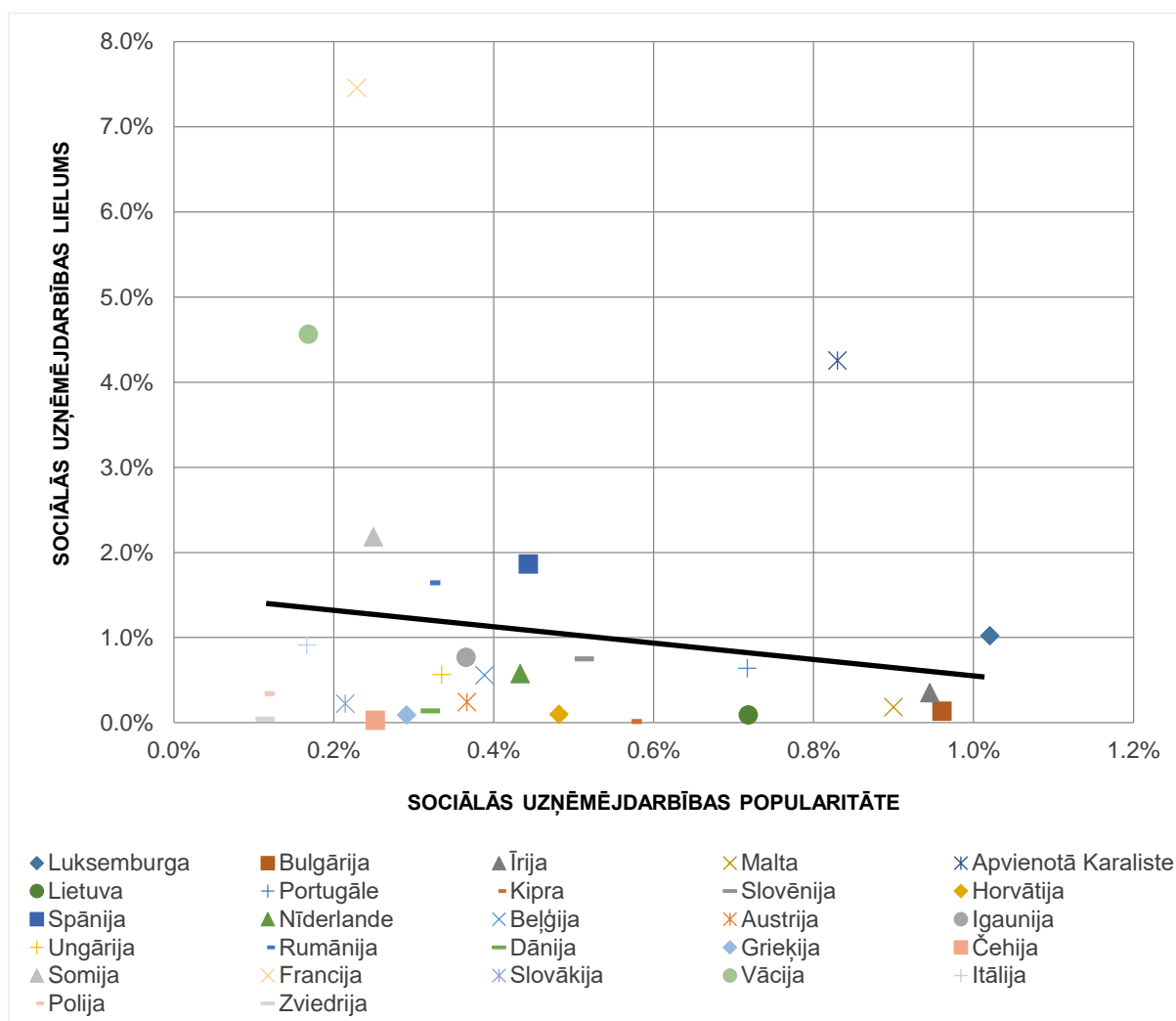
3. tabula: Sociālās uzņēmējdarbības popularitāte ES.
(Avots: Autoru izstrādāts)

AUGSTA (X >0.5%)	VIDĒJA (0.5% => X > 0.25%)	ZEMA (X <= 0.25%)
Luksemburga	Horvātija	Čehija
Bulgārija	Spānija	Somija
Īrija	Nīderlande	Francija
Malta	Beļģija	Slovākija
Apvienotā Karaliste	Austrija	Vācija
Lietuva	Igaunija	Itālija
Portugāle	Ungārija	Polija
Kipra	Rumānija	Zviedrija

Korelācija starp sociālās uzņēmējdarbības popularitāti valstī un sociālās uzņēmējdarbības lielumu valstī ir -0.15. Tas nozīmē, ka vairumā gadījumu valstu, pieaugot sociālās uzņēmējdarbības lielumam, samazinās sociālās uzņēmējdarbības popularitāte sabiedrībā. Lai arī šajā gadījumā netiek pārbaudīta cēlonība, pētījuma autori šo situāciju skaidro, ņemot vērā sociālās uzņēmējdarbības popularitātes rādītāja ierobežojumus. Jo relatīvi lielāks ir sociālo uzņēmumu skaits valstī, jo mazāk cilvēki izmanto Google meklētāju, lai atrastu informāciju par sociālo uzņēmējdarbību. Tas nozīmē, ka, iespējams, valstīs, kur sociālo uzņēmumu skaits ir relatīvi lielāks, sabiedrībai ir a) labāka izpratne par to, kas ir sociālā uzņēmējdarbība, vai b) sabiedrība vairs neizmanto popularitātes rādītāju veidojošos atslēgas vārdus vai c) informācija par sociālajiem uzņēmumiem tiek izplatīta relatīvi vairāk pa citiem informācijas kanāliem.

² Google meklējumu skaits gadā tiek noteikts sareizinot Google meklējumu skaitu mēnesī (googlesearches_m) ar 12. Tas tiek darīts, jo arī pārējie datu kopā izmantotie mainīgie ir aplūkoti gada perspektīvā, nevis dalījumā pa mēnešiem.

6. attēls: Sociālās uzņēmējdarbības popularitāte.
(Avots: Autoru izstrādāts)

3.1. Metodoloģija

Valsts un pašvaldību pārvaldes pētījumos tiek izmantotas dažādas pētījumu metodes. Taču kopumā šie pētījumi tiek izstrādāti ar salīdzinoši vienkāršu un ievērojami vājāku metodoloģiju nekā līdzīgu sfēru pētījumi. Starp izvēlētajām metodoloģijām dominē konkrētu gadījumu izpēte (*case studies*), kas bieži vien veikta virspusēji, jo tādas kvantitatīvās metodes kā laika rindas (*time series*), vispārināts lineārās regresijas modelis vai vienkāršas lineārās regresijas ir reti sastopamas (Pollitt, 2006; 2013). Kopumā daudzu pētījumu rezultāti šajā sfērā nav statistiski reprezentatīvi, jo gadījuma izpētes pētījumos veikto analīzi un iegūtos secinājumus ir grūti vispārināt uz lielāku novērojumu skaitu.

Pētījuma autori izmanto gan kvantitatīvās metodes, gan kvalitatīvās pētījuma metodes, lai radītu pievienoto vērtību metodoloģijas attīstībā, kas saistīta ar publisko pārvaldi. Lai raksturotu sociālās uzņēmējdarbības pieredzi citu valstu pašvaldībās tiek pielietota jaukta pieeja pētījuma metodoloģijā, kura sastāv no trīs būtiskām daļām, kuras aprakstītas zemāk. Izvēlēta pieeja ļauj: a) novērtēt dažādu mehānismu un rīku ietekmi (precīzāks mehānismu un rīku apraksts ir pieejams metodoloģijas sadaļā „Kvantitatīvās analīzes datu izlase”) uz sociālo uzņēmējdarbību lielumu un popularitāti ES, b) novērtēt dažādu sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas dalībnieku (precīzāks uzņēmējdarbības ekosistēmas dalībnieku saraksts ir pieejams metodoloģijas sadaļā „Kvantitatīvās analīzes datu izlase”) ietekmi uz sociālās uzņēmējdarbības lielumu un popularitāti ES un c) apzināties dažādus specifiskus izaicinājumus un rīku ieviešanas izaicinājumus, kas parasti nav iespējams pētījumos, kuros izmantotas tikai kvantitatīvās metodes. Šāda pieeja nodrošina to, ka, piedāvājot konkrētus risinājumus, kā juridiski neregulētas

situācijas apstākļos efektīvi izmantot sociālo uzņēmējdarbību, tiks ņemta vērā gan šo risinājumu efektivitāte, gan atbilstība Latvijas situācijai.

Metodoloģijas 1. daļa

Metodoloģijas 1. daļā tiek atbildēts uz jautājumu “Kādas ir galvenās jomas, kuras pārstāv sociālā uzņēmējdarbības Eiropas Savienībā?”. Šajā metodoloģijas daļā analīzes vienība ir valsts. Par katru valsti ir apkopoti dati, kas minēti 4. tabulā, izmantojot tādas datubāzes kā Eurostat, Pasaules Bankas datubāzi un ES valstu centrālās statistikas pārvaldes datubāzes.

4. tabula. Pētījuma mainīgo novērojumu saraksts.
(Avots: Autoru izstrādāts)

NR.	MAINĪGAIS LIELUMS
1	Sociālās uzņēmējdarbības definīcija
2	Sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums
3	Sociālās uzņēmējdarbības formas
4	Sociālās uzņēmējdarbības atbalsta mehānismi un rīki
5	Sociālo uzņēmumu galvenās darbības sfēras
6	Sociālo uzņēmumu skaits
7	Sociālā aizsardzība
8	Sociālā iekļaušana
9	Dzīves apstākļi un dzīves kvalitātes rādītāji
10	Vienlīdzības rādītāji
11	IKP uz vienu iedzīvotāju
12	Kopējais juridisko personu skaits

Metodoloģija 2. daļa

Regresijas vispārīgais modelis

$$REZPAZ_i = \alpha_i + \beta_{i1}DF_{i1} + \beta_{i2}DF_{i2} + u_i$$

kur

$REZPAZ_i$ rezultātīvā pazīme: 1) sociālo uzņēmumu relatīvais īpatsvars vai 2) sociālās uzņēmējdarbības popularitāte konkrētajā valstī.

α ir dabiskais efekts, ko neizskaidro neviena no faktoriālajām pazīmēm.

β_{i1} un β_{i2} ir faktoriālo pazīmju efektu koeficienti, kas nosaka katras pazīmes intensitāti.

D ir regresijas faktoriālās pazīmes paveids, kas norāda, ka konkrētā faktoriālā pazīme ir bināra (0,1) novērojums.

F_{i1} un F_{i2} ir attiecīgās faktoriālās pazīmes, kuru efektu cenšas noteikt.

u ir kļūdas faktors, kurš ietver visus pārējos faktorus, kas varētu ietekmēt rezultātīvās pazīmi konkrētajā valstī.

Dati, kas ir apkopoti metodoloģijas 1. daļā, tiek analizēti izmantojot viena momenta lineāru regresiju (*cross-section regression*). Regresijas modelis analizē to, kādi tiesībzinātņu faktori, atbalsta veidi un kuri ekosistēmas dalībnieki, un cik lielā mērā ietekmē sociālās uzņēmējdarbības aktivitāti ES.

Papildu regresijas analīzei, tiek veikta arī klasteru analīze. Klasteros tiks apvienotas valstis ar līdzīgām īpašībām, kas raksturo sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmu un valsts sociālekonomisko stāvokli. Klasteri tiek veidoti tā, lai valstis klastera ietvaros būtu ļoti homogēnas, bet starp dažādiem klasteriem heterogēnas. Pētījumā klasteru veidošana notiek pēc divu soļu klasterizācijas metodes (pirms klasterizēšana un hierarhiskās klasterizācijas metodes), un tiek nodefinēti tikai tādi klasteri, kuri ir statistiski nozīmīgi atšķirīgi cits no cita. Statistiskā atšķirība tiek noteikta izmantojot dispersijas analīzi (angliski ANOVA). Klasteru

analīzes mērķis ir nodēfinēt dažādas valstu grupas pēc to sociālās uzņēmējdarbības raksturojošajiem lielumiem.

Metodoloģijas 3. daļa

Ņemot vērā klasteru analīzes rezultātus, pētījuma autori veica intervijas ar ekspertiem, kas ir daļa no sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas. No katra klastera tika izvēlētas divas valstis, kurās ir relatīvi augsts sociālās uzņēmējdarbības lieluma indikators. Arī metodoloģijas 3. daļā analīzes vienība ir valsts, taču tajās tiek apskatīta pašvaldību nozīme sociālajā uzņēmējdarbībā. Interviju laikā no ekspertiem tika noskaidrotas trīs galvenās lietas: a) vai vietējās pašvaldības tieši iesaistās sociālajā uzņēmējdarbībā; b) vai vietējās pašvaldības atbalsta sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvas un sociālos uzņēmumus; c) kas ir būtiskākie izaicinājumi sociālajā uzņēmējdarbībā un kā pašvaldības var palīdzēt tos risināt.

Lai apkopotu datus, kas nepieciešami metodoloģijas 3. daļā, tika izmantoti primārie dati, kas iegūti komunicējot ar sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas pārstāvjiem dažādās ES valstīs. Tika aptaujāti eksperti, kuru kopa tika izveidota no EK nodarbinātības, sociālās lietas un iekļautības pētījumiem un *LinkedIn*. 48 eksperti tika aptaujāti, izmantojot e-pastus. Tika saņemtas 7 atbildes.

Kvantitatīvās analīzes datu izlase

Lai īstenotu izvēlētas pētījuma metodes, pētījuma autori apkopoja dažādus publiski pieejamus rādītājus un pazīmes. Dati tika iegūti izmantojot tādus elektroniskos resursus, kā EK nodarbinātības, sociālās lietas un iekļautības pētījumus, EK *Eurostat* datubāzi, un Pasaules Bankas apkopoto datubāzi, ES vietējās centrālās statistikas pārvaldes.

Dati tika apkopoti par 27 ES dalībvalstīm. Latvija tika izslēgta no datu izlases, lai analīzes rezultāti precīzāk atspoguļotu citu valstu pieredzi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanā. Kā pētījuma atskaites punkts tika noteikts 2013. gads balstoties uz pieaugošu valstu interesi par sociālo uzņēmējdarbību un EK centieniem apkopot sociālās uzņēmējdarbības apmērus katrā dalībvalstī.

Apkopotie dati iedalīti trīs kategorijās - tiesībzinātņu, sociālie un ekonomiskie. Katrā no kategorijām ir apkopoti rādītāji un pazīmes par katru valsti, kas raksturo sociālās uzņēmējdarbības lielumu un popularitāti. Turpmāk tekstā aprakstīti visi rādītāji pa kategorijām un minēts arī to kods (burtu un ciparu kombinācija iekavās), ar ko tas ir ierakstīts datu kopā.

Kopumā tika iegūti trīs tiesībzinātņu rādītāji:

1. Oficiālās sociālās uzņēmējdarbības definīcijas klātbūtne valsts likumos (faktoriālās pazīmēs indikators - *JUR1*);
2. Oficiāls tiesiskais regulējums, kas attiecas ekskluzīvi uz sociālo uzņēmējdarbību (*JUR2*);
3. Oficiāla akreditēšanas zīme sociālam uzņēmumam (*JUR3*).

Tika apkopotas divas publiskā atbalsta mehānismu un rīku grupas ar vairākām apakšgrupām. Tāpat, apkopoti dati par sociālās ekosistēmas dalībnieku kopumu.

4. Publiskās atbalsta mehānismi un rīki tiek iedalīti divās grupās:
 - 4.1. Izglītojošā ar mērķi palīdzēt un attīstīt sociālos uzņēmumus.
 - 4.1.1. Sociālā uzņēmuma tapšanā un sākotnējā izaugsmē (konsultācijās) (*ATB1*);
 - 4.1.2. Sociālās uzņēmējdarbības apbalvojumi (*ATB2*);
 - 4.1.3. Sociālās uzņēmējdarbības izglītošanā (akadēmiskie kursi) (*ATB3*);
 - 4.1.4. Sociālo uzņēmumu darbības uzlabošanā (asistēšanā) (*ATB5*);
 - 4.1.5. Nodrošināt piekļuvi sociālajām grupām, zināšanu vairošana un kopēja izglītība (*ATB10*).
 - 4.2. Finansiālā ar mērķi sagatavot un, ja nepieciešams, finansiāli atbalstīt sociālos uzņēmumus.
 - 4.2.1. Granti un biznesa palīdzība jau izveidotiem uzņēmumiem (biznesa plānošana, tirgvedība, operāciju vadība) (*ATB4*);
 - 4.2.2. Nodrošināt gatavību saņemt investīcijas (*ATB6*);
 - 4.2.3. Speciāli finansiālie instrumenti (aizdevumi un garantiju atbalsts) (*ATB7*);
 - 4.2.4. Fiziskā vide uzņēmuma operācijām (arī daļēta darba vide) (*ATB8*);
 - 4.2.5. Sadarbības veicināšana un tirgus piekļuves nodrošināšana (*ATB9*);
5. Sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas dalībnieku kopas tika iedalītas:
 - 5.1. Valstiskas nozīmes departamenti vai institūcijas, kas izstrādā vai ievieš plānus un atbalsta mehānismus sociāliem uzņēmumiem un infrastruktūrai (*DAL1*);
 - 5.2. Nozīmīgi patērētāji, kas stājas līgumattiecībās ar sociālajiem uzņēmumiem (*DAL2*);
 - 5.3. Organizācijas, kuras popularizē, akreditē un apbalvo sociālos uzņēmumus (*DAL3*);

- 5.4. Institūti, sabiedrības iniciatīvas vai citi sociālie uzņēmumi, kas popularizē sociālās uzņēmējdarbības izglītību (DAL4);
- 5.5. Izpētes institūti un organizācijas, kuras spēj rīkoties kā sociālās uzņēmējdarbības vides uzraugi un iespēju novērotāji (DAL5);
- 5.6. Sākotnējās attīstības un telpu nodrošinātāji (inkubatori) (DAL6);
- 5.7. Biznesa atbalsta piedāvātāji (DAL7);
- 5.8. Zinību nodrošinātāji un apmaiņas platformas sociālajiem uzņēmumiem (DAL8);
- 5.9. Sociālo uzņēmumu atbalsta tīkli un asociācijas (DAL9);
- 5.10. Nozīmīgākie finansiālā atbalsta sniedzēji (DAL10);
- 5.11. Galvenie izpētes institūti ar mērķi attīstīt sociālo uzņēmējdarbību (DAL11).

Kā noslēdzošā grupa tika apkopoti katras valsts ekonomiskie un sociālie rādītāji un pazīmes:

1. iedzīvotāju skaits;
2. angļiski runājošo iedzīvotāju īpatsvars;
3. procentuālais interneta lietotāju skaits;
4. uzņēmumu skaits;
5. cilvēku skaits, kuriem ir risks tikt sociāli atstumtiem vai kļūt nabadzīgiem;
6. GINI indekss katrā valstī;
7. iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju;
8. mūžizglītība;
9. skolēnu un studentu skaits.

Papildu iepriekš minētajam, tika noteikta arī sociālās uzņēmējdarbības popularitāte ES valstīs. Šim nolūkam tika izmantots Google meklētāja vidējais meklējumu skaits vienā mēnesī (googlesearches_m) par tādām tēmām kā „social enterprise”, „social entrepreneurship”, „social business” utt. (skatīt 1. pielikumā). Šim popularitātes rādītājam ir ierobežojumi: internets tiek izmantots kā vienīgais kanāls, lai izvērtētu kāda fenomena popularitāte un novērojumiem tiek izmantota angļu valoda, kas varētu ignorēt konkrētus meklējumus nacionālajā valsts valodā. Lai samazinātu neprecizitāti, katras valsts relatīvās popularitātes rādītājs tiek pielāgots, ņemot vērā interneta lietošanas paradumus un angļu valodas zināšanas. Sociālās uzņēmējdarbības popularitāti aprēķina pēc formulas:

google meklējumu skaits

iedzīvotāju skaits × angļiski runājošās proporcija × interneta lietotāju proporcija

3.2. Regresijas analīze

Datu analīze tiek veikta izmantojot lineāru regresijas ar divām rezultatīvajām pazīmēm un vairākām faktoriālām pazīmēm. Pētījuma autori izmanto statistikas programmu SPSS, lai veiktu nepieciešamās datu manipulācijas un aprēķinus.

Sadaļā sākotnēji tiek apskatītas rezultatīvo pazīmju īpatnības. Pēc tam tiek prezentēti regresiju rezultāti ar skaidrojumiem.

Rezultatīvā pazīme Nr.1 – Relatīvais sociālo uzņēmumu skaits (REZPAZ1)

Kā pirmā pētījuma rezultatīvā pazīme tika izmantots relatīvais sociālo uzņēmumu skaits. Pēc datu pārskata, sociālo uzņēmumu īpatsvars ir būtiski lielāks Francijā (7,46%), Vācijā (4,57%), Apvienotajā Karalistē (4,26%) par pārējām ES dalībvalstīm. Šīs valstis izceļas ar īpaši lielu sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu, tādēļ regresiju analīzē tās tiek uzskatītas par nereprezentējošām vērtībām un izslēgtas no pētāmajiem novērojumiem. Pēc datu manipulācijām, novērojumu skaits tiek samazināts līdz 24 valstīm. Papildu rādītāji par rezultatīvo pazīmi Nr.1 ir prezentēti 5.tabulā.

5. tabula: **Aprakstošie rādītāji.**
(Avots: Autoru izstrādāts)

	N	MINIMU M	MAXIMUM	MEAN	STD. DEVIATION	VARIANCE
REZPAZ1	24	0,02%	2,18%	0,5632%	0,59834%	,358
Valid N (listwise)	24					

Skaidrojot regresiju rezultātos iespējamo faktoriālo pazīmju efektu, pētījuma autori pieņem, ka izmaiņas notiek sociālo uzņēmumu īpatsvara palielinājumā, nevis kopējas ekonomiskās aktivitātes samazināšanā. Tas skaidrojams ar mērķētu atbalstu instrumentu efektivitāti, kas pastiprināti rada jaunus sociālos uzņēmumus un neierobežo ierasto ekonomiskās vides darbību.

Rezultatīvā pazīmē Nr.2 – Sociālās uzņēmējdarbības popularitāte (REZPAZ2)

Kā otrā pētījuma rezultatīvā pazīmē tiek izmantota sociālās uzņēmējdarbības popularitāte. Pēc popularitātes, sociālā uzņēmējdarbība ieņem lielāku lomu sabiedrībā Luksemburgā (1,02%), Bulgārijā (0,96%), Īrijā (0,95%) un Maltā (0,9%) nekā citās ES dalībvalstīs.

Pēc statistisko testu veikšanas, Rezultatīvās pazīmes Nr.2 datu izlase neietver milzīgas nereprezentējošas vērtības. Tādēļ, iegūto novērojumu skaits pārstāv visas 27 valstis. Papildu aprakstošie rādītāji par rezultatīvo pazīmi Nr.2 ir prezentēti 6.tabulā.

6. tabula: **Aprakstošie rādītāji.**
(Avots: Autoru izstrādāts)

	N	MINIMU M	MAXIMUM	MEAN	STD. DEVIATION	VARIANCE
REZPAZ1	27	0,11%	1,02%	0,4606%	0,27718%	,077
Valid N (listwise)	27					

3.2.1. Regresiju rezultāti

Kopumā pētījuma autori veica 8 regresiju analīzi, lai noteiktu statistiski nozīmīgu faktoru ietekmi uz sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu un popularitāti. Regresiju rezultāti no analītiskās programmas SPSS ir prezentēti šī pētījuma pielikumos. Rezultātu skaidrojumi un nozīmīgums ir aprakstīts turpmākās sadaļās.

Tiesībzinātņu faktoru ietekme

Regresijas formas:

$$REZPAZ1 = \alpha + \beta_1 DJUR1 + \beta_2 DJUR2 + \beta_3 JUR3 + u$$

$$REZPAZ2 = \alpha + \beta_1 DJUR1 + \beta_2 DJUR2 + \beta_3 JUR3 + u$$

Regresija aplūko tiesībzinātņu grupas trīs faktoru ietekmi uz sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu un sabiedrības interesi par sociālo uzņēmējdarbību. Rezultāti par tiesībzinātņu faktoru ietekmi uz sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu un uz sociālās uzņēmējdarbības popularitāti tiek prezentēti šī pētījuma 3. Pielikumā.

Regresiju koeficientu statistiskā nozīme liecina, ka tiesībzinātņu faktoriem (oficiālas sociālās uzņēmējdarbības definīcijas klātbūtne valsts likumos (JUR1), oficiāls tiesiskais regulējums, kas attiecas ekskluzīvi uz sociālo uzņēmējdarbību (JUR2) un oficiāla akreditēšanas zīme sociālam uzņēmumam (JUR3)) nav nozīmīgs efekts sociālo uzņēmumu relatīvā skaita palielināšanā. No iegūtajiem rezultātiem, pētījuma autori nevar secināt būtisku tiesībzinātņu faktoru ietekmi sociālo uzņēmumu izaugsmei.

Tas nozīmē, ka tiesībzinātņu faktori pozitīvi veicina sociālo uzņēmumu attīstību, bet šo faktoru klātbūtne valsts likumos vai uzņēmējdarbības vidē neizskaidro augstāka relatīvā sociālo uzņēmumu skaitu. Pašvaldības un citas institūcijas var izmantot konkrētos tiesībzinātņu faktorus, lai veicinātu sociālo uzņēmumu atpazīstamību un

skaidrotu sabiedrībai par to nozīmi un sabiedrības ieguvumu. Toties šāda veida atbalsts neizraisīs neparasti lielu sociālo uzņēmumu skaita palielinājumu.

Aplūkojot tiesībzinātņu faktoru ietekmi uz sociālās uzņēmējdarbības popularitāti, ir iespējams noteikt pozitīvu tiesībzinātņu faktora ietekmi. Koeficienta statistiskā nozīme liecina, ka oficiāls tiesiskais regulējums, kas attiecas ekskluzīvi uz sociālo uzņēmējdarbību, rosina sociālās uzņēmējdarbības popularitāti.

Pētījuma autori uzskata, ka tas ir saistīts ar sociālās uzņēmējdarbības grupas nodalīšanu un ieguvumu skaidrošanu. To veicot, jauni uzņēmumi var pastiprināti sākt interesēties par iespējamiem kritērijiem, lai kvalificētos sociāla uzņēmuma atbalstam. Savukārt jau tirgū esoši uzņēmumi var pārplānot un adaptēt savu darbības veidu, lai atbilstu sociālā uzņēmuma modelim.

Izglītojošā atbalsta veidi un efektivitāte

Regresijas formas:

$$REZPAZ1 = \alpha + \beta_1 DATB1 + \beta_2 DATB2 + \beta_3 DATB3 + \beta_5 DATB5 + \beta_{10} DATB10 + u$$

$$REZPAZ2 = \alpha + \beta_1 DATB1 + \beta_2 DATB2 + \beta_3 DATB3 + \beta_5 DATB5 + \beta_{10} DATB10 + u$$

Regresija aplūko izglītojošā rakstura atbalsta veidu ietekmi uz relatīvo sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu un sabiedrības interesi par sociālo uzņēmējdarbību. Pētījuma autori veica vairākas izglītojošā atbalsta veida un efektivitātes regresiju variācijas, mainot dažādas faktoriālās pazīmes. Šāda pieeja tika izmantota, lai noskaidrotu dažādu faktoriālo pazīmju nozīmīgas ietekmes un koeficientu izmaiņas, ņemot vērā atšķirīgu atbalsta mehānismu mijiedarbību. Izglītojošā atbalsta veidu un efektivitātes regresiju rezultāti tiek prezentēti 4. Pielikumā.

Regresiju rezultātos tika novērots, ka izmaiņas daļā no izglītojošā atbalsta veidiem (sociālā uzņēmuma tapšanā un sākotnējā izaugsmē (ATB1), sociālās uzņēmējdarbības izglītošanā (ATB3), un piekļuves nodrošināšanā sociālajām grupām, zināšanu vairošana un kopēja izglītība (ATB10)) statistiski nozīmīgi neietekmē sociālo uzņēmumu relatīvo īpatsvaru. Toties sabiedrības intereses par sociālo uzņēmējdarbību veicināšana, kā, piemēram, apbalvojumi (ATB2) un sociālo uzņēmumu darbības asistēšana (ATB5), nozīmīgi un pozitīvi ietekmē sociālo uzņēmumu skaitu un vairo to īpatsvaru valstī.

Pētījuma autori pieņem, ka statistiski nenozīmīgais efekts uz sociālo uzņēmumu skaitu, ko rada atbalsts tā izveidošanā, ir ļoti līdzīgs citu uzņēmumu modeļu sākotnējam atbalstam. Tas skaidrojams ar dabīgu veiksmes faktoru, kas paredz, ka vairums jaunu uzņēmumu neefektivitātes vai biznesa modeļa dēļ nespēs pilnvērtīgi funkcionēt un ar laiku pārtrauks savu darbību. Līdzīgi sociālo uzņēmumu izglītošana un piekļuves nodrošināšana sociālajām grupām stiprina jau funkcionējošu uzņēmumu darbību, nevis rada pastiprinātu vēlmi jauniem biznesa ideju attīstītājiem izvēlēties sociālās uzņēmējdarbības veidu.

Uzņēmuma darbības asistēšana sekmīgi veicina sociālo uzņēmumu skaita pieaugumu. Pētījuma autori uzskata, ka tas skaidrojams ar uzņēmējdarbības operāciju risku samazināšanu, kuri varētu radīt draudus uzņēmuma pastāvēšanai. Savukārt apbalvojumi sociāliem uzņēmumiem veicina to atpazīstamību ekosistēmā un veido dabīgu konkurenci uzņēmumu starpā, kas vairo sociālo uzņēmumu tirgvedības resursu izmantošanu, lai piesaistītu lielāku tirgus daļu. Tādēļ pētījuma autori uzskata, ka apbalvojumi pozitīvi stimulē sociālās uzņēmējdarbības klātbūtnes signalizēšanu plašākai sabiedrībai.

Veicot līdzīgas regresijas faktoriālo pazīmju variācijas, pētījuma autori noteica, ka sociālās uzņēmējdarbības popularitāti statistiski nozīmīgi neietekmē sociālo uzņēmumu apbalvojumi, to atbalsts sākotnējā izaugsmē, darbības uzlabošanā un sociālo grupu piekļuves nodrošināšanā. No sociālās uzņēmējdarbības izglītojošajiem atbalsta mehānismiem statistiski nozīmīgi pozitīvs efekts ir akadēmiskajiem kursiem.

Finansiālā atbalsta veidi un efektivitāte

Regresijas formas:

$$REZPAZ1 = \alpha + \beta_4 DATB4 + \beta_6 DATB6 + \beta_7 DATB7 + \beta_8 DATB8 + \beta_9 DATB9 + u$$

$$REZPAZ2 = \alpha + \beta_4 DATB4 + \beta_6 DATB6 + \beta_7 DATB7 + \beta_8 DATB8 + \beta_9 DATB9 + u$$

Regresija aplūko finansiāla rakstura atbalsta veidu ietekmi uz relatīvo sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu un sabiedrības interesi par sociālo uzņēmējdarbību. Finansiālā atbalsta veidu un efektivitātes noteikšanai pētījuma

autori veica tādas pašas faktoriālo pazīmju variācijas kā izglītojošo atbalsta veidu noteikšanai. Finansiālā atbalsta veidu un efektivitātes regresiju rezultāti tiek prezentēti 5. Pielikumā.

Regresiju analīzē pētījuma autori noteica, ka no finansiālā atbalsta mehānismiem tikai finansiālo investīciju saņemšanas nodrošināšanai (ATB6) ir statistiski nozīmīgs efekts uz sociālo uzņēmumu relatīvo īpatsvaru. Pārējie finansiālie atbalsta veidi (biznesa plānošana, tirgvedība, operāciju vadība (ATB4), speciāli aizdevumi un garantiju atbalsts (ATB7), fiziskā vide uzņēmuma operācijām (ATB8), un tirgus piekļuves nodrošināšana (ATB9)) nerasniedza statistiski nozīmīgu efektu.

No regresijas rezultātiem, var secināt, ka ekosistēmas dalībnieku pavairošana ar sociālo uzņēmumu finansiāliem atbalstītājiem un investoriem vairo sociālo uzņēmumu skaita izaugsmi. Pētījuma autori aplēš, ka reizē ar finansiālo resursu saņemšanu, uzņēmums tiek vairāk kontrolēts. Šāda kontrole izpaužas no investoru un iesaistīto interesentu pastiprinātas līdzekļu izlietojuma kontroles. Bieži vien šāda kontroli izpaužas arī iesaistot investorus uzņēmuma pārvaldē kā padomdevējus, padomes locekļus vai direktorus. Ar pastiprinātu kontroli tiek samazināti būtiski finansiālie riski. Šādam atbalstam ir līdzīga rakstura risku samazinājums, kā jau iepriekš minētajiem biznesa asistēšanā no izglītojošā atbalsta mehānismiem. Tas saistīts ar ierastu kontroles slogu, ko veicina investoru un finansiālo atbalstītāju preventīvie nosacījumi uzņēmuma tālākai attīstībai.

Finansiālā atbalsta veidu un efektivitātes nozīmīga ietekme uz sabiedrības interesi par sociālo uzņēmējdarbību ir novērojama tikai sadarbības veicināšanai un tirgus piekļuves nodrošināšanai. Pārējie atbalsta veidi neveido statistiski nozīmīgu efektu.

Ekosistēmas dalībnieki

Regresijas formas:

$$REZPAZ1 = \alpha + \beta_1 DDAL1 + \beta_2 DDAL2 + \beta_3 DDAL3 + \beta_4 DDAL4 + \beta_5 DDAL5 + \beta_6 DDAL6 + \beta_7 DDAL7 + \beta_8 DDAL8 + \beta_9 DDAL9 + \beta_{10} DDAL10 + \beta_{11} DDAL11 + u$$

$$REZPAZ2 = \alpha + \beta_1 DDAL1 + \beta_2 DDAL2 + \beta_3 DDAL3 + \beta_4 DDAL4 + \beta_5 DDAL5 + \beta_6 DDAL6 + \beta_7 DDAL7 + \beta_8 DDAL8 + \beta_9 DDAL9 + \beta_{10} DDAL10 + \beta_{11} DDAL11 + u$$

Izmantojot tādu pašu paņēmieni, kā atbalsta veidu analīzē, pētījuma autori veido regresiju variācijas mainot faktoriālās pazīmes, lai noteiktu ekosistēmas dalībnieku nozīmes. Ekosistēmas dalībnieku regresiju rezultāti tiek prezentēti 6. Pielikumā.

Regresiju rezultāti norāda, ka pastāv trīs ekosistēmas dalībnieki, kuri pozitīvi un statistiski nozīmīgi ietekmē sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu: 1) nozīmīgi patērētāji, kas stājas līgumattiecībās ar sociālajiem uzņēmumiem (DAL2), 2) organizācijas, kuras popularizē, akreditē un apbalvo sociālos uzņēmumus (DAL3), un 3) sākotnējās attīstības un telpu nodrošinātāji (inkubatori) (DAL6). Pārejās sabiedrības formas nerasniedz statistiski nozīmīgu efektu sociālo uzņēmumu skaitu palielināšanā valstī.

Pētījuma autori secina, ka nozīmīgu patērētāju klātbūtne nodrošina sociālo uzņēmumu ilgtspējīgu operēšanu. Tas vairo sociālo uzņēmumu izaugsmi un pastiprina to lomu ekosistēmā. Līdzīgi kā iepriekš, apbalvojumi stiprina sociālo uzņēmumu vēlmi sacensties par atpazīstamību sabiedrībā un pastiprina katra uzņēmuma efektivitātes attīstību. No regresiju rezultātiem papildu ir iespējams secināt, ka inkubatoriem ir nozīmīga ietekme uz sociālo uzņēmumu skaita palielināšanu. Ņemot vērā, ka sociālās uzņēmējdarbības modeļa specifika un mērķa nodrošināšanai bieži vien ir sabiedrību attīstošs raksturs, nevis finansiāls ieguvums, agrārās attīstības fāzes atbalsts kļūst ļoti būtisks uzņēmuma izdzīvošanai.

Statistiski nozīmīga ietekme sociālās uzņēmējdarbības popularitātes veicināšanai ir organizācijām, kuras popularizē, akreditē un apbalvo sociālos uzņēmumus. Pārejās sabiedrības formas, līdzīgi kā izvērtējot ietekmi uz sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu, nerasniedz statistiski nozīmīgu efektu.

3.2.2. Regresiju analīzes secinājumi

1. No regresiju rezultātiem pētījuma autori secina, ka ir vairāki faktori, kas atbalsta sociālo uzņēmumu relatīvā skaita paaugstināšanu un rosina sociālās uzņēmējdarbības popularitāti.

2. Tiesībzinātņu faktoriem nav statistiski nozīmīga ietekme uz sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu. Savukārt oficiāls tiesiskais regulējums, kas attiecas ekskluzīvi uz sociālo uzņēmējdarbību, veicina sabiedrības interesi par šo uzņēmējdarbības veidu.
3. No izglītojošiem atbalsta mehānismiem sociālo uzņēmumu skaitu statistiski nozīmīgi paaugstina sociālās uzņēmējdarbības asistēšana un funkcionēšanas atbalsts. Paaugstināta pieeja akadēmiskajiem kursiem radīs lielāku sociālo uzņēmējdarbību interesei sabiedrībā.
4. No finansiāliem atbalsta mehānismiem tikai finansiālo investīciju saņemšanas nodrošināšanai ir statistiski nozīmīgs efekts uz sociālo uzņēmumu relatīvo īpatsvaru. Sociālās uzņēmējdarbības popularitāti ir iespējams paaugstināt, veicinot sadarbību un nodrošinot tirgus piekļuvi.
5. Nozīmīgs efekts sociālo uzņēmumu relatīvā skaita paaugstināšanai ir nozīmīgu sociālo uzņēmumu patērētāju klātbūtnei, akreditējošām un popularizējošām organizācijām, un inkubatoriem. Tāpat, organizācijas, kas nodarbojas ar sociālo uzņēmumu akreditēšanu un popularizēšanu, ieņem būtisku vietu sabiedrības intereses veicināšanā par sociālo uzņēmējdarbību.
6. Kopumā regresiju rezultāti izceļ tikai dažu faktoru nozīmīgu ietekmi uz sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu un sabiedrības interesi par sociālo uzņēmējdarbību. Pētījuma autori aplēš, ka visu noteikti faktoriālo pazīmju efekts var nebūt skaidri noteikts katras valsts datu uzskaitē. Efekti, kuri nesasniedz statistiski nozīmīgu ietekmi, var būt ļoti nozīmīgi kādai konkrētai sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas daļai, bet neatspoguļot visas vides kopējo izaugsmi. Tādēļ pētījuma autori secina, ka visiem minētajiem efektiem ir pozitīva ietekme uz sociālās uzņēmējdarbības attīstību, bet daži efekti jau šobrīd pastiprināti raksturo sociālās uzņēmējdarbības modeļa izaugsmi.

Atbalsta rīku iedalījums

Jebkurš pašvaldību atbalsta mehānisms, kas, fokusēts uz sociālo uzņēmējdarbību, ir klasificējams kā keinsianisma priekšstata par ekonomiku veids. Tas skaidrojams ar to, ka jebkura iejaukšanās tirgus darbībā un konkrētas uzņēmējdarbības ekosistēmas daļas atbalsts kropļo dabisko tirgus attīstību. Tādēļ pētījuma autori izdala un skaidro statistiski nozīmīgu efektu iedalījumu balstoties uz sociālistisko vai liberālo priekšstatu par taisnīgumu.

7. tabula: Iedalījuma kopsavilkums. (Avots: Autoru izstrādāts)

	SOCIĀLISTISKS PRIEKŠSTATS PAR TAISNĪGUMU <i>(Visi vienlīdzīgi un saņem vienādu atbalstu, nešķiro pēc veiksmes)</i>	LIBERĀLS PRIEKŠSTATS PAR TAISNĪGUMU <i>(Visi vienlīdzīgi sākumā, bet tirgum attīstoties daļa sabiedrības var iegūt lielāku varu un resursus)</i>
Neoliberāls priekšstats par ekonomiku (valsts neiejaucas ekonomikā, brīvais tirgus sevi definē, viens no mērķiem ir samazināt birokrātiju)	(Kontrolē bagātību pārdali, lai visi būtu vienlīdzīgi, bet ne ekonomiku) -	(Nekontrolē ne sabiedrību, ne izaugsmi) -
Keinsianistu priekšstats par ekonomiku (vairāk iejaukties un arī finansiāli stimulēt ekonomiku, palielināt valsts aparātu)	(Vispārēja kontrole) (Interese, JUR2) tiesiskais regulējums konkrētai ekonomikas grupai kropļo tirgus attīstību, bet nodrošina vienlīdzīgāku attīstību smagnējāk funkcionējošiem uzņēmumiem. (Skaitis, ATB5) asistēšana noteiktai ekosistēmas daļai veido tādu pašu ietekmi, kā JUR2. (Skaitis, ATB6) palīdz piesaistīt investīcijas konkrētai ekonomikas grupai, ietekmē tirgū esošo līdzekļu novirzīšanu.	(Kontrolē un stimulē ekonomiku, bet ne bagātību pārdali) (Interese, ATB3) sabiedrības izglītošana par papildu uzņēmējdarbības veidiem rosina jaunu uzņēmumu dibināšanu, bet neietekmē sabiedrības labumu taisnīgāku pārdali. (Interese, ATB9) veicina uzņēmumu sadarbību, bet ne finansiālo ieguvumu un iespēju vienlīdzību nodrošina visiem vienādu sākumpunktu, bet ne izaugsmi un attīstību (Skaitis un Interese, DAL3) organizācijas pastiprina ekosistēmas daļas atpazīstamību, bet nepārdala finansiālo tirgus attīstību (Skaitis, DAL6) inkubatori nodrošina sākotnējo izaugsmi, bet ne turpmāko attīstību

	SOCIĀLISTISKS PRIEKŠSTATS PAR TAISNĪGUMU <i>(Visi vienlīdzīgi un saņem vienādu atbalstu, nešķiro pēc veiksmes)</i>	LIBERĀLS PRIEKŠSTATS PAR TAISNĪGUMU <i>(Visi vienlīdzīgi sākumā, bet tirgum attīstoties daļa sabiedrības var iegūt lielāku varu un resursus)</i>
	(Skaitis, DAL2) svarīgi patērētāji veido nedabisku pieprasījumu, un novirza līdzekļus	

3.3. Klasteru analīze

Pētījuma autori vairākās iterācijās grupēja valstis (7.pielikums) ņemot vērā dažādus šo valstu raksturojošos rādītājus, kuri minēti 8.tabulā. Galvenie klasteru izveides nosacījumi:

Klasteriem jābūt līdzīga izmēra. Klasteru veidošana, kuras rezultātā rastos 3 klasteri ar trīs ļoti dažādiem izmēriem, piemēram, viens klasteris ar 10 valstīm, otrs klasteris ar 14 valstīm un trešais klasteris ar 3 valstīm, būtu neatbilstoša šim nosacījumam.

Silhouette measure of cluster cohesion and separation koeficients nedrīkst būt mazāks par 0.5.

Klasteriem ir jābūt statistiski nozīmīgi atšķirīgiem citam no cita.

Pētījuma autori izveidoja 4 klasterus, kuros valstis tika sagrupētas ņemot vērā šo valstu IKP uz iedzīvotāju, GINI indeksu, industriju skaitu, kurās darbojas sociālie uzņēmumi konkrētajā valstī, un atbalsta mehānismu skaitu, kuri ir pieejami konkrētajā valstī. Klasteru izveidē visbūtiskākais bija atbalsts, otrs būtiskākais klasteri veidojošais faktors bija industriju skaits, trešais bija GINI indekss un ceturtais bija IKP uz iedzīvotāju.

Visi šie četri izveidotie klasteri ir statistiski nozīmīgi atšķirīgi pret sociālās uzņēmējdarbības lielumu (p vērtība ir 0.018, kas nozīmē, ka hipotēze par to, ka starp klasteru uzņēmējdarbības lielumu vidējām vērtībām nav statistiski nozīmīgas atšķirības, ir noraidīta). Taču starp izveidotajiem klasteriem nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība pret sociālās uzņēmējdarbības popularitāti (p vērtība ir 0.469, kas nozīmē, ka hipotēze par to, ka starp klasteru uzņēmējdarbības popularitātes vidējām vērtībām nav statistiski nozīmīgas atšķirības, netiek noraidīta).

8. tabula: **Klasteru pārskats.**
(Avots: Autoru izstrādāts)

KLASTERIS	1	2	3	4
Valstis	Dānija Francija Vācija Itālija Luksemburga Portugāle Spānija Apvienotā Karaliste	Beļģija Somija Malta Nīderlande Rumānija Slovākija Slovēnija Zviedrija	Horvātija Igaunija Grieķija Ungārija Lietuva Polija	Austrija Bulgārija Kipra Čehija Īrija
Lielums	29.6% (8)	29.6% (8)	22.2% (6)	18.5% (5)
Vidējās klasteri veidojošo faktoru vērtības				
Atbalsts	9.12	4.12	3.67	1.60
Industrijas	10.25	12.12	12.12	6.80
GINI indekss	33.34	27.02	27.02	31.89
IKP uz iedzīvotāju	46 664	33 524	15 530	30 629
Vidējās vērtības par sociālo uzņēmējdarbību				
Lielums	2.61%	0.77%	0.33%	0.16%

KLASTERIS	1	2	3	4
Popularitāte	0.49%	0.39%	0.38%	0.62%

9. tabula: Klasteru pārskats.
(Avots: Autoru izstrādāts)

KLASTERIS	1	2	3	4
Pret vidējām vērtībām datu kopā				
Atbalsts	4.08	-0.92	-1.37	-3.44
Industrijas	0.14	2.01	-0.11	-3.31
GINI indekss	2.14	-4.18	2.12	0.69
IKP uz iedzīvotāju	13 782	642	-17 352	-2 253
Pret vidējām vērtībām datu kopā				
Lielums	1.51%	-0.33%	-0.77%	-0.94%
Popularitāte	0.03%	-0.07%	-0.08%	0.16%

Klasteris 1

Klasteri veido valstis, kurās ir relatīvi lielāka ienākumu nevienlīdzība (augstāks GINI indekss nekā datu izlases vidējais). Kopumā valstis šajā klasterī ir ļoti turīgas ar augstu IKP uz iedzīvotāju. 1.klasterī ir vislielākais sociālo uzņēmumu skaits gan absolūtās, gan relatīvās vērtībās. Sociālās uzņēmējdarbības popularitāte šajā klasterī ir nedaudz virs vidējās vērtības datu kopā (0.49% pret 0.46%), taču šī atšķirība starp citiem klasteriem nav statistiski nozīmīga.

Šim klasterim raksturīgs ļoti augsts atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai (apmēram divas reizes lielāks nekā vidējais atbalsts datu kopā) un pārstāvēto industriju skaits ir vidējā līmenī (apmēram 10).

Klasteris 2

Klasteri 2 veido valstis, kurās ir zema ienākumu nevienlīdzība (ievērojami zemāks GINI indekss nekā datu izlases vidējais). Papildu tam, šī klastera valstīs sociālā uzņēmējdarbība pārstāv vidēji vairāk industrijas nekā citi klasteri un Eiropa. Bet kopumā šis klasteris vairākos rādītājos (atbalsts, IKP uz iedzīvotāju, sociālās uzņēmējdarbības lielumu un popularitāti) ir ļoti tuvu vidējām datu izlases vērtībām.

Klasteris 3

Klasteri 3 veido valstis, kurās ir salīdzinoši lielāka ienākumu nevienlīdzība (lielāks GINI indekss nekā datu izlases vidējais), bet vidējā rocība klasteri veidojošajās valstīs ir apmēram uz pusi zemāks nekā vidēji datu kopā. Taču pārstāvēto industriju skaits ir vidējā līmenī.

Šī klastera valstīs ir relatīvi zema sociālo uzņēmumu popularitāte un sociālās uzņēmējdarbības lielums ir apmēram trīs reizes mazāks nekā vidēji datu kopā.

Klasteris 4

Klasteri 4 veido valstis, kurās ir viduvējs ienākumu līmenis salīdzinot pret vidējo IKP uz iedzīvotāju datu kopā. GINI indekss arī salīdzinoši tuvu datu izlases vidējam (novirze +0.69). Taču kopumā valstīs, kuras pārstāv 4.Klasteri, ir vāji attīstīta sociālās uzņēmējdarbības ekosistēma. Piemēram, atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai ir ļoti zems, industriju skaits, kuras pārstāv sociālie uzņēmumi, arī ir zems. Sociālās uzņēmējdarbības lielums ir apmēram 7 reizes mazāks nekā vidēji datu kopā. Taču interese un sociālās uzņēmējdarbības popularitāte ir salīdzinoši augsta.

Secinājumi par klasteru analīzi

Klasterī 4 ietilpst valstis, kurās ir minimāla sociālās uzņēmējdarbības klātbūtne relatīvi pret kopējo uzņēmumu skaitu, bet šim klasterim ir raksturīga augsta interese par sociālo uzņēmējdarbību, ko indicē popularitātes rādītājs. Pētījuma autori uzskata, ka šī klastera valstīs nebūtu optimāla izvēle, lai iegūtu veiksmīgas idejas sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā, jo šajās valstīs vēl nav veikti pietiekoši veiksmīgi pasākumi, lai sasniegtu augstu sociālās uzņēmējdarbības īpatnību ekonomikā.

Klasterī 3 ir valstis, kuras atrodas līdzīgā ekonomiskajā un sociālajā situācijā kā Latvija. Līdz ar to, Latvijai būtu jāspēj sasniegt līdzīgi sociālās uzņēmējdarbības lieluma un popularitātes rādītājus, kādi vidēji ir novērojami šajā klasterī.

Klasteri 1 un 2 veido valstis, kuru IKP ir ievērojami augstāks nekā Latvijā, taču to sociālā nevienlīdzība Klastera 2 pārstāvētajās valstīs ir zemāka nekā vidēji datu kopā un arī Latvijā. Taču labās prakses piemērus var iegūt no abos klasteros pārstāvētajām valstīm, jo abos klasteros sociālās uzņēmējdarbības lielums un popularitāte ir salīdzinoši augstāka nekā Klasteros 3 un 4.

3.4. Sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas dalībnieku viedokļi

Pētījuma autori aptaujāja ar sociālo uzņēmējdarbību saistītus profesionāļus no visiem četriem klasteriem pa divām valstīm no katra klastera. Pētījuma autori aptaujāja sociālo uzņēmumu īpašniekus no valstīm, kuras katrā klasterī ieņēma augstāko sociālās uzņēmējdarbības lielumu. Šīs valstis ir Vācija un Francija no Klastera 1, Rumānija un Somija no Klastera 2, Ungārija un Igaunija no Klastera 3 un Austrija un Īrija no Klastera 4. No Īrijas netika saņemta neviena atbilde, līdz ar to turpmāk aprakstītas visas iepriekš minētās valstis izņemot Īriju.

10. tabula: **Klasteru pārstāvji.**
(Avots: Autoru izstrādāts)

PĀRSTĀVIS	ORGANIZĀCIJA	VALSTS
Hans Jyrinki	Kannonkosken OIVA Oy	-0.92
Gunnar Glänzel	0.14	2.01
GINI indekss	Heidelbergas universitāte	Vācija
Philippe Deblauwe	SCIC Picturetank	Francija
Loredana Simedre	careerKIT	Rumānija
Zsuzsanna Mészáros	Ungārijas SU tīkls	Ungārija
Jaan Aps	Igaunijas SU tīkls	Igaunija
Michael Fembek	Zero Project	Austrija

Somija: Klasteris 2 Hans Jyrinki, Kannonkosken OIVA Oy direktors, vada sociālo uzņēmumu, kurā viens no īpašniekiem ir vietējā pašvaldība (apmēram 30,000 iedzīvotāju). Pašvaldība nedod tiešu finansiālu atbalstu uzņēmumam, bet pārēji tā pakalpojumus. Taču H. Jyrinki apgalvo, ka šāds sadarbības modelis nav izplatīts Somijā. Kā lielāko izaicinājumu sociālajā uzņēmējdarbībā Jyrinki kungs min prasmi apvienot sociālos mērķus un uzņēmējdarbības mērķus un šādā situācijā radīt preces un pakalpojumus, kurus brīvā tirgus apstākļos būtu iespējams pārdod klientiem. Bet H. Jyrinki neredz konkrētus piedāvājumus, kā pašvaldības varētu sniegt atbalstu šī izaicinājuma risināšanā.

Ungārija: Klasteris 3 Zsuzsanna Mészáros, sociālo uzņēmumu tīkla pārstāve Ungārijā, apgalvo, ka līdzīgi kā Somijā, arī Ungārijā pašvaldības mēdz iesaistīties sociālajā uzņēmējdarbībā. Taču šāda iesaiste sociālajā uzņēmējdarbībā ir tieša, piemēram, Alsómocsoládi pašvaldības Sociālais Kooperatīvs (Alsómocsoládi Falugazda Szociális Szövetkezet). Šādi sociālie uzņēmumi ir arī citās pašvaldībās, piemēram, Rozsály. Šādu uzņēmumu izveidi ir stimulējis fakts, ka normatīvajos aktos ir minēta iespēja veidot un vadīt šādas organizācijas. Z. Mészáros uzskata, ka būtiskākās lietas, kas stimulētu sociālo uzņēmējdarbību, ir atbilstoši normatīvi akti, kas veicina sociālo uzņēmējdarbību, pozitīvas sabiedrības domas veidošana par sociālo uzņēmējdarbību un vietējo pašvaldību resursu pieejamība, piemēram, telpas.

Austrija: Klasteris 4 Michael Fembek, projekta „Zero Project” vadītājs, neuzskata, ka vietējās pašvaldības Austrijā tieši atbalsta sociālo uzņēmējdarbību. Tas parasti tiek darīts valsts vai federatīvā līmenī. Taču vietējās pašvaldības mēdz palīdzēt konkrētām sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvām. M. Fembek uzskata, ka būtiskākais veids, kā pašvaldības var palīdzēt sociālās uzņēmējdarbības idejām, ir atvēlēt šādām iniciatīvām budžetu no vietējās pašvaldības līdzekļiem.

Rumānija: Klasteris 2 Loredana Simedre, careerKIT vadītāja, ir skeptiska par sadarbību ar pašvaldību. Viņa uzskata, ka Rumānijā pašvaldības un to resursi dažādām sabiedrības iniciatīvām un projektiem vairumā gadījumu ir pieejami tikai pašvaldībai pietuvinātām personām. Taču kā būtisku neefektivitāti viņa uzskata birokrātiju, ar kuru

nākas saskarties veidojot un darbojoties sociālajā uzņēmumā. L. Simedre uzskata, ka birokrātisko šķēršļu samazināšana un procedūru vienkāršošana sociālajiem uzņēmumiem būtu svarīgs uzdevums Rumānijā.

Vācija: Klasteris 1 Gunnar Glänzel, pētnieks Heidelbergas universitātē, ir pētījis sociālo uzņēmējdarbību, sociālā labuma investīcijas un hibrīdorganizācijas. Vācijas vietējo pašvaldību skaits, kuras atbalsta un iesaistās sociālajā uzņēmējdarbībā pieaug, jo sociālā uzņēmējdarbība gūst lielāku atzinību un sociālās uzņēmējdarbības mērķi saskan ar dažām vietējo pašvaldību funkcijām sociālajā jomā. Parasti sabiedrības iniciatīvas, kuras var aizvietot vai papildina pašvaldības funkcijas, tiek atbalstītas no pašvaldības puses. G. Glänzel norāda, ka vietējās pašvaldības Vācijā parasti iesaistās sociālajā uzņēmējdarbībā, sadarbojoties ar partneriem no privātās sektora vai sociālo uzņēmumu atbalsta tīkliem. Viens no lielākajiem šādiem tīkliem ir Social Impact Labs, šī organizācija piedāvā konsultācijas un citus resursus sociālās uzņēmējdarbības jaunuzņēmumiem (start-ups). Sadarbība ar privāto sektoru ir, piemēram, pašvaldību sadarbība ar globālo kompāniju SAP, ar kuru kopā tiek risinātas nodarbinātības problēmas cilvēkiem, kuriem ir invaliditāte.

G. Glänzel min trīs būtiskākos izaicinājumus sociālajiem uzņēmumiem: finansējums, atbalsts citādākās formās un birokrātija. Parasti jo lielāka pašvaldība, jo lielāks ir pašvaldības atbalsts sociālajiem uzņēmumiem, lai risinātu dažādus izaicinājumus. G. Glänzel iesaka pašvaldībām samazināt birokrātijas un procedūru sarežģītību, lai veicinātu sociālo uzņēmējdarbību. Vietējās pašvaldības parasti nevar sniegt ievērojamu finansiālo atbalstu, jo tām pašām bieži vien trūkst resursu, bet pašvaldības var būt aģenti un galvotāji, kas samazina sociālo uzņēmēju kredītrisku.

Francija: Klasteris 1 Philippe Deblauwe, sociālā uzņēmuma SCIC Pictoretank dibinātājs, uzskata, ka pašvaldību iesaiste sociālajā uzņēmējdarbībā atkarīga no šo pašvaldību lieluma un resursu pieejamības. Bet tipiskā formā pašvaldības parasti sadarbojas ar aģentiem no privātā sektora, nevis pašas par sevi uzsāk sociālo uzņēmējdarbību. Kā lielāko izaicinājumu sociālajā uzņēmējdarbībā P. Deblauwe min dzīvotspējīga sociālās uzņēmējdarbības modeļa izveidi, tas ir, savienot sociālos mērķus ar uzņēmējdarbības mērķiem. P. Deblauwe neuzskata, ka pašvaldības ir aģents, kurš spētu risināt finansējuma problēmu. Viņš min arī to, ka pūļa finansējums varētu nebūt optimāls risinājums sociālās uzņēmējdarbības finansēšanā.

Igaunija: Klasteris 2 Jaan Aps, valdes loceklis Estonian Social Enterprise Network, min pāris piemērus, kur vietējās pašvaldības Igaunijā ir tieši iesaistījušās sociālajā uzņēmējdarbībā, piemēram, Randvere Tööoppekeskus, kas palīdz cilvēkiem ar īpašām vajadzībām Sāremā. Šim sociālajam uzņēmumam ir pakalpojumu līgums ar vietējo pašvaldību. Bet kopumā pašvaldībām Igaunijā ir zema interese pašām veidot sociālos uzņēmumus. Viens no retajiem piemēriem ir Pro Civitas Tallinā. Vairumā gadījumu vietējās pašvaldības izsludina iepirkumus par sociālajiem pakalpojumiem, kurus var nodrošināt sociālie uzņēmumi.

Kā lielāko izaicinājumu J. Aps min ekosistēmas izveidi, kurā būtu pieejams gan finansiāls, gan nefinansiāls atbalsts sociālajiem uzņēmumiem dažādās stadijās – no jaunuzņēmuma fāzes līdz stabilas izaugsmes fāzei. J. Aps uzsver, ka pašvaldībām būtu jāveido iepirkumi, kuri atbalsta sociālo uzņēmumu pieteikšanos. Viņa skatījumā lielākajām pašvaldībām būtu jāpalīdz sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas pilnveidošanā.

3.5. Secinājumi

1. Bagātākās valstīs sociālās uzņēmējdarbības lielums ir ievērojami augstāks nekā nabadzīgās valstīs (Klasteris 1 pret Klasteri 3: 2.6% pret 0.3%). Šī atšķirība ir statistiski nozīmīga. Šīs valstis izmanto apmēram divas reizes vairāk dažādus atbalsta instrumentus un mehānismus nekā citu klasteru valstis.
2. Visās Klastera 1 pārstāvētajās valstīs plaši tiek izmantoti augstas efektivitātes atbalsta veidi. No izglītojošiem mehānismiem visās pārstāvētajās valstīs ir ieviests sociālās uzņēmējdarbības asistēšanas un funkcionēšanas atbalsts. Visas valstis ir ieviesušas finansiālos mehānismus, lai veicinātu sociālās uzņēmējdarbības sadarbību ar citiem ekosistēmas dalībniekiem un nodrošinātu tirgus piekļuvi. Tāpat, visās valstīs ir izplatīta sadarbība ar biznesa inkubatoriem.
3. Vidēji turīgās valstīs ar zemu ienākumu nevienlīdzību sociālās uzņēmējdarbības lielums arī ir relatīvi augsts. Šādas valstis spēj radīt tādu sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmu, kurā sociālo uzņēmumu pārstāvēto industriju skaits ir lielāks nekā citu valstu klasteros. Vidējais atbalsta rīku skaits ir nedaudz zem vidējā ES.
4. Gandrīz visās Klastera 2 valstīs ir ieviesti samērā līdzīgi veidi, kā izglītēt sabiedrību par sociālās uzņēmējdarbības biznesa modeli. Līdzīgi kā Klastera 1 valstīm, arī šīm valstīm ir izteikts uzsvars uz inkubatoru piesaisti sociālo uzņēmumu izaugsmes rosināšanā. Savukārt 2.Klastera valstīs nav iespējams

noteikt konkrētu un efektīvu finansiālo atbalsta veidu, kas būtu tendēts uz sociālās uzņēmējdarbības atbalstu.

5. Latvija, visticamāk, ietilptu Klasterī 3. Šajā klasterī ir salīdzinoši zems IKP uz iedzīvotāju un augsts GINI indekss. Ja Latvija ietilpst Klasterī 3, tad Latvijas sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmai būtu jābūt ar salīdzinoši zemu sociālās uzņēmējdarbības lielumu, bet ar viduvēju sociālās uzņēmējdarbības popularitāti, salīdzinoši zemu atbalstu sociālajai uzņēmējdarbībai, bet ar vidēju daudzumu sociālās uzņēmējdarbības pārstāvēto industriju.
6. Klastera 3 valstīm ir vienojošs atbalsta veids, nodrošinot spēcīgu sociālo uzņēmumu produktu un pakalpojumu patērētāju klātbūtni. Tāpat kā abos iepriekšējos Klasteros, inkubatoru efektivitāte ir viens no vienojošajiem faktoriem. Klastera 3 valstīs nav ieviesti izteikti izglītojoši un finansiāli atbalsta mehānismi.
7. Pētījuma autori novērtē Latvijas situāciju, kā atbilstošu 3.Klasterim. Latvijai turpinot sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas attīstību, būtu jāizvēlas kāds no 1. vai 2. Klastera valstu modeļiem. Teorētiski ir iespējams izveidot arī hibrīda modeli, kurā ņemti vērā tikai tādi instrumenti, kuru efektivitāte ir pierādīta ar regresiju analīzi. Taču šāda hibrīda modeļa izveides efektivitāti ir sarežģīti prognozēt, jo nav iespējams izslēgt dažādu atbalstu veidu mijiedarbību un regresijās neietverto faktoru efektivitāti.
8. Kopumā pašvaldības reti iesaistās sociālajā uzņēmējdarbībā, ja tām nav kāda partnera, ar kuru realizēt konkrētu sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvu vai veidot sociālo uzņēmējdarbību. Sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas pārstāvju skatījumā pašvaldībām ir jābūt atbalsta mehānismu un rīku nodrošinātajām dažādās formās, piemēram, samazināta birokrātija un vienkāršotāka sociālo uzņēmumu veidošana. Tai skaitā iniciatīvu īstenošana ir viens no faktoriem, kas veicinātu sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas attīstību.
9. Lielākas pašvaldības vairāk atbalsta sociālo uzņēmējdarbību nekā mazas pašvaldības. Tas skaidrojams ar to, ka lielākām pašvaldībām ir pieejami vairāk resursi. Sociālās uzņēmējdarbības ekosistēmas pārstāvji uzsver, ka pašvaldībām diez vai vajadzētu mēģināt risināt finansējuma problēmu sociālajiem uzņēmumiem, jo daudzos gadījumos pašvaldībām pašām trūkst finansējuma. Kā alternatīvi atbalsta mehānismi tiek piedāvāti: a) sociālo uzņēmumu dibināšanas un vadīšanas saistītu procedūru vienkāršošana un samazināšana; b) kļūt par partneriem, izmantojot dažādus partnerības modeļus un formas, sociālajos uzņēmumos un sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvās.

4. SABIEDRISKĀ LABUMA ORGANIZĀCIJU, KOMERCSABIEDRĪBU UN AĢENTŪRU PIEREDZES RAKSTUROJUMS SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS JOMĀ LATVIJĀ

Šīs nodaļas izstrādes mērķis bija apkopot un salīdzināt aģentūru, sabiedriskā labuma organizāciju un komercsabiedrību pieredzi sociālās uzņēmējdarbības jomā Latvijā. Pieminēto organizāciju veidi pārstāv plašu uzņēmējdarbības amplitūdu un līdz ar to pieredzi. Organizācijas atšķiras pēc uzņēmējdarbības formas, dibinātāja, darbības mērķa un finansēšanas avotiem. Iepriekš veiktajos pētījumos nav bijuši nošķirti un savstarpēji pretstatīti svarīgākie dažādo sociālo uzņēmumu darbības šķēršļi un iespējas. Nav pamatots katra spēlētāja darbības un kompetenču loks. Tiesiskā regulējuma trūkums organizācijās rada pretrunas, piemēram, uzņēmumam ir sociāla darbības ievirze, bet komerciāli orientēts juridiskais statuss. Lai minētajā jautājumā ieviestu skaidrību, ir nepieciešams novērtēt katru organizācijas veidu un tā lomu vidē, kur sadurās sabiedriskais ar privāto.

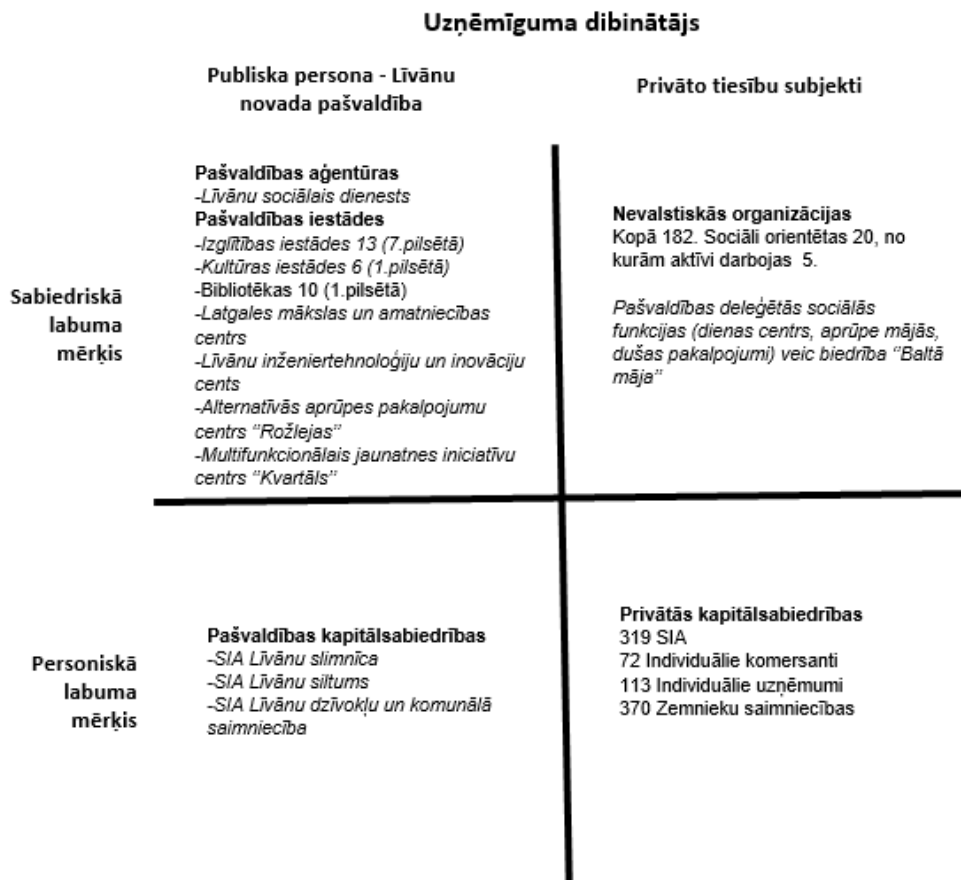
Metodoloģija

Šī pētījuma daļas ietvars veidots tā, lai varētu analizēt katras organizācijas veida savstarpējo mijiedarbību un to sasaisti ar pašvaldību, kurās tās atrodas. Pētījumā, kam izmantota situācijas analīzes metode, saplūst trīs pamata informācijas ieguves avoti: 1) sekundārie dati, kas atspoguļo esošo situāciju sociālās uzņēmējdarbības jomā, kas skatīta no teorētiskā, politiskā, tiesiskā u.c. aspektiem; 2) pētījumam pakļautās pašvaldības un organizāciju plānošanas dokumenti, kas parāda to objektīvos darbības rādītājus; 3) lauka pētījumi vienā no Latvijas pašvaldībām, kas izmantoti, lai novērtētu sociālajiem uzņēmumiem līdzīgo organizāciju pieredzi. Pētījuma gaitā iegūtā informācijas triangulācija ļāva iegūt vispusīgu priekšstatu par pašvaldību aģentūru, iestāžu, NVO un kapitālsabiedrību pieredzi sociālās uzņēmējdarbības jomā.

Lauka pētījumam tika izvēlēta Līvānu novada pašvaldība un tur funkcionējošās, sociālajiem uzņēmumiem līdzīgās organizācijas. Ar Līvānu pašvaldības piemēru darbā bija iecerēts sociālās uzņēmējdarbības pieredzi sasaistīt ar pašvaldībām – situāciju parādīt no apakšas, sociālās uzņēmējdarbības problēmas raksturojot tipiskā, vidēja lieluma pašvaldībā, kur atrodas valsts reģionos. Tā kā pieminētā pašvaldība ir kompakta, tas ļāva iegūt priekšstatu par tajā strādājošajiem sociālās uzņēmējdarbības subjektiem, to savstarpējo mijiedarbību un sadarbību ar pašvaldību. Līvānu novads ir īpašs ar to, ka pēc PSRS sabrukuma, daudziem uzņēmumiem likvidējoties, tas bija sociāli depresīvs. Tomēr savas darbības iznākumā, pēdējo 15 gadu laikā, tas kļuvis par vienu no veiksmes piemēriem postpadomju krīzes pārvarēšanā.

Lauka pētījuma dati iegūti, pētījuma autoriem apmeklējot lielāko daļu pašvaldības un privāto organizāciju, kas saistāmas ar sociālai uzņēmējdarbībai līdzīgu darbību. 7.attēls parāda pētījumam pakļautajā pašvaldībā esošās organizācijas, to juridisko statusu un dalījumu pēc darbības mērķa un dibinātāja. Slīprakstā (7. attēls) izceltas tās organizācijas (kopā 11), kas pētījuma gaitā tika apmeklētas un analizētas. Pilns lauka pētījumam pakļauto organizāciju un intervēto personu saraksts ir pieejams šī darba 8. pielikumā. Apmeklējuma laikā, pētījuma autori iepazinās ar situāciju organizācijās – ar objektīvajiem un subjektīvajiem to darbību ietekmējošiem faktoriem.

7. attēls: **Sabiedrisko un privāto uzņēmumu kopums pētījumam pakļautajā Līvānu novada pašvaldībā.**
 (Avots: Autoru izstrādāts, izmantojot Bērziņa (2015) sociālās uzņēmējdarbības kompasu (Bērziņa, 2015). Dati par organizācijām iegūti Līvānu novada pašvaldības tīmekļa vietnē www.livani.lv skatīts 07.05.2016.)

Kā pamata metode informācijas ieguvei tika pielietota kvalitatīvā pētījumu metode nestrukturētās intervēšanas veidā, kas orientēta uz pētījumam pakļauto organizāciju pieredzes izziņāšanu. Izvēlēta metode pamatojama ar apsvērumu, ka bija nepieciešams iegūt attiecīgo organizāciju darbības problēmas un pretrunas, sasaistot tās ar esošo situāciju sociālās uzņēmējdarbības jomā. Tā kā problēmu un pretrunu varēja būt daudz un starp tām ir noteikta saikne, programmētu jautājumu uzdošana nenodrošinātu vēlamo pētījuma dziļumu. Bez tam, interviju gaitā bija nepieciešams nemitīgi skaidrot sociālās uzņēmējdarbības aspektus, neļaujot respondentam novirzīties no tēmas. Tāpēc, intervijas norises laikā, respondenta atbildes tika sasaistītas ar intervētāja sociālās uzņēmējdarbības zināšanām un pieredzi. Tas ļāva ģenerēt, nākamo respondentam uzdoto jautājumu, kas bija balstīts uz sarunas tematu un kontekstu. Intervijas laikā tika vērtēti sekojoši aspekti: organizācijas sociālai uzņēmējdarbībai līdzīgās prakses pozitīvie un negatīvie aspekti, to dažādība organizācijās ar atšķirīgu juridisko formu; organizāciju sadarbība ar vietējo pašvaldību; organizāciju iespējas, izmantojot uzņēmējdarbības metodes, tiekies pēc iespējam ienējumus ģenerēt pašām, nevis paļauties tikai uz dotācijām; organizāciju vadītāju sociālās uzņēmējdarbības jēdziena izpratne un piemēri sociālās uzņēmējdarbības metožu izmantošanai; organizāciju vēlme un iespējas nākotnē transformēties par sociālu uzņēmumu; organizāciju vadības viedoklis par sociālās uzņēmējdarbības nākotnes perspektīvām Latvijā.

Pētījuma gaitā tika apmeklēta arī Līvānu novada dome, kur uzdoto jautājumu projekcija bija līdzīga, bet lietu skatot plašākā mērogā, atklājot pašvaldības līdzdalību sociālo problēmu risināšanā. Interviju ilgums ar organizāciju vadītājiem bija no 30 līdz 90 minūtēm. Iepazīšanās ar organizācijas darbību aizņēma 1 līdz 2 stundas. Visas intervijas tika ieskaņotas elektroniskajā datu ierakstu ierīcē un vēlāk analizētas.

4.1. Valsts, pašvaldību aģentūru un pašvaldības iestāžu pieredzes raksturojums

Pieredzes raksturojums ir veidots tā, lai izklāsts sāktos ar organizācijām, kur objektīvu un subjektīvu iemeslu dēļ uzņēmējdarbības iezīmju ir mazāk un beigtos ar organizācijām, kur to ir vairāk. Kā pirmās tika analizētas pašvaldību iestādes un aģentūras, kam sekoja NVO pieredze. Izklāsts noslēdzās ar kapitālsabiedrību pieredzi. Attēlā parādīta pašvaldību funkciju īstenošanai izmantoto subjektu dažādība Republikas nozīmes pilsētās. Pašvaldību iestādēs, atšķirībā no kapitālsabiedrībām, vairāk notiek sociālā darbība, nevis uzņēmējdarbība. Savukārt aģentūras, kur uzņēmējdarbības iezīmju ir vairāk, veido pāreju no sociālās darbības uz sociālo uzņēmējdarbību Latvijas pašvaldībās.

8. attēls: Pašvaldību funkciju īstenošanai izmantoto subjektu dažādība Republikas nozīmes pilsētās.
(Avots: autoru izstrādāts, izmantojot publiski pieejamo informāciju par pašvaldību iestādēm, aģentūrām un kapitālsabiedrībām (n=8)).

Sociālā darbība

Sociālā uzņēmējdarbība

<i>Pašvaldību iestādes</i>	<i>Pašvaldību aģentūras</i>	<i>Pašvaldību kapitālsabiedrības</i>
-Izglītības pārvalde un iestādes	-Sociālie dienesti	-Komunālie pakalpojumu uzņēmumi
-Sporta pārvalde un iestādes	-Tūrisma attīstības aģentūras	1. Īpašuma apsaimniekošana
-Kultūras pārvalde un iestādes	-Vietējās nodarbinātības aģentūras	2. ūdens apgāde
-Bibliotēkas	-Sabiedriskā transporta aģentūras	3. siltums
-Pašvaldības policija		4. apgaismojums
-Bērnu un jauniešu attīstības iestādes		5. apzaļumošana
-Kapsētu apkalpošanas iestādes		6. atkritumu izvešana
-Komunālā pārvalde un iestādes		-Medicīnas pakalpojumi uzņ.
-Tūrisma informācijas iestādes		-Transporta pakalpojumu uzņ.
-Masu mediju iestādes		-Auto novietņu apkalpojošie. uzņ.
-Sociālo lietu pārvalde un iestādes		-Sadzīves pakalpojumu uzņ.
		-Sporta (olimpiskie centi) uzņ.
		-Kultūras (koncertzāles, teātri) uzņ.
		-Masu mediju uzņ.
		-Vietējo tirgu apkalpojošie uzņ.
		-Tūrisma informācijas uzņ.
		-Uzņēmējdarbības atbalsta uzņ.
		-Sociālās aprūpes uzņ.

Paralēli publiskā sektora organizācijām sociālajā uzņēmējdarbībā darbojas nevalstiskais sektors un komersanti. Darbā tika meklēta to sociālās uzņēmējdarbības saikne ar pašvaldībām, kurās tās darbojas.

4.1.1. Pašvaldību iestāžu pieredze

“Sociālā uzņēmējdarbība nav un nevar aizstāt sociālo palīdzību, piemēram, pabalstus, kurus sniedz valsts un pašvaldība vai NVO” (Latvijas sociālās uzņēmējdarbības asociācija, n.a.). Aģentūras un pašvaldību iestādes Latvijā pārsvarā īsteno valsts vai pašvaldības politiku un izceļas ar sava darba centralizāciju – ikgadēja budžeta plānošana, centralizēta grāmatvedība, lēmumu pieņemšana, nekustamā īpašuma pārvaldīšana u.c. lietas. Abi organizāciju veidi nav uzņēmumi, bet pašvaldību funkciju izpildes orgāni, kuru smadzeņu centrs ir viens vai otrs pašvaldības departaments vai nodaļa. Galvenā atšķirība un attiecīgi arī dibināšanas motīvs ir tanī, ka iestādei ir ierobežotas spējas savus produktus un pakalpojumus pārdot, bet aģentūrai tas ir ļauts. Tāpēc iestāžu darbība ir vērsta uz procesu, bet aģentūras darbojas konkrēta mērķa sasniegšanai. Šis apstāklis kalpo kā pierādījums tam, ka iestādēs uzņēmējdarbības iezīmju ir maz, notiek sociāla darbība. Sociālās uzņēmējdarbības iezīmju daudzums ir lielāks aģentūrās un pašvaldības uzņēmumos (8.attēls).

Likuma “Par pašvaldībām” 14. panta 1.punkts nosaka, ka, pildot savas funkcijas, pašvaldībām likumā noteiktajā kārtībā ir tiesības veidot pašvaldību iestādes, dibināt biedrības vai nodibinājumus, kapitālsabiedrības, kā arī ieguldīt savus līdzekļus kapitālsabiedrībās. Balstoties uz pieminēto likuma pantu, iestāžu dibināšanas motīvs ir pašvaldības vai valsts uzdoto funkciju nodrošināšana, kuru izpildei iestāde tiek izmantota kā instruments mērķa sasniegšanai. Iestāžu skaits ir pakārtots pašvaldības autonomajām funkcijām. Iestāžu kodols pašvaldībā atrodas vietā, kur saplūst valsts un pašvaldības pienākumi – gādāt par cilvēku tiesībām uz izglītību, veselības aprūpi un sociālo palīdzību. Šādas organizācijas sociālās uzņēmējdarbības kontekstā ir sarežģītākas, jo ieinteresēto subjektu loks ir plašāks. Tiem ir atšķirīgas prasības un izpratne par iestādē notiekošo. Tas nozīmē, ka nākotnē ar šādām iestādēm sociālās uzņēmējdarbības kontekstā manipulēt būs grūtāk vai pat neiespējami.

Iestādes, kas nodrošina tikai pašvaldības funkcijas ir vienkāršākas. Tās var risināt dažādas problēmas. Piemēram, līdztekus tradicionālajām pašvaldību iestādēm – mācību, kultūras iestādes un bibliotēkas, Līvānu novada pašvaldībā, alternatīvās aprūpes centrs “Rožlejas” nodrošina veco ļaužu aprūpi, multifunkcionālais jaunatnes iniciatīvu centrs “Kvartāls” risina jauniešu brīvā laika un iesaistes problēmu, bet Latgales mākslas un amatniecības centrs rūpējas par kultūras mantojuma saglabāšanu. Līvānu inženiertehnoloģiju un inovāciju centrs palīdz jaunajiem uzņēmējiem attīstīt biznesu.

Pašvaldību iestādes ir tālas no tā, ko valstī saprot ar terminu “uzņēmums” (definīciju sk.1.nod.), atšķiras tikai to darbības sfēra, kas pašvaldības funkciju izpildes elastību nedaudz palielina vai samazina. Toties sociālās un sabiedriskās darbības ievirze pašvaldību iestādēs ir liela. Tās kalpo sabiedrībai un sabiedrībā neaizsargāto cilvēku labā – veic sociālu darbību. Tāpēc sociālās uzņēmējdarbības kontekstā ar iestādēm t.sk. aģentūrām saistītais galvenais problēmjautājums būtu iespēju izzināšanā to tuvināšanai sociālajai uzņēmējdarbībai – kā sociālā uzņēmējdarbība var palīdzēt iestāžu un aģentūru darbības efektivitātes un to produktu uzlabošanai? Lai atbildētu uz šo jautājumu jānoskaidro šķēršļi iestāžu uzņēmējdarbībā.

Pirmkārt, lai arī uzņēmējdarbības iezīmes pastāv, iestādes t.sk. aģentūras nav uzņēmumi. Iestādes darbojas pēc vienota saimnieciskās darbības modeļa. Lai iegūtu pašvaldības finansējumu, iestādes un aģentūras attiecīgā perioda sākumā izstrādā budžetu, kuru vēlāk iesniedz pašvaldībai apstiprināšanai. Kad tas izdarīts, turpmākas tā korekcijas ir ierobežotas. Izeja no situācijas balstās uz atteikšanos no kaut kā, par labu tam, kas dotajā brīdī ir visnepieciešamākais. Piemēram: “par labu moderniem trenāžieriem atsakāties no robotiem” (I.Magdaļenoka, Līvānu 1. vidusskolas direktora vietniece).

Vienojošais faktors, kas iestādēm, jo tās nav uzņēmumi, traucē uzņēmējdarbības metožu pielietojumam, ir funkciju centralizēta vadība. Centralizācija skar lēmumu pieņemšanu, finansējumu, grāmatvedību, īpašuma uzturēšanu un nopelnīto līdzekļu izlietošanu. Centralizācijas ietekmē ar saimnieciskās darbībā iegūtajiem līdzekļiem neviena pašvaldības iestāde nevar manipulēt, tie nonāk pašvaldības kasē. Projektus, finanšu fondiem sagatavo nevis iestāde, bet attiecīgā pašvaldības nodaļa. Līgumus par maksas pakalpojumiem, piemēram, telpu īri, persona slēdz nevis ar iestādi, bet ar pašvaldību. Par īpašuma uzturēšanu iestādes neatbild, to dara pašvaldība norīkots ekspluatācijas daļas uzraugs, kurš ir atbildīgs par visu pašvaldības iestāžu uzturēšanas jautājumiem. Remonta vajadzības gadījumā darbus veic uzraugam padotā speciālistu vienība.

Pat ja likumdošana to atļautu, centralizētā grāmatvedība, kurā saplūst visi pašvaldības, tai skaitā iestāžu ieņēmumi un izdevumi, traucētu preču pārdošanu, kuras ražo vai varētu ražot pašvaldības iestādes. Pretējā gadījumā daudzo pakalpojumu pozīciju skaits pārslogotu pašvaldības grāmatvedību. Tāpēc patlaban iestāžu galvenais pašu ieņēmumu avots ir ieņēmumi no telpu nomas.

Piemēram, Līvānu 1.vidusskolā saimnieciskās darbības ieņēmumus ģenerē datorklases, kas tiek iznomātas privātām mācību iestādēm, apmācības kursu organizēšanai – bezdarbnieku pārkvalifikācijai, autovadītāju

apmācībai u.tml. Piemēram, Latgales amatniecības centrā pašu gatavoto suvenīru un mākslas darbu tirdzniecība neesot iespējama. Suvenīru tirdzniecības pakalpojumus iestādē nodrošina privāta kapitālsabiedrība, kas nomā tirdzniecības platību. Mākslas darbu, kā individuālā darba veicēji, pārdod paši mākslinieki, apņēmoties palīdzēt iestādei segt elektroenerģijas izdevumus. Latgales amatniecības centrs pašu spēkiem nodrošina tikai 10% no tam nepieciešamā finansējuma. Pārējo sedz pašvaldība. Līdzīga situācija ir pašvaldību mācību iestādēs, piemēram, senāk cilvēki izglītības iestāžu ēdnīcās varēja paēst par maksu, turpat norēķinoties. Pašreiz, cilvēkam savs ēdienreīžu skaits jāplāno mēnesi uz priekšu, par to, caur banku norēķinoties ar pašvaldību. Ja iestāde vēlētos saviem klientiem nodrošināt ēdināšanu par maksu, būtu jāpiesaista kapitālsabiedrība. Iznākumā iestāžu darbība ir mazāk efektīva, produkts vienveidīgs un pašu ieņēmumi zemi. Pašu ieņēmumu proporcija ar atsevišķiem izņēmumiem pašvaldību iestādēs ir vidēji 1-10%.

Centralizācijas slogs iestādēs, kurās iesaistīts valsts finansējums, ir lielāks par organizācijām, kuras finansē tikai pašvaldība. Pēdējām, piemēram, Latgales amatniecības centram, savām idejām atbalstu iegūt esot vieglāk. Traucē atbalsta saņemšanas procesa ilgums, kas ir pakārtots gada darbības un finanšu plānam, kuru apstiprina pašvaldība. Vēl šo procesu traucējot pašvaldības citādā izpratne par iestādē notiekošo. "Nepieciešams sarežģīts esošās situācijas un problēmu pierādīšanas process, kas ne vienmēr nostrādā" (I. Griezāne, Latgales amatniecības centra direktore).

Lielākā daļa pētījumam pakļauto pašvaldības iestāžu vadītāju uzskata, ka viņu iestādes kā sociāli uzņēmumi bez pašvaldības finansējuma nespētu būt ilgtspējīgi, bet nenoliedza iespēju, ka situācijai sociālajā uzņēmējdarbībā mainītos, iestādes varētu mazināt atkarību no pašvaldības budžeta. Par to, vai topošais sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums varētu būtiski izmainīt iestāžu darbību uz labo pusi, to vadība izsakās piesardzīgi, par iemeslu minot valstī esošās likumdošanas tradīcijas, kas esot izdevīgas šauram tirgus dalībnieku lokam. Iestāžu vadītāju uzskatā notiks tikai pārdale, jeb sistēmas transformēšanās, kas reālu saimnieciskās darbības uzlabošanas organizācijām nenesīs.

Sociālās uzņēmējdarbības iespējas pašvaldību iestādēs skatāmas izmantojot divus pamata scenārijus:

1. pašvaldību iestāžu, kurām ir liels pašu ieņēmumu potenciāls transformācija par sociālajiem uzņēmumiem;
2. sociālais uzņēmums, kā iestādes struktūrvienība, ar uzdevumu apzināt un īstenot tos pakalpojumus, kurus var piedāvāt par maksu.

Esošā situācija, kur savstarpēji savijušies objektīvie un subjektīvie faktori parāda, ka līdzšinējos apstākļos, pašvaldību iestāžu transformācija par sociālajiem uzņēmumiem būtu problemātiska. Uzņēmēja degsme un spēja pielāgoties pieprasījumam pašvaldības iestādēs netika novērota. Iestādēs ir samierinājušies ar esošo lietu kārtību un pārmaiņām netic: "mēs esam instruments tam, kā bērnam kļūt laimīgam, nekas vairāk." (Z. Vanaga, Līvānu 1.vidusskolas direktora vietniece mācību darbā). Arī pašvaldībā uz iespējamo iestāžu transformāciju par sociālajiem uzņēmumiem raugās ar piesardzību, to pamatoja ar tirgus riskiem, kam, brīvvalstā pašvaldības sociālā iestāde tiktu pakļauta. "Ja kaut kādu iemeslu dēļ šāds sociālais uzņēmums pasludinās maksātnespēju, mēs ilgi loloto iestādi pazaudēsim uz visiem laikiem. Lai tā nenotiktu, mēs riskus cenšamies mazināt, upurējot iestāžu autonomiju" (A. Vaivods, Līvānu novada domes priekšsēdētājs).

Esošai situācijai atbilstīgāks būtu otrais scenārijs – sociālais uzņēmums, kā iestādes struktūrvienība. Piemēram, mācību iestādēs paralēli varētu darboties, gan bezmaksas, gan maksas pakalpojumu sniegšanas nodaļas. Daļījums struktūrvienībās nediskreditētu sociālo pakalpojumu sniegšanu bez maksas vienai mērķa grupai, un vienlaicīgi, ļautu radīt ieņēmumus no klientiem, kas vēlētos par pakalpojumu maksāt. Pierādījums tam, ka jaunāko klašu izglītības iestādes spētu saviem spēkiem gūt būtisku daļu no saviem ieņēmumiem ir "Cēsu jaunā sākumskola", kuru 2013.gadā dibinājusi Cēsu vecāku biedrība "Ģimenes izglītības centrs Cēsis" ar mērķi sniegt bērniem iespēju apgūt nepieciešamās zināšanas iespējami pietuvinātā vidē reālajai dzīvei. Neskatoties uz to, ka skola pieder privāto tiesību subjektam, daļējai izdevumu segšanai skola saņem valsts mērķa dotācijas, pašvaldības atbalstu un gūst ziedojumus. Pārējo daļu no saimnieciskās darbības izmaksām līdzfinansē bērnu vecāki. Augošā pieprasījuma dēļ skola paplašinājusies. Rīgā tika izveidota skolas filiāle, kas šobrīd darbojas kā biedrības "re:login" izglītības iestāde "Privātā sākumskola DOMDARIS", kas īsteno 1. – 6. klase izglītības programmu.

Pēc līdzīga principa izveidota valsts akreditētā biedrības "MāruGuns" struktūrvienība „Brīvā Māras skola” Jaunmārupē, un biedrības "Tautskola 99 Baltie zirgi" dibinātā Ikšķiles brīvā skola. Organizācijas 2012.gada pašnovērtējuma ziņojumā sacīts, ka skolai iepriekšējā gadā bijušas sekojošas finansējuma proporcijas: valsts budžeta dotācijas 107 842 eiro; pašvaldību iemaksas 28 457 eiro; mācību maksa 22 765 eiro; no projektiem un ziedojumiem 7 114 eiro (Ikšķiles brīvā skola, 2012). Pieminēto skolu darbības uzstādījums ir piedāvāt citādāku pieeju mācībām, nekonkurējot ar pašvaldību iestādēm. Pieprasījumu pēc mācību iestādēm par maksu pierāda privāto kapitālsabiedrību piedāvātais pamata un vidējās izglītības produkts. Piemēram, Latvijas privātskolu

asociācijā ir 26 biedru: pamatskola "Gaismas tilts'97", privātskola "Patnis", "Ādažu valdorfskola", privātā vidusskola "Lateira" u.c (Latvijas privātskolu asociācija, n.a.).

Labs veids kā pašvaldību izglītības iestādēm piesaistīt ārējo finansējumu ir skolu atbalsta biedrību vai fondu dibināšana. Piemēram, Latvijā darbojas Ādažu, Mārupes, Jaunpils, Madonas u.c. novadu skolu atbalsta biedrības. Šāda shēma nepieciešama ziedojumu piesaistei, kurš ziedotājam izdevīgāks tad, ja skolas atbalsta biedrība ir ieguvusi sabiedriskā labuma organizācijas statusu, kas plašāk analizēts nākamajā apakšnodaļā.

Apkopojot pašvaldības iestāžu pieredzi, tām kā potenciālajiem sociālajiem uzņēmumiem pietrūktu autonomijas, attiecīgi, to finansējums lielākoties būtu atkarīgs no valsts vai pašvaldības. Spēja gūt pašu ieņēmumus ir atkarīga no pamatpakalpojumu veida un spējas, uz esošās materiāli tehniskās bāzes, radīt ieņēmumus. Tas nozīmē, ka vērtējot pašvaldības iestāžu sociālās uzņēmējdarbības potenciālu, būtu nepieciešams pašvaldības iestāžu dalījums, kuru iespējams veikt, izanalizējot iestāžu ieņēmumu proporcijas un produkta īpatnības. Piemēram, Līvānu pašvaldības gadījumā, iestāžu spēju pašām sevi līdzfinansēt, dilstošā secībā var sadalīt šādi: alternatīvās aprūpes pakalpojumu centrs "Rožlejas"; Latgales mākslas un amatniecības centrs; izglītības iestādes; multifunkcionālais jaunatnes iniciatīvu centrs "Kvartāls"; Līvānu inženiertehnoloģiju un inovāciju centrs; kultūras iestādes; bibliotēkas. Iestāžu produkta izvērtēšanai palīdzētu NVO un kapitālsabiedrību pieredze attiecīgajā nišā. Sektoros, kur darbojas pieminētie privāto tiesību subjekti, tirgus iespējas ir lielākas. Tur, iestādei darbojoties kā sociālajam uzņēmumam, valsts un pašvaldību līdzfinansējuma nepieciešamība būtu vismazākā. Šis apgalvojums nenozīmē, ka pašvaldību iestādes nākotnē spētu pašas sevi nodrošināt, bet ar sociālās uzņēmējdarbības statusu un metodēm, mazināt atkarību no dotācijām. Šobrīd drīzāk var runāt par pašvaldību iestāžu pieredzi sociālajā darbībā, nevis sociālajā uzņēmējdarbībā.

Vajadzību pēc uzņēmējdarbības metodēm publisku pakalpojumu sniegšanā patapināti bremsē pieejamais ES fondu finansējums. Piemēram, vērtējot pašvaldības iestāžu nekustamā īpašuma un infrastruktūras stāvokli Līvānu pilsētā, tika novērots, ka pateicoties fondu līdzekļu apguvei, salīdzinājumā ar privāto sektoru, tas ir ļoti labs. Ēkas gandrīz visās apmeklētajās organizācijās ir renovētas. Tas nozīmē, ka sociālajiem uzņēmumiem līdzīgo organizāciju esamība novadā, bijusi cieši saistīta ar pieejamo fondu finansējumu un pašvaldības spēju to apgūt. Bez ES sociālas politikas un tam sekojoša atbalsta, sociāli orientēto organizāciju profils Latvijas pašvaldībās būtu citādāks. Tas lielākoties skar iestāžu fizisko vidi – to celtniecību vai esošo ēku rekonstrukciju. Uz noteikta projekta laiku ne mazāk aktuāls ir atbalsts organizāciju funkciju nodrošināšanai. Pašvaldības loma izpaužas ar projektu līdzfinansēšanu un radošumu attiecīgās problēmas risināšanai, kas vēlāk nodrošina uzvaru projektu konkursos. Iepriekš sacītais nozīmē, ka faktiski, nevis pašvaldību iestādes ir sociālie uzņēmumi, bet gan novada dome ir liels sociālais uzņēmums, kas ar iestāžu palīdzību, cilvēkiem nodrošina sabiedrisko pakalpojumu. Kamēr ir fondu līdzekļi un pašvaldībai ir nauda, vajadzība pēc uzņēmējdarbības ir sekundāra.

4.1.2. Valsts un pašvaldību aģentūru pieredze

Aģentūras pašvaldībās funkcionē līdzīgi kā iestādes. To dibināšanas motīvs, īpaši pašvaldībās, balstīts uz labākām iespējām veikt saimniecisko darbību, kurā iekļauta preču vai pakalpojumu pārdošana. Neskatoties uz iepriekš pieminēto iespēju, aģentūru budžetu pārsvarā veido valsts vai pašvaldību piešķirtais finansējums, kas taisnīgi jāsadala. Lai arī likums to neliedz, ar atsevišķiem izņēmumiem, aģentūras (īpaši valsts) kā uzņēmējas ir pasīvas. Pašu ieņēmumi, īpaši valsts aģentūrās ir mazi, pārsvarā 1% robežās (Likumi, 2010).

Valsts līmenī, pieminama Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra (VSAA), kas ir valsts tiešās pārvaldes iestāde. Tā sniedz pakalpojumus visā Latvijas teritorijā, lielākoties par brīvu. Maksas pakalpojumu īpatsvars ir mazs. 2014.gadā VSAA speciālais budžets bija 14,49 milj. eiro no kuriem 0,03 milj. eiro bija maksas pakalpojumi un citi ieņēmumi (VSAA, 2015). Līdzīgi darbojas Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA), kas īsteno valsts politiku bezdarba samazināšanā.

Atsevišķas valsts sociālās aģentūras spēj būt tuvākas brīvā tirgus apstākļiem, bet vienlaicīgi risināt svarīgas sociālās problēmas. Labākais piemērs ir Sociālās integrācijas valsts aģentūra (SIVA). Šinī organizācijā valsts budžeta finansējums 2015. gadā veidoja tikai 78%. Pārējos 22% sastādīja maksas pakalpojumi par aģentūrā sniegtajiem pakalpojumiem: izglītības, rehabilitācijas, ārstniecības, transportlīdzekļu pielāgošanas, ēdināšanas, izmitināšanas, telpu un transporta nomas (Labklājības ministrija, 2015).

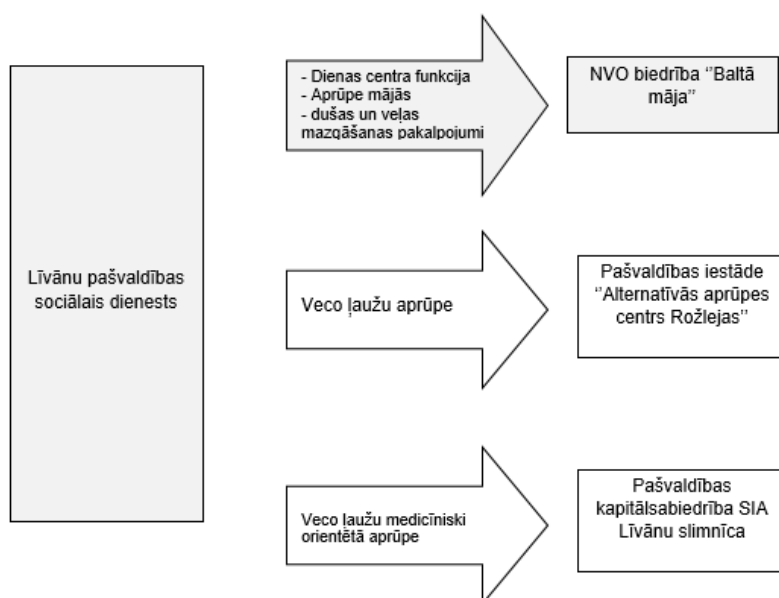
Pašvaldību līmenī sociālās funkcijas veic pašvaldību aģentūras, kuras Latvijā dēvē par sociālajiem dienestiem (lielajās pašvaldībās Valmierā, Jelgavā, Daugavpilī un citur – sociālo lietu pārvaldes ar savām struktūrvienībām), kuru uzdevums, saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu, ir "administrēt pašvaldības budžeta līdzekļus, kas novirzīti sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanai" (11.panta 6.punkts). Atsevišķos gadījumos sociālie dienesti darbojas pašvaldības iestādes statusā. Finansējuma proporcijas (valsts,

pašvaldības, pašu) katrā pašvaldībā atšķiras un izriet no sociālo dienestu spējas, ar saimnieciskās darbības palīdzību, pašām iegūt finanšu resursus. Lielākoties, sociālo dienestu ienākumu avots ir pašvaldības un valsts finansējums. Pašu saimnieciskās darbības ieņēmumi, līdzīgi kā valsts aģentūrām, ir viena procenta robežās. Piemēram, Tukuma novada sociālajam dienestam 2015. gadā pieminētās proporcijas bija 92%; 7%; 1% (Tukuma novada pašvaldība, 2015). Pašu ieņēmumu īpatsvars ir atkarīgs no tā, vai iespējamās maksas pakalpojumus dienests nodrošina pats, vai tas ir ārpalpojums. Piemēram, Liepājas sociālais dienests, pakalpojumus, kur nepieciešams klienta līdzfinansējums, nodrošina pašu spēkiem un ir sadalīts sekojošās institūcijās (Liepājas sociālais dienests, n.a.): veco ļaužu dzīvojamā māja; sociālās dzīvojamās mājas; grupu dzīvokļi; nakts patversme; bērnunams; atkarību profilakses centrs; pensionāru dienas centri; dienas centrs personām ar garīgās attīstības traucējumiem. Pieminētās iestādes darbojas kā sociālā dienesta struktūrvienības un tiek veidotas atkarībā no pieprasījuma un pašvaldības iespējām. Tāpēc to skaits un veids katrā pašvaldībā atšķiras. Republikas nozīmes pilsētās struktūrvienību ir vairāk, bet novados – mazāk.

Līvānu sociālais dienests atšķiras ar to, ka pašu ģenerēto ieņēmumu tam nav, jo ar pašvaldības lēmumu, pakalpojumi, kas dienestam varētu radīt ieņēmumus, nodoti citām organizācijām, konkrēti NVO, vai citām pašvaldības organizācijām (9.attēls). Pieminētā iemesla dēļ, dienests veic tikai valsts uz pašvaldības sociālās politikas administratīvos pienākumus. Līvānu sociālā dienesta dienas centra funkcija – aprūpe mājās, dušas un veļas mazgāšanas pakalpojumi saskaņā ar sadarbības līgumu nodoti biedrībai "Baltā māja", par kuru nodrošināšanu pieminētā organizācija no novada pašvaldības saņem finansējumu. Plašāk biedrības "Baltā māja" pieredze ir aprakstīta nākamajā apakšnodaļā. Ar citām NVO vai privātā sektora kapitālsabiedrībām, funkciju deleģēšanas formā, sociālais dienests nesadarbojas.

Speciālās aprūpes nodrošināšanai sadarbība tiek veikta ar pašvaldības iestādi "Rožlejas" un SIA Līvānu slimnīcu. Speciālā aprūpe novadā tikusi veidota, izmantojot Somijas pieredzi – trīs pakāpju aprūpes principu, no kuriem Līvānu novadā darbojas divi. Princips ir pakārtots veco ļaužu patstāvības līmenim un vajadzības pēc palīdzības. Aprūpes centrs "Rožlejas" novadā nodrošina otro, bet Līvānu slimnīca trešo līmeni. No 34 cilvēkiem, pusei klientu, kas patstāvīgi atrodas centrā "Rožlejas", pakalpojumu apmaksai, VSAA pārskaita 90% no klientu pensijas. Par pārējo klientu uzturēšanos maksā viņi paši, vai viņu radnieki. Pakalpojumu sniegšana ir ekonomiski pamatota. Piemēram, aprūpes pašizmaksa ir 15,3 eiro dienā, no kuriem 12 eiro sedz klients, bet 3,3 eiro sedz pašvaldība. Tas nozīmē, ka "Rožlejas" ir viena no retajām pašvaldības iestādēm, kas saimnieciskās darbības izdevumus spētu segt pašu spēkiem un darboties kā sociālais uzņēmums. Pieprasījums esot tik liels, ka klientus ārpus novada robežām, kā tas bijis iepriekš, iestāde vairs nepiesaista.

9. attēls: Piemērs Līvānu pašvaldības sociālā dienesta pienākumu nodošanai citām organizācijām.
(Avots: Autoru izstrādāts, izmantojot pētījuma datus par sociālās uzņēmējdarbības pieredzi 2016)

Jautājot par galvenajām sociālā dienesta darbības problēmām, tika konstatēts, ka dienestā darbietilpīgākais ir administratīvais slogs un darbs ar ilgstošajiem bezdarbniekiem, kas prasot daudz cilvēkresursu. Iespējas šīs sabiedrības daļas iesaistei ar sociālās uzņēmējdarbības metodēm, dienestā vērtē skeptiski. "Tikai ne pašreizējā situācijā, un tikai ne ar tiem indivīdiem, kurus pagājušo 20 gadu Latvijas sociālā politika ir uzaudzinājusi. Tie ir

cilvēki, kuri nav strādājuši un nestrādās, viņi sistēmu iemācījušies izmantot savā labā” (A.Briška novada sociālā dienesta vadītāja). Sociālās integrācijas iniciatīvas der cilvēkiem, kuri vēlas izkļūt no atstumtības. Ilgstošajiem bezdarbniekiem ar liberālām metodēm nevarot palīdzēt. Ja valsts vēlās gūt ekonomisko labumu no bezdarbnieka, esot nepieciešamas mazāk demokrātiskas metodes – cilvēks ir jāpiespiež strādāt. Piemēram, “nevis valstij cilvēkam būtu jāmaksā par to, ka viņš ir bezdarbnieks, bet otrādi – cilvēkam, ir jāuzņemas atbildība un jāmaksā valstij par to, ka viņš nevēlās strādāt” (A.Vaivods, Līvānu novada domes priekšsēdētājs).

Līvānu pašvaldībā valda uzskats, ka bezdarbs un no tā radusies atstumtība, ir iepriekš pieminēto cilvēku nosacītā komforta zona. Darbs un sabiedrība viņiem ir cita pasaule, kuras atkal atklāšana prasa daudz, gan paša indivīda, gan sabiedrības enerģijas. Demokrātija un liberālisms ļauj ilgstošajiem bezdarbniekiem būt tiesiski spēcīgākiem par pašvaldību, jo likums ir viņu pusē. Līdz ar to, ilgstošo bezdarbnieku sabiedrībā, demokrātija kultivē visatļautību, kuru likuma robežās notur valsts pabalstu politika – cilvēks nestrādā un nestrādās, bet tai pat laikā, viņa rīcība ir nepārkāpj likumu un viņš, pateicoties pabalstiem, nenogrimst galējā nabadzībā. Novada pašvaldības vadītājs uzskata, ka darbam ar ilgstošajiem bezdarbniekiem sabiedrības intereses būtu jāizmanto kā prioritāte, un tikai tad, jāņem vērā personas intereses un brīvības. Tas ir smags jautājums un prasa nepopulārus lēmumus, kas saviem spēkiem neesot realizējami, tie risināmi valsts un ES līmenī. Pašvaldību līmenī varot tikai cīnīties ar ES un Latvijas liberālās politikas radītajām sekām.

Neskatoties uz to, ka aģentūra nav uzņēmums, tai sociālajā uzņēmējdarbībā objektīvo šķēršļu ir mazāk nekā iestādēs. Pamata atziņa, kas izriet no aģentūru darbības pieredzes rodama faktā, ka aģentūra, atšķirībā no pašvaldības iestādes, drīkst kaut ko pārdot, kas ir viens no jebkuras uzņēmējdarbības stūrakmeņiem. Galvenā pretruna ir tanī, cik plaši un intensīvi aģentūra izmanto iespēju, veicot uzņēmējdarbību sniegt maksas pakalpojumus – kāds ekonomiskais pamats no tā veidojas. Vai pakalpojumam ir pircējs un vai organizācija ir motivēta to pārdot? Atbilde uz abiem jautājumiem ir vairāk negatīva nekā pozitīva. Centralizācijas faktors nemotivē attīstīt jaunu produktu, bet dziļi sociālā darbības ievirze (sevišķi sociālajos dienestos) mazina to cilvēku loku, kas sociālo pakalpojumu būtu gatavi iegūt par maksu.

4.2. Sabiedriskā labuma organizācijas kā sociālā uzņēmuma prototips Latvijā

Pašreiz vistuvāk sociālās uzņēmējdarbības tiesiskajam regulējumam Latvijā ir: “statuss, kuru attiecina uz trešā sektora dalībniekiem – biedrībām, nodibinājumiem un reliģiskajām organizācijām” (Pūķis, 2012). Tas ir sabiedriskā labuma organizācijas statuss (SLO), kas bijis sākotnējā versija sociālās uzņēmējdarbības atbalstam Latvijā. Ja pēta SLO, tad automātiski par pētījumu objektu kļūst NVO, jo: “SLO statuss neskar komercdarbības sektoru, kas daudzās valstīs tiek uzskatīts par galveno vai vienīgo sociālās uzņēmējdarbības veicēju” (Pūķis, 2012).

Kā publiski atzinusi biedrība “Nākotnes iela”, kurai 2016.gada sākumā piešķirts sabiedriskā labuma statuss, tas: “palīdz vieglāk iegūt ziedojumus plānoto aktivitāšu īstenošanai, kā arī dod iespēju izmantot pašvaldības īpašumus pasākumu organizēšanai bez maksas” (Biedrība Nākotnes iela, 2016). Pieminētos ziedojumus šāda organizācija var iegūt no valsts, pašvaldību un privātajām komercsabiedrībām. SLO statuss dod potenciālajam ziedotājam skaidru ziņu, ka organizācija darbojas sabiedrības interesēs un likuma ietvaros, kā arī to, ka organizācijas darbība tiek kontrolēta (Pilsoniskās sabiedrības attīstības fonds, n.a.). Pēc Valsts ieņēmumu dienesta (VID) informācijas, juridiskām personām, saskaņā ar likuma „Par uzņēmumu ienākumu nodokli” 20.1 pantu, uzņēmumu ienākumu nodokli samazina par 85% no SLO ziedotajām summām. Tomēr kopējā nodokļa atlaide nedrīkst pārsniegt 20% no aprēķinātā nodokļa kopējās summas. Galvenais motīvs ziedošanai ir uzņēmuma ienākuma nodokļa atvieglojuma iespēja, kam būtu jāatsver ziedotā summa, kas nāk kopā ar citiem ieguvumiem, kuri izrietējuši no ziedošanas fakta – proti, pozitīvi ieprogrammēta rezonanse, no kuras tiek gaidīts pieprasījuma pieaugums kapitālsabiedrības precēm vai pakalpojumiem.

“SLO statuss organizācijai, vienlaikus ar labumiem, rada administratīvo slogu”(Pilsoniskās sabiedrības attīstības fonds, n.a.). Statusa noteikšanu un uzturēšanu veic Finanšu ministrijas (FM) komisija, kura vērtē katru pretendentu un veic ikgadēju statusa pārvērtēšanu. Organizācijām strikti jādarbojas SLO likuma ietvaros – katru gadu jāatskaitās par padarīto. Jāievēro strikti nosacījumi attiecībā uz finanšu līdzekļu un mantas izlietošanu.

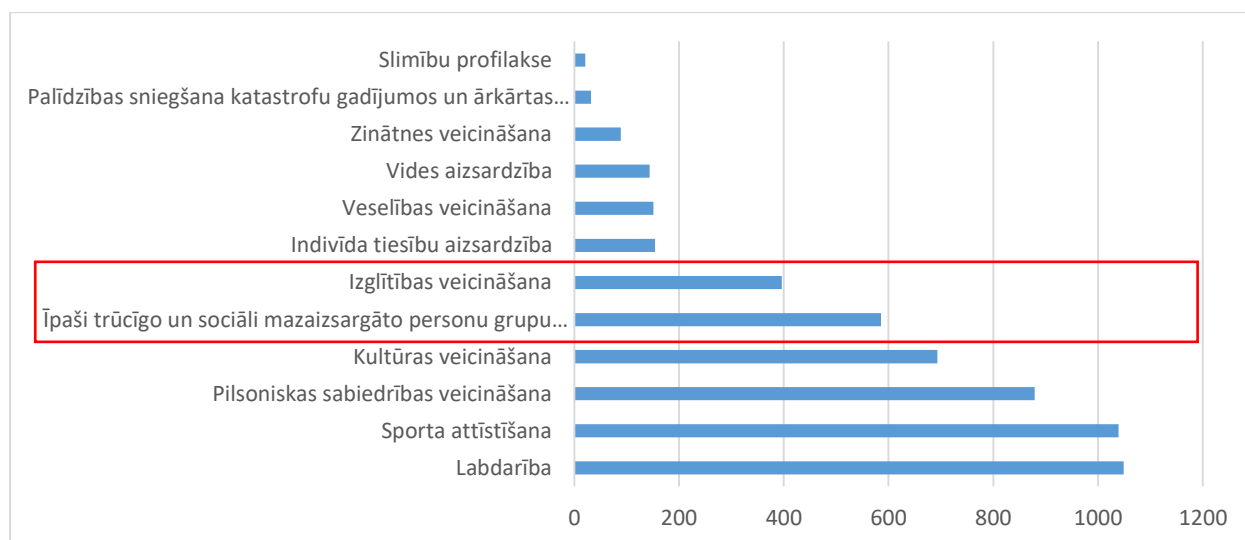
Sabiedriskā labuma organizāciju likuma 2.panta pirmajā daļā noteikts, ka sabiedriskā labuma darbība ir tāda darbība, kas sniedz nozīmīgu labumu sabiedrībai vai kādai tās daļai. Kopā VID datu krātuvē atrodamas ziņas par apmēram 2000 organizācijām, kuras bijušas saistītas ar SLO statusu (VID, n.a.). Aptuveni 10% statuss ir atņemts, vai organizācija likvidēta. Pret sabiedrisko organizāciju, biedrību un nodibinājumu kopskaitu, (pēc Lursoft datiem

12.04.2016 kopā 20,973), tie ir apmēram 20%, bet pret kopējo aktīvo uzņēmumu skaitu (pēc Lursoft datiem uz 12.04.2016 kopā 221,711), mazāk kā 1% (Lursoft, n.a.).

Pēc veida, lielākā daļa (apmēram 80%) SLO turētāju ir biedrības, mazā skaitā pārstāvēti nodibinājumi un reliģiskas organizācijas. Izmantojot iepriekš pieminēto VID datu krātuvi, nav iespējams veikt precīzu organizāciju sadalījumu pa darbības sfērām, jo viena organizācija var vienlaicīgi pārstāvēt vairākas jomas. Tomēr ir iespējams nodalīt tās, kuras bijušas visvairāk pārstāvētas (10.attēls). Tā ir labdarība, sporta attīstīšana, pilsoniskās sabiedrības, kultūras, izglītības veicināšana, īpaši trūcīgo un sociāli neaizsargāto personu grupu sociālās labklājības celšana. Pēdējais darbības virziens ir saistāms ar šī pētījuma pamatvirzieniem - sociāli atbalstāmo personu iesaistīšanas un sociāli atstumto personu iekļaušanas problēmas (10. attēlā izcelts ar sarkanu).

Nozīmīgākais NVO kā sociālās uzņēmējdarbības subjektu pētījumus ir no Lešinskas (2014), kur autore, izmantojot sociālās uzņēmējdarbības pazīmes, centusies atklāt to darbības specifiku. Pēc Lešinskas (2014) sociālo uzņēmumu darbības jomas pārsvarā ir saistītas ar dažādu izglītojošo pasākumu organizēšanu un veikšanu, kas nedaudz korelē ar 10. attēlā redzamajiem rezultātiem. Pusei organizāciju ir sabiedriskā labuma organizācijas statuss. Lielākā daļa organizāciju strādājušas ar projektu konkursos iegūtu finansējumu, tikai nelielu daļu no sociālo uzņēmumu budžeta veidoja ienākumi no saimnieciskās darbības, un, tie maz nodarbinājuši pastāvīgos darbiniekus. Visi Lešinskas (2014) aptaujā piedalījušies sociālie uzņēmumi savā darbībā iesaista brīvprātīgos.

10. attēls: Sabiedriskā labuma statusu saņēmušo organizāciju uzrādīto darbības sfēru īpatsvars un sasaiste ar šī pētījuma uzdevumiem.
(Avots: Autoru izstrādāts, izmantojot VID datu krātuvi par SLO statusu ieguvušajiem uzņēmumiem $\Sigma = 5233$)

Iepriekšējās nodaļās minēts, ka Līvānu novada biedrība "Baltā māja" ir piemērs pašvaldības sociālo funkciju nodrošināšanai (sadarbības līgums dienas centra, mājas aprūpe, dušas un veļas mazgāšanas pakalpojumu nodrošināšanai). Pašu darbībā biedrības "Baltā māja" fokuss vērsts uz senioriem un cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, sociāli neaizsargātajām ļaužu grupām. Šim mērķim, līdzekļi projektu veidā, tiek piesaistīti no dažādiem fondiem, kas ir galvenais biedrības ienākumu avots. Biedrības saimnieciskās darbības ieņēmumi 2015.gadā bija šādi: no projektiem 141 775 eiro; no pašvaldības dotācijām 30 236 eiro; no saimnieciskās darbības 3 161 eiro. No pašvaldības saņemto funkciju nodrošināšanas organizācijai nav ekonomiskā labuma. Pašvaldības finansējums nodrošina pakalpojuma pašizmaksu. Ieguvums no sadarbības ar pašvaldību tiek mērīts caur organizācijas tēlu un izmantots mārketingam ar mērķi uzvarēt projektu konkursos.

Biedrība "Baltā māja" bija piemērs tam, kā pašvaldība sadarbojas ar vietējām NVO. SLO biedrība "Latvijas Samariešu apvienība" (LSA) ir valsts mēroga NVO, kas sociālos pakalpojumus sniedz visā Latvijas teritorijā. Vienā no lielākajām Latvijas NVO nodarbināti vairāk nekā 600 algotu darbinieku un darbojas vairāk nekā 300 brīvprātīgo (Samariešu apvienība, n.a.). No sociālo pakalpojumu klāsta, kurus parasti nodrošina sociālie dienesti vai to sadarbības partneri uz vietas, LSA sniedz aprūpi mājās Rīgā un daudzos novados. Piemēram, Jelgavas novada pašvaldībai nepietiekot resursu, lai nodrošinātu pieminēto pakalpojumu, tāpēc pašvaldība to pērk no LSA. Pēc līdzīgas shēmas LSA mājas aprūpi un līdzīgus sociālos pakalpojumus nodrošina Smiltenes, Skrundas, Balvu, Ventspils novados un citur. Nākamā pakalpojumu kategorija, ko sociālie dienesti bieži uztic citām organizācijām, ir veco ļaužu aprūpe. LSA piedāvā sociālo aprūpes centru pakalpojumus Rīgā un Ventspilī. Tie tapuši ar vietējo

pašvaldību atbalstu. Rīgā darbojas arī LSA krīzes centrs un grupu dzīvoklis, kas Latgales priekšpilsētā 2003.gadā ticis pārņemts no sociālā dienesta. Ventspilī LSA nodrošina nakts patversmes pakalpojumus.

LSA ir piemērs tam, kādā mērogā var darboties NVO un cik sazarota var būt tās darbība. LSA Latvijā būtu klasificējams kā liels specializēts sociālais uzņēmums, kas pagaidām darbojas NVO statusā. Tomēr nākotnē tas var mainīties, jo 2015. gadā FM organizēja tikšanos ar nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, lai diskutētu par VID sagatavotajiem priekšlikumiem veikt grozījumus Biedrību un nodibinājumu likumā, kur būtu noteikts, ka biedrība vai nodibinājums ir likvidējams, ja tā ieņēmumi no saimnieciskās darbības ir 75% vai vairāk no kopējiem ieņēmumiem, vai ja ieņēmumi no saimnieciskās darbības taksācijas gada laikā ir lielāki par 180 000 eiro (Latvijas Pilsoniskā alianse, 2015). Tomēr pēc NVO iebildumiem, piedāvāto grozījumu virzīšana tika atlikta.

Daudzās uzņēmējdarbības iezīmes LSA piemērā izpaužas caur biedrības pakalpojumu klāstu, kur daļa ir tādu, kam nepieciešams klienta līdzfinansējums. Pārējos pakalpojumus dotē pašvaldības vai fondi. Organizācijas lielums ļauj sniegt daudzpusīgu pakalpojumu klāstu. Ekonomiski izdevīgākais pakalpojums ir veco ļaužu aprūpe, kas iepriekš pieminēts Līvānu novada aprūpes centra "Rožlejas" piemērā. Apgalvojumu pastiprina fakts, ka ar sociālo aprūpi Latvijā nodarbojas arī privātās kapitālsabiedrības. Piemēram, SIA "Senior Baltic" Rīgā izveidojusi senioru rezidenci "Dzintra melodija", kur cenas par vienas dienas uzturēšanos ir no 25 līdz 40 eiro (Senior Baltic, n.a.). SIA "Amicus Pro" Rūjienas senioru māja ir piemērs sociālai komercdarbībai reģionos (Amicus Pro, n.a.). Komercsabiedrību klātbūtne pamanāma arī mājas aprūpes sektorā. Piemēram, SIA "Aprūpe mājās" piedāvā maksas aprūpi cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, slimniekiem un cilvēkiem cienījamā vecumā (Aprūpe mājās, n.a.). Līdzīgus pakalpojumus sniedz SIA "Aprūpes birojs" (Aprūpes birojs, n.a.).

NVO nav izplatīta preču vai pakalpojumu ražošana, izmantojot sociāli atbalstāmo personu iesaisti. Līvānu novada biedrības "Baltā māja" piemērā ir bijuši pilota projekti, kas praksē nav attīstījušies, jo ieceri ierobežot vairāki faktori: 1) kvalitātes nodrošināšana, nodarbinot sociāli neaizsargātas personas; 2) cilvēki, izdevīgo valsts pabalstu dēļ, par mērenu samaksu nevēlās strādāt, bet uzreiz pieprasa lielu atalgojumu; 3) zemais reģiona pirktspējas līmenis, kur cilvēki, preces ar paaugstinātu vērtību nevar atļauties. "Tas ir liels darbs - ar projektiem naudu ir vieglāk iegūt, tāpēc šis darbības virziens pagaidām ir iesaldēts (I.Badune biedrības "Baltā māja" vadītāja).

Tomēr pieminētais darbības virziens ir attīstīts Siguldas novadā, kur darbojas SLO statusa biedrība "Cerību spārni". Paraleli biedrības pamatdarbībai izveidota struktūrvienība ar nosaukumu "Pogotava", kas neoficiālā komunikācijā nosaukta par sociālo uzņēmumu. Tā ir darbnīca, kas nodarbina 40 cilvēkus ar invaliditāti. Darbnīca nodrošina šūšanas, aušanas, sveču liešanas, ādas apstrādes, ziepju liešanas u.c. darba iespējas. Saražoto produkciju var iegādāties biedrības veikalā vai pasūtīt tīmeklī. Pogotavā savus darbus tirdzniecībai var nodot arī cilvēki ar invaliditāti, kuri strādā mājās. Telefonintervijā biedrības valdes priekšsēdētāja E.Vilķina uzņēmējdarbības pieredzi raksturoja pozitīvi, apgalvojot, ka ar pašu ieņēmumiem izdodas nosegt ikmēneša saimnieciskās darbības izdevumus.

Biedrības "Cerību spārni" vadītāja atzina, ka SLO statuss organizācijai esot nozīmīgs ziedojumu piesaistei, jo uzņēmējiem šis fakts esot svarīgs. SLO statuss tiek izmantots pašvaldības telpu bezmaksas izmantošanai, kas citādi nebūtu iespējams. Arī atsevišķu projektu finansējuma saņemšanai SLO statuss biedrībai esot bijusi prioritāte. Savukārt Līvānu novada biedrībā "Baltā māja" SLO statusu praktiski neizmanto, tas kalpo kā rezerves variants tiem gadījumiem, kad citi finanšu avoti izsīkuši. Darbs ar ziedojumiem ir sarežģīts: "uzņēmēji ziedo nelabprāt, un mēs, nelabprāt lūdzam. Ja uzņēmējs vēlās ziedot, viņš ziedo, SLO statuss Līvānu novadā nav noteicošais" (I.Badune biedrības "Baltā māja" vadītāja). Teiktais nozīmē, ka SLO statusa iegūšanas motīvu nevar tieši sasaistīt ar NVO mērķiem. Tas ir līdzeklis šo mērķu sasniegšanai, kas var būt vienkāršāks ar piesaistīto finansējumu no ārpuses. Tomēr, ja finansējumu var iegūt citādāk, darbojoties tirgū vai projektu konkursos, SLO statusa nozīme mazinās.

Apkopojot NVO pieredzi, redzams, ka šobrīd sociālās uzņēmējdarbības nišu, jeb sociālā ekonomikas sektoru Latvijā aizpilda NVO. Galvenais arguments šādam apgalvojumam ir likumā noteiktais peļņas ierobežojums, kas nodala NVO no kapitālsabiedrībām un pietuvina sociāli orientētām organizācijām. Tai pat laikā, NVO darbības vērienam ir ļoti liela amplitūda – no dažu cilvēku apvienības konkrēta jautājuma risināšanai, līdz valsts mēroga apjomiem LSA izpausmē. Pieminēto iemeslu dēļ, par NVO, sociālās uzņēmējdarbības kontekstā, ir grūti iegūt labu kopainu, jo organizācijās notiek gan sociāla darbība, gan sociāla uzņēmējdarbība ar ievērojamu, komercsabiedrībām raksturīgu, apgrozījumu. Motīvs palikt NVO statusā izsakāms caur organizācijas vēstījumu sabiedrībai, SLO statuss to pastiprina, ka neskatoties uz maksas produkta klātbūtni, NVO primārais apsvērums ir sabiedrība un tikai tad labums, ko sniedz klienta līdzfinansējums. Atšķirībā no privātajām kapitālsabiedrībām, NVO darbībā var novērot centienus sabalansēt sociālos un tirgus pieprasījuma diktētos apsvērumus, jo ne vienmēr, tas, ko cilvēks brīvā tirgū vēlas, sniedz viņam patiesu labumu. Šis apsvērums varētu būt viens no svarīgākajiem faktam, ka savu funkciju izpildei, pašvaldības savas funkcijas nodod nevis komercsabiedrībām, bet NVO.

Galvenā atziņa, kas izriet no NVO darbības analīzes, izpaužas apstākļi, ka *de facto* NVO Latvijā darbojas kā sociālie uzņēmumi un *de iure* tam ir maz šķēršļu. Tas parāda to, ka praksē sociālās uzņēmējdarbības problēma Latvijā nav nemaz tik aktuāla kā to pieņemts uzskatīt. To patapināti, sevišķi sociālo pakalpojuma sfērā, atrisina NVO, jo mūsdienās vārdu salikuma bezpeļņas organizācija vietā tiek lietots vārds "biedrība". Tas ļauj apgalvot, ka kopš bezpeļņas organizācijas (BO) statusa likvidēšanas 2004.gadā, Latvijā ir izveidojusies politiskā un tiesiskā situācija, ka sociālo uzņēmējdarbību valstī veic nevis uzņēmumi, bet NVO. Pretrunīgā ierobežojumu neesamība NVO uzņēmējdarbībai sociālajā sfērā, līdz šim pietiekami veiksmīgi risināja sociālās uzņēmējdarbības problēmas un mazināja politiķu interesi par līdzīgu iespēju piešķiršanu SIA vai akciju sabiedrībām. Praksē problēmu bija maz, drīzāk pretrunas, ka ar uzņēmējdarbību nodarbojas tam nepiemērots subjekts, sevišķi tad, kad šī prakse nonāca pretrunā ar ES izpratni par sociālo uzņēmējdarbību. Tāpēc šī brīža sociālās uzņēmējdarbības likuma projektā notiek centieni šo situāciju mainīt, sociālajā uzņēmējdarbībā iesaistot SIA. Lai šādas pārmaiņas būtu veiksmīgas pārmaiņām jānotiek arī NVO – ir jāsaprot, kā starp NVO un SIA sociālā uzņēmuma statusā, nākotnē tiks sadalīta sociālās uzņēmējdarbības sfēra. Vai no tiks tā, ka vieni ienāks un otri aizies – piemēram, tiks pieņemts NVO darbību ierobežojošs likums? Vai notiks sfēras proporcionāla sadale? Tie ir jautājumi uz kuriem, pirms jaunā likuma pieņemšanas, nepieciešama atbilde.

Ticamākas ir scenārijs, ka notiks sfēras proporcionāla sadale, NVO turpinās veikt sev raksturīgu sociālo uzņēmējdarbību, tām pievienosies jaunie sociālie uzņēmumi. Lielākā kļūda, ko šai sakarā varētu pieļaut politiķi, ir situācija, ka sociālās uzņēmējdarbības likums tiks vērst uz darbības sfēru (sociālie pakalpojumi), kur patlaban darbojas NVO. Ja tā notiks, no likuma būs maz labuma, jo šeit sistēma darbojas labi. Likuma pievienotai vērtībai jāizpaužas caur to organizāciju darbības stimulēšanu, kam līdz ar bezpeļņas organizācijas statusa likvidēšanu, jādarbojas komersanta statusā, arī neskatoties uz faktu, ka to produkts ir sabiedriska. Patlaban, lai izdzīvotu, šādas SIA, parādot savas darbības sociālo ievirzi, cenšas pietuvināties pašvaldībām un veidot ar tām sadarbību. Iepriekš teiktais nozīmē, ka problemātiskākās sociālajiem uzņēmumiem līdzīgās organizācijas ir jāmeklē nevis sociālo pakalpojumu sektorā un NVO darbības lokā, bet gan tur, kur neatbilstīgā komersanta statusā, izmantojot dažādas metodes, daudzas SIA sniedz sabiedrībai nozīmīgus pakalpojumus. Tas ir veids kā identificēt uzņēmumus, kam sociālās uzņēmējdarbības likums būtu nozīmīgākais, kā arī līdzeklis tam, lai izzinātu pieminēto uzņēmumu problēmas.

4.3. Kapitālsabiedrību pieredze

Kapitālsabiedrību pieredze sociālajā uzņēmējdarbībā raksturojama ar privātajām un pašvaldību komercsabiedrībām. Privātos komersantus sociālajā uzņēmējdarbībā var sadalīt divās kategorijās:

1. komersanti, kas sevi deklarē par sociālajiem uzņēmējiem, veic sociālo uzņēmējdarbību un gūst no tās labumu;
2. komersanti, kas veic sociālo uzņēmējdarbību to neapzinoties.

Pirmās kategorijas uzņēmumi plaši analizēti citu autoru (Lešinska *et al.*, 2012; Dobeļe, 2013; EK ziņojums, 2014 u.c.) darbos. Visbiežāk pieminētās sociālajiem uzņēmumiem līdzīgās organizācijas, kas plaši kā labie piemēri tiek reklamētas kā veiksmīgi sociālie uzņēmumi ir: SIA Dizz, kas ražo trīsriteņus cilvēkiem ar kustību traucējumiem; tekstilizstrādājumu uzņēmums "Lude", kas nodarbina cilvēkus ar īpašām vajadzībām; SIA „Wooly World” , kas nodarbojas ar vilnas izstrādājumu ražošanu; SIA "Mammu Production" modes un dizaina uzņēmums. Pieminētās organizācijas neoficiālā komunikācijā sevi deklarē par sociālajiem uzņēmumiem, kas ar sociālo sfēru saistāmi caur sociāli atbalstāmo nodarbināšanu, vai tiem orientētu produktu ražošanu. Pirmajiem, sociālais aspekts piešķir pievienoto vērtību to produktiem, nošķirot tos no konkurentiem un veicinot to noietu. Otrajiem, sociālajām mērķa grupām ražotie produkti palīdz virzīt produktus, kas uzņēmumos tiek ražoti plašākam patēriņam. Pieminētajiem mārketinga apsvērumiem jākompensē tie zaudējumi, kas uzņēmumiem rodas, piemēram, nodarbinot sociāli atbalstāmos, vai ražojot nišas produktus īpašām mērķa grupām.

Otrās kategorijas komersantus, kas veic sociālo uzņēmējdarbību to neapzinoties, identificēt ir grūtāk, jo šādi uzņēmēji par sociālo neinteresējas un savu darbību šai sakarā nemanifestē. Pavediens uz šādu organizāciju apzināšanu ir 2004. gadā Latvijā likvidētais bezpeļņas organizācijas statuss, kurā tās iepriekš darbojušās. Ja šāda organizācija līdz šim nav likvidēta vai pārprofilēta, tad tās darbība būtu saistāma ar sociālo vai hibrīda uzņēmējdarbību. Šādu organizāciju saraksta Latvijā nav. Tās būtu iespējams identificēt ar centieniem noskaidrot veidus kā pēc BO statusa likvidēšanas šādās organizācijas spējušas izdzīvot. Kā piemēru var minēt SIA "Vidusdaugavas televīzija", bijusī BO, kura konkurētspējas sabalansēšanai centusies iegūt pašvaldības atbalstu, parādot, ka organizācijas produkts ir vairāk sabiedriska kā komerciāls. Sadarbības modelī Jēkabpils pašvaldībai

pieder pieminētās SIA kapitāla daļas un tiek noslēgts ikgadējs iepirkuma līgums par konkrētu mediju pakalpojuma sniegšanu. Tāpēc "Vidusdaugavas TV" darbība atbilstu hibrīda uzņēmumam, kad paralēli komercdarbībai notiek sabiedriska pakalpojuma sniegšana. Kļūšanu par sociālo uzņēmumu, pieminētās organizācijas vadītājs nespēj komentēt, jo par šo sfēru, vairāk par tās nosaukumu, viņš neko nezina. Tai pat laikā viņš piebilda, ka darbība bezpeļņas statusā ir tas, kas viņiem esot vajadzīgs: "Mēs vairāk strādājam nevis peļņas, bet sabiedrības labad, cenšamies ieņēmus veidot tā, lai spētu nasegt saimnieciskās darbības izdevumus, nopelnīt sev algu, kā arī iegūt līdzekļus attīstībai." (J.Brencis SIA Vidusdaugavas TV valdes loceklis). Teiktais nozīmē, ka privātās kapitālsabiedrības, kur pašvaldībai ir kapitāla daļas, ir pavediens uz to organizāciju apzināšanu, kas būtu ieinteresētas transformēties par sociālajiem uzņēmumiem. Pieminētās organizācijas Latvijā identificēt nav viegli, informācijas avotos dominē pašvaldību īpašumā esošās kapitālsabiedrības, no kurām grūti nošķirt privātās. No identificētajām var pieminēt akciju sabiedrību "Daugavpils specializētais autotransporta uzņēmums", SIA "Latgales laiks", SIA "Daugavpils Olimpiskais Centrs" (no 1995. līdz 2005.g. darbojies bezpeļņas statusā) (Daugavpils Olimpiskais centrs, n.a.).

Pašvaldību kontekstā, kapitālsabiedrības var dalīt pēc piedāvātā pakalpojuma veida, no kura vēlāk atkarīgas tā komercializēšanas iespējas, un finansējuma proporcijām, kas var būt valsts, pašvaldību un klienta, piemēram, pašvaldību slimnīcas, kas darbojas SIA statusā. Darbība ir vienkāršāka uzņēmumos, kas nodrošina komunālos, transporta un tiem līdzīgus pakalpojumus.

Atšķirībā no pašvaldību iestādēm, SIA statuss kapitālsabiedrībām sniedz lielāku autonomiju, kur maksa par šo privilēģiju mērāma caur to spēju izturēt privātā sektora konkurences spiedienu un nopelnīt, kas reālajā dzīvē notiek reti. Piemēram, Līvānu pašvaldības gadījumā ar peļņu strādājis tikai SIA Līvānu siltums – 2014. gadā 52 456 eiro (Līvānu siltums, 2015). Uzņēmuma pārstāvji atzina, ka spēju nopelnīt nodrošina kapitālsabiedrībai piešķirtais monopolstāvoklis siltumenerģijas ražošanā un ekskluzīvas tiesības nodrošināt tvaika piegādi. Iegūto peļņu, līdzīgi kā sociālie uzņēmumi, Līvānu siltums ieguldot attīstībā.

Līvānu dzīvokļu komunālā saimniecība (LDzK) 2014. gadā strādāja ar 576 842 eiro lieliem zaudējumiem. Uzņēmums darbojas četros sektoros: 1) ūdensapgāde un kanalizācija, 2) komunālā saimniecība, 3) atkritumu apsaimniekošana 4) teritorijas labiekārtošana un apzaļumošana. Pēdējais iecirknis darbojas līdzīgi kā pašvaldības iestāde – tai ir gada budžets, kuru piešķir un kontrolē pašvaldība (Līvānu dzīvokļu un komunālā saimniecība, 2015). Organizācijas vadība uzskata, ka daudzi iecirkņi vienā uzņēmumā nav labākais risinājums, jo darāmās lietas ir pārāk specifiskas, kas sadrumstalo pakalpojuma sniegšanu, tādējādi saimniecību ir grūti pārvaldīt. Pieminētā uzņēmuma vadība atzina, ka SIA statuss un tai sekojoša tiekšanās pēc peļņas, novadu pašvaldību gadījumā ir mīts. Piemēram, iedzīvotāju dzīves līmenis un gadiem ilgi izstrādājusies māka izvairīties no komunālo pakalpojumu apmaksas, kā iznākumā, no 100% resursu, kas ieguldīti pakalpojuma sniegšanai, no iedzīvotājiem, maksājumos tiek iegūti tikai 85%. Pārējais, gadu no gada, krājas kā parāds, kura atgūšanai būtu jāpielieto nepopulāras metodes un lēmumi. Tomēr, lai nesaasinātu pašvaldības attiecības ar sabiedrību, dome, attiecībā uz iedzīvotāju rīcību, attiecas liberāli, ierobežojot LDzK iespējas parādu piedziņā. Piemēram, kā apgalvoja LDzK valdes priekšsēdētāja vietnieks A.Patmalnieks: "labs risinājums, lai cīnītos ar negodīgajiem iedzīvotājiem, būtu minimālais fiksētais atkritumu izvešanas tarifs katrai māsaimniecībai, neatkarīgi no tā, vai atkritumi bijuši vai nē. Bet pašvaldība, mīļā miera labad, to neatbalsta". Ar līdzšinējām metodēm, izeju no parādu radītā strupceļa, uzņēmuma vadība tuvākajā laikā nesaskata.

LDzK pelnīšanas iespējas ierobežo Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija, kas peļņas gadījumā liek samazināt pakalpojumu tarifus. Arī darbinieku atalgojums nav pakārtots uzņēmuma peļņas rādītājiem. Papildus izmaksas uzņēmumam radot ES direktīvu nodrošināšana, Nacionālais vides politikas plāns u.c. politiskie un normatīvie dokumenti. Pieminētās barjeras esot pārāk lielas, lai pārredzamā nākotnē, atbilstīgi savam juridiskajam statusam, uzņēmumus spētu būt komerciāli veiksmīgs. Uzņēmuma vadība uzskata, ka būtu ļoti labi, ja pateicoties sociālās uzņēmējdarbības tiesiskajam regulējumam, nākotnē izdotos segt saimnieciskās darbības izdevumus.

Latvijas medicīnas iestāžu darbībā, kopīgās pretrunas izpaužas ar bezmaksas medicīnas nodrošināšanas pienākumu, vietā, kur saplūst valsts, pašvaldību un privātais finansējums, slimnīcām funkcionējot SIA statusā. Līvānu novada gadījumā pieminētās pretrunas nav tik izteiktas. Tas skar peļņas aspektu, kurš neeksistē. Saskaņā ar gada pārskatu, Līvānu slimnīcas ienākumi 2014. gadā bija 778 103 eiro, no kuriem lielākā daļa (457 628 eiro) valsts finansējums. Uzņēmuma uzturēšanas izmaksas bija 799 193 eiro un attiecīgi negatīva komercdarbības peļņa -26 398 eiro (Līvānu slimnīca, 2015). Esošo situāciju uzņēmuma vadība komentēja šādi: "De iure mēs esam komersanti, de facto novados mēs cīnāmies par izdzīvošanu. Par biznesu mēs varam runāt valsts vai reģionu slimnīcās" (V.Krimans Līvānu slimnīcas valdes priekšsēdētājs).

Slimnīcas vadības uzskata, ka kapitālsabiedrības statuss ļauj valsts sistēmas trūkumus novirzīt uzņēmuma virzienā, liekot tām konkurēt, kur vājākajiem no tirgus jāiziet. Iestādes bankrotu vai vājos darbības rezultātus var

pamatot ar sliktu menedžmentu, jo SIA statusā slimnīcas likvidēšana neesot sarežģīta. Kapitālsabiedrības statuss varētu būt izdevīgs lielo pašvaldību slimnīcām, kuras, izmantojot radušos situāciju, pielāgojušās lielu daļu no vajadzīgā finansējuma paņemt no pacienta. Novadu slimnīcās šis princips nedarbojas.

Pieminētajiem apgalvojumiem esot objektīvi iemesli (valsts veselības aizsardzības politika), no kuriem vēlāk attīstās subjektīvie (galvenokārt personāla novecošanās). Valstiski, prasības, kas skar sociālo aspektu ir labi pamatotas, piemēram, nodrošināt 24h akūto pacientu uzņemšanu. Tomēr daudzām prasībām nav ekonomiska seguma, kuru slimnīca saviem spēkiem nespēj nodrošināt. Vēl jo vairāk, ja šīs prasības visām slimnīcām ir unificētas un neatbilst reālai situācijai – tās atspoguļo valsts vai reģionālo slimnīcu iespējas, bet ir pretrunā ar situāciju novados. Līdz ar to subsidiaritātes princips ilgtermiņā ir apdraudēts, kur galvenās sekas attāluma ietekmē, ir novēlota slimību atklāšana. Iznākumā, ielaistas slimības ārstēšana valstij un pacientam ir neskaitāmas reizes dārgāka.

Arī veselības ministrijas Nacionālā veselības dienesta kvotu sistēma nav piemērota novadu slimnīcām. Atšķirībā no valsts un reģionu slimnīcām, kur kvotas ir deficīts (jāgaida vairāki mēneši), novados tās paliek pāri, kā iznākumā slimnīca no valsts nevar saņemt iepriekš iecerēto finansējumu. Šī iemesla dēļ, nav iespējams paredzēt, cik naudas par kvotu izpildi tiks reāli saņemts. Notiekot manipulācija ar virtuālo naudu: "darbība tiek plānota par 100 eiro, bet reāli tiek saņemti 60 eiro" (V.Krimans slimnīcas valdes priekšsēdētājs). Kvotu izpildi traucē sabiedrībā valdošais viedoklis, ka novadu slimnīcās pakalpojums ir zemākas kvalitātes: "cilvēks brauc uz Jēkabpilī pie specialista, kurš atsevišķās dienās ir pieejams arī Līvānos, lai izmantotu diagnostikas iekārtu, kas ir zemākas kvalitātes nekā uz vietas" (V.Krimans Līvānu slimnīcas valdes priekšsēdētājs). Rīgas un reģionu slimnīcām šis stereotips esot izdevīgs, jo Latvijas novadi tām radot lielu pieprasījumu, no kura, lielākā daļa, tiek apmierināta par maksu.

Iespēju trūkums, izmantojot slimnīcas materiāli tehnisko bāzi, ārstniecības speciālistam, ārpus valsts noteiktajām pacientu kvotām, papildus nopelnīt, neļauj atjaunot organizācijas kvalificēto personālu. Tas noveco un zaudē kvalifikāciju. Pagaidām speciālistu klātbūtni nodrošinot 20 gadus sena inerce. Kad šie cilvēki aizies, vietu aizpildīt būsot grūti. Faktiski, slimnīca specialistam ir papildus, nevis pamata darba vieta. Papildu problēmas veidojot valsts medicīnas darbinieku atalgojuma politika, kas, pirmkārt, rada nevienlīdzību un, otrkārt, liedz ar atalgojumu motivēt tos darbiniekus, kas slimnīcas attīstības stratēģijai ir visnepieciešamākie. Valsts kvotu sistēmā netiek ņemts vērā sezonālā faktors, jo ir mēneši, sevišķi vasaras vidū, kad darbā esošam speciālistam, dienā nav neviena pacienta. Lai pieminētās problēmas mazinātu, novadu slimnīcas pakalpojumiem būtu jābūt ar koeficientu, kas darbiniekam kompensētu pieprasījuma un piedāvājuma atšķirības starp novadiem, reģioniem un Rīgu.

Pieminēto problēmu iznākumā, slimnīca pamazām pārvēršas par veco ļaužu pansionātu, kur ārstēšana novirzās sekundārajā plānā, bet priekšplānā izvirzās sociālā aprūpe, kas tiek nodrošināta sadarbībā ar Līvānu sociālo dienestu un VSAA – kopš 2009.gada Latvijas novados darbojas sociālās aprūpes slimnīcas³. Novadu slimnīcās atšķiras tikai papildus pakalpojumu iespējas, kas pieejami paralēli sociālai aprūpei. Līvānu slimnīcas gadījumā darbojas stacionārs, bet galvenokārt tad, kad pacientam, reģionu, vai valsts slimnīcās ir tikusi noteikta diagnoze.

Sociālā aprūpe, kas kombinēta ar medicīnisku palīdzību, esot praktiski vienīgā ekonomiski pamatotā tirgus niša, kas slimnīcai sniedz ieņēmumus. Koncentrējoties uz pieminēto pakalpojumu, slimnīcas ārstniecības speciālistu kodols mazinās, to pamazām aizstājot zemākas kvalifikācijas personāls, kura primārā kompetence ir aprūpēt. Ierobežotā medicīnas pakalpojuma pieprasījuma dēļ, Līvānu slimnīcā ir daudz ārpakalpojumu. Citi, ar medicīnu saistītie komersanti, savai darbībai nomā slimnīcas telpas. Tie ir stomatologi, ģimenes ārsti u.c. speciālisti, SIA "Centrālā laboratorija" un Valsts neatliekamās palīdzības brigāde. Būtnībā slimnīca pelna nevis ar ārstēšanu, bet ar sociālo aprūpi un telpu nomu.

Neskatoties uz iepriekš pieminētajām pretrunām, Līvānu pašvaldības un slimnīcas vadības nopelns izpaužoties ar to, ka novadā izdevies saglabāt medicīnas pakalpojumus pēc iespējas tuvāk klientam. Slimnīca nav likvidēta (Pļaviņu piemērs), vai pilnībā pārtapusi par senioru māju, līdzīgi kā tas ir noticis Rūjienas pašvaldībā (Latvijas Avīze, 2012). Pozitīvais ir tanī, ka Līvānu slimnīcai izdevies daudz, dažādu subjektu sniegtos pakalpojumus, nodrošināt zem viena jumta, kas būtiski paplašina pakalpojumu klāstu un mazina izmaksas. Šādi ir izdevies izvairīties no situācijas, kāda ir, piemēram, Bauskas slimnīcā, kur trīs nodaļu vietā šobrīd ir viena, kas pieminētā novada pašvaldībai, slimnīcas uzturēšanas izmaksas nav mazinājuši (Latvijas sabiedriskie mediji, 2014).

Apkopojot komersantu pieredzi var secināt, ka līdzīgi kā NVO, kas bez būtiskiem šķēršļiem darbojas kā uzņēmēji, arī pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā ir sekojošas pretrunas, kam politiķi pievērš maz uzmanību:

³ 2009.gadā slimnīcu reformas iznākumā par aprūpes slimnīcām tika pārveidota puse lokālo daudzprofilu slimnīcu.

1. Pašvaldības organizācija, kam *a priori* jābūt bezpeļņas, spiesta darboties komersanta statusā, kura darbības mērķis pēc noklusējuma ir peļņa. Šī pretruna daudz praktiskas dabas problēmu nerada, jo lielākā daļa uzņēmumu peļņu nespēj gūt. Tā ir ētiskas un psiholoģiskas dabas problēma, kas rada virkni jautājumu par to, kas notiek ar peļņu uzņēmumos, kam izdevies nopelnīt un kāpēc pašvaldības uzņēmumiem vispār jāpelna?
2. Uzņēmums, kam peļņas labad, pēc būtības jābūt progresīvam un uz inovācijām tendētam, praksē nīkuļo, darbībā izmantojot aģentūru vai iestāžu organizācijas principus. To misija nav attīstība, bet tās ziedošana pakalpojumu stabilitātes labad – galvenais ir nodrošināt darbību, tās efektivitāte un kvalitāte ir sekundārs jautājums. Organizācijas ar minimāliem resursiem nespēj piedāvāt jaunas un nebijušas idejas. Praksē tās ir SIA, kuru galvenā ir atšķirība no pašvaldības iestādēm izpaužas caur zināma līmeņa autonomiju. Atsevišķos gadījumos arī šī privilēģija ir tik tālu ierobežota, ka dažkārt nav saprotams kāpēc šādas organizācijas darbojas kā uzņēmumi. Piemēram, Daugavpils pašvaldības komunālos pakalpojumus sniedošajiem uzņēmumiem ir iestāžu funkcionēšanas modelis – ikgadēja budžeta plānošana, centralizēta grāmatvedība, lēmumu pieņemšana, nekustamā īpašuma pārvaldīšana u.c. lietas. Šāda lietu kārtība attālina šīs organizācija ne vien no tā, ko Latvijā saprot ar terminu "komersants", bet arī no tā, kas ir "uzņēmējs".

Tāpēc sociālās uzņēmējdarbības izaicinājums pašvaldību kapitālsabiedrību virzienā būtu pieminēto problēmu risināšanā gan uzņēmuma vadībai, gan sabiedrībai dodot skaidru mājienu, ka pašvaldības uzņēmums visu savu enerģiju novirza tikai sabiedrības labā, radot apstākļus tam, lai uzņēmuma iekšienē izveidojas viennozīmīgs mehānisms sabiedriskās misijas nodrošināšanai, šim nolūkam par pamatu ņemot bijušo bezpeļņas organizāciju praksi. Pamata nosacījums pašvaldības uzņēmumu efektivitātes uzlabošanai ir to darbinieku atalgojuma pakārtošanai atbilstoši sniegtam.

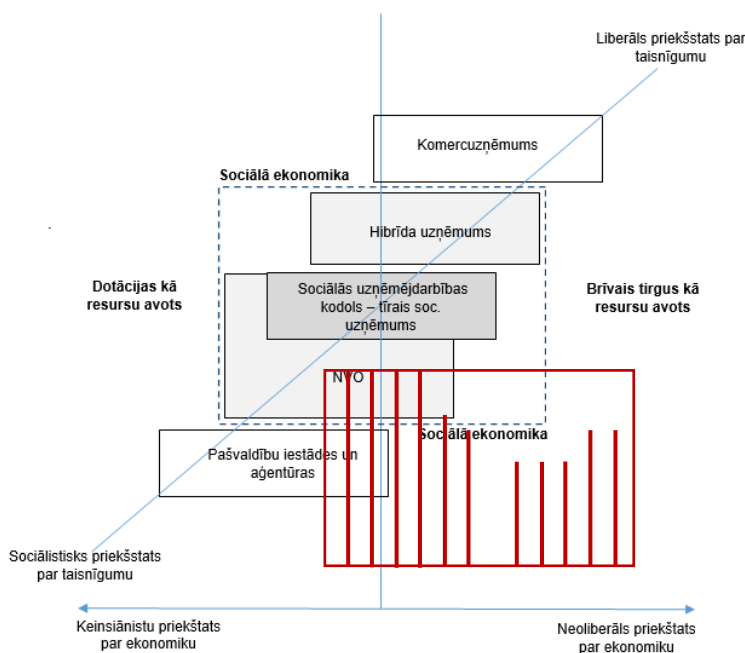
Privāto komersantu, kas sociālo uzņēmējdarbību izmanto mārketinga nolūkos, nodarbinot sociāli atbalstāmos, ir vieglāk identificēt, bet to nav daudz, jo ne visiem konkurences spiediena mazināšanai ar to pietiek. Tāpēc no sociālās uzņēmējdarbības likuma gaidāmajiem atbalsta pasākumiem jāstimulē to uzņēmumu rašanās, kas spēj izdzīvot bez mārketinga izmantošanas, bet cenšas pielietot citas konkurences mazināšanas metodes.

Svarīgākais uzdevums sociālās uzņēmējdarbības attīstībā būtu to uzņēmēju apkopošana, kas sev neapzinoties, visbiežāk paralēli komercdarbībai veic sociālo uzņēmējdarbību. Pavediens uz šādu organizāciju apzināšanu ir pašvaldību kapitāla daļas privātajās kapitālsabiedrībās, sadarbības līgumi, pastāvīgi iepirkumi. Ejoj šo ceļu būtu iespējams apzināt reālo sociālo uzņēmējdarbību veicošo organizāciju skaitu tieši komersantu lokā. Viņu problēmu apzināšana, paralēli tam, kas jau izdarīts NVO pieredzes apzināšanā, kalpotu kā topošā sociālās uzņēmējdarbības likuma kvalitātes uzlabošanai. Tālāk, izmantojot nākamajā apakšnodaļā izveidoto matricu var noteikt konkrētā sociālo uzņēmējdarbību veicošā subjekta piederību noteiktai kategorijai un modelēt to atbalsta pasākumus.

4.4. Sociālo uzņēmējdarbību veicošo subjektu matrica

Izmantojot pētījuma rezultātus, pakāpienu veidā iespējams parādīt to, kā atšķirīgas organizācijas Latvijā pilda sociālo misiju un darbojas brīvajā tirgū (11.attēls). Pakāpienu princips izveidots no divām galējībām tirgū – pašvaldību iestādes, kuru budžetā lielākā daļa (apmēram 99%) nāk no dotācijām, un komercuzņēmuma, kam ieņēmumus (apmēram 99%) nodrošina brīvais tirgus. Pašvaldības iestāde iemieso dziļi sociālistisku priekšstatu par taisnīgumu un ir subjekts keinsianistiskam priekšstatam par ekonomiku, bet komercuzņēmums pauž dziļi liberālu priekšstatu par taisnīgumu, un ir subjekts neoliberalam priekšstatam par ekonomiku. 11. attēlā parādīti trīs subjekti (NVO, tīrais sociālais uzņēmums, un hibrīda uzņēmums), kas pa taisnīguma līkni veido proporcionāli līdzīgu pāreju no vienas galējības uz otru. No tiem, Latvijas sociālajā ekonomikā NVO pagaidām ir svarīgākā loma. NVO savu tiesību ietvaros, pagaidām aizpilda tīrā sociālā uzņēmuma nišu. Lielākais trūkums patlaban ir tīrais sociālais uzņēmums, uzņēmuma nevis NVO formā. Hibrīda uzņēmumu nišu Latvijā šobrīd aizpilda iepriekšējā nodaļā pieminētie komersanti, kuri paralēli komercdarbībai veic arī sociālo uzņēmējdarbību, bet to neapzinās un par sociālās uzņēmējdarbības iespējām neinteresējas. Otra kategorija ir komersanti, kas sociālo aspektu izmanto mārketingam.

11. attēls: Sociālo uzņēmējdarbību veicošo subjektu matrica sasaistē ar sociālisma un liberālisma dogmu.
(Avots: Autoru izstrādāts, interpretējot pētījuma rezultātus par sociālās uzņēmējdarbības pieredzi 2016)

Atgriežoties pie NVO un meklējot to trūkumus sociālajā uzņēmējdarbībā, var sacīt, ka atšķirībā no pašvaldības iestādēm, kuru darbība ir unificēta, NVO funkcija var būt dziļi sociāla vai vienkārši sabiedriska. Pagaidām likums neparedz konkrētas proporcijas, kad NVO būtu jālikvidē, bet nosaka to, ka “Sabiedriskās organizācijas mērķim nedrīkst būt peļņas gūšanas, kā arī saimnieciskās darbības nolūks un raksturs” (Latvijas Republikas likums, n.a.). Šo ierobežojumu var apiet ar citu likuma pantu, kas nosaka, ka NVO, “veicot saimniecisko darbību sakarā ar sava tīpašuma uzturēšanu un izmantošanu” (LR likums, n.a.), ir tiesīgas darboties brīvajā tirgū.

Izmantojot pakāpienu principu, NVO vidējai finanšu līdzsvara proporcijai būtu jābūt 70:30, jo NVO ar atsevišķiem izņēmumiem ir ieprogrammētas uz finansējuma ieguvu no ārpusē, kas atkarīgs no uzstādīta sociālā mērķa “kvalitātes”. Ārējā finansējuma nepieciešamības apstākļi attālinā, bet tai pat laikā nenorobežo NVO no tā, ko Latvijā saprot ar terminu “uzņēmējdarbība” (LZA, 2001) – ieguldot līdzekļus, veikt aktīvu saimniecisko darbību, piedāvājot preces un pakalpojumus (Likumi, 2001). Tāpēc NVO sektorā, saimnieciskās darbības esamība ir mazāk izplatīta kā biznesā. Vārdu savienojumā “sociālais uzņēmums” NVO būtība dziļi atbilst pirmajam vārdam – “sociālais”, bet mazāk atbilst terminam “uzņēmējdarbība”. Šādu organizāciju raksturo spēja ar savu misiju piesaistīt pietiekamu ārējo finansējumu, ražošanu atstājot otrajam plānam. NVO kā sociālie uzņēmēji labāk par komersantiem spēj ģenerēt tādus darbības mērķus, kuriem uzrodas sponsori. No tā secināms, ka NVO sociālās uzņēmējdarbības niša aprobežojas ar sociālo pakalpojumu sektoru, proti, pat ja sociālajā uzņēmējdarbībā Latvijā viss paliek, kā līdz šim, NVO nekad nespēs dublēt, piemēram, pašvaldības komunālos un tiem līdzīgus pakalpojumus. Bet sociālo pakalpojumu sektorā – sociāli atbalstāmo iesaiste, sociālā aprūpe, aprūpe mājās ir nišas, kur NVO arī nākotnē, inerces vadītās būs nozīmīgs sociālo uzņēmumu konkurents. Tā kā pieminētā niša jau ir aizņemta, masveidā jaunu sociālo uzņēmumu dibināšana ir maz ticama. Drīzāk ir sagaidāma atsevišķu NVO transformācija par sociālajiem uzņēmumiem. Līdz ar tiesisko regulējumu tiek sagaidīts, ka sociālo uzņēmējdarbību veiks nevis NVO, bet uzņēmumi. Šādā lietu kārtībā, ja neskaita jaunu tīros sociālo uzņēmumu dibināšanu, NVO transformācija par sociālajiem uzņēmumiem būs gandrīz vai vienīgais ieguvums. NVO transformācija par sociālajiem uzņēmumiem arī ir maz ticama, jo sociālās uzņēmējdarbības veikšanai NVO statusā nav šķēršļu, vēl jo vairāk, NVO statusam ir daudz priekšrocību, kur galvenā ir NVO spēja piesaistīt fondu finansējumu. NVO transformācijas iespējas ir pakārtotas tiem labumiem, ko SIA solīs sociālā uzņēmuma statuss – vai tas radīs būtisku atšķirību organizācijas darbības perspektīvai nākotnē. Pašreizējos apstākļos, tiesiskā regulējuma attīstībā, nepieciešams lielāku uzmanību pievērst hibrīda uzņēmumiem. Šī uzņēmējdarbības veikšanas niša Latvijā pagaidām ir brīva, tādēļ attīstāma.

Hibrīda uzņēmums, sociālās uzņēmējdarbības sektorā būtu visliberālākais, jo tas varētu pilnībā darboties un gūt resursus brīvajā tirgū. Hibrīda uzņēmumam, konkurences spiediena sabalansēšanai, pēc pakāpienu principa, izplatītākā iegūto resursu proporcija būtu 30:70, jo sociālā misija uzņēmumam mazinātu konkurences spēju brīvajā

tirgū, kas vēlāk jākompensē. Šie sociāli orientētie komersanti, pretstatā NVO darbībai, izvēlētos mazāk sociāli jutīgu misiju⁴, bet finansējumu nodrošinātu ar saimnieciskās darbības ieņēmumiem un gūtu peļņu.

Sociālās uzņēmējdarbības kodolā (11.attēls) būtu tie uzņēmumi, kam sociālā misija un saimnieciskā darbība tirgū būtu līdzsvarā (finansējuma proporcijas 50:50). Tā ir vieta, kur sociālā misija un uzņēmējdarbība rada vismazāk pretrunu, punktā, kur sociālistiskie un liberālie uzskati veido līdzsvaru. Šī kodola trūkst Latvijas sociālajā uzņēmējdarbībā, to tiesisku un praktisku apsvērumu dēļ, pagaidām aizpilda NVO. Tīrais sociālais uzņēmums no NVO un hibrīda uzņēmuma atšķirtos ar to, ka ir novērsti abiem piemītošie trūkumi – ierobežota iespēja gūt peļņu un sniegta lielāka brīvība darboties kā uzņēmumam. Tīrais sociālais uzņēmums pašreizējos apstākļos visvairāk būtu nepieciešams pašvaldībām, kurām organizāciju veidošanā ir divas galējības – dibināt centralizācijai pakļautu pašvaldības iestādi, vai autonomu kapitālsabiedrību, kas tiek ieprogrammēta tiekties uz peļņu. Pašvaldībām nav iespējas nodibināt uzņēmumu, kas darbotos bez peļņas.

No iepriekš sacītā var iezīmēt galvenās atšķirības starp subjektiem, kas saistāmi ar sociālo uzņēmējdarbību:

1. *Komercuzņēmums* gūst labumu sev un sniedz labumu sabiedrībai par naudu (pārdodot preces vai pakalpojumus);
2. *Hibrīda uzņēmums* gūst labumu sev un sniedz labumu sabiedrībai par naudu un par brīvu;
3. *Tīrais sociālais uzņēmums* negūst labumu sev, bet sniedz labumu sabiedrībai par naudu un par brīvu;
4. *NVO kā sociālās uzņēmējdarbības veicējs* negūst labumu sev, bet sniedz labumu sabiedrībai par brīvu un par naudu;
5. *Valsts vai pašvaldību aģentūra, pašvaldības iestāde kā sociālās uzņēmējdarbības veicējs* negūst labumu sev, bet vairāk sniedz labumu sabiedrībai par brīvu un mazāk sniedz labumu par naudu.

Pieminētais dalījums parāda, ka pašreizējā situācijā, ja neņemtu vērā sociālā uzņēmuma statusa potenciālos labumus, nav būtiskas atšķirības vai organizācija darbotos kā NVO vai tīrais sociālais uzņēmums. Atšķirības izpaustos niansēs, kad organizācijas dibinātājs izlemtu, vai sociālā uzņēmējdarbība viņam ir izdevīgāka NVO vai uzņēmuma statusā, kas vairāk pietuvināts privātajam sektoram. Pagaidām NVO spēj pilnībā pildīt tīrā sociālā uzņēmuma funkcijas, atšķirīgs ir tikai juridiskais statuss – nevis SIA, bet biedrība vai nodibinājums. Līdzšinējos apstākļos, sociālā uzņēmuma statuss būtu nozīmīgs tām sociāli orientētām organizācijām, kas darbojas SIA statusā vai ir pašvaldības iestādes – pirmie turpinātu būt uzņēmumi nevis komerciālā, bet sociālā statusā, bet otrie, nezaudējot sociālo orientāciju, no centralizētām iestādēm spētu transformēties par uzņēmumiem.

Balstoties uz iepriekš sacīto, sociālās uzņēmējdarbības politikas aspektā, Latvijai ir vismaz trīs scenāriji:

1. atsevišķi nosacījumi NVO kā sociālajiem uzņēmumiem (šim nolūkam var pielāgot esošo sabiedriskā labuma organizācijas statusu), atsevišķi nosacījumi tīrajiem sociālajiem uzņēmumiem un atsevišķi nosacījumi hibrīda uzņēmumiem;
2. universāli noteikumi visiem, kas pārstāvētu NVO, tīro sociālo un hibrīdo uzņēmumu intereses;
3. par atbilstīgāko sociālā uzņēmuma statusam atzīts viens no veidiem un tam pielāgoti noteikumi.

Pašreizējais politiskais uzstādījums ir virzīt trešo scenāriju (LM koncepcija, 2014), kur fokusā ir uzņēmums SIA vai akciju sabiedrības formā. Autoru skatījumā labākais būtu pirmais scenārijs, kad SLO tiek likvidēts un aizstāts ar sociālā uzņēmuma statusu/iem, kuru pēc dažādiem kritērijiem piešķir un atbalsta atkarībā sociālā uzņēmuma veida – pašvaldības iestāde, NVO, tīrais sociālais uzņēmums, hibrīda uzņēmums. Šādi būtu iespējams radīt labu atbalsta ietvaru, kas pārstāvētu sociālās uzņēmējdarbības atšķirīgo subjektu atšķirīgās vajadzības.

Tā paša mērķa sasniegšanai loģiskāk būtu piešķirt nevis sociālā uzņēmuma, bet gan sociālās uzņēmējdarbības veicēja statusu, neatkarīgi no tā, vai organizācija ir NVO, SIA, pašvaldības iestāde vai aģentūra. Pašreizējais likumprojekts atbalsta tīro sociālo uzņēmumu, bet diskriminē tās organizācijas uz kuru pleciem pašreiz balstās lielākais sociālo problēmu slogs. Izmantojot matricu (11.attēls) Ir nepieciešams diferencēt ne vien organizācijas, bet arī to veicamo sociālo misiju, jo sociālās misijas dziļums mazina uzņēmuma spēju konkurēt un palielina tā vajadzību pēc atbalsta.

⁴ Apgalvojums balstās uz apsvērumu, ka sociālu mērķi ir grūtāk virzīt tad, ja tas piesaistīts darbībai ar peļņu, nevis darbībai bez peļņas.

5. PAŠVALDĪBAS SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS IESPĒJAS UN PRIVĀTĀS SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS IZMANTOŠANAS IESPĒJAS PAŠVALDĪBAS MĒRĶIEM- METODOLOĢIJA

Pielietojot deduktīvo metodi, pārejai no vispārīgā uz atsevišķo, šīs nodaļas primārie pētījumu uzdevumi bija šādi:

1. izpētīt pašvaldības aģentūru, iestāžu un kapitālsabiedrību transformēšanas iespējas par sociālajiem uzņēmumiem;
2. izvērtēt jaunu pašvaldības sociālo uzņēmumu dibināšanas iespējas;
3. izanalizēt privātā sektora izmantošanas iespējas pašvaldības mērķiem;
4. identificēt galvenās pretrunas, kuras traucētu sociālās uzņēmējdarbības attīstību Latvijas pašvaldībās;
5. sniegt priekšlikumus sociālās uzņēmējdarbības izmantošanai pašvaldības mērķiem.

Uzdevumu izpildei izmantotas kvantitatīvās un kvalitatīvās pētījumu metodes. Kā kvalitatīvās metodes tika izmantota anketēšana un korelāciju analīze, savukārt kā kvalitatīvā metode izmantota intervija ar pašvaldības vadošajiem darbiniekiem.

Kvantitatīvā metode izpaudās anketēšanas veidā (anketu skatīt 11.pielikumā). Vispirms tika sagatavota pilota anketa, tika nosūtīta pašvaldībām ar lūgumu to aizpildīt. Vienlaicīgi notika šīs anketas testēšana trīs pašvaldībās – Daugavpils, Krāslava un Rēzekne, kuras laikā tika novērstas visas tanī esošās nepilnības. Pilnveidotā anketa tika ievietota tīmeklī, kam sekoja Latvijas Pašvaldību savienības pašvaldībām adresēts lūgums to aizpildīt.

Lai noskaidrotu to, kā sociālā uzņēmējdarbība varētu risināt problēmas sociāli atbalstāmo iesaistīšanā, sociāli atstumto iekļaušanā, pašvaldību sociālo funkciju deleģēšanā, cilvēkresursu attīstība un teritorijas attīstībā, pētījuma autori izpētīja to, cik būtiska ir katra no šīm problēmām un kādi resursi to risināšanai pašvaldībām visvairāk trūkst. Šie jautājumi tika pētīti izmantojot anketas pirmos septiņus jautājumus uz kuriem atbildes tika saņemtas no 49 pašvaldībām. Iegūtie rezultāti tika analizēti gan individuālu atbilžu līmenī, gan apvienojot pašvaldības grupās (skatīt 12.pielikumu). Šim nolūkam tika ņemti vērā sekojoši kritēriji:

1. teritorijas attīstības indekss 2014. gadā⁵;
2. pašvaldības ieņēmumu izaugsme no 2012. līdz 2015. gadam;
3. budžeta pārpalikums/deficīts (kopējais no 2012. līdz 2015. gadam);
4. sociālās aizsardzības izdevumi uz vienu iedzīvotāju (vidēji no 2012. līdz 2015. gadam);
5. izglītības izdevumi uz vienu iedzīvotāju (vidēji no 2012. līdz 2015. gadam);
6. komersantu pieaugums/samazinājums (2013. gads pret 2014. gadu).

Pārējie anketas jautājumi (pieejami 14. pielikumā), deva atbildes uz sociālo funkciju deleģēšanas problēmām un to risināšanas variantiem, kā arī to sasaisti ar publiskā un privātā sektora subjektiem. Uz 14. pielikuma jautājumiem tika saņemtas atbildes no 35 pašvaldībām.

12. attēlā ar pelēku krāsu ietonētas šinī darbā pētāmās pašvaldību problēmas, kas ar bultām savienotas ar organizācijām, kuras primāri vai sekundāri iesaistītas to risināšanā. Tādējādi attēls parāda tos publiskā un privātā sektora subjektus, kurus bija nepieciešams pakļaut pētījumam. Par pamatu ņemot iepriekšējā apakšnodaļā iegūtās atziņas, šī pētījuma uzdevumu apakšpunkti tika sadalīti sekojošās kategorijās:

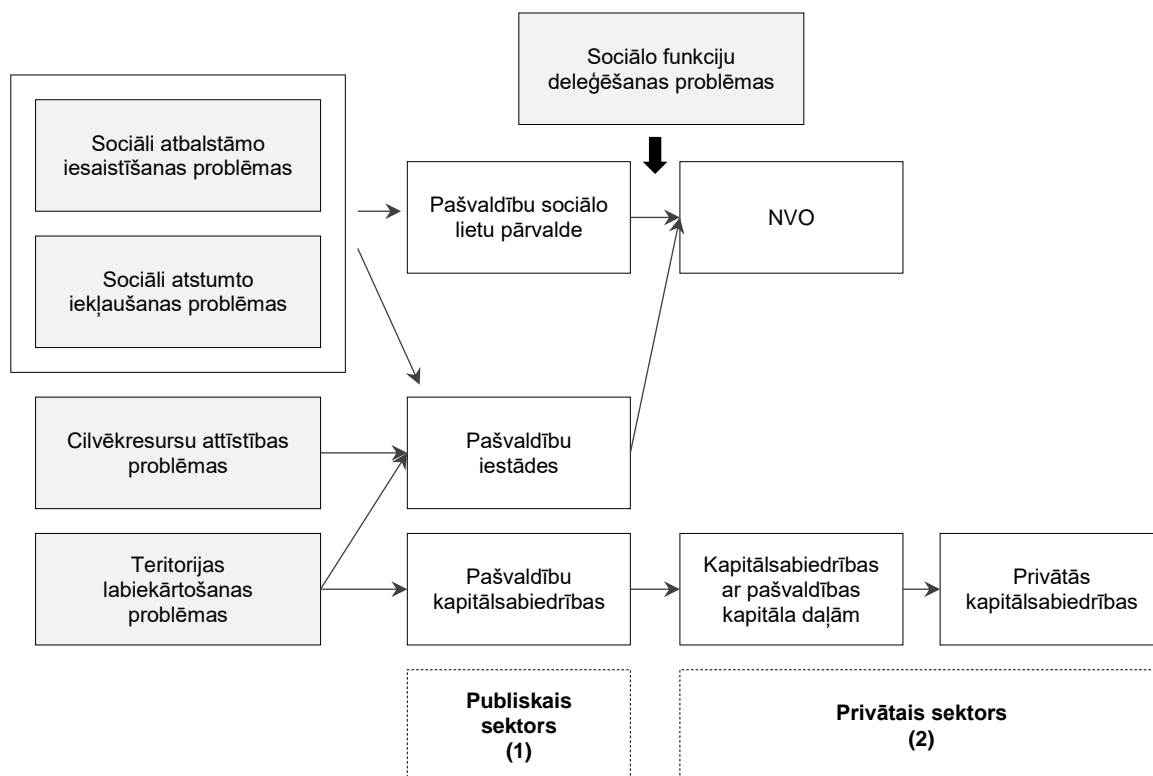
1. sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas un sociāli atstumto iekļaušanas problēmas tika sasaistītas ar pašvaldību sociālo dienestu kompetenci, kas būtu skatāmas saistībā nevalstisko organizāciju (NVO) vai pašvaldību dibināto tīro sociālo uzņēmumu darbību;
2. cilvēkresursu attīstības problēmas tika skatītas pašvaldību iestāžu kontekstā un arī būtu attiecināmas uz tīro sociālo uzņēmumu darbību;

⁵ Teritorijas attīstības indekss ir vispārināts rādītājs, ko aprēķina ar noteiktiem svāra jeb nozīmības koeficientiem summējot svarīgāko, teritoriju (pašvaldību) attīstību raksturojošo statistikas pamatrādītāju standartizētās vērtības.

3. teritorijas labiekārtošanas problēmas tika skatītas kā pašvaldību kapitālsabiedrību kompetence, kas vēlāk būtu attiecināmas uz privātajiem vai pašvaldības tīrajiem sociālajiem, kā arī hibrīda uzņēmumiem;
4. lai sabiedrisko funkciju veikšanā vairāk iesaistītu privāto sektoru, deleģējot tam funkcijas, pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmu risinājuma iespējas izrietētu no kopējām šī darba atziņām un secinājumiem.

12. attēls: Darbā risināmās problēmas, to īstenošanai primārā un sekundārā līmeņa sasaiste ar publiskā un privātā sektora subjektiem Latvijas pašvaldībās.

(Avots: Autoru izstrādāts)

Tāpat 12. attēlā ar cipariem (1) un (2) parādīta funkciju īstenošanai izmantotā publiskā un privātā sektora subjektu prioritāte, kur dominē publiskā sektora organizācijas, skaidri norādot uz funkciju deleģēšanas problēmām Latvijas pašvaldībās. Attiecībā uz objektīvas dabas problēmu izziņāšanu Latvijas pašvaldībās, šīs nodaļas tapšanā tika izmantota sekundāro datu analīze, vairāk skarot pašvaldību darbības praksi un tās tiesisko pusi.

Nodaļas izklāstā izmantota salīdzināšanas metode, tās saturs veidots tā, lai dažādo pašvaldības problēmu risināšanā nemitīgi pretstatītu iespējas pašvaldībām dibināt savus sociālos uzņēmumus, vai tomēr izmantot privātā sektora dibināto sociālo uzņēmumu kapacitāti.

Kvalitatīvā metode izpaudās ar pašvaldību apmeklēšanu, situācijas izpēti uz vietas un semistrukturētā veidā intervējot pašvaldību vadošos darbiniekus un to iestāžu vadītājus, kuru kompetencē ir šinī darbā risināmo problēmu īstenošana. Metode izmantota, lai dziļāk izprastu, konceptualizētu un interpretētu darbā risināmās problēmas un spētu piedāvāt atbilstošus risinājumus. Pašvaldībām uzdoto jautājumu loks tika veidots tā, lai tas aptvertu 12. attēlā redzamās problēmas un ļautu noskaidrot to cēloņus. Pašvaldībās intervēto personu saraksts pieejams šī darba 9.pielikumā.

6. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS IZPRATNES PROBLĒMAS LATVIJAS PAŠVALDĪBĀS

Pētījuma gaitā Latvijas pašvaldībās iezīmējās daudzām kopīga problēma – ka vārdu savienojumā “sociālā uzņēmējdarbība”, lokalizācijas problēmu dēļ, pirmais vārds tiek attiecināts nevis uz sabiedrību vai sabiedrisko labumu, bet vairāk uz sociālajiem pakalpojumiem. Cēlonis šai parādībai ir termins “sociālā uzņēmējdarbība”, kas Latvijā ir tiešs tulkojums no angļu jēdziena *social entrepreneurship*, kur otrā vārda interpretācija latviešu valodā problēmas nerada. Sarežģītāk ir ar pirmo vārdu *society*, no kura vēlāk atvasināts jēdziens *social entrepreneurship*. Tas angļu valodā nozīmē sabiedrību, kam tulkojumā uz latviešu valodu būtu jāattiecas uz sabiedrisko, nevis sociālo jēdzienu. Piemēram, Latvijā ir pieņemts sacīt “sabiedriskie mediji” nevis “sociālie mediji”, “sabiedriskā labuma statuss” nevis “sociālā labuma statuss”, “sabiedriskais transports” nevis “sociālais transports”. Tomēr Latvijā izpaužas pretējais. Termins “sociālā uzņēmējdarbība” cilvēku uztverē sociālās uzņēmējdarbības kompetences loku nonivelē uz sociālajiem pakalpojumiem, kas pamatā ir Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras (VSAA) vai sociālo dienestu kompetencē. Iznākumā “sociālās uzņēmējdarbības jēdziens Latvijā tiek sakropļots un paliek šaurs” (M.Bojārs, Mārupes novada domes priekšsēdētājs).

Problēmu saasina fakts, ka Latvijā cita, mazāk pretrunīga, termina lietošana, piemēram, “sabiedriskā uzņēmējdarbība” ir apgrūtināta. Izanalizējot sociālās uzņēmējdarbības jēdzienus citās Eiropas valodās, vienmēr saskaramies ar tiešo tulkojumu. Piemēram, arī ungāru valodā sociālās uzņēmējdarbības lokalizācijā tiek lietoti tie paši apzīmējuma vārdi (*a szociális vállalkozások*), kas izmantoti Latvijā un citur. Eiropā terminus var tulkot, bet nav pieņemts tos adaptēt. Ņemot vērā radušos apstākļus, izpratnes veidošanai Latvijai būs nepieciešams iztērēt daudz laika un resursu, jo patlaban sociālā uzņēmējdarbība pašvaldībās tiešā veidā tiek saistīta ar sociālo dienestu, tā funkcijām un klientiem. Piemēram: “ja komunikācijā tiek lietots termins “sociālais”, “sociālā”, “sociālie”, tad automātiski lieta tiek novirzīta uz sociālo dienestu” (I.Kozlova Rēzeknes pilsētas pārvaldes “Sociālais dienests” vadītāja vietniece). Problēmu spilgti raksturo arī šī darba anketēšanas rezultāti, proti, lielākā daļa anketu tika nodota aizpildīšanai pašvaldību sociālajiem dienestiem, tur strādājošiem darbiniekiem.

Svešvārdu divejādā interpretācija latviešu valodā vērojama ar citās sfērās. Piemēram, Latvijas pašvaldībās notiek nevis teritorijas zīmola vadība, bet gan teritorijas logotipa vadība (Brencis. 2015), jo termins “zīmols” lielākajā sabiedrības daļā tiek saprasts tikai kā teritorijas logotips. Neprecīzā sociālās uzņēmējdarbības izpratne liedz pašvaldībās diskutēt par sociālās uzņēmējdarbības sasaisti ar tām sfērām, kur pašreiz darbojas pašvaldību kapitālsabiedrības, jo tiek uzskatīts, ka sociālajiem jautājumiem tur nav vietas. Teiktais nozīmē, ka nākotnē, apstākļos, kad pašvaldībām tiks rekomendēts dibināt sociālos uzņēmumus, to tapšanas smaguma centrs būs meklējams sociālajos dienestos un tiks saistīts ar šo organizāciju klientiem. Atbildība par projektu īstenošanu tiks prasīta no dienestu vadītājiem, kas šobrīd, pamatojoties uz ierobežoto spēju nodrošināt organizācijas primārās funkcijas, uzņemties sociālās uzņēmējdarbības pienākumus, pagaidām nesaredz.

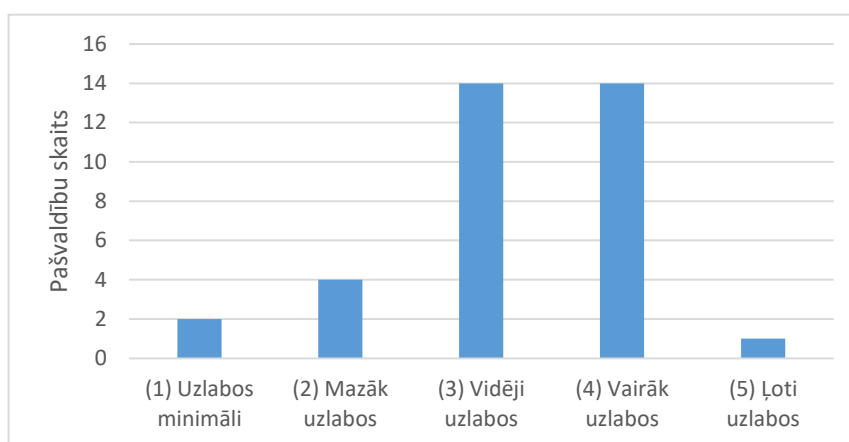
Labāka izpratne ir tām amatpersonām (piemēram, Preiļu pašvaldības vadība, Daugavpils sociālā dienesta vadība), kuras pirms tam apmeklējušas sociālās uzņēmējdarbības attīstībai veltītus seminārus vai piedalījušās pilotprojektos. Tomēr arī tad sociālā uzņēmējdarbība tiek asociēta ar sociālajiem pakalpojumiem. Piemērs ir Preiļu pašvaldība, kur pēc sociālās uzņēmējdarbības semināra apmeklējuma, tās vadībai radās iecere dibināt biedrību, kura nodarbotos ar amatniecības aroda apmācību sociāli atbalstāmajiem. Attīstot cilvēkresursus bijusi iecere organizāciju transformēt par patstāvīgi ražojošu uzņēmumu, kam jāspēj sevi nodrošināt. Tomēr resursu un brīvo telpu trūkuma dēļ šī iecere tikusi iesaldēta. Šis piemērs, kā arī esošā pieredze citās nozarēs, liecina par to, ka skaidrojošais darbs termina pretrunu mazināšanai ne vienmēr ir auglīgs. Autoru praksē ir bijuši daudzi gadījumi, kad amatpersona terminu izprot pilnībā, tomēr savā rīcībā viņa rīkojas pretēji, pamatojoties ar to, ka neprecīzā termina interpretācija ir ērtāka un tā sakrīt ar vairākuma viedokli.

7. IESPĒJAS LATVIJAS PAŠVALDĪBU IESAISTEI SOCIĀLAJĀ UZŅĒMĒJDARBĪBĀ

Kopumā Latvijas pašvaldībās uz sociālās uzņēmējdarbības attīstību raugās pozitīvi. Uz vienu no pētījuma jautājumiem – vai topošais sociālās uzņēmējdarbības likums un iespējas dibināt sociālos uzņēmumus varētu uzlabot situāciju sabiedriskajā un sociālajā jomā – pašvaldībās attiecas vairāk pozitīvi, nekā negatīvi (skatīt 13.attēlu). Piecu baļļu skalā vidējais aritmētiskais viedokļa koeficients bija 3.3. Republikas nozīmes pilsētās nedaudz augstāks – 3.44, lielāks optimisms tika konstatēts Pierīgas un Vidzemes republikas nozīmes pašvaldībās, vidējs Kurzemē un zemāks Latgalē.

13.attēls. Pašvaldību viedoklis par iespējām uzlabot situāciju sabiedriskajā un sociālajā jomā pēc sociālās uzņēmējdarbības likuma pieņemšanas.

(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=35))

Lai novērtētu pašvaldību iespējas iesaistīties sociālajā uzņēmējdarbībā, vispirms jāizanalizē to līdzšinējās uzņēmējdarbības prakse, kas ļautu parādīt objektīvos šķēršļus un iespējas pašvaldībām attīstīt sociālos uzņēmumus. Daļēji uz šo jautājumu atbilde bija raksta šī darba sākumā, kas kalpo par pamatu šīs nodaļas attīstībā. Tāpat ir jārod atbilde uz to, vai nākotnē pašvaldībām esošās problēmas labāk risināt sadarbojoties ar privātā sektora sociālajiem uzņēmumiem, vai tomēr tos dibināt pašām. Tāpēc šīs nodaļas izstrādes mērķis, izvērtējot līdzšinējos pašvaldību darbības aspektus, ir noskaidrot pašvaldību iespējas sociālās problēmas risināt pašām vai tās deleģēt privātā sektora sociālajiem uzņēmumiem. Nodaļā ir analizētas pašvaldības organizāciju transformācijas iespējas par sociālajiem uzņēmumiem, kas vēlāk pretstatītas pašvaldību iespējām dibināt jaunus sociālos uzņēmumus. Ar transformēšanu izpaustos pašvaldību centieni uzlabot esošo organizāciju darbību un mazināt pretrunas, kas saistītas ar pašvaldību kapitālsabiedrību peļņas faktoru. Ar jaunu sociālo uzņēmumu dibināšanu izpaustos pašvaldību vēlme izmantot savu kapacitāti, bet ar deleģēšanu tiktu meklētas iespējas privātā sektora jaunrades izmantošanā.

14. attēlā turpināts šī darba sākumā uzsāktais darbs, kad tika analizēti pašvaldības funkciju realizēšanā izmantotie subjekti. 14. attēlā parādīta to dažādība un funkciju sasaiste ar privāto sektoru un tā deklarētajām darbības sfērām. Piemēram, NVO atbalsts galvenokārt saistīts ar iestāžu un aģentūru darbību, bet komersanti vairāk saistīti ar to jomu, kur iespējama uzņēmējdarbība – pašvaldību kapitālsabiedrībām. Attēla tapšanas procesā kļuva skaidrs, ka funkciju īstenošanā izmantoto pašvaldības subjektu dažādība nav liela, tie Latvijas pašvaldībās ir līdzīgi – kādai pašvaldībai organizāciju, kas nebūtu citur tikpat kā nav. No tā var secināt, ka praksē Latvijas pašvaldībās unikālu uzņēmumu dibināšana notiek reti. Tie pārsvarā ir unificēti un pakārtoti likumā noteiktajām pašvaldību funkcijām. Tas ļauj apgalvot, ka arī sociālajā uzņēmējdarbībā varbūtība nodibināt sociālu uzņēmumu, kas piedāvātu nebijušus problēmu risinājumus ir maza.

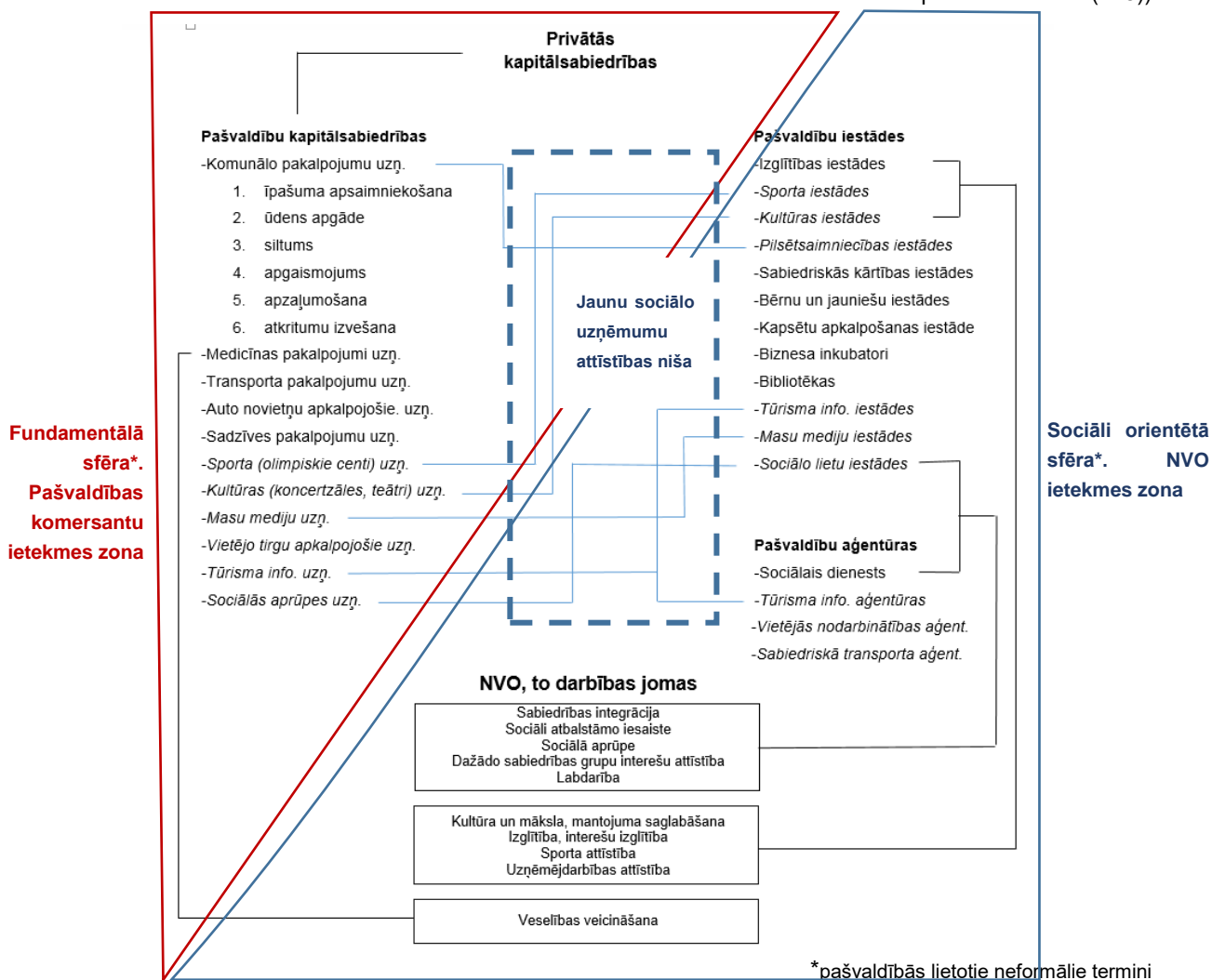
Funkcijas, kuru īstenošanai pašvaldībās izmantota līdzīga organizāciju forma 14. attēlā parādītas normālšriftā. Savukārt tās jomas, kuru īstenošanai vienlaicīgi izmanto pašvaldību iestādes, aģentūras vai kapitālsabiedrības 14. attēlā parādītas slīprakstā un savstarpēji savienotas ar zilās krāsas līnijām. Piemēram, tūrisma informācijas

pakalpojumus labi var sniegt iestādes, aģentūras, un arī pašvaldību kapitālsabiedrības. Savukārt, auto novietņu pakalpojums pieņemts piedāvāt tikai caur pašvaldību kapitālsabiedrībām. 14. attēls parāda tās pašvaldības kompetencē esošās nozares, kur uzņēmējdarbības metodes, saimnieciskās darbības rezultātu sasniegšanai, būtu pielietojamas vairāk un tās nozares, kur šo iespēju ir mazāk. Pa vidu abām ir "elastīgās funkcijas", kuras vienlīdz labi varētu veikt iestādes, aģentūras vai uzņēmumi un kuras ir netiešs indikators uz tām pašvaldības funkcijām, kur pa vidu "fundamentālajām nozarēm" varētu ienākt sociālie uzņēmumi. Apgalvojumu pamato iepriekšējo nodaļu atziņas, ka sociālajam uzņēmumam būtu grūti ienākt iestāžu sfērā, jo tur ir maz uzņēmējdarbības, un peļņas faktora dēļ, nebūtu viegli ieiet arī kapitālsabiedrību sektorā. Jēdziens "politbizness" varētu būt viens no esošo šķēršļu piemēriem, jo dibinot kapitālsabiedrību, pašvaldība pietuvojas sfērai, kur valda citi likumi un tikumi – korupcijas risks pieaug.

Apkopojot iepriekš sacīto un lauka pētījumos iegūto pieredzi, pašvaldību funkciju īstenošanai izmantoto subjektu darbību var sadalīt divās sfērās: fundamentālajā un sociāli orientētajā. Tie ir termini, kurus neformāli pašvaldības izmanto iekšējā komunikācijā. Sociāli orientēto sfēru nodrošina iestādes un aģentūras. To darbību papildina NVO. Fundamentālajā sfērā, it īpaši komunālo pakalpojumu sektorā, darbojas pašvaldību kapitālsabiedrības, privātie komersanti tiem asistē, bet reti, galvenokārt uz publisko iepirkumu pamata. 14.attēls apstiprina šī darba sākumā izskanējušu apgalvojumu, ka fundamentālo sfēru, kur saskaras pašvaldību un privātās kapitālsabiedrības Latvijā zināms vismazāk. Tomēr ir skaidrs, ka privāto sektoru šeit pieņem nelabprāt. Tāpēc sākotnēji jaunu pašvaldības sociālo uzņēmumu ienākšanu var raksturot ar terminu "starpdisciplīna", uzlabojot iestāžu un kapitālsabiedrību darbu. Pārējos gadījumos ir jārunā par iestāžu vai kapitālsabiedrību transformāciju.

14.attēls: Pašvaldību funkciju īstenošanai izmantoto subjektu dažādība un funkciju sasaiste ar privāto sektoru Republikas nozīmes pilsētās.

(Avots: autoru izstrādāts, izmantojot publiski pieejamo informāciju par pašvaldību iestādēm, aģentūrām un kapitālsabiedrībām (n=8))

Tas, vai pašvaldības savas kapitālsabiedrības transformēs par sociālajiem uzņēmumiem, ir atkarīgs no diviem faktoriem. Pirmkārt, no ekonomiskiem apsvērumiem, kas būs atkarīgi no sociālās uzņēmējdarbības likumā paredzētajiem atbalsta mehānismiem, kas varētu pozitīvi ietekmēt uzņēmumu efektivitāti. Otrkārt, no politiskiem apsvērumiem, cenšoties sabiedrībai uzsvērt pašvaldības uzņēmumu sabiedrisko, nevis komerciālo ievirzi. Otrais scenārijs ir ticamāks, tā mērķis būtu mazināt pretrunas ar kurām patlaban saskaras pašvaldību kapitālsabiedrības. Tomēr šķērslis tam ir pašvaldību vadītāju bažas par to, ka, piemēram, situāciju ražošs uzņēmums sociālā uzņēmuma statusā varot sabiedrībā radīt pretrunīgas asociācijas – nevis ar sabiedriskiem, bet gan ar sociāliem pakalpojumiem. Ekonomiskajam apsvērumam pretarguments ir zemā varbūtība tam, ka pašvaldības sociālais uzņēmums varētu efektīvāk funkcionēt par kapitālsabiedrību. Tāpēc sākotnējā stadijā, pašvaldībās valdošais viedoklis saistāms ar sabiedrībai mazāk nozīmīgu kapitālsabiedrību transformāciju – galvenokārt ar tiem uzņēmumiem, kas 14.attēlā ir parādīti slīprakstā. Vai citā variantā – sistēmas atstāšanu esošajā stāvoklī un jaunu sociālo uzņēmumu dibināšanu konkrētas problēmas risināšanai atstājot nākotnei.

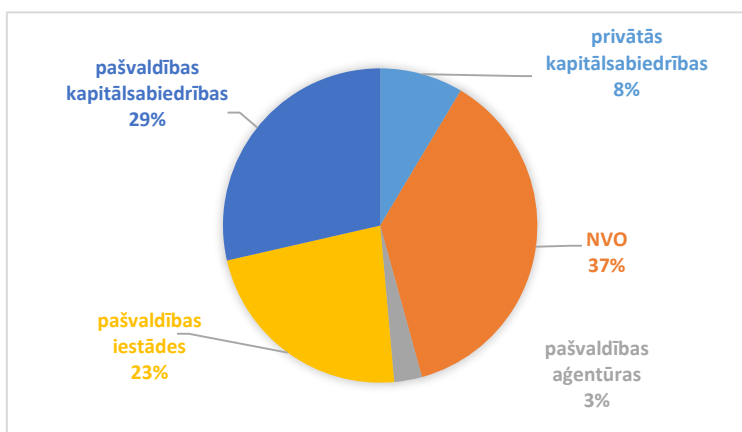
Transformācijai par sociālajiem uzņēmumiem sarežģītākas būtu pašvaldību iestādes, kuru darbībā uzņēmējdarbības metodēm ir maz iespēju, tāpēc iestāžu, tai skaitā, aģentūru kontekstā var lielākoties mērīt to, cik lielu līdzfinansējuma vai cita atbalsta proporciju, darbojoties kā sociālais uzņēmums, šāda organizācija no pašvaldības prasīs. Tāpēc pašvaldību iestāžu gadījumā iespējami divi scenāriji:

1. Iestādes transformācija, kas mazinot centralizācijas faktora ietekmi, ļautu palielināt pašvaldības iestāžu ieņēmumus un mazinātu to vajadzību pēc pašvaldības finansējuma. Pirms lēmuma pieņemšanas iestādēs ir vajadzīga sociālās misijas pretstatīšana to spējai sevi nodrošināt – jo dziļāka sociālā misija, jo grūtāk darboties tirgū. Tirgus iespēju analīze parādītu konkrētās iestādes pašu ieņēmumu īpatsvaru pret tiem izdevumiem, kuri organizācijai nepieciešami gada laikā;
2. Iestādes netransformēšana, bet jauna (privāta vai pašvaldības) sociālā uzņēmuma dibināšana, kas pārņem tās iestādes funkcijas, kurās ir tirgus iespējas un pielietojamas uzņēmējdarbības metodes. Piemēram, iestāde amatniecības centrs un pašvaldības sociālais uzņēmums SIA "Amatniecība", kam ir tiesības iestādes telpās nodarboties ar suvenīru ražošanu un tirdzniecību. Veidojas tandēms, kur iestāde pilda pašvaldības funkcijas, bet uzņēmums tai palīdz optimālāk izmantot savus resursus. Izmantojot šo scenāriju var izgaismot tās pašvaldību iestāžu darbības nišas, kurās būtu iespējama jaunu sociālo uzņēmumu ienākšana.

Iepriekšējā attēla būtiski bija parādīt pašvaldības organizāciju sasaisti ar privāto sektoru, īpaši NVO, kurām lielāka saistība ar pašvaldības iestādēm, bet privātajām kapitālsabiedrībām ar tām jomām, kuras īsteno pašvaldību dibinātās kapitālsabiedrības. NVO lomu mūsdienu Latvijas sociālajā uzņēmējdarbībā akcentē 15. attēls, kur procentuāli parādīti tie subjekti, kas pēc pašvaldību domām sabiedriskās problēmas vislabāk risina ar uzņēmējdarbības metodēm.

15.attēls: Ar uzņēmējdarbības metodēm sabiedriskās problēmas vislabāk risinošo subjektu īpatsvars Latvijas pašvaldībās.

(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=35))

15. attēlā redzams, ka NVO un pašvaldību dibinātās kapitālsabiedrības ir galvenie sociālās uzņēmējdarbības subjekti, kas sasaistāmi ar Latvijas pašvaldību darbību. Šī tēze apstiprina iepriekšējā nodaļā pausto apgalvojumu, ka NVO Latvijā ir nozīmīgākie sociālās uzņēmējdarbības veicēji, kuru pieredze arī turpmāk, pēc sociālās uzņēmējdarbības likuma stāšanās spēkā, sociālās uzņēmējdarbības attīstībai sniegs lielāko, ar privātā sektora darbības saistītu impulsu. Šo apgalvojumu apstiprina vēl viens pašvaldību aptaujā iekļautais jautājums par to, kuru no organizāciju veidiem visvairāk pozitīvi ietekmēs topošais sociālās uzņēmējdarbības likums. 52% pašvaldību

uzskata, ka lielākais ieguvējs būs NVO, kam seko privātie uzņēmumi (37% pašvaldību). Tikai 11% pašvaldību uzskata, ka lielākās ieguvējas būs pašas pašvaldības.

Neskatoties uz pieminētajām tendencēm, scenārijs, kad NVO masveidā transformējas par sociālajiem uzņēmumiem, ir maz ticams, jo tām ir daudz priekšrocību darbībai esošajā statusā. Ticamākais scenārijs, ka sociālie uzņēmumi tiks sasaistīti ar NVO, tos dibinās NVO vadītāji, vai arī veidosies cita saikne tam, kā NVO varētu izmantot sociālās uzņēmējdarbības priekšrocības, iesaistoties tanī darbības nišā, kas patlaban ir pašvaldību sociālo dienestu kompetencē. Tas nozīmē, ka nākotnē attīstoties sociālai uzņēmējdarbībai, šobrīd pašvaldību iestāžu un aģentūru kompetencē esošās problēmas palīdzēs risināt NVO, šo organizāciju dibināti vai kā citādi ar šīm organizācijām saistīti sociālie uzņēmīgi. Sākotnējā stadijā NVO būs šo jaundibināto sociālo uzņēmumu smadzeņu centrs, kura nozīme mazināsies, uzņēmumam nostiprinot savas pozīcijas.

Tā kā darbības spektrs, kur darbojas pašvaldību un privātās kapitālsabiedrības ir samērā līdzīgs (privātās kapitālsabiedrības var dublēt pašvaldību kapitālsabiedrību pakalpojumus, bet ne vienmēr tām to ļauj), šinī sektorā sociālajai uzņēmējdarbībai attīstoties varētu ienākt citi, ar NVO nesaistīti privāto tiesību subjekti. Komercedarbības iespēju dēļ, tā būtu sfēra, kur varētu sagaidīt lielāku hibrīda uzņēmumu aktivitāti. Tur galvenie, patlaban identificējamie spēlētāji, būtu privātās kapitālsabiedrības, kur pašvaldībai ir kapitāla daļas, vai kapitālsabiedrības, kas senāk darbojušās bezpeļņas organizācijas statusā. Pašreiz, līdzīgi kā NVO sociālajā sfērā, komersanti ar pašvaldību kapitālu ir Latvijas hibrīda uzņēmuma prototipi, kuru interese par transformāciju varētu būt vislielākā. Tomēr, salīdzinājumā ar esošo NVO aktīvo iesaisti sociālās uzņēmējdarbības attīstībā, pieminētie komersanti atrodas ēnā un par šo sfēru neko nezina. Viņu pašreizējais motīvs tuvināties publiskajam sektoram un otrādi, ir saistāms ar konkurētspējas sabalansēšanu, apstākļos, kad uzņēmuma produktu par komerciālu nevar nosaukt. Darbība sabiedrības labā un ar to saistītie tirgus riski palīdz iegūt pašvaldības uzticību, kapitālu un tam sekojošu pastāvīgu atbalstu konkrēta uzdevuma veikšanai, kas juridiski atrunāts kādā, ar funkciju deleģēšanu saistītā līgumā. Šādu uzņēmumu raksturojums dots šī darba sākumā, kur apkopta organizāciju pieredze sociālajā uzņēmējdarbībā.

7.1. Pašvaldības organizāciju transformēšanas shēma

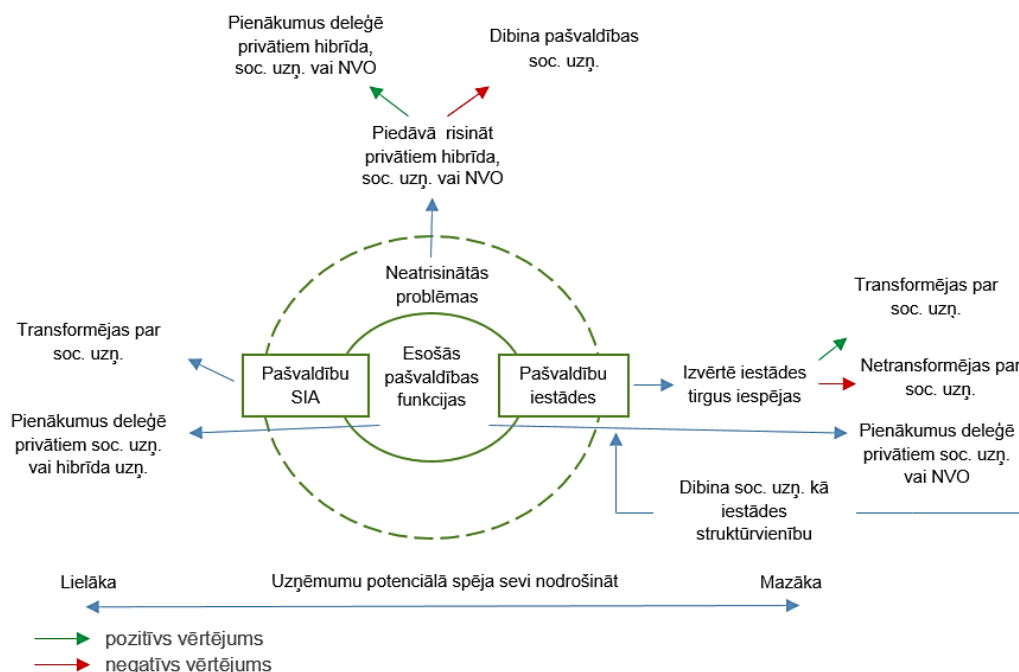
Balstoties uz iepriekš iztīrīto, tika izveidota shēma (skatīt 16.attēlu), kurā attēloti pašvaldībām piederošo organizāciju transformācijas veidi, paralēli attēlojot iespējas, esošo organizāciju funkciju nodošanai privātajam sektoram. No objektīvā skatu punkta raugoties, transformācijai piemērotākās būtu pašvaldību kapitālsabiedrības, kuras lielākoties spēj pašas sevi nodrošināt. Tādēļ, kā potenciālajiem sociālajiem uzņēmumiem, pašvaldību kapitālsabiedrībām nevajadzētu būt problēmām ar sociālas misijas un tirgus faktoru sabalansēšanu. Šim apgalvojumam veiktajā aptaujā piekrita 40% pašvaldību. Pašvaldības uzņēmumu sektorā uzsverams liels hibrīdo uzņēmumu potenciāls, kas patlaban no privātā sektora puses ir samērā ierobežots. Tomēr, ņemot vērā pašvaldību funkciju deleģēšanas un jaunu uzņēmumu dibināšanas pretrunas, kas plašāk analizētas nākamajā apakšnodaļā, kapitālsabiedrību transformācija ir ticamāks scenārijs, nekā pašvaldību kapitālsabiedrību funkciju nodošana privātajam sektoram. Deleģēšana privātajam sektoram un jaunu pašvaldības uzņēmumu dibināšanai drīzāk izrietētu no problēmām, kurām pašvaldībai pašreiz nav risinājuma (skatīt 16.attēlu). Savukārt kapitālsabiedrību transformācija, subjektīvu faktoru dēļ, sāktos uzņēmumiem, kas neskar komunālo sfēru piemēram, Latgales vēstniecība "GORS" Rēzeknē, "Rotko centrs" Daugavpilī.

Sarežģītākās jebkādam manipulācijām būtu pašvaldību organizācijas, kuru darbībā vienlaicīgi iesaistīta gan valsts, gan pašvaldība – slimnīcas, skolas, sociālo dienestu struktūrvienības. Ņemot iepriekšējā nodaļā izklāstītās problēmas un pašvaldību anketēšanu, par sociālajiem uzņēmumiem vieglāk būtu transformēt kapitālsabiedrības (uzskata 40% pašvaldību), bet sarežģītāk pašvaldības iestādes (aptaujā uzskata 31% pašvaldību) un aģentūras (uzskata 29% pašvaldību), jo centralizācijas ietekmē to spēja darboties kā uzņēmumiem ir stipri ierobežota. Transformācijas motīvs pieminētajām organizācijām būtu iegūstamā autonomija plānot savu darbību. Tādēļ, pirms iestāžu transformācijas par sociālajiem uzņēmumiem, vispirms būtu jāizvērtē to tirgus iespējas (skatīt 16.attēlu), par paraugu ņemot līdzīgu organizāciju tirgus veiksmi, privāto kapitālsabiedrību vai NVO formā. Ir jānoskaidro potenciālais pašu ieņēmumu un pašvaldības finansējuma īpatsvars un tad jāpieņem lēmums.

Ņemot vērā šinī darbā identificētās problēmas, visticamāk, ka tirgus analīzes iznākumā transformācija varētu skart apmēram 1–2 no 10 pašvaldību iestādēm. Pierādījums šim apgalvojumam ir pašvaldību uzskats par to, ka iestāžu transformēšana par sociālajiem uzņēmumiem nozīmētu atgriešanos pie tā, no kurienes, negatīvās pieredzes dēļ, daudzu gadu garumā, pašvaldības centušās aiziet. Piemēram, Preiļu un Līvānu novadā to argumentēja ar negatīvo pieredzi darbā ar pašvaldības iestāžu darbiniekiem, kas pastāvīgi izpaudusies ar resursu izšķiešanu, sabiedriskā labuma piesavināšanos vai organizācijas novešanu līdz likvidācijai. Iestāžu centralizācija ļāvasi šo problēmu

atrisināt, nodrošinot efektīvu darbības kontroli. Tai pat laikā, lielākajā daļā Latvijas pašvaldību piekrīt, ka ir atsevišķas organizācijas, kam transformācija būtu piemērota, tomēr tam būšot vajadzīgs laiks, pirmkārt, lai pierādītu organizācijas bezpeļņas tirgus iespējas, otrkārt, lai novērtētu iestādes esošā vai topošā vadītāja uzticamību un spēju uzņemties atbildību un, treškārt, lai mainītu iestādes centralizēto un strikti kontrolēto domāšanu uz vairāk liberālu.

16.attēls: Pašvaldību organizāciju transformācijas un jaunu sociālo uzņēmumu izveides iespēju shēma. (Avots: autoru izstrādāts un balstīts uz lauka pētījumiem Latvijas pašvaldībās 2016)

Daudz iespējamāks varētu būt scenārijs, kad izvērtējot tirgus iespējas, iestāde netiek transformēta, bet ar tās iniciatīvu, pašvaldība dibina sociālo uzņēmumu, kas paralēli dotētajiem iestādes pamata pakalpojumiem, cenšas attīstīt tos pašus, bet citādāk pasniegtus pakalpojumus attiecīgajām mērķa grupām par maksu (skatīt 16.attēlu). Šādā modelī sociālais uzņēmums izmanto iestādes materiālo un intelektuālo bāzi, bet pretī dod diversificētu, uz pieprasījumu balstītu, publisko pakalpojumu, kas vēlāk rezultējas ar ieņēmumiem iestādes un uzņēmuma kapacitātes uzlabošanai.

7.2. Pašvaldības jaunu uzņēmumu dibināšanā

Lai atbildētu uz jautājumu par pašvaldību iespējām veidot jaunus sociālos uzņēmumus, ir jāizprot motīvs tam, kāpēc pašvaldības iesaistās uzņēmējdarbībā. Tiesības iesaistīties atrunātas likumā „Par pašvaldībām”, kur 14.panta pirmās daļas 1.punktā teikts: “Pildot savas funkcijas, pašvaldībām likumā noteiktajā kārtībā ir tiesības: 1) veidot pašvaldību iestādes, dibināt biedrības vai nodibinājumus, kapitālsabiedrības, kā arī ieguldīt savus līdzekļus kapitālsabiedrībās”. Motīvs pieminēto tiesību izmantošanai ir problēmas, kuras nevar atrisināt ar administratīvām metodēm, kas pirms uzņēmuma dibināšanas jāpierāda. Šī pamatojuma teksts balstās uz diviem problēmas cēloņiem: 1) lai novērstu tirgus nepilnību; 2) lai pārvaldītu stratēģiskus īpašumus. Pēc uzņēmuma dibināšanas pašvaldībai jāpierāda, ka konkrēto pašvaldības funkciju (problēmu) uzņēmums pildīs (risinās) labāk, nekā pašvaldība. Ja pieminētie pamatojumi ir, pašvaldība dibina jaunu uzņēmumu un tam deleģē noteiktas funkcijas. Bez tam, lai nekropļotu tirgu, pašvaldību kapitālsabiedrībām ir ierobežojumi attiecībā uz to pakalpojumu spektru.

Iepriekš sacītais atsedz svarīgu, ar sociālās uzņēmējdarbības likumu saistītu jautājumu – vai sociālie uzņēmumi arī tiks veidoti pēc pieminētās kapitālsabiedrību dibināšanas shēmas? Ja nosacījumi attiecībā uz pašvaldības dibinātajiem sociālajiem uzņēmumiem būs maigāki, tad var sagaidīt, ka objektīvo šķēršļu sociālo uzņēmumu dibināšanā būs mazāk. Piemēram, sociālā uzņēmuma statuss automātiski nozīmē to, ka pašvaldības vai

piesaistītais privātais uzņēmums novērš tirgus nepilnību vai pārvalda stratēģiskas lietas. Arī uzņēmuma darbības efektivitātes pierādīšanai attiecībā uz sociālajiem uzņēmumiem būtu jābūt maigākai.

Tomēr pašvaldības uzņēmumu dibināšanā ir arī citi šķēršļi. Piemēram, uzņēmējdarbības vidē valdošais viedoklis, ka pašvaldības ar saviem uzņēmumiem ir traucēklis privātajam sektoram, kropļojot tirgu un atņemot uzņēmējiem viņu nišu. "Latvijā tirgus ir ļoti mazs un, ja pašvaldība un valsts pašas nodarbojas ar uzņēmējdarbību, tad biznesam, privātajam kapitālam īsti nav telpas, kur darboties" (A. Rostovskis, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras (LTRK) prezidents, citēts no Spakovska, 2014). Pēc Kalniņa un Litvina (2011) valsts un pašvaldības izmanto kapitālsabiedrības juridisko formu bez pietiekami sistemātiska pamatojuma, tām trūkst skaidras mērķu definīcijas par to, ko tās vēlas sasniegt, tās nepietiekami izvērtē, vai sabiedrībai piederošā īpašuma daļa, kas ieguldīta uzņēmumu kapitālā, sniedz maksimālo ekonomisko vai sociālpolitisko atdevi. Kalniņš un Litvins, (2011) uzskata, ka publisko personu iesaiste komercdarbībā principā nav vēlama, sevišķi gadījumos, kad runa ir par peļņu un konkurenci ar privāto sektoru.

Tomēr pieminētie piemēri ir tikai sekas, jo pētījumā noskaidrojās, ka dzenošais, nevis motivējošais faktors pašvaldības uzņēmumu dibināšanā, ir, nevis augstas efektivitātes sasniegšana vai peļņas iegūšana, bet gan publiskā pakalpojuma stabilitātes nodrošināšana, kuru, kā uzskata pašvaldību vadītāji, privātais sektors nespējot garantēt. Šī iemesla dēļ pašvaldības savā ziņā ir spiestas iesaistīties biznesā, jo par pakalpojumu iedzīvotājs atbildību vienmēr prasa no pašvaldības. Lai pašvaldībai nevajadzētu atbildēt par privātā komersanta pieļautajām kļūdām, piemēram, Mārupē sabiedrībai nozīmīgu pakalpojumu deleģēšana privātajam sektoram nenotiek.

Citās pašvaldībās situācija ir līdzīga, jo iepriekš tika minēts, ka neformāli pašvaldības funkcijas ir pieņemts daļīt fundamentālajās un sociāli orientētajās. Fundamentālajām funkcijām privāto organizāciju kontekstā esot jābūt ārpus subjektīvajiem riskiem un jāatrodas pašvaldības pārziņā – siltums, ūdens, īpašuma apsaimniekošana, apgaismojums apzaļumošana, daļēji arī atkritumu izvešana esot jomas. Tur privātā sektora iesaiste esot riskanta. Fundamentālos pakalpojumus privātais sektors varot dublēt, bet ne aizstāt, piemēram, atkritumu izvešanu, kur atsevišķās pašvaldībās veiksmīgi līdzdarbojas privātais sektors. Pašvaldībās atzīst, ka to uzņēmumi ne vienmēr ir efektīvi, subjektīvu problēmu esot daudz, toties šie uzņēmumi organizēti tā, lai nepārtraukta pakalpojuma sniegšana iedzīvotājiem būtu maksimāla un tieši, nevis patapināti, saistīta ar pašvaldību. Stabilitāte šai sektorā esot svarīgākais, uzņēmējdarbības efektivitāte atrodoties otrajā plānā.

Sekas tam, ka pašvaldības uzņēmumus dibina nelabprāt var raksturot, citējot Konkurences padomes priekšsēdētāju S.Ābramu: "Praksē ir maz piemēru tam, ka pašvaldība būtu izveidojusi inovatīvu uzņēmumu, kura pakalpojumi nekur vēl nav pieejami" (citēts no Spakovska, 2014). Tā ir klasiska darbība, kas prasa iekļauties mērenā klienta apmierinātības un uzņēmuma attīstības normu koridorā, kur tiekšanās uz novitāti un iniciatīvu īpaši netiek atalgota. Pašvaldības organizāciju, kas izceltos uz kopējā fona, Latvijā praktiski nav. Tās ir ļoti līdzīgas, atšķiras tikai saimniekošanas mehānisms. Teiktais nozīmē, ka pašvaldības sociālajā uzņēmējdarbībā nevar būt izņēmums, tāpēc iespējas pašvaldībām nodibināt inovatīvu sociālo uzņēmumu un to attīstīt ir visai zemas. Attiecīgi, iespējas sociālo uzņēmumu dibināšanā jāskata no citiem skatu punktiem – tur, kur pašvaldībai ir priekšrocības. Tā ir jauna izņēmuma izveidošanas spēja un tā darbības stabilitātes nodrošināšana.

Hibrīda uzņēmums – iespēja sasaistīt privāto un pašvaldības iniciatīvu

Patlaban Latvijā tiek īstenota sociālā uzņēmējdarbība, bet *de iure* nav sociālo uzņēmumu. Ir tikai faktiskie sociālās uzņēmējdarbības veicēji – privātajā sektorā tie ir NVO (galvenais sociālās uzņēmējdarbības veicējs), bet pašvaldībās ir to dibinātās kapitālsabiedrības. Pieminētajiem subjektiem pa vidu darbojas hibrīdajiem uzņēmumiem pielīdzināmi privātie komersanti, kuru produktam vienlaicīgi ir komerciālas un sabiedriskas iezīmes. Produkta sabiedriskās puses attīstība pašu spēkiem ir sarežģīta, tāpēc laika gaitā, pieminētie uzņēmumi ir izstrādājuši mehānismu piesaistīt pašvaldību atbalstu, kas lielākoties ir to kapitāldaļu piesaiste ar tai sekojošu vienošanos par noteiktu sadarbību. Ir skaidrs, ka sociālās uzņēmējdarbības likuma pamata uzdevums ir nevis jaunas sistēmas radīšana, bet gan drīzāk tās sakārtošana. To regulē pieprasījums un piedāvājums, kas izpaužas improvizācijā, kuru likuma ietvaros veic dažādi uzņēmējdarbības subjekti.

Šī pētījuma galvenā pretruna saistās ar to, ka pašvaldības nelabprāt dibina jaunus sociālos uzņēmumus, vienlaikus arī nelabprāt deleģē pašvaldību funkcijas privātā sektora uzņēmumiem. Tāpat tika noskaidrots, ka ar materiālo un administratīvo resursu pašvaldība ir spēcīga uzņēmējdarbības uzsākšanā, bet ir vāja jaunu uzņēmējdarbības ideju radīšanā.

Ņemot par pamatu esošo Latvijas pieredzi pieminēto pretrunu un šķēršļu mazināšanā, pašvaldību kontekstā ieteicams apsvērt hibrīdās uzņēmējdarbības attīstību un atbalstīšanu. Hibrīda uzņēmuma būtība ir tā, ka tiek apvienota privātā un pašvaldības kapacitāte (hibrīdais uzņēmējs vienlaicīgi veic sabiedrisku funkciju un darbojas komerciālajā sfērā). Šādi tiek mazināti pašvaldības kā uzņēmējas trūkumi (zema efektivitāte, motivācijas trūkums)

un merkantilisms un tiekšanās pēc personīgā labuma, kas raksturīgs komercdarbībai. Tas pašvaldības gadījumā var būt vidusceļš publiskās un privātās kapacitātes apvienošanai, kas ir bijis šī pētījuma galvenais izaicinājums.

Lai pamatotu šo apgalvojumu, ir jāpaskaidro motīvi kādēļ līdzšinējos apstākļos atsevišķi privāti uzņēmumi tuvinās pašvaldībām, lūdzot vai ļaujot pašvaldībai iegūt kapitāla daļas, kā arī pierādot to, ka uzņēmuma darbība ir saistīta ar sabiedrisko darbību. Pamatarguments tuvināties pašvaldībai, ir vēsturiski izveidojusies situācija, ka attiecīgais uzņēmums darbojas sfērā, kura ir pa vidu starp komerciālo un sabiedrisko. Liela daļa apzināto, hibrīda uzņēmumu līdzīgo organizāciju Latvijā, ir vismaz ar 20-30 gadu vēsturi. Vajadzība un iespēja sadarboties ar pašvaldību nav notikusi spontāni, tā ir attīstījusies gadu gaitā, sakrītot pašvaldības un uzņēmēja sabiedriskajām interesēm. Piemēram, SIA "Vidusdaugavas televīzija", kura komerciāli pelna ar reklāmas pārdošanu, tai pat laikā, veido ziņu oriģinālrādījumus, kurus, ja neskaita abonēšanas maksas alternatīvu, reģionos būtu sarežģīti komercializēt. Tāpēc, lai nodrošinātu sabiedriskā labuma attīstību, privāts uzņēmums vērsās pie pašvaldības ar lūgumu līdzfinansēt, vai citādi atbalstīt uzņēmuma produkta sabiedrisko pusi. Pašvaldība, pamatojoties uz argumentu, ka privātuzņēmums strādā sabiedrības labā, tam ir ilggadējā pieredze u.c. priekšrocības, izmanto kādu no pašvaldības funkciju deleģēšanas iespējām, kā rezultātā izveidojas abu pušu sadarbība konkrēta mērķa sasniegšanai. Attiecīgi - pašvaldības atbalsts organizācijai ļauj nodrošināt sabiedriskās funkcijas izpildi, savukārt uzņēmuma attīstībai tiek izmantoti komercdarbības rezultātā (reklāmas, raidlaika u.c. pakalpojumu pārdošana) gūtie ienākumi.

Nav pierādījumu tam, ka pašvaldības kapitāla daļām ir liela loma jauna hibrīda uzņēmuma tapšanā. Pašvaldības kapitālam vairāk ir simboliska, nekā praktiska loma: veiksmīgas sadarbības rezultātā uzņēmējs jūtas stabilāk, bet pašvaldība iegūst uzticamu partneri. Pašvaldība ar savu kapitālu privātu uzņēmumu dibināšanā piedalās reti. Biežāk pašvaldības kapitālu izmanto esoša uzņēmuma attīstībai.

Lai hibrīda uzņēmuma efektivitāte Latvijā būtu optimāla, ir svarīgi, ka to pārvalda privātuzņēmējs nevis pašvaldība, arī tad, ja pašvaldībai uzņēmumā ir kapitāla daļas. Pašvaldībai ieteicams izveidot kontroles mehānismu. Pašvaldībai dibināt savus hibrīda uzņēmumus vai pārvaldīt privātā sektora un pašvaldības kopuzņēmumus nav laba pamatojuma, jo peļņas motīvs nevar būt arguments. Turklāt, uzņēmuma pārvaldē privātais sektors drīzāk būs efektīvāks.

Ņemot vērā minēto, pašvaldībai sociālā uzņēmuma veidošanas kontekstā, būtu piemēroti divi attīstības varianti:

1) veidot tīro sociālo uzņēmumu, kas būtu pašvaldības politikas instruments tirgus nepilnību likvidēšanai. Tā darbības primārais nosacījums būtu nevis efektivitāte vai cena, bet gan produkta nodrošināšanas stabilitāte - princips, kas pašreiz darbojas pašvaldību kapitālsabiedrībās;

2) kopā ar privāto uzņēmēju dibināt vai attīstīt privātpersonas vadītu un pašvaldības kontrolētu hibrīda uzņēmumu, kas kalpotu kā līdzeklis publiskā pakalpojuma dažādošanai un inovācijai.

Dažādie sociālās uzņēmējdarbības subjektu veidi un uzņēmējdarbības formas norāda uz to, ka sociālās uzņēmējdarbības statusa piešķiršanai būtu nepieciešama sociālo uzņēmumu tipoloģija, kur katram tipam un formai ir atšķirīgi noteikumi. Piešķirt sociālā uzņēmuma statusu pēc vienas mērauklas nebūtu labākais risinājums. Tas nespēs aptvert daudzās sociālās uzņēmējdarbības dimensijas. Optimālāk būtu piešķirt nevis sociālā uzņēmuma, bet gan sociālās uzņēmējdarbības statusu, neatkarīgi no tā, kāds subjekts to veic.

7.3. Pašvaldības dibinātu sociālo uzņēmumu attīstības niša

Pašvaldības uzņēmumu dibināšanas motīvi atklāja, ka lielākajā daļā gadījumu, tie nav izveidoti kā pašvaldības pašmērķis, bet tāpēc, ka konkrētajā situācijā nav bijis labāka varianta problēmas atrisināšanai. Jaundibināts pašvaldības uzņēmums ir ilgstošas pozitīvas un negatīvas pieredzes iznākums, kad izkristalizējušās jomas, kur privātā sektora iesaiste nav vēlama. Sociālās uzņēmējdarbības kontekstā, pieminētās pozitīvās vai negatīvās pieredzes pašvaldībām vēl ir maz, lai atbildētu uz jautājumu par to, kurās sfērās un kuru problēmu risināšanā, pašvaldībai būtu jādibina savi sociālie uzņēmumi. Vadoties no pašvaldību pieredzes kapitālsabiedrību dibināšanā, var pieņemt līdzīga scenārija attīstību – dibinās tikai tad, ja konstatēs, ka ir problēma un tiks nolemts, ka privātā sociālā uzņēmuma darbība pašvaldībai rada vairāk problēmu, nekā labuma, kā arī secinās, ka patērētājam stabilitāte ir svarīgāka par efektivitāti.

Ņemot vērā visas pieminētās pretrunas, sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas sākuma posmā jaunu pašvaldības sociālo uzņēmumu dibināšanas niša var tikt raksturota ar terminu "starpdisciplīna", vietā kur saduras stratēģiskās

nozares un pašvaldību funkcijas, kuras labi īsteno pašvaldību iestādēm līdzīgās organizācijas. Tāpēc var pieņemt, ka sociālo uzņēmumu nišai Latvijā jāsākas tur, kur izsmeltas administratīvās metodes un jābeidzas tur, kur sākas komerciālais izdevīgums, šo nišu atstājot hibrīda uzņēmumiem un komersantiem. Tas varētu notikt tad, kad pašvaldība saskartos ar tirgus pieprasījumu, kas ir pārāk mazs, lai ieinteresētu komersantu. Piemēram, reģionu pašvaldības ar lielām lauku teritorijām un iedzīvotājiem, kuriem pietrūkst tehnikas resursu savu īpašumu apļaušanai. Cilvēki ir gatavi šādu pakalpojumu finansēt vai līdzfinansēt. Pašvaldība depopulācijas riska mazināšanas motīva vadīta dibina tīro sociālo uzņēmumu, kura uzdevums ir iedzīvotājiem asistēt viņu īpašumu apsaimniekošanā. Šis piemērs parāda, kā sociālais uzņēmums kalpo kā pašvaldības politikas instruments – veicināt cilvēku palikšanu novadā, jo komersants veicot līdzīgu uzņēmējdarbību, ar savu cenu politiku nevis veicina cilvēku palikšanu, bet stimulē aizbraukšanu. Ar līdzīgu piemēru izkristalizēsies tās nišas, kur sociālajā uzņēmējdarbībā jādarbojas tikai pašvaldībai, līdz mirklīm, kad šī, noteiktu sociālo uzņēmumu dibināšanas prakse, līdzīgi kā pilsētas svētku svinēšanas tradīcija, pāriet no pašvaldības uz pašvaldību.

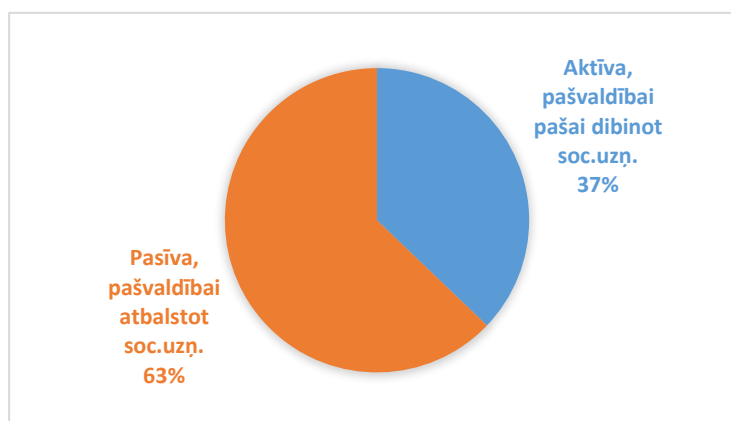
Apkopojot iespējas un šķēršļus, iespējams pamatot, kur pašvaldība jaunu sociālo uzņēmumu dibināšanā ir stipra un kur vāja:

1. ar materiālo un administratīvo resursu pašvaldība ir spēcīga uzņēmējdarbības uzsākšanā, īpaši reģionos un stabilas uzņēmējdarbības nodrošināšanai, ko garantē publiskais kapitāls;
2. pašvaldība ir vāja jaunu uzņēmējdarbības ideju radīšanai, jo uzņēmuma attīstībā pašvaldībā nodarbinātam indivīdam vai indivīdu grupai jāseko kopējam tempam. Viņu atalgojums nav pakārtots ieguldītajam.

Minētais nozīmē, ka pašvaldībai ir labas iespējas dibināt stabilu sociālu uzņēmumu, bet tai ir ierobežotas iespējas izveidot inovatīvu sociālu uzņēmumu. Šo apgalvojumu apstiprina pētījums: 77% pašvaldību uzskata, ka termins "inovatīvs sociāls uzņēmums" lielākoties saistāms ar privāto sektoru nevis pašvaldību. Apgalvojumu, ka pašvaldībai ir labas iespējas iedarbināt uzņēmējdarbību, pamato pašvaldību vadītāju interviju rezultāti: "Reģionos pašvaldībām uzņēmējdarbības uzsākšanai ir labākas iespējas, nekā privātajiem subjektiem. Tā ir stiprā materiāli tehniskā, finanšu zināšanu un juridiskā bāze," (M.Plivda, Preiļu pašvaldības vadītāja).

Iepriekš pieminētās pretrunas nozīmē, ka jauna sociālā uzņēmuma dibināšana pašvaldības spēkiem būtu saistāma ar hronisku problēmu risināšanas mēģinājumiem, kur privātā sektora iesaiste rada vairāk problēmu, nekā labuma, vai arī tās nav pavisam. Būtībā ir pamats apgalvot, ka pašvaldības, lielākoties jaunā sociālajā uzņēmējdarbībā iesaistīsies tikai tad, ja citi varianti būs izsmelti. Šī pētījuma autori piekrīt Lukjanskas un Cīrules (2014) apgalvojumam, ka pašvaldībai būtu primāri jānodrošina sociālās uzņēmējdarbības atbalsts, un tikai tad, ja tiek konstatēts sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvas trūkums, no atbalsta pozīcijas jāpāriet aktīvu, pašām iesaistoties sociālajā uzņēmējdarbībā. Pieminēto apgalvojumu pastiprina arī pētījuma rezultāti (skatīt 17.attēlu), kur pašvaldībām tika jautāts par viņu pozīciju attiecībā uz sociālās uzņēmējdarbības attīstību.

17.attēls: Latvijas pašvaldību nākotnes pozīcija sociālo uzņēmumu attīstībā.
(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=35))

Pašvaldībās dominējošais viedoklis (63%) saistās ar atbalstu transformētajiem pašvaldības uzņēmumiem un/vai privātā sektora veidotajiem sociālajiem uzņēmumiem. Redzams, ka, nemainot esošo lietu kārtību, pašvaldībās vairāk dotu priekšroku sociālo uzņēmumu atbalstam, nevis to dibināšanai.

7.4. Pašvaldības atbalsts sociālajiem uzņēmumiem

Sociālo uzņēmumu atbalsta tēma plaši šķetināta citu autoru darbos. Piemēram Lukjanska un Cīrule (2014) piedāvājušas sešus sociālās uzņēmējdarbības atbalsta modeļus pašvaldībās:

1. izolētība – ietvars, kurā nav nodibinātas nekādas attiecības starp pašvaldību un sociālās uzņēmējdarbības dalībniekiem;
2. kafijas veikals (Coffee Shop) ir ietvars, kur sadarbība abu pušu starpā notiek neformālā līmenī letvars visbiežāk attiecas uz mazām pašvaldībām, kur iedzīvotāji viens otru labi pazīst, cilvēkiem var būt vairāki pienākumi pašvaldībā. Šis ietvars ir saistīts ar augstu savstarpējās saprašanās līmeni, tiek realizēta mazāk formāla politika;
3. partnerība – ietvarā abas puses gūst labumu no katra zināšanām, kompetences un resursiem, kuri tiek apvienoti vienota mērķa sasniegšanai;
4. sasaiste – apzīmē abu pušu veidotu partnerību, lai iegūtu pieeju ārējiem resursiem;
5. iekšējā integrācija – balstās uz efektīvi izstrādātu iekšējo, starpdepartamentu koordinēšanas sistēmu, kas atbalsta sadarbību gan ar sociālās ekonomikas pārstāvjiem, gan ar citām nozarēm;
6. kā mēs varam palīdzēt? – raksturo partnerības formu kurā; "pašvaldība reaģē uz pieprasījumiem no sociālās ekonomikas dalībnieku tīkliem" (Lukjanska un Cīrule, 2014).

Pēc Lukjanskas un Cīrules (2014) atbalstoša pašvaldības pozīcija identificējama, ja tā iekļauj vairāk kā divas no četrām aktivitātēm, kas daļēji saskan ar Dobeles (2013) identificētajām aktivitātēm:

1. infrastruktūras nodrošinājums;
2. izglītošana;
3. sociālo uzņēmējdarbību rosinoši atbalsta pasākumi;
4. atbalsts caur iepirkumiem.

Sasaistot pieminēto autoru tēzes ar šīs apakšnodaļas atziņām, būtu nepieciešams radīt veidu tam, kā sociālās uzņēmējdarbības attīstībai abas puses spētu samērot savas vājās pozīcijas ar otras stiprajām. Privātajam sektoram piemīt novitāte un elastība, publiskajam – resursi un stabilitāte. Apvienojot spēkus, iespējams izveidot ideālu sociālo uzņēmumu vienota mērķa sasniegšanai. Lukjanskas un Cīrules (2014) partnerības ietvars šim nolūkam būtu tuvākais piemērs. Latvijas uzņēmumiem pamatā ir pieņemts sagaidīt atbalstu no pašvaldības. Tomēr, lai izvairītos no situācijas, kad publiskā sektora uzņēmumi spēj radīt maz jaunā, privātā sektora atbalsts pašvaldības sociālo uzņēmumu attīstībā būtu vienlīdz svarīgs. Sociālā uzņēmējdarbība šāda veida attiecībām būtu īpaši labvēlīga, jo privātā sektora pārstāvju vidū mazāk dominē liberālas vērtības, piemēram, kā es no pašvaldības varētu sev gūt pēc iespējas lielāku labumu, bet gan sociālas vērtības – ko es kā privātā sektora pārstāvis varu paveikt pašvaldības labā. Ar sociālās uzņēmējdarbības pārstāvjiem pašvaldībai varētu būt veiksmīgāka komunikācija, jo abas puses nevirza merkantili mērķi – svarīgāks ir pats process un šī procesa iznākums.

Piemērs pieminētai sadarbībai varētu būt šāds: pašvaldība, veidojot savu sociālo uzņēmumu, uz līguma pamata piesaista privātā sektora pārstāvjus, šīs nozares entuziastus, un konkrētu uzdevumu izpildei viņus iesaista uzņēmuma attīstībā atbildēt par jautājumiem, kas saistīti ar jaunradi uzņēmuma produkta attīstībā. Šo individuālo atalgojums ir proporcionāls uzņēmuma finanšu rādītājiem un klientu atsauksmēm. Šinī piemērā runa ir par vadības līgumu, kur varētu variēt ar to, cik daudz no vadības tiek uzticēts menedžeriem. Pēc līdzīga modeļa varētu darboties nevis menedžeris, bet arī pašvaldības piesaistīts konsultants – indivīds gūst materiālu kompensāciju un galvenais iespēju darboties sev saistošā sektorā.

8. PAŠVALDĪBAS FUNKCIJU DELEĢĒŠANAS PROBLĒMAS: PRIVĀTĀ SEKTORĀ IZMANTOŠANAS IESPĒJAS PAŠVALDĪBAS MĒRĶIEM

Deleģēšanas kontekstā publiskā sektora literatūrā lielākoties diskutēts par situācijām, kad pašvaldība darbojas uz savu atbildību un, kad tā darbojas valsts uzdevumā. Pirmajā gadījumā runa ir par autonomajām funkcijām, otrajā par deleģētajām. Tāpat kā valsts, arī pašvaldība, no katras autonomās funkcijas izrietošu pārvaldes uzdevumu, var uzticēt citai publiskai vai privātai personai (Likums "Par pašvaldībām" 15.pants"). Deleģēšana ir uzdevumu un pilnvaru nodošana citai personai, kas kļūst atbildīga par to izpildīšanu un ir subsidiaritātes principa īstenošanas veids, sniedzot pakalpojumus pēc iespējas tuvāk iedzīvotājam. Pārvaldes uzdevuma deleģēšanas kārtību, veidus un ierobežojumus nosaka Valsts pārvaldes iekārtas likums. Piemēram, ar ārēju normatīvo aktu vai līgumu; "pārvaldes uzdevumu var deleģēt vienīgi tad, ja pilnvarotā persona attiecīgo uzdevumu var veikt efektīvāk" (Valsts pārvaldes iekārtas likuma 40.panta pirmais punkts). Pieminētais punkts ir viens no šķēršļiem funkciju deleģēšanai privātajam sektoram, jo efektivitātes pierādīšana vēl pirms pakalpojuma sniegšanas ir visai sarežģīta. Parakstot deleģējuma līgumu organizācija no publiskas personas iegūst uzticības portfeli, tai tiek nodotas tiesības pieņemt pārvaldes lēmumus un būt iesaistītai pārvaldes uzdevumu veikšanā. Tai pat laikā, deleģējuma līguma saņēmējs kļūst par pašvaldībai pakļautu iestādi uz kuru deleģējamā uzdevuma veikšanā attiecināmi Valsts pārvaldes iekārtas likuma nosacījumi. Pretī no organizācijas tiek prasīta spēja deleģējuma līgumu nodrošināt un uzņemties atbildību par iespējām apdraudēt sabiedriskā labuma vadību un sekām, kādas var tikt atstātas uz sabiedrību un pašvaldības reputāciju.

Saskaņā ar pētījumu, Latvijas pašvaldībās deleģējuma līgumi ar privāto sektoru nav izplatīti. Pašvaldības šīm nolūkam izmanto citas alternatīvas. Deleģēšanas līgumus pašvaldības pārsvarā slēdz tikai ar publiskā sektora subjektiem – ar savām vai citu pašvaldību kapitālsabiedrībām vai retāk ar privātajām kapitālsabiedrībām, kur pašvaldībai ir kapitāla daļas. "Pašvaldības funkcijas mēs privātajam sektoram Jelgavas pašvaldībā praktiski nedeleģējam, tā ir liela problēma, kuru mazina pašvaldības rīcībā esošās citas sadarbības formas" (R. Vectirāne, Jelgavas domes priekšsēdētāja vietniece). Deleģējumu līgumu izmantošanu Latvijas pašvaldībās var raksturot izmantojot Eiropas Savienības (ES) brīvā tirgus principu – organizācijas iekšienē tirgus ir liberāls, bet uz ārējām robežām valda protekcionisms. Līdzīgi notiek ar deleģējuma līgumiem – ar pašvaldības uzņēmumiem brīvi, bet ar privāto sektoru – tikai atsevišķos gadījumos.

Slēgt deleģējuma līgumus ar pašvaldību uzņēmumiem ir vieglāk, jo pirms konkrētas kapitālsabiedrības dibināšanas, pašvaldībai bija pienākums pamatot tās iesaisti komercdarbībā. To pašvaldība savā lēmumā pamato ar situācijas novērtēšanu, kad tirgus nav spējīgs nodrošināt sabiedrības interešu īstenošanu un/vai situāciju, kad pašvaldībai jāspēj pārvaldīt stratēģiski īpašumi. Šādi lēmumi pilda dubultu funkciju, pirmkārt, pamato vajadzību pēc pašvaldības dibinātas kapitālsabiedrības, otrkārt, pierāda, ka pašvaldības kapitālsabiedrība spēs efektīvi veikt tai deleģēto uzdevumu. Piemēram, Cēsu domes deleģējuma līgums ar pašvaldības SIA „Vidzemes koncertzāle", kuras uzdevums ir rūpēties par kultūru un tautas jaunrades attīstību. Līgumā sacīts, ka deleģētā nozare ir stratēģiski svarīga un tirgus nav spējīgs nodrošināt sabiedrības interešu īstenošanu (Cēsu dome, 2014).

Likumā noteiktās efektivitātes pierādīšana nav grūtākais. Pētījums atklāja, ka galvenais šķērslis deleģēšanas līgumiem ar privāto sektoru ir lielais uzticības kredīts, ko pašvaldība sniegtu privātai organizācijai, un, kuru privātais sektors reti spēj atgriezt. Sevišķi tad, ja tam tiek uzticēta stratēģiska uzdevuma veikšana. Lai izvairītos no sabiedrības sašutuma, pašvaldības savas funkcijas deleģē tikai tad, ja tai tiek sniegtas nepārprotamas formāla rakstura drošības garantijas. Pēc Mārupes pašvaldības vadītāja M.Bojāra domām, šis nosacījums vairāk attiecināms uz lielajām un Pierīgas pašvaldībām. Reģionu pašvaldībās uzticību varot iegūt ar vairāku gadu nesavtīgu darbu un darba gaitā iegūto pieredzi. Tur procesu garantē cilvēks un mazāk materiālie apsvērumi. Kā garantija arī var kalpot organizācijas lielums un darbības tvērums, kas katrai nākamajai pašvaldībai parāda iepriekšējas pašvaldības labo pieredzi darbā ar konkrēto organizāciju. Piemēram, Samāriešu apvienība nevalstiskajā sektorā, kam ir plašs sadarbības tīkls ar Latvijas pašvaldībām. Tomēr arī tad deleģējuma līguma ceļu pašvaldības neizvēlās, bet izmanto iepirkumu.

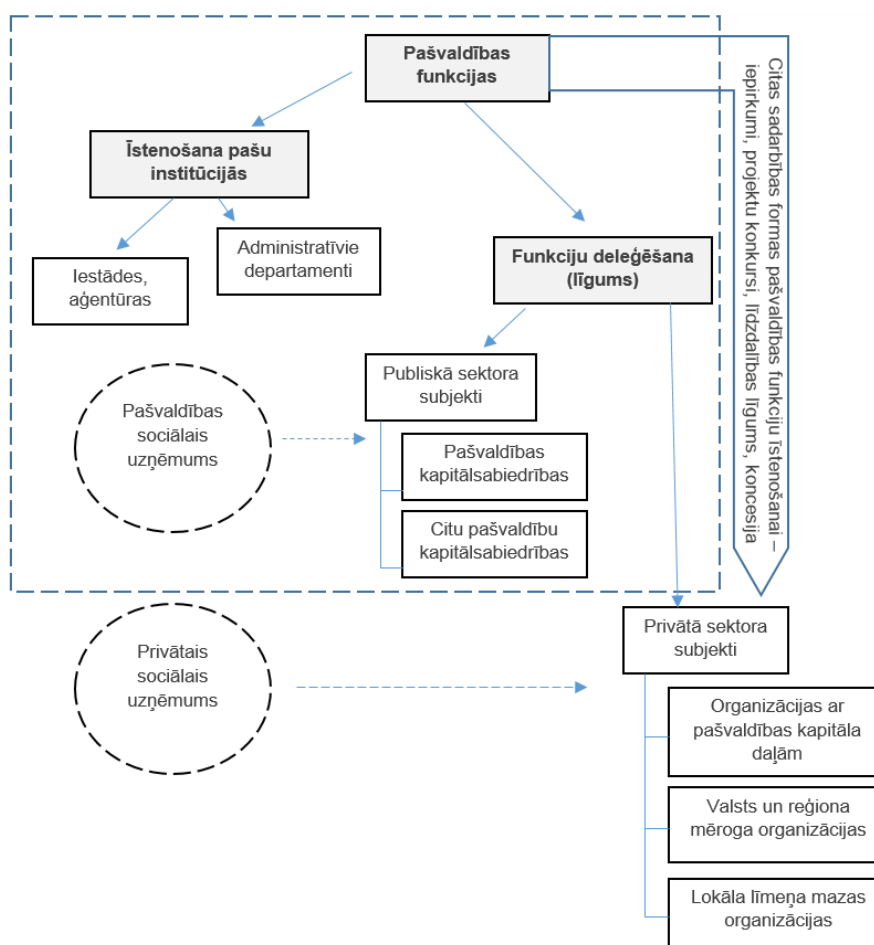
Deleģējumu līgumus ar privāto sektoru iespējams rast pašvaldībās, kurām funkciju nodrošināšanai trūkst pašu resursu. Piemēram, ATR iznākumā izveidotā Rēzeknes novada pašvaldība, kurai ir vairāki šādi līgumi, piemēram

ar SIA "Ūdensnesējs serviss" par ūdensapgādes un kanalizācijas pakalpojumu sniegšanu Rēzeknes novadā (Rēzeknes novada dome, n.a.). Konkrētās organizācijas darbība esot balstīta uz godīgas partnerības un kvalitatīvu pakalpojumu izpildi, izmantojot jaunākos zinātniskos un tehniskos sasniegumus. Pakalpojumi tiekot sniegti pamatojoties uz sabiedrisko pakalpojumu regulatora izsniegtām licencēm (SIA Ūdensnesējs serviss, n.a.). Pamatojot ar pašu resursu trūkumu, līdzīgi rīkojusies Jelgavas novada dome, aprūpi mājas deleģējot biedrībai "Samāriešu apvienība", apņemoties līdzfinansēt apmēram pusi no klientam nepieciešamās naudas resursiem (Delfi, 2013).

18. attēlā parādīta pašvaldības deleģēto funkciju īstenošanai izmantoto subjektu hierarhija. Ja pašvaldībai ir pietiekami resursi, tad savas funkcijas tā cenšas īstenot savu spēkiem, izmantojot administratīvo aparātu vai dibinot iestādes vai aģentūras, kur pirmās vairāk orientētas uz procesu, bet otrās uz iznākumu.

18.attēls: Pašvaldības deleģēto funkciju īstenošanai izmantoto subjektu hierarhija un iespējamā sasaiste ar sociālajiem uzņēmumiem.

(Avots: autoru izstrādāts, balstīts uz lauka pētījumiem Latvijas pašvaldībās 2016)

Ja ir radusies vajadzība deleģēt, tad primārais subjekts ir konkrētās pašvaldības kapitālsabiedrības. Ja piemērotas organizācijas nav, tad mazo pašvaldību gadījumā tiek izmantoti kaimiņu pašvaldību kapitālsabiedrību resursi, kurām vienlaicīgi var tikt deleģēti vairāku pašvaldību uzdevumi, sevišķi tad, ja konkrētās SIA kapitāla daļas pieder vairākām pašvaldībām. Piemēram, SIA „Austrumlatgales atkritumu apsaimniekošanas sabiedrība”, kuras īpašnieki ir Rēzeknes pilsētas dome 49,30%, Rēzeknes 7,5% Ludzas 6,7%, Viļānu 6.31%, Kārsavas 5,09%, Zilupes 3,26%, un Ciblas novada pašvaldības 1,33% (ALAAS, 2015).

Precīzu funkciju deleģēšanu proporciju privātajam sektoram, bez atbilstīga pētījuma nav iespējams pateikt, bet ņemot par pamatu lauka pētījumus, tā, atkarībā no pašvaldības, ir 5:1 līdz 10:1 par labu pašvaldību kapitālsabiedrībām. No privāto uzņēmumu kategorijas priekšroka tiktu dota privātajām kapitālsabiedrībām, kur pašvaldībai ir kapitāla daļas (skatīt 18.attēlu). Tālāk deleģējamo uzdevumu hierarhijā ir privātās organizācijas, kam ir republikas mēroga darbība, piemēram "Samāriešu apvienība" (Daugavpils, Jelgavas novada, Mārupes pašvaldība). Teritorijas labiekārtošanas kontekstā biežākie piemēri ir saistīti ar atkritumu izvešanu, kur pieminama SIA *CleanR* un *Eco Baltija grupa* un citi valsts vai reģiona līmeņa privātie uzņēmumi. Deleģējuma līgumi ar lokālām

organizācijām Latvijas pašvaldībās ir ļoti reti un saistāmi ar attiecīgajā pašvaldībā vadošajām NVO. Piemēram, Valmieras pilsētas pašvaldība 2015.gadā, veicot sociālā dienesta reorganizāciju, struktūrvienības "Dienas centrs bērniem un jauniešiem ar garīga rakstura traucējumiem" funkcijas nolēma deleģēt vietējam nodibinājumam "Iespēju tilts"(Valmieras ziņas, 2015).

Sadarbībai ar privātajām kapitālsabiedrībām un ar privāto sektoru kopumā pašvaldībās pieņemts izmantot citas sadarbības formas. Piemēram, atkritumu apsaimniekošanā 2016.gadā Dagdas novada pašvaldība sadarbībai ar privāto sektoru izvēlējās, nevis deleģējuma līgumu, bet iepirkumu, kas nav deleģējuma forma, bet saimniecisks darījums, kur izšķirošais faktors ir cena: Dagdas pašvaldība apskatīja divas iespējas - veikt iepirkumu vai deleģēt pakalpojuma nodrošināšanu pašvaldības kapitālsabiedrībai - izvēloties iepirkumu. Piedāvājumus iesniedz 3 pretendenti: SIA "CleanR", SIA "Dova", SIA "Daugavpils specializētais autotransporta uzņēmums". Sadzīves atkritumu apsaimniekošanu Dagdas novadā no 2016. gada 1. aprīļa nodrošina SIA "CleanR" (Dagda, n.a.).

Bez deleģēšanas līguma iespēju izmantošanas ar privātajām organizācijām pašvaldībai var būt arī cita sasaiste, kuras veidi bieži tiek izmantoti kā metafora, lai apzīmētu pašvaldības funkciju deleģēšanu:

1. ar NVO un kapitālsabiedrību iniciatīvu atbalstu. Pašvaldība tās iedzīvotāju interesēs var brīvprātīgi realizēt savas iniciatīvas ikvienā jautājumā (likums "Par pašvaldībām", 12. pants);
2. ar NVO un kapitālsabiedrību izmantošanu atsevišķu pašvaldības funkciju nodrošināšanai. No katras autonomās funkcijas izrietošu pārvaldes uzdevumu pašvaldība var deleģēt privātpersonai vai citai publiskai personai (likums „Par pašvaldībām”, 15. pants).

Pakalpojuma pirkšana ir izplatītākais publiskā un privātā sektora savstarpējo darījumu veids, kas nav sadarbības forma, bet gan abpusēji izdevīgs saimniecisks darījums, kur uzdevumu veicējs, atšķirībā no deleģējuma līguma, naudu saņem no pašvaldības, nevis no mērķa tirgus. Pakalpojumu pirkšanas mērķis ir radīt brīvas konkurences apstākļus un maksimāli izmantot publiskos līdzekļus konkrēta pakalpojuma veikšanai, kas aprakstāms tehniskajā specifikācijā. Procedūru regulē "Publisko iepirkumu likums".

Materiālais un nemateriālais atbalsts, palīdzot nodrošināt tos privātā sektora pakalpojumus, kam pašvaldības ieskatā ir saikne ar sabiedrisko labumu. Piemēram, Rēzeknes pašvaldībā materiālais atbalsts NVO (15 organizācijām) 2015.gadā bija 27 910EUR, bet komersantiem (2 uzņēmumiem) 12 566EUR (Rēzeknes pilsētas pašvaldība, 2015).

Sadarbības līgums sniedz plašākas iespējas sadarbības procesa definēšanai un funkciju deleģēšanas kontekstā ir tuvāks deleģējuma līguma būtībai. To pašvaldības sadarbībai ar privāto sektoru izmanto biežāk. Līgums izriet no „Civillikuma” 2241.panta un paredz, ka abas līgumā iesaistītās puses apvienojas kopēja mērķa sasniegšanai ar kopīgiem spēkiem vai līdzekļiem. Piemēram, Līvānu novadā, saskaņā ar 2010. gada 18. martā noslēgto sadarbības līgumu, biedrība "Baltā māja" uzņēmās konkrētu sociālo pakalpojumu veikšanu, bet pašvaldība no sava budžeta to finansēšanu. Šādā tandēmā biedrība nodrošina pakalpojumu, bet pašvaldība – finansējumu.

Projektu konkursus rīko privāto organizāciju iniciatīvu atbalstam ar mērķi iegūt dažādus priekšlikumus konkrēta uzdevuma vai pašvaldības problēmas risināšanai, kas taņī brīdī ir aktuāla, un, kam ir pašvaldības finansējums. Projektu konkursu rīkošana balstās uz konkursa nolikumu, normatīvie akti tos nereglamentē. No deleģējuma līguma projektu konkurss atšķiras ar to, ka projektam ir konkrēts mērķis, termiņš, budžets, unikālas iezīmes un projekta komanda. Tāpēc, tāpat kā iepirkumam, projektu konkursam saikne ar funkciju deleģēšanu ir nosacīta, jo runa ir nevis par pašvaldības funkcijas pastāvīgu menedžmentu, bet gan projekta menedžmentu, kas ierobežots laikā un ietilpst konkrētā budžetā.

Līdzdalības līgums pēc būtības ir vistuvākais tam, ko Latvijā saprot ar pašvaldības funkciju deleģēšanas līgumu. Tomēr tas vairāk saistāms ar NVO, jo tā uzdevums ir iesaistīt sabiedrību (sabiedrisko organizāciju un citu organizētu grupu pārstāvjus, atsevišķas kompetentas personas) valsts pārvaldē, iekļaujot viņus darba grupās, konsultatīvajās padomēs vai lūdzot sniegt atzinumus. Privātpersonu ar ārēju normatīvo aktu vai līdzdarības līgumu var pilnvarot veikt pārvaldes uzdevumu, ja to veic nekomerciālos nolūkos, lietderīgi un tik pat efektīvi kā pašvaldība (Valsts pārvaldes iekārtas likuma 49.panta interpretācija). Minētais likums pašvaldībai neprasa pierādīt, ka uzdevuma izpilde būs efektīvāka kā pašvaldībā (deleģējuma līgums), bet gan tik pat efektīva (līdzdalības līgums), tāpēc līdzdalības līgums pašvaldībām ir izdevīgāks.

Koncesijas izmantošana, kuru regulē publiskās un privātās partnerības likums (PPP), apzīmē publiskā un privātā sektora sadarbības formu, kas veidota uz noteiktu laiku nosacījumiem. PPP parasti tiek īstenota tādās nozarēs, kurās nepieciešamas ievērojamas investīcijas un īpašas tehniskas vai administratīvas zināšanas: sabiedriskās infrastruktūras objektu atbilstība, atkritumu apsaimniekošana, siltumapgādes nodrošināšana. Latvijā ir iespējams īstenot gan līgumisko, gan arī institucionālo PPP, abos gadījumos slēdzot vai nu partnerības iepirkuma līgumu, vai nu koncesijas līgumu. Aplūkojot Finanšu ministrijas datu krātuvī, koncesijas līgumu skaits nav liels un visbiežāk

saistāms ar tiesību piešķiršanu sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanai, siltumenerģijas ražošanai, atkritumu apsaimniekošanai un publiskajiem būvdarbiem.

To, vai sociālās uzņēmējdarbības attīstība uzlabos pašvaldības funkciju deleģēšanu, jāskata no diviem aspektiem:

1. kā mainīsies deleģējuma līgumu izmantošana attiecībā pret citu pašvaldību funkciju deleģēšanas formu īpatsvaru;
2. kā mainīsies deleģējuma līgumu izmantošanas prakse sadarbībai ar privāto sektoru.

Atbilde uz šiem jautājumiem arī būtu jāprojicē divos virzienos: vai deleģēšanas jautājums, kā viens no sociālās uzņēmējdarbības atbalsta veidiem, būs vai nebūs iekļauts sociālās uzņēmējdarbības likumā. Labklājības ministrijas darba grupas izstrādātajā sociālās uzņēmējdarbības likuma melnrakstā (27.06.2016, izlikts publiskai apspriešanai) (SU, 2016), pieminētā jautājuma nav. Tomēr diskusijas darba grupā par to, ka sociālajiem uzņēmumiem varētu piešķirt prioritāti publiskajos iepirkumos, ir notikušas. Ja šo jautājumu turpmākās likuma attīstības gaitā tomēr iekļaus, tad notiks pārdale: iepirkumu līgumu slēgšanā pieaugs sociālo uzņēmumu īpatsvars, bet pašu publisko iepirkumu skaits no tā nemainīsies. Tas nozīmē, ka kvantitatīvi būtiskas izmaiņas sociālās uzņēmējdarbības attīstības dēļ, pašvaldības funkciju deleģēšanā nav gaidāmas. Pārdale vairāk skars publisko iepirkumu sfēru, bet deleģēšanas līgumu kontekstā darbosies līdzšinējā shēma (skatīt 18.attēlu), kur pašvaldības uzņēmumiem, tāpat kā līdz šim, būs prioritāte. Tomēr, ir pamats uzskatīt, ka pieminētajā hierarhijā (skatīt 18.attēlu), pašvaldības sociālajam uzņēmumam būs prioritāte attiecībā pret pašvaldības kapitālsabiedrību, ja vien nepiepildīsies maz ticams scenārijs, ka visas pašvaldību kapitālsabiedrības nākotnē tiks transformētas par sociālajiem uzņēmumiem.

Lielākais ieguvējs, pašvaldību funkciju izpildes iegūšanā varētu būt privātais sektors, kur kāda SIA sociālā uzņēmuma statusā konkrēta pašvaldības uzdevuma izpildei izskatīsies uzticamāka par komersantu vai NVO. Citādi lielas pārmaiņas nav gaidāmas, jo deleģējot savas funkcijas, pašvaldībai vienalga būs jāpierāda, ka deleģējumu saņēmumais uzdevumu paveiks efektīvāk. Pašvaldībai visos gadījumos nāksies pierādīt, ka izvēlētais risinājums ir efektīvāks, nekā regulēšana, iestādes izveidošana vai privātā komersanta atbalsts. Tāpēc deleģēšanas līgumus vairāk iegūs pašvaldības sociālie uzņēmumi. Attiecībās ar privāto sektoru arvien tiks strādāts ar iepirkumiem, atbalsta pasākumiem vai sadarbības līgumiem.

Nav pierādījumu arī tam, ka privāto sociālo uzņēmumu skaitliskais pieaugums palielinās uzticību pašvaldības funkciju deleģēšanai, kas ir galvenais šķērslis privātā sektora iesaistei. Šo apgalvojumu iespējams balstīt uz faktu, ka pašvaldībās nav izplatīta prakse ar deleģējuma līgumu savas funkcijas nodot NVO, pat neskatoties uz pierādītu praksi, ka daudzas biedrības (biedrība Baltā māja, Cerību spārni, Cēsu jaunā skola u.c.) Latvijā darbojas līdzīgi sociālajiem uzņēmumiem. Tāpēc ir maz ticams, ka kādai jaundibinātai SIA iegūstamais sociālā uzņēmuma statuss sniegs lielāku uzticības kredītu par to, kāds pašreiz ir NVO. Drīzāk tas būs līdzīgs. Tāpēc var uzskatīt, ka arī deleģējuma izmantošanas ziņā, proporcija paliks tā pati, ja vien šis jautājums netiks atsevišķi atrunāts topošajā sociālās uzņēmējdarbības likumā.

9. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS IESPĒJAS SOCIĀLI ATSTUMTO IESAISTES, SOCIĀLI ATSTUMTO IEKĻAUŠANAS, CILVĒKRESURSU UN TERITORIJAS LABIEKĀRTOŠANAS PROBLĒMU RISINĀŠANA

Sākot no 2009. gada 1. jūlija Latvijā darbojas 119 pašvaldības, kurām, strādājot ar ierobežotiem resursiem, ir jāveic vairākas funkcijas, lai sasniegtu dažādus mērķus. 110 no šīm pašvaldībām ir novadi un 9 republikas pilsētas (Daugavpils, Jēkabpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Rīga, Valmiera un Ventspils). Novadi tiek sadalīti sīkākās vienībās: novada pagasti un novada pilsētas. Saskaņā ar likumu „Par pašvaldībām” ir noteiktas autonomās funkcijas, kuru izpildi organizē un par to atbild pašvaldības, pašvaldību budžetā paredzot attiecīgus līdzekļus. Pašvaldībām var ar likumu deleģēt papildu autonomās funkcijas, kas likumā „Par pašvaldībām” nav paredzētas, vienlaicīgi attiecīgajā likumā nosakot papildu finansēšanas avotus, ja funkciju izpilde saistīta ar izdevumu palielināšanos.

Lai kvalitatīvi izpildītu pašlaik definētās pašvaldību funkcijas, pašvaldībām ir iespēja daļu no sev uzliktajām patstāvīgajām funkcijām uzticēt komersantiem un biedrībām, noslēdzot attiecīgus līgumus. Šādos gadījumos pašvaldība tik un tā ir atbildīga par gala rezultātu un funkciju izpildi. Šajā pētījumā daļā tiks izvērtēts, vai pašvaldības, sadarbojoties ar sociālajiem uzņēmumiem vai deleģējot tiem noteiktus uzdevumus, var nodrošināt tādu funkciju izpildi, kas saistītas ar 1) sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmām; 2) sociāli atstumto iekļaušanas problēmām; 3) pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmām; 4) cilvēkresursu attīstības problēmām; 5) teritorijas labiekārtošanas problēmām.

9.1. Darbā risināmo problēmu teorētiskie aspekti

Sociāli atbalstāmie. Sociālais atbalsts tiek definēts kā ģimenes, draugu, kaimiņu un sabiedrības komūnas locekļu loks, kuri nepieciešamības gadījumā spēj sniegt psiholoģisku, fizisku vai finansiālu palīdzību (ASV Nacionālais Vēža Institūts, 2016). Tāpat, pie sociālā atbalsta ir iespējams nodalīt emocionālo (tuvības sajūta, rūpes, problēmu risināšana, atsaucsmes), instrumentālo (palīdzība apkopt bērnus vai uzskatīt, asistēt ar pārvietošanos) un informatīvo (atbalsts ar informāciju, zināšanām) atbalstu (Regents Kalifornijas Universitāte, 2008).

Pastāv dažādas sociālā atbalsta formas. Populārākās no atbalsta formām aptver indivīda veselības ierobežojumus (aprūpe mājās, funkcionālie traucējumi, darbnespēja, slimību izraisīts bezdarbs), paaugstināta riska un stresa iestāšanās (krīzes centri, patversmes, specializētās darbnīcas) un pilnvērtīgas dzīves kvalitātes faktorus, lai pilnvērtīgi funkcionētu sabiedrībā (pabalsti un to paveidi, sociālie dienesti) (Rīgas Domes Labklājības departaments, 2016).

No iepriekš minētajām definīcijām secinām, ka sociāli atbalstāmās sabiedrības grupas aptver jebkuru sabiedrības indivīdu, kam nepieciešama sava veida sociālā palīdzība. Visbiežāk sabiedrībā pie sociāli atbalstāmajiem pieskaita indivīdus, kuri nonākuši grūtībās un vairs nespēj pilnvērtīgi piedalīties sabiedrībā. Liela sabiedrības atstumtā daļa ir pirmspensijas vecuma personas, kuras bezdarba gadījumā tiek diskriminētas no darba devēja puses, lai izvairītos no līdzekļu ieguldīšanas īslaicīgi darbaspējīgā kapitālā. Līdzīgi svarīga sabiedrības atstumtā daļa ir bezpajumtnieki, kuriem, reiz nonākot šādā statusā, ir grūtības atkārtoti iesaistīties darba tirgū. Tādēļ pašvaldības un citas sabiedriskās iestādes veido atbalsta programmas, lai atkārtoti pilnvērtīgi iesaistītu sociāli atbalstāmos. Šādas programmas visbiežāk īsteno pašvaldību sociālie dienesti, atbalstot trūcīgās personas un maznodrošinātās personas, piedāvājot dažāda veida vienreizējus vai ilgtermiņa atkārtotus pabalstus. Cita veida atbalsti aptver sociālā darba iespējas, komunālo pakalpojumu maksas atvieglojumus, uztura pakas un drošu patvērumu.

Šajā pētījumā kā sociāli atbalstāmie tiek uzskatīti tādi sabiedrības indivīdi, kas nespēj izkļūt no nabadzības vai ir tuvu nabadzības sliekšnim, kā arī tādi indivīdi, kuru sociālā nodrošinājuma līmenis ir zems (Eiropas Komisija, 2012). Piemēram, zems ienākumu līmenis, bezdarbs, sarežģīts dzīves periods. Šajā definīcijā var tikt iekļauti

bezdarbnieki un ilgstošie bezdarbnieki, bezpajumtnieki, pensijas vecuma personas (īpaši sievietes un vientuļie pensionāri), trūcīgās personas, daudzbērnu un nepilnās ģimenes.

Sociālā atstumtība raksturo plašāku nabadzības formu. Eiropas Komisija nabadzīgas personas definē kā personas, kuru dažāda veida ienākumi kopumā nespēj nodrošināt izplatītas pamatvērtības un spiež dzīvot zem sabiedrībā pieņemtā dzīves līmeņa. Kopumā nabadzīgas personas nespēj nodrošināt sevi ar tādām nepieciešamām pamatvajadzībām, kā pārtika, patstāvīga dzīvesvieta, veselība, izglītība, kultūra (R. Atkinson & S. D. Voudi, 2000).

Kopumā sociālā atstumtība ir indivīdu vai sabiedrības cilvēku grupu nespēja iekļauties sabiedrībā. Ierasti šādu nespēju izraisa šādi apstākļi: nabadzība, nepietiekama izglītība, bezdarbs un diskriminācija. Sociāli atstumtais indivīds bieži vien nespēj piekļūt precēm un saņemt pakalpojumus, kuri ir nepieciešami, lai pilnvērtīgi funkcionētu sabiedrībā. Šīm sabiedrības grupām ir ierobežota iespēja īstenot savas tiesības un iespējas, jo pastāv nepārvarami šķēršļi. Pie šķēršļiem var pieskaitīt vides nepieejamību, sabiedrībā valdošus aizspriedumus, dažāda veida fizisko un emocionālo vardarbību (Latvijas Republikas Labklājības ministrija, 2012).

Ir iespējams nodalīt konkrētas sabiedrībā atstumtas grupas, balstoties uz dažādiem faktoriem. Bieži tiek atstumti invalīdi un personas ar funkcionāliem traucējumiem, lai izvairītos no paaugstināta negadījumu riska darbā, sabiedrības aizspriedumiem un apgrūtinātu vai pagarinātu apmācības periodu darba veikšanai. Vēl viena sociāli atstumta grupa iekļauj ieslodzītos un no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas. Visbiežāk tas ir saistīts ar sabiedrības aizspriedumiem par cilvēka psiholoģisko stāvokli un atkārtotu kriminālu noziegumu veikšanas risku. Tāpat aizvien vairāk sociāli atstumto klāstam pievienojas no psihoaktīvām vielām (alkohola, narkotiskajām, toksiskajām vai citām apreibinošām vielām) atkarīgās personas. Vēl pie sociāli atstumtajiem pieskaita seksuālās minoritātes un etniskās minoritātes, kuriem bieži rodas sarežģījumi iesaistīties sabiedrības procesos ārējā izskata vai sabiedrības aizspriedumu dēļ.

Šī pētījuma ietvaros kā sociāli atstumtie tiek noteiktas sabiedrības grupas, kurām ir ierobežotas iespēja piedalīties sabiedrībā pieņemtās darbībās grupas identitātes dēļ vai kuras cieš no diskriminācijas (Eiropas Komisija, n.a.). Tie var būt, piemēram, izbijuši ieslodzītie, izbijuši narkomāni, imigranti un seksuālās minoritātes.

Cilvēkresursu attīstība un vadība tiek definēta kā secīga un stratēģiska pieeja strādājošu resursu vadībai, lai sasniegtu organizācijas vai sabiedrības mērķus. Cilvēkresursu attīstības jēdzienu parasti piemēro uz saskaņotu lēmumu balstītam darbību kopumam. Šādas darbības noved pie organizācijas mērķu izpildes un efektīvākas cilvēkresursu piesaistīšanas, izvietojšanas, izmantošanas, attīstīšanas un atalgošanas. Tāpat pastāv formāli un neformāli iekšējie (viena uzņēmuma vai grupas ietvaros) un ārējie (publiski pieejami) attīstības veidi (Armstrong, 2006).

Viena no Eiropas Savienības (ES) struktūrfondu un Kohēzijas fonda prioritātēm ir cilvēkresursu attīstība un nodarbinātības veicināšana. Tiek izšķirti pasākumi nodarbinātības veicināšanai, izglītības un tālākizglītības attīstībai un sociālās izstumtības mazināšanai. Bieži vien tieši privātajā sektorā darba devēji ierobežo vai liedz cilvēkresursu attīstību iepriekšējā sadaļā minētajām sociāli atstumtajām grupām. Kā piemēri cilvēkresursu attīstības pasākumiem tiek minēti pārkvalificēšanās un kvalifikācijas paaugstināšana, bezdarbnieku nodarbināšana, dažāda veida apmācības jauniem uzņēmējiem un pašnodarbinātajiem, studiju programmu attīstība, pieaugušo izglītības un apmācības iespēju paplašināšana ar profesionālās pilnveides kursu un moduļtipa programmām, subsidētās darbavietas un dažādas sociālās rehabilitācijas programmas (ES struktūrfondi un Kohēzijas fondi, 2015).

Cilvēku izaugsmes viens no būtiskākajiem faktoriem ir efektīva un pieejama apmācības sistēma. Ar pilnvērtīgu apmācības sistēmu ir iespējams samazināt sociālo grupu un paaudžu nevienlīdzību darba tirgū. Dažāda veida atbalsts tiek sniegts visa veida izglītības iestādēm, kuras nodrošina sabiedrības pilnvērtīgu attīstību. Toties bieži vien daļai sabiedrības ir ierobežota piekļuve izglītības iestādēm ģeogrāfisku iemeslu dēļ, veidojot nepārvaramus finansiālus vai tehniskus šķēršļus. (Eiropas Komisija, 2010).

Kopumā cilvēkresursu attīstība ir būtiska publisko un privāto organizāciju sastāvdaļa, kas palīdz attīstīt intelektuālo potenciālu un nodrošina efektīvu darbību. Cilvēkresursu attīstības veicināšanai ir mērķis sasniegt augstāku profesionalitātes līmeni, kas atspoguļojas veiksmīgākā produktu pārdošanā un pakalpojumu sniegšanā.

Cilvēkresursu attīstības definīcija ir viena no plašākajām definīcijām, kas apskatīta šajā pētījumā. Eiropas Komisija norāda, ka cilvēkresursu attīstība ir visaptverošs darbību kopums, kas atbalsta veselīgas un izglītotas sabiedrības veidošanos. Šīs darbības veido tādu valsts darbaspēku, kura prasmes atbilst darba tirgus vajadzībām, attīstot sociālo aizsardzību un samazinot nevienlīdzību (Eiropas Komisija, n.a.). Šī pētījuma nolūkos tiks apskatīts tikai

izglītotas sabiedrības veidošanas aspekts, bet netiks tālāk analizēta situācija, kas raksturo sabiedrības veselības stāvokli.

Teritorijas labiekārtošana. Pašvaldībām ir jāveic teritorijas plānošana ņemot vērā punktus, kas minēti Teritorijas attīstības plānošanas likumā un Ministru kabineta 2014.gada 14.oktobra noteikumos Nr.628 „Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem”. Ņemot vērā šos normatīvos aktus, pašvaldībām, izstrādājot detālplānojumu teritorijas izmantošanai un apbūves nosacījumus, jānosaka, kādi būs konkrētās teritorijas labiekārtojuma nosacījumi. Latvijas normatīvajos aktos nav noteikta specifiska definīcija tam, kas ir „teritorijas labiekārtošana” vai „labiekārtošana”.

Likums „Par pašvaldībām” nosaka, ka viena no pašvaldību autonomajām funkcijām ir „gādāt par savas administratīvās teritorijas labiekārtošanu un sanitāro tīrību” (Saeima, 1994). Šī funkcija ietver tādas aktivitāte kā ielu, ceļu un laukumu būvniecība, rekonstruēšana un uzturēšana; ielu, laukumu un citu publiskai lietošanai paredzēto teritoriju apgaismošana; parku, skvēru un zaļo zonu ierīkošana un uzturēšana; atkritumu savākšanas un izvešanas kontrole; pretplūdu pasākumi; kapsētu un beigto dzīvnieku apbedīšanas vietu izveidošana un uzturēšana. Papildu tam, ES „LEADER” programmas (*Liaison among Actors in Rural Economic Development*) ietvaros teritorijas labiekārtošana tiek raksturota ar tādām aktivitātēm kā, piemēram, teritorijas asfaltēšana vai cita klājuma ieklāšana, žoga izbūve, zāliena, apzaļumošana, ilggadīgo stādījumu un ārējā apgaismojuma ierīkošana u. tml. („Ministru kabineta noteikumi Nr.764”, 2011). Abi augstāk minētie apraksti, „LEADER” un likuma „Par pašvaldībām”, nosaka konkrētas aktivitātes, kas var tikt uzskatītas par „teritorijas labiekārtošanu”.

Pastāv arī plašāka veida definīcijas. Piemēram, Jelgavas pilsētas pašvaldība, lai raksturotu „teritorijas labiekārtošanu”, ir izmantojusi šādu definīciju: „zemesgabalu labiekārtošana ir aktivitāšu kopums, lai uzlabotu apkārtējo vidi, transporta kustību, cilvēku brīvā laika pavadīšanas iespējas un nodrošinātu vides pieejamību”. Finanšu grāmatvedībā mēdz nošķirt projektu grupu, kas saistīta ar izdevumiem, kuri palielina zemes, ēku un būvju ekonomisko labumu vairāku periodu garumā vai pagarina to ekspluatācijas laiku. Šajā projektu grupā ietilpst būvprojekti, inženierkomunikāciju projekti un labiekārtošanas projekti. Abas šajā paragrāfā minētās definīcijas ir plašākas nekā iepriekšējā paragrāfā minētās.

Šī pētījuma ietvaros tiks izmantots „teritorijas labiekārtošanas” raksturojums, kas minēts likumā „Par pašvaldībām”, jo tas sašaurina aktivitāšu loku, kas var tikt uzskatītas par „teritorijas labiekārtošanu”, un līdz ar to tas paaugstina apkopoto datu pastāvīgumu, nemainīgumu un analīzes kvalitāti.

9.2. Problēmu apraksts

9.2.1. Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas

ES cieši strādā ar tās dalībvalstīm un atbalsta to sociālās programmas. Ir izveidota Eiropas izaugsmes stratēģija „Europe 2020”, kas aptver arī sociālā atbalsta izaugsmi dalībvalstīs. Kopumā ES tuvāko gadu laikā centīsies atbalstīt dažādus sociālā atbalsta iniciatīvas, lai palīdzētu vairāk nekā 20 miljoniem cilvēku izkļūt no nabadzības un nepietiekamu ienākumu līmeņa (Eiropas Komisija, 2016).

Visbiežāk sastopamais sociālā atbalsta faktors un viena no galējām nabadzības un nenodrošinātības izpausmēm, ir bezpajumniecība. 2014.gadā bez pajumtes vai ar ierobežotu pajumti ES vidēji bija 5.1 % iedzīvotāju. Šis rādītājs dažās ES dalībvalstīs sasniedz kritisku līmeni, kad katrs desmitais sabiedrības iedzīvotājs ir nonācis grūtībās ar patstāvīgu vai pietiekamu pajumti. ES nenosaka specifisku atbildību par pajumtes nodrošināšanu un atstāj šī jautājuma risināšanu katras dalībvalsts pārziņā. Dalībvalstu ieviestās sistēmas attīsta mājokļa jautājumu risinājumus (Eurostat, 2015.b).

Līdzīgi tiek izšķirta enerģētiskā nabadzība, kas atkārtoti rada atstumtību nepietiekamas dzīves kvalitātes dēļ. Visbiežāk ES dalībvalstu vidū pie enerģētiskās nabadzības pieskaita apkures un dzesēšanas, siltā ūdens, apgaismojuma un citu būtisku mājāsaimniecības vajadzību trūkumu. Pastāv arī finansiālā atstumtība, ko skaidro ar grūtībām piekļūt banku sistēmai un pakalpojumiem un kas laika gaitā iedzīvotājiem var radīt būtiskas parādsaistības (Eiropas Komisija, 2016).

Jau 2010.gadā ES pieņēma Eiropas platformu cīņai pret nabadzību un sociālo atstumtību, lai kontrolētu, kā attīstās nabadzības riska rādītājā (pēc sociālajiem pārvedumiem/pabalstiem), kā attīstās materiālās nenodrošinātības rādītājs un procentuālais cilvēku skaits, kuri dzīvo mājāsaimniecībās ar ļoti zemu darba intensitāti. Platformā ES dalībvalstis ir definējušas konkrētas darbības sfēras, lai risinātu sociālā atbalsta problēmas. Šīs sfēras ietver reformas par sociālo integrāciju, pensiju sistēmu un veselības un ilgtermiņa aprūpi (Eiropas Komisija, 2010).

Jau iepriekš ES dalībvalstis ir koordinējušas un dalījušās ar pieredzi par ieviestām atbalsta sistēmām, kuras aptver sociālās aizsardzības un sociālās koordinācijas jomu. Latvijā, tāpat kā visās ES dalībvalstīs, ir izveidota sociālā atbalsta sistēma. Latvijā tiek uzturēta jaukta tipa sociālās palīdzības sistēma, jeb ar decentralizētām iezīmēm un vidēja termiņa (līdz 3 gadiem) plānošanas ilgumu (KPMG Baltic, 2014).

Pēc Eurostat datiem Latvijas sociālās aizsardzības izdevumi tiek vērtēti kā vieni no zemākajiem ES (Eurostat, 2015.a). Ņemot vērā augsto nabadzības riska līmeni, ir iespējams secināt, ka sociālās aizsardzības sistēma nav efektīva. Latvijā 2014.gadā bija trešais augstākais bezpajumtnieku vai iedzīvotāju ar būtiski ierobežotu dzīvesvietu līmenis starp visām ES dalībvalstīm sasniedzot 16.6%. Augstākus rādītājus sasniedza vien Ungārija (18,1%) un Rumānija (21,4%) (Eurostat, 2015a).

Augstais bezdarba līmenis Latvijā ir būtisks iemesls tam, lai palielinātu sociālā atbalsta efektivitāti. Eiropas Komisija aplēš, ka bezdarbnieka nabadzības risks ir piecas reizes lielāks, nekā strādājošajiem (Eiropas Komisija, 2010). Kā viens no rādītājiem, kas apkopo sabiedrības sociāli atbalstāmos, ir iedzīvotāju daļa, kas dzīvo uz nabadzības riska sliekšņa ar zemiem vai nepietiekošiem ienākumiem. Latvijā 30,9% mājsaimniecību dzīvo uz nabadzības riska sliekšņa⁶ (Centrālā statistikas pārvalde, 2015.a). Pēc Eurostat datiem šis rādītājs 2014.gadā bija viens no augstākajiem starp pārējām ES dalībvalstīm (Eurostat, 2014.b).

Sociālajam atbalstam visbiežāk ir tiešs finansiāls raksturs, kam nepieciešams noteikts finansējums. Pašvaldībām ir jāspēj rast efektīvu pielietojumu esošiem līdzekļiem, kas rada finansējuma sadales problēmu. Pastāv arī problēma, kā nodrošināt pietiekamu darba tirgus pieejamību, lai sabiedrības indivīdi nenonāktu līdz ilgstoša vai cita veida bezdarba stāvoklim. Šīs problēmas risināšanā pašvaldībām būtu jāiesaista privātā sektora darba devēji un kopēji jāveido vienota vīzija bezdarba mazināšanai. Tāpat, pašvaldībām ir jārisina problēma, kā nodarbināt un nepieļaut vecāku sabiedrības indivīdu izstumšanu no darba tirgus, pamatojot to ar darba nespēju, vai citiem ar vecumu saistītiem faktoriem.

Izplatīti ir arī cita veida ierobežojumi, kas tiek saistīti ar sociālā atbalsta nepieciešamību. Ierasti problēmas rada teritoriālais aspekts un dažāda veida atstumtības veidi, kas ne vienmēr saistīti ar ienākumu līmeni. Vismazturīgākie iedzīvotāji bieži vien dzīvo attālākos reģionos un mazākos apgabalos no lielām pilsētām, vai valstij svarīgiem infrastruktūras objektiem.

9.2.2. Sociāli atstumto iekļaušanas problēmas

Eiropas Komisija ir nodalījusi nopietnas atstumtības faktoros. Turklāt, ir definētas arī jaunas neaizsargātas interešu jomas un īpaši sabiedrības indivīdu trūkumi. Šie faktori bieži ietver vizuālus faktoros, ar kuriem sastopas etniskās minoritāšu grupas, seksuālās minoritātes, cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem un invalīdi.

Bieži cittautu pārstāvji un imigranti sastopas ar diskrimināciju un ir relatīvi neaizsargāta sociālā grupa, kas relatīvi vairāk izjūt ekonomisko problēmu sekas. Piemēram, 2015. gadā tikai 74.1% bija ekonomiski aktīvi iedzīvotāji starp cittautiešiem vecumā no 20 – 64 gadiem, kas dzīvoja Latvijā. Turpretim, salīdzināmai demogrāfiskajai grupai, kuru veidoja tikai Latvijas pilsoņi, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits sasniedza 81.6%. Tas nozīmē, ka Latvijas pilsoņiem vidēji ir vairāk ekonomisko iespēju Latvijā, nekā cittautiešiem (Eurostat, 2015.c). Citās ES dalībvalstīs migrantu integrācija un sociālā aizsardzība ir izvirzīta kā viena no problemātiskām sociālās politikas jomām.

Vēl viena sabiedrības grupa, kura tiek sociāli atstumta, ir cilvēki ar īpašām vajadzībām vai nopietnām hroniskām saslimšanām. Viņi saskaras ar milzīgām ekonomiskām un sociālām grūtībām sava veselības stāvokļa dēļ. Ļoti bieži šīs sabiedrības grupas pārstāvjus ietekmē apgādībā esošos ģimenes locekļus un mājsaimniecību kopumā. Tai skaitā, iedzīvotāji ar smagām veselības problēmām nereti dzīvo arī uz nabadzības riska robežas (Eiropas Komisija, 2010).

Pēc aplūkotajiem datiem un stratēģiski izvēlētajiem izaugsmes virzieniem, ir iespējams noteikt konkrētas problēmas, kas saistītas ar sociāli atstumto sabiedrības daļu. Viena no lielākajām pašvaldību problēmām ir sociāli atstumto diskriminācijas apkarošana. Šobrīd efektīvākais risinājums ir dažādu sociālo kampaņu veidošana ar mērķi integrēt diskriminēto sabiedrības daļu. Pašvaldībām rodas problēma noteikt, kuras no šīm kampaņām un cita veida garantijām ir efektīvākas. Tai skaitā, ir ierobežoti paņēmieni, kā novērst darba devēja diskrimināciju pret sociāli atstumtajām grupām bez pašu atstumto iesaistīšanas.

ES dalībvalstis saskaras ar līdzīgām diskriminācijas problēmām darba tirgū. Kā problēmas tiek definētas: kā cīnīties un nodrošināt citu etnisko pārstāvju un citu atstumto grupu iekļaušanu darba tirgū (Eurostat, 2015.c). Izteikta

⁶ Nabadzības riska sliekšnis ir 60% no ekvivalento rīcībā esošo ienākumu mediānas.

problēma gan Latvijā, gan citās ES dalībvalstīs ir saistīta ar privāto sektoru, kur ļoti bieži darba devējiem trūkst motivācijas iesaistīties dažāda veida programmās, kuras atbalsta cilvēkus ar īpašām vajadzībām vai atstumtās sabiedrības grupas. Šāda norobežošanās ir skaidrojama ar papildus izmaksām vai sabiedrības aizspriedumu vēršanu pret darba devēju.

Svarīgi ir izprast, kā pasargāt darbiniekus no darba traumām un ilgstošas saslimšanas un darba nespējas. Šādi apstākļi noved pie ilgstoša bezdarba un tālākās karjeras attīstības ierobežojumiem. Būtiska problēma ir dažādu cittautu iedzīvotāju iekļaušana darba tirgū un viņu pasargāšana no diskriminācijas.

9.2.3. Pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmas

Pašvaldību sociālo funkciju deleģēšanas problēmas lielumu un intensitāti ir sarežģīti novērtēt, jo statistika, kas raksturotu šo problēmu, netiek apkopota ne Eiropas, ne Latvijas līmenī. Tas var norādīt uz to, ka pašvaldību sociālo funkciju deleģēšanas problēmai nav augsta prioritāte ne Eiropas Savienības, ne Latvijas politikā.

18 Latvijas pašvaldībās juridisko personu skaits (iekļauj gan komersantus, gan biedrības, gan nodibinājumus u.c.) gada laikā ir samazinājies (Centrālā statistikas pārvalde, 2015.b). Ja juridisko personu skaits turpinās sarukt un pārējiem apstākļiem paliekot tādiem pašiem (*ceteris paribus*), tad šajās pašvaldībās, kuras nodrošina publiskās funkcijas apmēram 5 procentiem Latvijas iedzīvotāju⁷, var rasties privātā sektora sadarbības partneru trūkums.

11. tabula: Juridisko personu skaita izmaiņas pašvaldībās (2013 pret 2014).
(Avots: Centrālā statistikas pārvalde)

PAŠVALDĪBA	IZMAIŅAS	IZMAIŅAS, %
Priekule	- 65	-11.6%
Aizpute	- 50	-6.6%
Durbe	- 43	-12.6%
Ludza	- 23	-2.8%
Nīca	- 21	-6.4%
Mazsalaca	- 18	-6.0%
Pāvilosta	- 17	-6.1%
Skrunda	- 16	-4.4%
Rūjiena	- 13	-3.5%
Alsunga	- 10	-5.8%
Mālpils	- 7	-2.6%
Rucava	- 7	-3.1%
Viļāni	- 5	-1.4%
Kārsava	- 4	-0.8%
Balvi	- 3	-0.3%
Vaiņode	-	0.0%
Grobiņa	-	0.0%
Kocēni	-	0.0%

Papildu iepriekš minētajam, ir jāuzsver, ka lielākajā daļā no šīm 18 pašvaldībām ir relatīvi lielāki problēmu raksturlielumi, nekā citās Latvijas pašvaldībās tādās jomās kā, piemēram, teritorijas labiekārtošana, cilvēkresursu

⁷ Iedzīvotāju skaits pašvaldības, kuras minētas 11. tabulā

attīstība (no autoru aprēķiniem). Kvalitatīvu sadarbības partneru trūkums var paildināt un sarežģīt šo problēmu risināšanu pašvaldībās.

9.2.4. Cilvēkresursu attīstības problēmas

ES izšķir vairākas cilvēkresursu attīstības problēmas, balstoties uz indivīda vecumu. Eiropa 2020 ir noteikts mērķis iesaistīt darba tirgū vismaz 75% sievietes un vīriešus, kuri ir vecumā no 20 līdz 64 gadiem, savukārt izglītības nozares mērķis paredz no 15% uz 10% samazināt skolēnu proporciju, kuri priekšlaicīgi pamet skolu. Ir aprēķināts, ka pieaug to jauniešu skaits, kas nespēj pilnvērtīgi apgūt arodizglītību un dažāda līmeņa apmācību vai arī augstākās izglītības iestāžu piedāvāto profesiju, tādēļ ierobežojot savu turpmāko karjeras veidošanas un izaugsmes iespēju.

Jauniešu integrācija darba tirgū tiek vērtēta kā vāja, jo katrs piektais strādājošais vecumā līdz 25 gadiem aizvien dzīvo nabadzībā. Ir izveidots īpašs izglītības un jaunatnes politikas virziens, kas koncentrējas uz paaudžu nevienlīdzības mazināšanu un kopējās apmācības sistēmas kvalitatīvu izaugsmi (Eiropas Komisija, 2010).

Latvijas Saeimas paziņojumā "Par izglītības attīstības pamatnostādņu 2014.-2020.gadam apstiprināšanu" ir izklāstīti izglītības attīstības politikas pamatprincipi, mērķi un rīcības virzieni. Ziņojumā tiek uzsvērts, ka izglītības sistēmas attīstība un dažāda veida procesi skar visas sabiedrības daļas visās vecuma grupās. Šādas pamatnostādnes ir izveidotas, lai kvalitatīvi attīstītu izglītības politiku, cilvēkresursu labklājību un ilgtspējīgu izaugsmi (Latvijas Republikas Saeima, 2014).

Latvijas demogrāfijas attīstība pēdējos gados ir būtiski ietekmējusi no izglītības sistēmas izaugušo jauno darbinieku pieejamību. Pēc Pasaules Bankas aprēķiniem, jau 2025. gadā augstskolās studējošo skaits būs samazinājies par 40% (Chawia, 2007). Šāds teorētisks studējošo skaita kritums radīs jaunu darbinieku pieplūduma samazināšanos, kas ietekmēs darba devēju un darba ņēmēju līdzsvara izmaiņas.

Līdzīgi ir iespējams nodalīt teritoriāli nevienmērīgu demogrāfisko un ienākumu nevienlīdzību starp pilsētām un reģioniem. Ilgtermiņā šāda veida atšķirības tendence pastiprinās un rada dabiskus šķēršļus sabiedrības nevienlīdzībai un izglītības pieejamībai. Aizvien vairāk ir novērots, ka tieši neattīstītākos reģionos ir lielāks skolu pametušo bērnu skaits, automātiski iekļaujot viņus sociālā riska grupās un ierobežojot šo jauniešu karjeras iespējas (Latvijas Republikas Saeima, 2010).

Liela problēma ir pieaugošs skolēnu skaita īpatsvars, kuri pamet skolu priekšlaicīgi. Tas palielina riska grupu izmēru. Līdzīga problēma ir bāreņu un cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem iekļaušana izglītības iestādēs. Skolēna atgriešanās skolā un bāreņu vai cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem veiksmīga un pilnvērtīga iekļaušana izglītības sistēmā notiek reti un ir uzskatāma par veiksmes stāstu, nevis sabiedrība pieņemtu praksi (Latvijas Republikas Saeima, 2010). Saskaņā ar Eiropas Komisijas datiem ES izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo skaits ES 2014. gadā bija 11.2%, bet Latvijā – 8.5%. Papildu tam, Latvijā ir viens no zemākajiem mūžizglītības rādītājiem Eiropā – tikai 5.5% no iedzīvotājiem vecuma grupā no 25 – 64 ir iesaistījušies mūžizglītības aktivitātēs. ES vidējais rādītājs 2014. gadā bija 10.7% (Eurostat, 2014.a).

Salīdzinot teritorijas attīstības indeksu un izdevumus par izglītību, var novērot, ka Latvijā attīstītākām pašvaldībām ir relatīvi augstāks investīciju un izdevumu apjoms izglītībā nekā pašvaldībās, kurās teritorijas attīstības indekss ir zems. Var secināt, ka investīcijas izglītībā ir svarīga cilvēkresursu attīstības sastāvdaļa.

9.2.5. Teritorijas labiekārtošanas problēmas

Līdzīgi kā ar pašvaldību sociālo funkciju deleģēšanas problēmām, arī teritorijas labiekārtošanas problēmu lielumu un intensitāti ir sarežģīti novērtēt, jo statistika, kas raksturotu šo pašvaldības funkciju, netiek apkopota ne Eiropas, ne Latvijas līmenī.

12.tabula: Teritoriju un mājojumu apsaimniekošanas izmaksas pašvaldībās.
(Avots: Valsts Kase, Centrālā statistikas pārvalde)

GRUPA ⁸	2012	2015	IZMAIŅAS (CAGR ⁹)	VIDĒJI UZ VIENU IEDZĪVOTĀJU ¹⁰
4 (30)	117,677,975	81,390,301	-11.6%	EUR 327
3 (29)	43,536,245	42,191,799	-1.0%	EUR 184
2 (30)	41,296,607	40,716,143	-0.5%	EUR 116
1 (30)	50,145,562	57,016,254	4.4%	EUR 52

12. tabulā ir apkopoti izdevumi par „Teritoriju un mājojumu apsaimniekošanu” no Latvijas pašvaldību budžetiem. Šī izdevumu pozīcija ietver tādas izmaksas kā ūdens apgāde, ielu apgaismojums, mājojumu attīstība, teritoriju plānošana u.tml. Tas iekļauj gan ar ikdienas darbībām saistītus izdevumus, gan investīcijas.

Pašvaldības ir sadalītas 4 grupās proporcionāli datu kopas izmēram, ņemot vērā vidējo izdevumu daudzumu uz vienu iedzīvotāju pašvaldībā. 30 pašvaldības ar lielāko izdevumu apjomu uz vienu iedzīvotāju ir apvienotas Grupā 4. Tas nozīmē, ka Grupā 4 atrodas pašvaldības sākot no pašvaldības ar vislielāko izdevumu uz vienu iedzīvotāju apjomu datu kopā beidzot ar pašvaldību, kurai ir 30. Lielākais izdevumu apjomu uz vienu iedzīvotāju datu kopā. Pēc šāda principa apvienotas arī pārējās pašvaldības Grupās 3, 2 un 1. Pašvaldību saraksts pa grupām pieejams 12. pielikumā.

Pašvaldības tērējušas vidēji EUR 111 par teritoriju un mājojumu apsaimniekošanu uz vienu iedzīvotāju gada laikā (vidējais rādītājs pēdējos četros gados). Taču Grupā 1 apvienotās pašvaldībās atradušas resursus tikai 50% apmērā no Latvijā vidēji tērētās summas.

9.3. Sociālās uzņēmējdarbības iespējas un izaicinājumi

Pašreiz sociālie uzņēmumi ir ierasta alternatīva atpūtai veiksmīgiem uzņēmējiem, kuri sasnieguši savas profesionālās karjeras beigas, nonākuši līdz pensijas vecumam, vai vēlas sniegt sabiedrībai kādu konkrētu labumu. Šādi uzņēmēji bieži vien var finansiāli atbalstīt dažādas idejas, bet ne vienmēr gūt no šāda atbalsta gandarījumu par atbalstu (Fryer, 2010).

Sociālie uzņēmumi pastāv visdažādākajās nozarēs un veic neskaitāmas funkcijas, piemēram, iedodz gaismu Āfrikā, piedāvā mobilo banku pakalpojumus Bangladešā, zemu izmaksu veselības aprūpi Nepālā, vai veselīgākas pusdienas Amerikas Savienoto Valstu skolu sistēmā, atstājot vēl ļoti daudz nozares, kur sociālajai uzņēmējdarbībai izplesties (Doherty & Pulido, 2016). Sociāli uzņēmumi ir pārstāvēti visās iepriekš minētajās pašvaldību problēmu sadaļās. Tie nodrošina pieeju izglītībai sabiedrības sociāli atbalstāmajiem un atstumtajiem, rūpējas par vides tīrību un labiekārtošanu, caur dažādām programmām attīsta un māca sabiedrību un cenšas mazināt dažāda veida diskrimināciju.

Piemēram, medicīnā un veselībā ir populāri iesaistīt slimnīcas un medicīniskos centrus, kuros pacientiem var izrakstīt ne tikai zāles, bet arī pajumti un dažādus pārtikas produktus, kurus pēc tam nodrošina speciāls brīvprātīgo loks. Brīvprātīgo loku vada un organizē noteikts sociālais uzņēmums, kurš specializējas šāda veida sabiedrības atbalstā.

Sociālie darbinieki bieži saskaras ar jauniešiem no nabadzīgām ģimenēm, kuriem ir grūtības iesaistīties darba tirgū. Dažāds zināšanu līmenis ko veido nepietiekama izglītība ierobežo lielu daļu uzņēmumu un kopumā ir šķērslis ekonomikas izaugsmei. Tādēļ liela daļa sociālo uzņēmumu fokusējas uz jauniešu zināšanu līmeņa vienlīdzības veidošanu ar dažādiem elektroniskiem resursiem. Piemēram, ir bieži sastopami elektroniskie kursi, kuri ir pieejami par brīvu vai simbolisku samaksu, kas palīdz apgūt būtiskas tehniskas un teorētiskas zināšanas jauniešiem bez konkrētas izglītības vai diploma. Turklāt, uzņēmumi bieži iesaistās sociālo uzņēmumu programmās un nodrošina izglītību kopā ar darba iespēju jaunajiem darbiniekiem un rada sev piemērotu speciālistu konkrētām uzdevumiem, kopumā attīstot sabiedrību un vairojot jauno darbinieku izaugsmi (Donnelly, 2014).

⁸ Pašvaldības apvienotas grupās ņemot vērā vidējo izdevumu daudzumu uz vienu iedzīvotāju pašvaldībā. Pašvaldības ar vislielāko izdevumu apjomu apvienotas Grupā 4 un pašvaldības ar vismazāko izdevumu apjomu Grupā 1.

⁹ CAGR = constant annual growth rate (pastāvīgais gada pieauguma temps)

¹⁰ Vidējais izdevumu apjoms gadā pēdējo četru gadu laikā (2012 – 2015)

Pēdējā laikā populāri kļuvuši sociālie uzņēmumi, kuri cenšas samazināt nevienlīdzību starp sabiedrības ienākuma līmeņiem. Uzņēmumi to panāk trīs veidos:

1. piedāvājot kvalitatīvus produktus par ļoti zemām cenām ar kuriem mazturīgākās sabiedrības masas var paaugstināt savu dzīves līmeni;
2. radot jaunas un daudzpusīgas darba iespējas, kas ceļ sabiedrības kopējos ienākumus;
3. piedāvājot pieejamas cenas servisu, kas paaugstinātu sabiedrības nākotnes ieņēmumu potenciālu.

Visbiežāk šāda veida sociālie uzņēmumi dabiski rodas valstīs, kur ir zems kopējais ienākumu līmenis un vienkārši sadzīves priekšmeti nav pieejami lielai daļai sabiedrības. Piemēram, Kenijas lielākās mobilo telefonu bankas pakalpojumi, kas nodrošina finanšu procesu ātrumu, drošību un zemas izmaksas. Šādu uzņēmumu biznesa modelis ir atvērts un pieejams visiem interesentiem un māca esošiem uzņēmumiem meklēt jaunus risinājumus izmantojot vietēji pieejamu tehnoloģiju par ļoti zemām cenām (Govindarajan & Ramamurti, 2015).

Liels izaicinājums sociālajiem uzņēmējiem ir apzināties veidus, kā veicināt sava biznesa izaugsmi un atklāt nišas potenciālu. Finanšu resursi ir salīdzinoši maz pieejami sociālajiem uzņēmumiem, kuru mērķis visbiežāk ir balstīts uz sociālās labklājības attīstību un tādēļ rada ļoti un pat ekstrēmi sarežģītus šķēršļus kapitāla piesaistei (Doherty & Pulido, 2016).

Vēl viens izteikts izaicinājums sociālajiem uzņēmumiem ir saistīts ar talantu piesaistīšanu un noturēšanu. Talanta izaugsmes un karjeras iespēju trūkums sociālajos uzņēmumos visbiežāk attur vai tikai daļēji uz brīvprātīgā pamata piesaista jaunus darbiniekus. Līdzīgs faktors ir zems atalgojums, dēļ kā ap 57% sociālo uzņēmumu vadītāju izvēlējās pamest savu amatu (Landless-Cobb, Kramer & Milway, 2015). Šī problēma arī ir izteikts šķērslis sociālo uzņēmumu izaugsmei, jo talantīgu darbinieku resurss ir ierobežots un visbiežāk arī dārgs. Arī sociālajiem uzņēmumiem ir jāmacās attīstīt jaunus līderus iekšēji, nevis tos atkārtoti meklēt un talantu piesaisti uzstādīt kā vienu no uzņēmuma mērķiem (Doherty & Pulido, 2016).

Sociālie uzņēmumi bieži ir ierobežoti jauno darbinieku izglītošanā darbos, kur nepieciešamas īpašas tehniskās zināšanas. Šiem uzņēmumiem resursu trūkuma dēļ nav piekļuves augstas kvalifikācijas tehnoloģijām, ar kurām apmācīt sabiedrības atbalstāmo daļu (Donnelly, 2014). Tādēļ sociālajiem uzņēmējiem ir jāveido partnerattiecības ar uzņēmējiem, kuri ir gatavi iesaistīties sabiedrības attīstības programmās un radīt ilgstošākā periodā sev piemērotus darbiniekus.

Būtisks izaicinājums sociālajiem uzņēmumiem ir nodrošināt godīgu biznesa reklāmu, biznesa efektu un operāciju caurspīdīgumu sociālajos medijos. Mikrofinansēšanas uzņēmums Kiva ir spilgts piemērs šī izaicinājuma būtības neievērošanā, kas rada lojālu klientu novēršanos. Ziedotājiem vai aizdevējiem ir psiholoģiska tendence vairāk iesaistīties un atbalstīt, ka ja sadarbība notiek starp konkrētiem cilvēkiem. Līdzīgi ir vēlams ilgtermiņa un dzīvi pārmainošs efekts. Šos faktorus un rezultātus ikvienam sociālajam uzņēmumam ir jāspēj skaidri definēt un līdz noteiktam solim atklāt sociālajos medijos, kas var rosināt vai sagraut biznesa tālāko attīstību (Ogden, 2009).

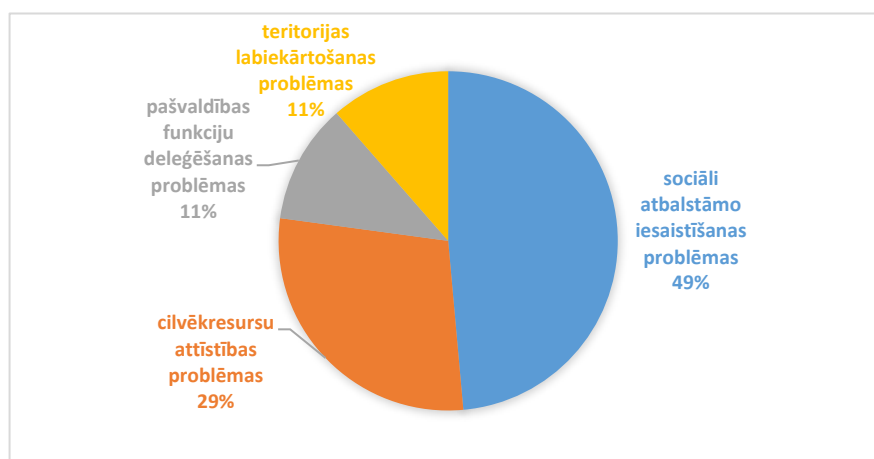
Var secināt, ka sociālo uzņēmumu piemēri un daudzpusīgie mērķi liecina, ka tie var risināt pašvaldību definētās problēmas. Lai efektīvi risinātu iepriekš minētās problēmas, pašvaldībām ir jāspēj nodrošināt atbalstu sociālo uzņēmumu izaugsmes grūtībās un jāspēj nepieciešamības gadījumā rast finansiālus resursus vai atvieglot finanšu resursu piesaisti. Lai arī finansiālais atbalsts nodrošina sociālo uzņēmumu darbību, taču nepalīdz piesaistīt un noturēt uzņēmumā talantīgus darbiniekus. Pašvaldībām, atbalstot sociālos uzņēmumus, ir jāņem vērā, ka to izaugsmei ir būtiski šķēršļi un ilgtspējīgai to funkcionēšanai nepieciešams atbalsts.

10. REZULTĀTU ANALĪZE

10.1.Problēmu aktualitātes, nozīmīguma un resursu veidu trūkuma analīze

Šī pētījuma uzdevumos bija novērtēt iespējas sociālās uzņēmējdarbības izmantošanai sociāli atbalstāmo iesaistei, sociāli atstumto iekļaušanai, pašvaldību funkciju deleģēšanas, cilvēkresursu attīstības un teritorijas labiekārtošanas problēmu risināšanai. Pētījuma gaitā pašvaldībām tika jautāts par pieminēto problēmu savstarpējo aktualitāti un nozīmīgumu, parādot tās jomas, kur risinājums būtu visnepieciešamākais (skatīt 19.attēlu). Sociāli atbalstāmo iesaistes problēma pašvaldībās ir aktuālākā t.i. pašreizējā brīdī neatliekama. Cilvēkresursu problēmas bija pakārtota pašvaldības atrašanās vietai pret galvaspilsētu un republikas nozīmes pilsētām. Tā ir saistāma pārsvarā ar mazākām un attālām pašvaldībām. Pašvaldības funkciju deleģēšanas problēmas nelielais īpatsvars mudina uzskatīt, ka neskatoties uz iepriekšējā apakšnodaļā atklātajiem deleģēšanas šķēršļiem, problēmu mazina pašvaldību prakse deleģēšanu aizstāt ar citām partneru iesaistes alternatīvām, kas pārsvarā ir iepirkums.

19. attēls: Darbā analizēto problēmu aktualitātes īpatsvars Latvijas pašvaldībās.
(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=35))

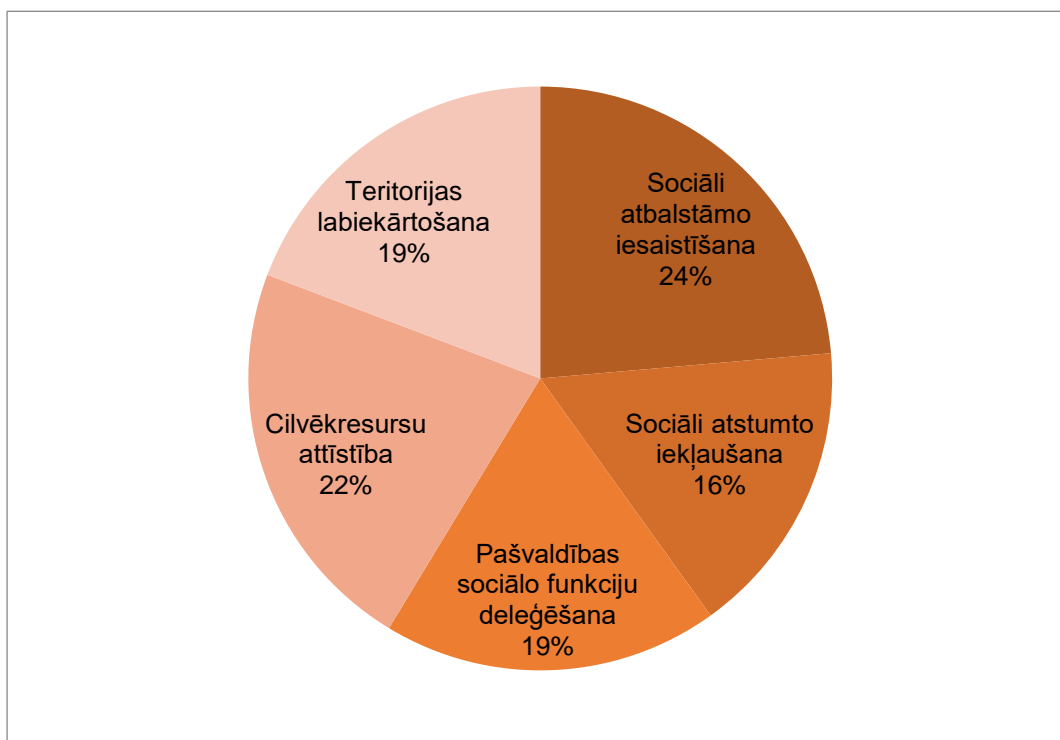
Teritorijas labiekārtošanas problēmas aktualitātes zems īpatsvars skaidrojams ar salīdzinoši veiksmīgu pašvaldību, tai skaitā, privāto (īpaši atkritumu apsaimniekošanas jomā) kapitālsabiedrību darbību, kas savā sniegumā apmierina abus, gan iedzīvotāju, gan vietējo domi, kuriem svarīgākais ir, nevis šķietamā efektivitāte un progress, ko sola privātais sektors, bet gan mērenība un izteikti liela stabilitāte, kuru garantē vietējā pašvaldība. Līdz ar to par teritorijas labiekārtošanas problēmām sociālās uzņēmējdarbības kontekstā ir jārunā par iespējām uzlabot esošo pašvaldības kapitālsabiedrību darbību un par tām nišām, kur šīs kapitālsabiedrības nespēj sniegt risinājumu.

Jautājumu par problēmas nozīmīgumu analīze tika veikta divos soļos. Pirmkārt, anketu rezultāti tiek analizēti, salīdzinot atbilžu vērtības uz dažādiem jautājumiem. Otrkārt, anketu rezultāti tiek analizēti kopā ar statistiku, kas iegūta no pašvaldību budžetiem, izmantojot Valsts kases datubāzi un datu tabulas, kas pieejamas Centrālajā statistikas pārvaldē.

Pašvaldības atbildēs kā nozīmīgākās problēmas min „Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas” un „Cilvēkresursu attīstības problēmas” (13. pielikums). „Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmām” lielu vai ļoti lielu nozīmi piešķir 31 pašvaldība, bet „Cilvēkresursu attīstības problēmām” 30 pašvaldības. Tas nozīmē, ka vairāk nekā 60% pašvaldību, kas atbildējušas uz anketu, šo jautājumu risināšana ir ļoti būtiska.

20. attēls: Atbilžu pārskats par 1. jautājums: Novērtējiet zemāk minētās pašvaldībā esošās problēmas pēc to nozīmīguma.¹¹

(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=49))

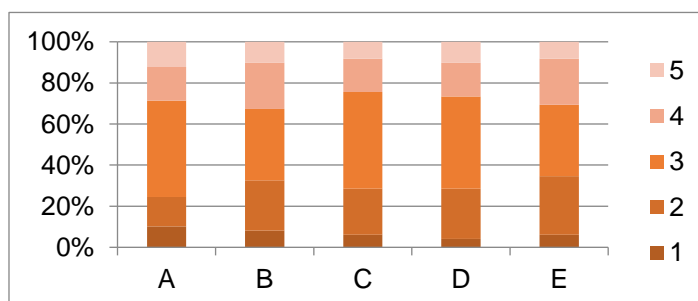

Analizējot resursus problēmu risināšanai, lielākā daļa pašvaldību ir atzīmējušas, ka nevienai no risināmajām problēmām nav izteikts liels resursu trūkums. Vairāk nekā puse pašvaldību norādījušas, ka problēmu risināšanai ir viduvējs vai neliels resursu trūkums. Tā rezultātā vidējais novērtējums resursu trūkumam ir 3 (13. pielikums), kas nozīmē, ka pašvaldībām kopumā ir pieeja viduvējam resursu apjomam.

Atbildes norāda, ka gan sociāli atbalstāmo iesaistīšana, gan sociāli atstumto iekļaušana, gan pašvaldības sociālo funkciju deleģēšana, gan cilvēkresursu attīstība un teritorijas labiekārtošana var tikt risināta ar papildu resursu piesaisti, piemēram, ar sociālās uzņēmējdarbības palīdzību. Līdz ar to - visas problēmas tiks apskatītas arī tālākajās pētījuma daļās, jo resursu apjoms tām pašlaik nav pietiekošā līmenī.

21. attēls: Resursu pieejamība problēmu risināšanai.¹²

(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=49))

¹¹ 20. attēlā norādīts, tas, cik relatīvi nozīmīga ir katra problēma starp aptaujātajām pašvaldībām (n=49).

¹² 21. attēlā norādīts, cik pašvaldības atzīmējušas konkrēto vērtējumu (1 – ļoti liels resursu trūkums problēmas risināšanai un 5 pietiekošs resursu apjoms problēmas risināšanai) uz 2. jautājuma apakšsadaļu (A – B).

A - Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas; B - Sociāli atstumto iekļaušanas problēmas; C - Pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmas; D - Cilvēkresursu attīstības problēmas; E - Teritorijas labiekārtošanas problēmas.

Turpmākajā analīzes daļā atbilžu datu kopa tika sašaurināta. Datu kopas sašaurināšana notika ņemot vērā divus principus uz kuriem balstās resursu tirgus: a) vislielākais pieprasījums kādā konkrētā jomā (*market need*) un b) vislielākā nepieciešamība pēc kādas konkrētas problēmas risinājuma, ar kuru saskaras tirgus aģents (*market gap*). Autori izveidoja 2 pašvaldību kopas. Kopu (a) veido tādas pašvaldības, kuras uz pirmo jautājumu par konkrētas problēmas nozīmi norādīja, ka problēma ir „liels vai ļoti liels nozīmīgums”, un kopu (b) veido tādas pašvaldības, kuras uz otro jautājumu par resursu pieejamību konkrētas problēmas risināšanai atbildējušas ar atbildi “liels vai ļoti liels resursu trūkums”.

Tāpat datu kopa (a) apskata tikai tādas pašvaldības, kurām konkrētas problēmas risināšana ir liela vai ļoti liela nozīme, un (b) datu kopa apskata tikai tādas pašvaldības, kuras norādījušas, ka tām kopumā ir ļoti maza vai maza pieeja resursiem konkrētas problēmas risināšanai. Katrai 1. jautājumā minētajai problēmai tiek izveidotas 5 dažādas (a) kopas. Un katrai 2. jautājumā minētajai problēmai tiek izveidotas 5 dažādas (b) kopas.

13. tabula: Kopas (a) un kopas (b) lielumu apskats.

(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=49))

PROBLĒMA	KOPAS (A) LIELUMS	KOPAS (B) LIELUMS
Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas	31	13
Sociāli atstumto iekļaušanas problēmas	13	16
Pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmas	16	14
Cilvēkresursu attīstības problēmas	30	14
Teritorijas labiekārtošanas problēmas	21	17

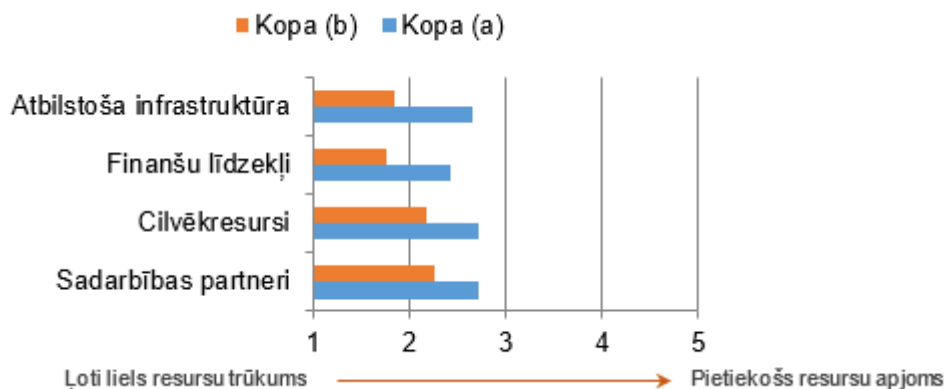
Pašvaldībām tika piedāvāts novērtēt, galveno resursu trūkums problēmu risināšanai, kuras minētas 3. tabulā. Ņemot vērā problēmu dažādību, tika piedāvāti četri būtiskākie resursi dažādu problēmu risināšanai, kuri atkarīgi no pašvaldību iekšējās organizācijas un ārējo faktoru ietekmes. Šie resursi ir:

1. Atbilstoša infrastruktūra, kas ir neatņemama sastāvdaļa problēmas risināšanai vai atbalsta konkrētas problēmas risināšanu. Piemēram, aprīkotas telpas apmācību nodrošināšanai.
2. Finanšu līdzekļi, kas nepieciešami gan investīciju projektiem problēmas risināšanai, gan ikdienas izdevumu segšanai.
3. Cilvēkresursi, kas nepieciešami, lai plānotu problēmas risināšanas veidus, nodrošinātu problēmu risināšanas plānu īstenošanu un vērtētu problēmas risināšanas progresu.
4. Sadarbības partneri, kas piedāvā preces un pakalpojumus problēmu risināšanai, tādās situācijās, kurās pašvaldībām pašām nav kapacitātes vai zināšanu, lai ražotu nepieciešamās preces un sniegtu nepieciešamos pakalpojumus.

Anketā pašvaldībām tika piedāvāta iespēja arī minēt citus resursus, taču šo atbildes variantu aizpildīja tikai Jelgavas pilsētas pašvaldība. Pašvaldība anketā uzsvēra, ka, piemēram, cilvēkresursu attīstībai liels resursu trūkums novērojams bezmaksas izglītībā pieaugušajiem.

Pašvaldībām bija jānovērtē šo resursu pieejamība 5 ballu skalā: 1 - ļoti liels resursu trūkums, 2 – liels resursu trūkums, 3 – viduvējs resursu trūkums, 4 – neliels resursu trūkums, 5 - pietiekošs resursu apjoms. Resursu trūkums konkrētu problēmu risināšanai kopu (a) un (b) griezumā ir apskatīts turpmākajā pētījuma daļā.

22. attēls: Konkrētu resursu trūkums sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas risināšanai.
(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=49))

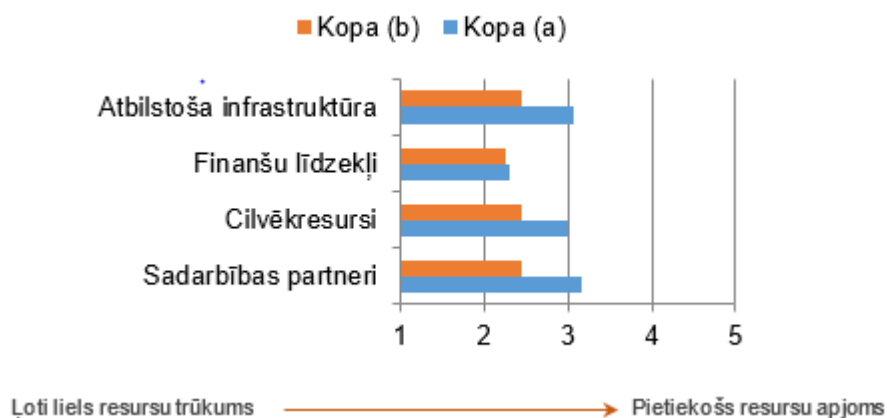

Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēma ir norādīta kā visnozīmīgākā problēma pašvaldībās. 22. attēls norāda, ka finanšu līdzekļi ir visbūtiskākais resurss, kurš pietrūkst gan (a), gan (b) kopas pašvaldībām. (b) Kopas pašvaldības uzsver, ka atbilstoša infrastruktūra arī ir resurss, kurā novērojams salīdzinoši liels iztrūkums.

Finanšu līdzekļu piesaiste ir sarežģīts process un atbilstošas infrastruktūras izveide vairumā gadījumu ir kapitāla intensīvs process. Tas nozīmē, ka, ja sociālie uzņēmumi censtos risināt šīs divas pašvaldību problēmas, tiem būtu jāspēj piesaistīt finansējumu labāk un lietot to efektīvāk, nekā to pašlaik spēj darīt pašvaldības.

Ar ierastajiem kapitāla tirgus mehānismiem sociālie uzņēmumi nespētu to izdarīt labāk nekā pašvaldības, jo, no investoru skatupunkta, sociālajiem uzņēmumiem jaunuzņēmuma (*startup*) fāzē ir ievērojami lielāks risks nekā pašvaldībām. Taču sociālie uzņēmumi varētu izmantot jaunus instrumentus, kuri tikai nesen parādījušies globālajā kapitāla tirgū, piemēram, sociālās ietekmes parādzīmes¹³ (*social impact bonds*) vai sociāli atbildīgu investīciju¹⁴ (*socially responsible investing*) pārvaldnieki/investori.

23. attēls: konkrētu resursu trūkums sociāli atstumto iekļaušanas problēmas risināšanai.
(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=49))

Līdzīga situācija ir novērojama arī starp pašvaldībām, kuras atzīmējušas, ka „Sociāli atstumto iekļaušanas problēmai” ir liela vai ļoti liela nozīme, kā arī starp pašvaldībām, kuras minējušas, ka šīs problēmas risināšanai ir liels vai ļoti liels resursu trūkums. Atbilstošas infrastruktūras un finanšu līdzekļu trūkums ir visizplatītākās atbildes starp kopas (a) un (b) pašvaldībām. Taču kopumā situācija nav tik negatīva salīdzinājumā ar resursu pieejamību, kas paredzēti „Sociāli atbalstāmo iesaistīšanai”.

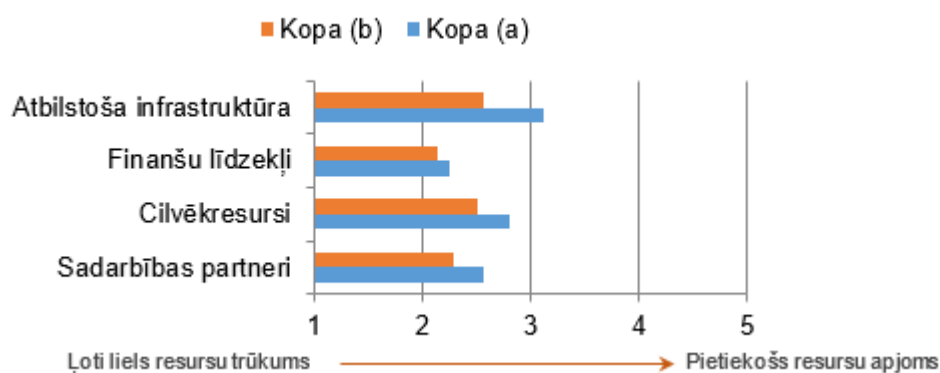
¹³ Finanšu instruments, kura pamatā ir vienošanās ar publiskā sektora pārstāvi par tādu sociālo darbību veikšanu, kuras rada vispārējus ietaupījumus publiskajā sektorā.

¹⁴ Sociāli atbildīgas investīcijas ir tādas investīcijas, kuras veiktas kompānijās, organizācijās un fondos, ar nolūku radīt mērāmu labumu sociālajā sfērā. Papildu tam investīcijai jāspēj radīt arī finansiālā atdeve.

Problēmas, kas saistītas ar sociāli atstumto iekļaušanu, kopumā ir vismazāk aktuālas starp aptaujātajām pašvaldībām. Tas nav saskaņā ar kopējiem izaicinājumiem Eiropas Savienībā, kur, piemēram, imigrantu krīze ir kļuvusi par vienu no galvenajiem izaicinājumiem. Kopumā, sociālie uzņēmumi varētu būt partneri šīs problēmas risināšanā, taču pašvaldību atbildes norāda ka sociāli atstumto iekļaušanas problēmu risināšana nav augstākā prioritāte Latvijas pašvaldībās. Pašvaldību skatījumā līdzīgi izaicinājumi resursu piesaistē novērojami arī sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmu risināšanā (skatīt 24. attēlu). Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēma ir nozīmīgāka problēma nekā sociāli atstumto iekļaušanas problēma Latvijas pašvaldībās.

24. attēls: Konkrētu resursu trūkums pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmas risināšanai.

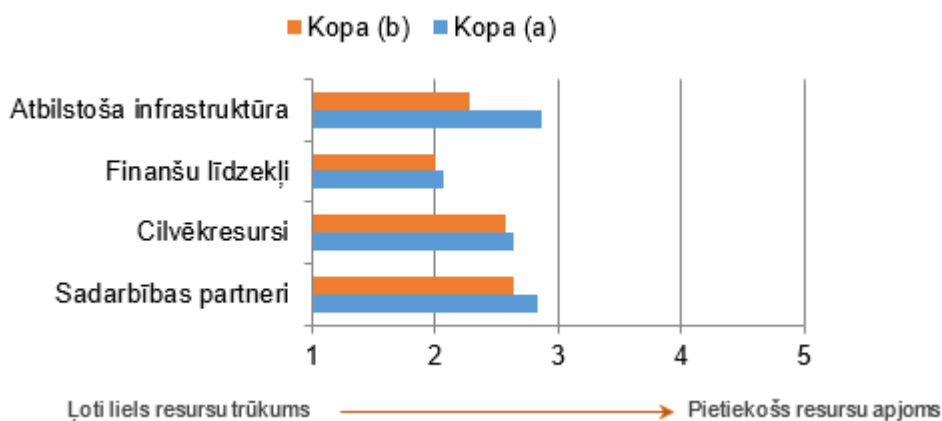
(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=49))

Pašvaldības norāda, ka sadarbības partneru trūkums un finanšu līdzekļi ir galvenie resursi, kas traucē risināt sociālo funkciju deleģēšanas problēmas. Šie ir būtiskākie faktori gan kopā (a), gan kopā (b). Jaunu sociālo uzņēmumu radīšana var palīdzēt risināt šīs problēmas resursu trūkumu, jo, dibinot jaunus sociālos uzņēmumus ar jaunām funkcijām, tiek paplašināts potenciālo sadarbības partneru loks.

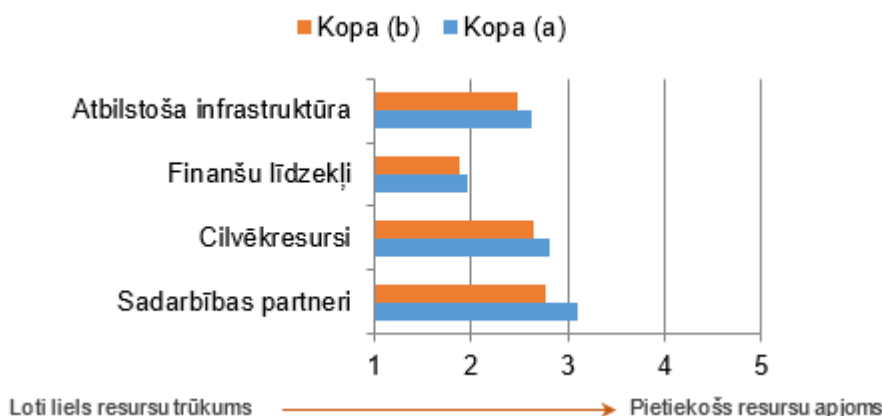
25. attēls: Konkrētu resursu trūkums cilvēkresursu attīstības problēmas risināšanai.

(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=49))

Cilvēkresursu attīstība, pašvaldību skatījumā, galvenokārt saistīta ar finanšu līdzekļu trūkumu. Šī tendence, ka finanšu līdzekļu trūkums ir galvenais resurss, kas attur pašvaldības no aptaujā minēto problēmu risināšanas, norāda uz to, ka pašvaldībām jau ir izstrādāti plāni šo problēmu risināšanai, taču to īstenošanai pietrūkst finansiālo resursu.

26. attēls: **Konkrētu resursu trūkums teritorijas labiekārtošanas problēmas risināšanai.**
(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldības aptauju 2016 (n=49))

Pašvaldību aptaujas jautājumā par to, kuru resursu pieejamība ir zema problēmas “Teritorijas labiekārtošanas” risināšanai, vispopulārākā atbilde ir bijusi finanšu līdzekļu trūkums. Šāda tendence ir novērojama ne tikai kopās (a) un (b), bet visās pašvaldību aptaujās. Tas nozīmē, ka sociālajiem uzņēmumiem būtu jāspēj atrast veiksmīgi teritoriju labiekārtošanas finansēšanas modeļi.

Izmantojot korelācijas metodi tika novērtēti kā atbilžu rezultāti saskaņā ar dažādiem mainīgajiem, kas raksturo pašvaldības attīstību un pašvaldības budžeta pozīcijas. Pētījuma analīze iekļauta korelāciju analīze par atbildēm, kuras saņemtas uz 2. jautājumu.

14. tabula: **Korelācijas koeficientu pārskats.**

MAINĪGIE RAKSTURLIELUMI	ANKETAS POZĪCIJA	KOEFICIENTS
Izdevumi par sociālo aizsardzību uz vienu iedzīvotāju	Sociāli atbalstāmo iesaistīšana	-0.01
Izdevumi par sociālo aizsardzību uz vienu iedzīvotāju	Sociāli atstumto iekļaušana	-0.06
Juridisko personu skaita izmaiņas	Pašvaldības sociālo funkciju deleģēšana	-0.01
Izdevumi par izglītību uz vienu iedzīvotāju	Cilvēkresursu attīstība	-0.00
Izdevumi par teritorijas un mājokļu apsaimniekošanu uz vienu iedzīvotāju	Teritorijas labiekārtošana	-0.21

Autori salīdzināja pašvaldību budžetu datus ar pašu pašvaldību atbildēm uz anketas jautājumiem, kas iekļauti 10. pielikumā, par resursu pieejamību konkrētu problēmu risināšanai, un novēroja, ka anketas atbilžu ticamība ir augsta. Pašvaldību anketu atbildēs nav novērojamas būtiskas anomālijas. Piemēram, kopumā nevar novērot tādas gadījumus, kur pašvaldības ar relatīvi augstu attīstību un resursu pieejamību norāda būtisku resursu trūkumu.

Kopumā korelāciju analīze norāda, ka starp pašvaldību raksturlielumiem un pašvaldību atbildēm uz 2. jautājumu ir vāja saikne. Negatīvās zīmes pie koeficientiem norāda, ka saikne darbojas „pareizajā” virzienā, tas ir, pieaugot resursu apjomam/mainīgajam raksturlielumam, ir novērojams resursu trūkuma samazinājums, kas minēts anketas pozīcijā. Vispēcīgākā saite novērojama starp izdevumiem par teritorijas un mājokļu apsaimniekošanu un to, kāds ir pašvaldības vērtējums par resursu pieejamību teritorijas labiekārtošanas problēmām.

10.2. Sociālās uzņēmējdarbības iespējas sociāli atbalstāmo iesaistei un sociāli atstumto iekļaušanai

Šinī darbā sociāli atbalstāmo iesaistes un sociāli atstumto iekļaušanas problēmjautājumi tika apvienoti, jo tas ir vienas kompetences jautājums, kas pašvaldībās tiek risināts ar sociālo dienestu līdzdalību, kur aktīvi līdzdarbojas NVO.

ES sociālās politikas mērķis ir iedzīvotāju dzīves un darba apstākļu uzlabošana, nodarbinātības veicināšana, pienācīgas sociālās aizsardzības nodrošināšana, sociālais dialogs un diskriminācijas novēršana (Latvijas Republikas Ārlietu ministrija, n.a.). Saskaņā ar ES pastāvošo kārtību, sociālās politikas jautājumi ir dalībvalstu kompetence, jo labklājības modeļi dalībvalstīs ir atšķirīgi un sociālās politikas jautājumi jūtīgi. Šī iemesla dēļ, ES politikai sociālajā jomā attiecībā uz dalībvalstīm ir dispozitīvs raksturs – ES nosaka galvenās vadlīnijas un minimālos standartus (dalītā kompetence). Labās prakses apmaiņai, veidojot sociālo politiku dalībvalstīs, tiek pielietota ES atklātās koordinācijas metode (AKM), kas aptver nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanu, pensijas, veselības un ilgtermiņa aprūpes politikas jomas. Kopš 2013.gada, stratēģijas *Eiropa 2020* kontekstā, AKM ietekmē Latvijas sociālās aizsardzības rīcības politiku un strukturālās reformas, kuras skāra resursu, tiesību un pakalpojumu pieejamību, atstumtības mazināšanu un visa veida diskriminācijas novēršanu (Labklājības ministrija, 2014).

Sociālās uzņēmējdarbības kontekstā sociāli atbalstāmo iesaistes jautājums ir vienkāršāks. Ar sociālo iekļaušanu Latvijā saprot procesu, kura mērķis ir nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām nodrošināt iespējas, pakalpojumus un resursus, kuri nepieciešami, lai pilnvērtīgi piedalītos sabiedrības ekonomiskā, sociālā un kultūras dzīvē, uzlabojot dzīves līmeni un labklājību, kā arī lielākas līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanā un pieejamību personas pamattiesībām (Labklājības ministrija, n.a.). Galvenais motīvs sociāli atbalstāmo iesaistei ir mazināt viņu atkarību no pabalstiem un samazināt risku viņu nonākšanai sociālajā atstumtībā. Būtībā tie būtu centieni ar uzņēmējdarbības metodēm viest izmaiņas esošajā lietu kārtībā – radīt vidi liberālākam problēmas risinājumam, panākot to, ka sociāli atbalstāmie vairāk līdzdarbojas, jeb strādā savas labklājības nodrošināšanā, nevis tikai saņem pabalstus. Jāpiebilst, ka valsts un pašvaldību pabalstu politika ir viens no sociālās atstumtības cēloņiem, jo valsts un pašvaldību pabalstu sistēma īsti nepalīdz izkļūt no nabadzības, tā neļauj individam grīmt dziļāk. Tāpēc cilvēku iesaistes jautājums pašvaldībām allaž būs aktuāls. Cita lieta, vai šis cilvēks tiek iesaistīts, lai vienkārši pavadītu laiku, piemēram, sociālo dienestu pārvaldītajos dienas centros, vai viņš pilnībā vai daļēji ir nodarbināts sociālajā uzņēmumā un saņem par to algu.

Sociālās atstumtības problēma ir sarežģītāka un darbs, lai arī ļoti svarīgs faktors, šeit nav vienīgais instruments atstumtības risināšanai, jo runa ir par cilvēkiem, kas izkrituši no sabiedriskās dzīves un ir pašplūsmā. Tāpēc sociālā uzņēmuma misija šeit ir jāskata vismaz no diviem skatu punktiem: 1) sociālo atstumtību cenšas mazināt, izmantojot uzņēmuma darbību; 2) sociālo atstumtību cenšas mazināt ar sociālo uzņēmumu darbības augļiem, kas var būt produkts, pakalpojums, vai peļņa. Teiktais nozīmē, ka visas sociālā uzņēmuma iespējas var būt akceptējamas, galvenais lai tas cilvēkam palīdz tikt atpakaļ sabiedrībā, jo atstumtības problēma ir sarežģīta, tā raksturo plašu nabadzības formu. Šī un citu iemeslu dēļ, komunicējot ar pašvaldībām, atklājās sociālās atstumtības jēdziena izpratnes problēma, to lielākoties saistot ar ilgstošajiem bezdarbniekiem. Tāpēc šinī apakšnodaļā ir sniegts īss jēdziena un Latvijas politikas raksturojums.

Savā būtībā sociālo atstumtību var raksturot vienkārši – tā parāda iekļauto vairākumu un atstumto mazākumu. Tomēr izskaidrot šo parādību ir sarežģīti. Sociālo atstumtību (Lāce, 2012) raksturo kā kompleksu polisēmisku, kumulatīvu nevienlīdzības formu, hameleona veida jēdzienu, kuru var dažādi interpretēt. Šī interpretācija ir atkarīga no izvēlēta skatu punkta. Franču izpratnē sociālā atstumtība ir solidaritātes trūkums, kas radies no kļūdas sociālajā kārtībā. Anglosakšu izpratnē sociālā atstumtība rodas no nabadzības, kas pirms tam izrietējusi no individuālām problēmām, jo sabiedrību veido brīvi indivīdi, nabadzība ir pašu indivīdu problēma. Apvienojot abus skatu punktus, galvenās sociālās atstumtības dimensijas ir bezdarbs (gan kā cēlonis, gan kā sekas), nabadzība (indivīda līdzekļu apjoms salīdzinājumā ar citiem) un sociālā izolētība, kad notiek sociālo saikņu līdzdalības, pieeja un solidaritātes mazināšanās.

Sociālā atstumtība ir nevis neveiksmes vai personīgo trūkumu iznākums, drīzāk sistēmas trūkumu produkts, kas rada nelabvēlīgus apstākļus noteiktiem sabiedrības slāņiem (Lāce, 2012). Tāpēc ir nepieciešams saprast, vai un kādā mērā ar sociālās uzņēmējdarbības metodēm varētu sniegt ieguldījumu šīs sistēmas kļūdas mazināšanā, vai vismaz mazināt tās radītās sekas. Levitas (2005) monogrāfijā, raksturojot sociālās atstumtības cēloņus, nodalīti trīs sociālās atstumtības diskursi – pārdales, sociālais un morālais. *Pārdales diskursā* sociāli atstumtais tiek raksturots kā tāds, kuram trūkst naudas. *Sociālais diskursā* tiek raksturots caur darba trūkumu un atstumtību no darba tirgus ar tam raksturīgajām sekām. *Morālajā diskursā* atstumtība tiek sasaistīta ar pašu indivīdu un viņa attieksmi pret sabiedrības lielāko daļu. Latvijā raksturīga sociālās integrācijas diskursa paradigma, akcentu liekot uz indivīda aktivitāti un atbildību, tāpēc valsts sociālās iekļaušanās politika izteikti virzīta uz nodarbinātības veicināšanu, koncentrējoties uz bezdarbniekiem (Lāce, 2012). Tāpēc var sagaidīt, ka nākotnē, sociālās atstumtības problēmas risināšanā, no sociālajiem uzņēmumiem tiks sagaidītas iespējas sociāli atstumtos nodrošināt ar darbu.

Pieminēto skatu punktu un diskursu kontekstā, sociālā uzņēmuma spēkos būtu mazināt gandrīz visas sociālās atstumtības dimensijas, sevišķi attiecībā uz bezdarbu. Lai arī nodarbinātība Latvijā tiek uzskatīta par galveno

līdzekļi problēmu novēršanā, valstī joprojām ir daudz sociāli atstumto. Latvijas sociālajā ziņojumā 2014 sacīts, ka sociālajai atstumtībai Latvijā 2012.gadā bija pakļauti 35,1% no visiem iedzīvotājiem, kuru 2020.gadā plānots samazināt līdz 21%. Nodarbinātība nepasargā no nabadzības un sociālās atstumtības riska, jo Latvijā ir ļoti liels strādājošo īpatsvars, kuri uzskatāmi par nabadzīgiem. Arī solidaritātes dimensija sociālās uzņēmējdarbības kontekstā ir sensitīva, jo negarantē to, ka sociāli atstumtais vēlēsies vispirms integrēties uzņēmumā un vēlāk ar tā starpniecību arī sabiedrībā. Piemēram, ilgstošos bezdarbniekus Latvijas sociālajos dienestos (Līvānu piemērs) raksturo kā indivīdus ar zemu morāli, kam vēlēšanās integrēties nav bijis, nav, un nebūšot – efektīvas varot būt tikai piespiedu metodes. Nodokļu politikā galvenie instrumenti sociālās atstumtības mazināšanai ir minimālā alga, neapliekamais minimums un atvieglojumi par apgādājamo. Tie ne vienmēr ir efektīvi. Ja cilvēks pabalstos saņem vairāk kā nopelna, tad zūd stimuls nodarbinātībai, tas rada indulgenci strādāt neoficiāli un saņemt pabalstus. Tādā veidā cilvēkos zūd morāle un tiek stimulēta viņu norobežošanās.

10.2.1. Pašvaldību un privātā sektora iesaistes iespējas problēmas risināšanā

Līdzīgi kā sociālās integrācijas politika, arī sociālās uzņēmējdarbības pieredze cilvēku iesaistei saistās ar darba nodrošināšanu. Tāpēc, atbildot uz šīs nodaļas jautājumu, par to kādas ir privātā sektora un pašvaldības iespējas ar uzņēmējdarbības metodēm risināt doto problēmu, jāuzskaita potenciāli nozīmīgākie šīs jomas subjekti. Šī darba sākumā aplūkotā organizāciju pieredze parāda, ka galvenie sociālās uzņēmējdarbības prototipi sociāli atbalstāmo iesaistei nāk no NVO sektora (piemēram, biedrība "Cerību spārni") un atsevišķos gadījumos arī no komersantiem (SIA "Wooly World"). Abos gadījumos tiek izmantota līdzīga uzņēmējdarbības shēma: sociāli atbalstāmo nodarbināšana preču ražošanai, kurām šis fakts piešķir pievienoto vērtību un/vai patērētājam rada izvēles prioritāti.

Pieminētajos uzņēmumos notiek pilns uzņēmuma darbības cikls, kas pagaidām nav bijis iespējams pašvaldībās. Līdzīgas iestrādes un potenciāls attīstīt sociālu uzņēmumu ir arī Latvijas sociālajos dienestos. Daudzās pašvaldības, izmantojot dienas centru resursus, notiek sociāli atbalstāmo nodarbināšana. Piemēram, Daugavpils pašvaldībā sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas dienas centrā cilvēkiem ir pieejama darbnīca, kur viņi var strādāt, ražojot dažādus amatniecības priekšmetus. Pieminēto iespēju izmanto daudzi un izrāda iniciatīvu tās attīstībai. Tomēr sociālās uzņēmējdarbības kontekstā, pašvaldībā nav ticis noregulēts jautājums par saražotās produkcijas noieta un atalgojuma iespējām nodarbinātajiem. Produkcijas realizācija caur sociālo dienestu kā pašvaldības iestādi neesot iespējama. Tāpēc produkcija pārsvarā tiek ražota pašvaldības iekšējām vajadzībām, retāk par minimālu samaksu tiek realizēta vietējos labdarības tirdziņos, vai par brīvu tiek izplatīta labdarības akciju veidā. Noieta apjomu Daugavpils sociālajā dienestā raksturo ar līmeni, kas spētu nosegt izmaksas. Komerciāls labums esot maz ticams. Strādājot pēc šādas shēmas, gadā ieņēmumos iespējams savākt līdz EUR 3000, kas vēlāk nonākot īpašā kontā. Iegūtā nauda līdz nodarbinātajiem algas veidā nononāk, bet sociālais dienests organizē ekskursijas, teātru vai citu kultūras pasākumu apmeklēšanu. Ja šī nauda tiešā veidā tiktu samaksāta šiem cilvēkiem, tas varētu stimulēt centīgākos vai talantīgākos. Šobrīd nodarbinātajam zūd motivācija attīstīties, jo strādāts tiek strādāšanas dēļ ar šaubām par to, ka ieguldītais darbs būs sabiedrībai noderīgs un tiks pienācīgi atalgots. Cilvēks nāk nevis uz darbu, bet uz dienas centru, kur pavadīt laiku. Sociālais dienests šīs problēmas atrisināšanai varētu nodibināt uzņēmumu, tomēr to neļaujot ētiski apsvērumi, jo nodarboties ar komercdarbību sociālajam dienestam nebūtu pareizi. Tādējādi tālāk par sociālo funkciju un sociālu pakalpojumu veikšanu Latvijas pašvaldības nav tikušas.

Ja pieminēto problēmu izdotos atrisināt, noorganizējot tirgum pakārtotu ražošanu ar tai sekojošu tirdzniecību, Daugavpils dienas centrs savā darbība neatšķirtos no labajiem sociālās uzņēmējdarbības prakses piemēriem biedrības "Cerību spārni" un SIA "Wooly World" personā. Daugavpils piemērs parāda administratīvo metožu trūkumus attiecībā uz uzņēmējdarbības iespējām – dienas centros tiek nodrošināts stabils, bet, savā efektivitātē ļoti mērens pakalpojums, kas cilvēkam neļaut grimt dziļāk, bet īsti nepalīdz augt. Iemesls tam ir organizācijas orientācija nevis uz rezultātu, bet gan uz procesu. Vadītāja atalgojums nav pakārtots organizācijas darbības iznākumam, tādēļ bez rīkojuma no augšas nav gaidāmas iespējas sistēmu novest līdz līmenim kādā darbojas biedrība "Cerību spārni" un līdzīgas organizācijas.

Daugavpils piemēram līdzīga situācija ir Jelgavā. Tur uzskata, ka bez konkrētam mērķim dibināta uzņēmuma, ar sociālo jomu saistītām pašvaldības iestādēm neizdosies darboties tā, kā būtu jāstrādā sociālajam uzņēmumam: "Ir jāpēta pieprasījums, nepieciešams apzināt tirgu, jāveido mārketinga aktivitātes. Tās ir uzņēmuma, nevis iestādes kompetences" (R. Vectirāne, Jelgavas domes priekšsēdētāja vietniece).

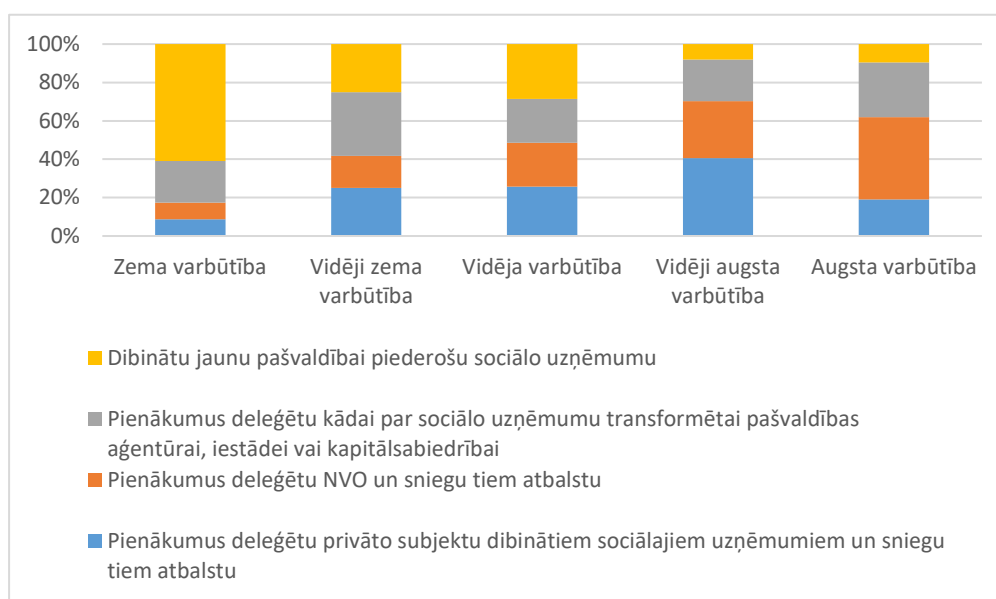
Vēl viens piemērs, kas raksturo pašvaldības organizāciju orientēšanos uz procesu, nevis mērķi, saistāms ar tiem sociāli atbalstāmajiem, kuri saņem pabalstu garantētā iztikas minimuma (GMI) nodrošināšanai, kas vēlāk jāatstrādā. Procesu reglamentē "Darba un sociālo prasmju veicināšanas pasākumu kārtība". Pieminētajā modelī sociāli atbalstāmie tiek nepilnu dienu (2 stundas dienā vai 6 stundas nedēļā) nodarbināti sabiedriskajos darbos,

kas konkrētā brīdī pašvaldības teritorijā ir nepieciešami. Arī šeit strādājošais nav motivēts labāka snieguma attīstīšanai, jo atalgojums nekādā mērā nav atkarīgs no viņa darba kvantitātes vai kvalitātes – pašvaldības iestāde nodarbina cilvēku tāpēc, ka viņš ir jānodarbina, bet cilvēks strādā tāpēc, ka viņam ir jāstrādā.

Pieminēto pretrunu dēļ sociāli atbalstāmo iesaistei un sociāli atstumto iekļaušanai ar uzņēmējdarbības metodēm, pašvaldības arī nākotnē galvenās cerības saista ar NVO (skatīt 16.attēlu). Komersantu loma sociāli atbalstāmo iesaistei pašreiz ir patapināta, piemēram, piekrītot konkrētu darbu veikšanai nodarbināt sociāli atbalstāmos, vai piegādāt materiālus (koks, tekstils) darbnīcām, kur strādā sociāli atbalstāmie. 16.attēls apstiprina iepriekš izskanējušu apgalvojumu, ka sociāli atbalstāmo sektorā NVO kā sociālās uzņēmējdarbības veicējiem arvien būs galvenā loma. Nākotnē vairāk ir sagaidāma, nevis NVO transformācija par sociālajiem uzņēmumiem, bet gan to dibināšana un to piesaiste esošajiem NVO, proti, tie galvenokārt būs NVO iniciēti un vadīti sociālie uzņēmumi. Galvenais ko parāda 16. attēls ir zemā vēlēšanās pašvaldībām dibināt savus sociālos uzņēmumus. Drīzāk var runāt par sociālo dienestu struktūrvienību transformāciju, nevis par jaunu dibināšanu.

27. attēls: Risinot sociāli atbalstāmo iesaistīšanas un sociāli atstumto iekļaušanas problēmas, pašvaldību iespējamās rīcības scenāriju grafiks.

(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=35))

Galvenie argumenti tam, kāpēc pašvaldībās izvēlas atbalstīt NVO un ar tiem saistītus sociālos uzņēmumus ir šādi:

1. ekspertu, kas pārzina sociāli atbalstāmo specifiskās vajadzības, apvienošana;
2. spēja iegūt lētākus, uz cilvēka vajadzībām orientētus, pakalpojumus;
3. iespēja problēmu risināšanā iesaistīt pašus klientus;
4. elastīgāka līdzekļu izmantošanu, nekā tas atļauts pašvaldībai;
5. papildus finansējumu no projektiem.

Pašvaldībām jauni sociālie uzņēmumi būtu nepieciešami esošo sociālo dienestu un to struktūrvienību darba pilnveidošanai, atsevišķās jomās, kur tirgus iespējas to atļauj, sociālo darbību pārvēršot par sociālo uzņēmējdarbību. Šīs darbības pilnveidošanai vairāk ieteicama privātā sektora iesaiste pārņemot tās jomas, kur administratīvā metode nedarbojas un tur, kur veidojas daudz juridisko šķēršļu.

10.3. Sociālā uzņēmējdarbībā cilvēkresursu attīstības problēmu risināšanā

Apakšnodaļā mazāk skatīts pašvaldības izglītības iestāžu darbs, bet lielāka uzmanība pievērsta tam, kā pašvaldībā izpaužas un varētu izpausties darbs ieguldot cilvēkresursos depopulācijas riska mazināšanai. Tai pat laikā nepieciešams atzīmēt, ka investīcijas cilvēkresursos nav vienīgais veids, bet gan, viens no līdzekļiem, kā mazināt darba roku un intelekta aizplūšanu, kas ir svarīgākais cilvēkresursu attīstības izaicinājums Latvijas reģionos.

Depopulācijas riska mazināšanā ir faktori, kas nav atkarīgi no pašvaldības, piemēram, iedzīvotājs atstāj valsti, nevis pašvaldību; dabiskais pieaugums ir bijis atkarīgs no situācijas valstī, nevis pašvaldībā.

Cilvēkresursu attīstībā nodalāmas divas mērķa grupas – pašvaldības iedzīvotāji un pašvaldībā esošie darba devēji – tāpēc, lai izvērtētu sociālās uzņēmējdarbības iespējas, darbā nepieciešams skart sekojošus ar pieminētajām mērķa grupām saistītus aspektus:

1. nodarbinātības veicināšanas pasākumi, iesaistītās institūcijas, kas pašvaldībā izveidotas izglītības, pārkvalifikācijas un praktizēšanās labad;
2. ekonomisko aktivitāšu veicināšanas pasākumus un institūcijas, kas pašvaldībā stimulē uzņēmējdarbības attīstību, jo tā mudina iedzīvotājus kļūt par uzņēmējiem, veicina studijas beigušo jauniešu atgriešanos, piesaista topošos uzņēmējus no citiem novadiem un rada stabilāku vidi esošajiem uzņēmumiem;
3. izglītības veicināšanu un dažādās tanī iesaistītās pašvaldības un privātā sektora organizācijas, kas sniedz ieguldījumu sabiedrības intelekta attīstībā;
4. sadarbības veicināšanu jaunu sadarbības partneru iesaistē. Šis aspekts ir īpaši svarīgs jautājumā par privātā sektora veiktās sociālās uzņēmējdarbības izmantošanu pašvaldības mērķiem, parādot dažādu subjektu lomu cilvēkresursu attīstībā.

Šīs apakšnodaļas fokusā ir nevis pašas aktivitātes, bet gan institūcijas, kas šīs aktivitātes veic. Pētījumos Latvijas pašvaldībās tika atklāts tām raksturīgo problēmu loks, kuras reģionos cenšas risināt cilvēkresursu attīstības ietvaros. Tās ir: bezdarbnieku un sociāli atstumto integrācija; darbaspējas vecuma iedzīvotāju migrācija; darbaspēka iemaņu neatbilstība darba tirgum; zema iedzīvotāju uzņēmējdarbības uzsākšanas kapacitāte; nepietiekams darbs ar jauniešiem, kas pēc studijām neveicina viņu atgriešanos; ierobežotas tālākizglītības iespējas; nepietiekam publiskā un privātā sektora sadarbība. Pieminētās problēmas attēlo sistēmu, kurā cilvēkresursu attīstības jomā meklējamas sociālās uzņēmējdarbības iespējas. Lai to noskaidrotu, vispirms ir jāidentificē tās publiskās un privātās organizācijas, kas iesaistītas problēmas risināšanā, kā arī jāapzina to galvenās aktivitātes.

Bezdarbnieku un sociāli atstumto izkrišana no tirgus un nokļūšana sabiedrības kategorijā, kas atšķiras no sabiedrības vairākuma, šķetināta iepriekšējā apakšnodaļā. Ja skar tikai vienu no šīs problēmas cēloņiem – izglītības un iemaņu trūkumu -, tad galvenās institūcijas, kas iesaistītas šīs problēmas risināšanā, ir valsts vai pašvaldības finansētas mācību programmas bezdarbnieku pārkvalifikācijai, piemēram, SIA “Buts” un SIA “PITEC”. Šo komersantu piedāvāto programmu un valsts finansēto līdzekļu atgriešanās ir netieša. Piemēram, bezdarbnieka apmācību finansē valsts, cerot uz to, ka viņš vispirms integrēsies darba tirgū tad, maksājot nodokļus, pieminēto ieguldījumu atpelnīs. Tā kā sociāli atbalstāmajam, kas grib mācīties un strādāt, ir maz līdzekļu, līdzīgi būtu jādarbojas arī sociālajam uzņēmumam. Piemēram, tiek dibināts sociālais uzņēmums, kas piedāvā lokālo darba devēju pieprasītus studiju kursus. Studijas līdzfinansē darba meklētājs (piemēram, 10%), pašvaldība un/vai potenciālais darba devējs, vispirms šo cilvēku novērtējot kā personību, kā arī izanalizējot viņa iespējas iekļauties uzņēmumā. Bezdarbnieks sāk studijas, bet pirms tam apņemas noteiktā termiņā veikt pilnu vai daļēju iegūtā finansējuma atmaksu, kuru sedz no darba algas atvilkumiem.

Darbaspējas vecuma iedzīvotāju migrācija galvenokārt balstās uz to, ka cilvēks nevar iegūt savai kvalifikācijai atbilstīgu atalgojumu, kas citā pašvaldībā vai valstī solās būt lielāka. Iznākumā aizbraukušais speciālists ir jāaizstāj ar zemākas kvalifikācijas kadru, vai jāieinteresē indivīdi no ārpusē – problēma, kas raksturota šī pētījuma 1.nodevumā SIA “Līvānu slimnīca” piemērā. Jāpiebilst, ka problēma būtu jāskata no diviem aspektiem: darba roku un intelekta aizplūšana. Mazajām pierobežas pašvaldībām raksturīgi abi faktori, lielākām pašvaldībām vairāk raksturīga intelekta aizplūšana.

Tā kā problēma ir sarežģīta un skar valsts, reģiona un pašvaldības ekonomisko attīstību, kā arī valsts reģionālo politiku, piemēram, speciālo ekonomisko zonu statusa piešķiršana reģionu pašvaldībām, nav universāla instrumenta tās risināšanā. Pašvaldību līmenī tā ir ekonomikas veicināšana, kur administratīvā līmenī var būt izveidotas nodaļas (parasti attīstības nodaļa) vai nodarbināti cilvēki, piemēram, Rēzeknē – priekšsēdētāja vietnieks pilsētas attīstības un investīciju jautājumos. Tāpat pašvaldībās veido iestādes, kam uzdots veicināt uzņēmējdarbību. Atkarībā no pašvaldības tie ir biznesa inkubatori vai tehnoloģiju attīstības centri, kur par pašvaldības līdzekļiem, esošajiem un jaunajiem uzņēmējiem pieejama biroja telpu un aprīkojuma noma, konsultācijas par uzņēmējdarbības uzsākšanu un attīstību. Atsevišķās pašvaldībās (piemēram, Rēzeknē) biznesa inkubatori ir veidoti sadarbojoties ar valsts institūcijām. Tur pašvaldība nodrošina nekustamo īpašumu, bet valsts ar “Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras” (LIAA) starpniecību – finansējumu.

Nevalstiskajā sektorā pašvaldībām raksturīgas vietējo uzņēmēju biedrības, piemēram, “Līvānu novada uzņēmēji”, kuras mērķis ir veicināt sociāli ekonomisko aktivitāti un uzņēmējdarbības vides attīstību Līvānu novadā (Biedrības Līvānu novada uzņēmēji, n.a.). Pieminētās organizācijas tieši un netieši risina zemās **iedzīvotāju**

uzņēmējdarbības uzsākšanas kapacitātes problēmu, piedāvājot viņiem atbalstu biznesa uzsākšanai, kad topošais uzņēmējs var iepazīties ar pašvaldības zemes gabalu izvietojumu, industriālajām teritorijām un potenciālo ražošanas ēku sarakstu.

Nevalstiskajā sektorā darbojas "Ventspils Augsto tehnoloģiju parks" (VATP), kas nodrošina infrastruktūru un atbalsta pakalpojumus augsto tehnoloģiju nozaru uzņēmumu attīstībai un kura telpās darbojas pilsētas biznesa inkubators un ideju studija (pirms-inkubators) ar mērķi palīdzēt biznesa ideju autoriem definēt savu ideju. Nodibinājuma izveidotāji (SIA "Industriālās investīcijas", SIA "Siemens") ir pavediens uz tām nozarēm un subjektiem, kas konkrētajā pašvaldībā nākotnē varētu būt galvenās figūras, kas saistītas ar novadā cilvēkresursu attīstības problēmas risināšiem sociālajiem uzņēmumiem. Šo apgalvojumu var papildināt ar "Līvānu inovāciju un inženiertehnoloģiju centra" piemēru, kas ir biznesa inkubators, kura nosaukums norāda uz saikni ar Līvānu novadam nozīmīgām pasaules līmeņa privātajām kapitālsabiedrībām – optisko šķiedru ražotāju SIA "Z-Light" un "Ceram-Optec", kam nepieciešami kvalificēti darbinieki. Tāpēc cilvēkresursu attīstības virziens viņu izglītībā, Līvānos saistāms ar eksaktajām nozarēm.

Tālāk, ņemot vērā pieminēto komersantu lomu, var nonākt pie mērķa stipendijām, kas ar pašvaldības līdzdalību tiek piešķirtas potenciālajiem studentiem, lai veicinātu viņu atgriešanos novadā. Līdzīgs piemērs studentu atbalstam ir Olaines novada uzņēmums A/S "Olainfarm". Tas raksturo veidu kā tiek risināta iepriekš pieminētā publiskā un privātā sektora sadarbība. Vēl biznesa atbalstam Latvijas pašvaldībās (piemēram, Preiļu un Rēzeknes pašvaldībā) ir ierasts finansiāli atbalstīt jaunas uzņēmējdarbības uzsācējus. Piemēram, projektu konkursos tiek solīti 50% no vajadzīgā finansējuma, kas var sasniegt EUR 1500 – 3000 un vairāk.

Neskatot reģionu augstskolu un profesionālo skolu ieguldījumu, **ierobežotās tālākizglītības iespējas** pašvaldībās palīdz risināt pašvaldības dibināti tālākizglītības centri. Piemēram, „Zemgales reģiona kompetenču attīstības centrs” vai „Jēkabpils tālākizglītības un informācijas tehnoloģiju centrs”, kura mērķis ir nodrošināt stratēģiski izplānotu mūžizglītības procesa attīstību, atbilstoši katra cilvēka profesionālās un radošās izaugsmes vajadzībām (Jēkabpils Tālākizglītības un informācijas tehnoloģiju centra, n.a.). Lielākas autonomijas un fondu finansējumu piesaistes dēļ "Vidzemes reģiona profesionālās izglītības Attīstības kompetences centrs" darbojas NVO sektorā, bet tā dibinātājs ir Valmieras dome. Ieguldījumu cilvēkresursu attīstībā sniedz arī komersanti, piemēram, mācību centrs „BUTS” ar filiālēm praktiski visās lielākajās Latvijas pilsētās, SIA "Mācību centrs Liepa" un SIA "Latgales mācību centrs”.

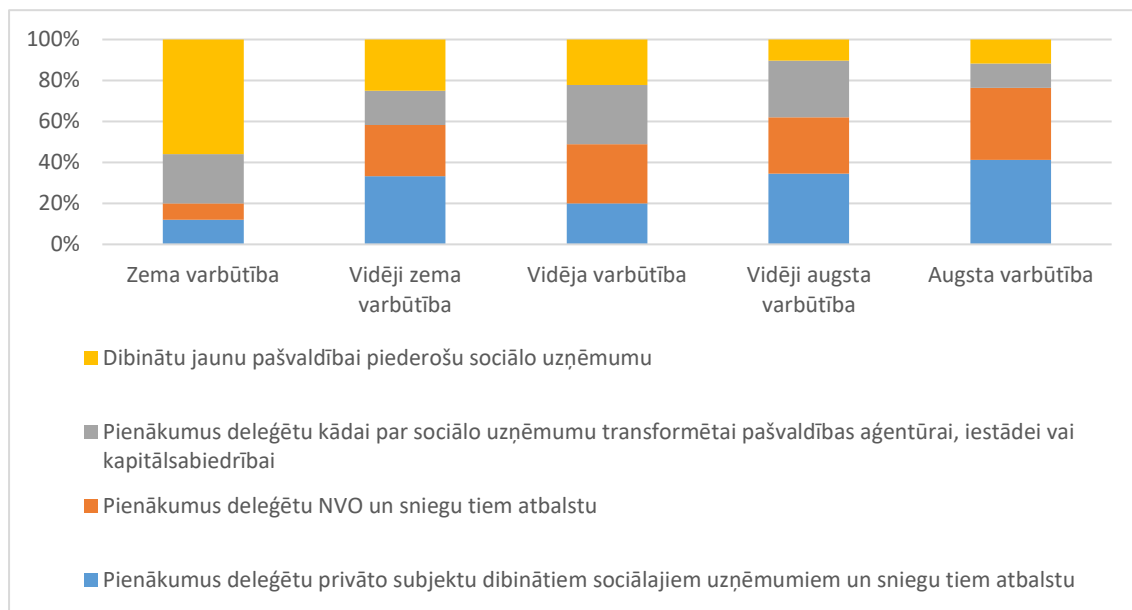
10.3.1. Publiskā un privātā sektora iesaistes iespējas problēmas risināšanā

Salīdzinājumā ar sociāli atbalstāmo iesaisti, kur galvenie subjekti ir sociālie dienesti un NVO, cilvēkresursu attīstībā aktīvi līdzdarbojas komersanti. Pašvaldības un komersantu iesaistes vadmotīvs ir sociālekonomiskā attīstība, kur pirmajiem ir svarīga nodokļu maksātāja esamība, bet otrajiem kvalificēts darbaspēks. Atsevišķu organizāciju darbošanās NVO statusā sniedz labas iespējas apgūt fondu līdzekļus.

Cilvēkresursu attīstības jomā pašvaldības nostāja būtiski neatšķiras no iepriekš paustā apgalvojuma, ka pašvaldības drīzāk atbalstīs sociālo uzņēmumu attīstību, nevis tos dibinās pašas. Apstiprinājumu tam sniedz 28.attēls, kur parādītas dažādu scenāriju iespējas cilvēkresursu attīstības veicināšanai. Jaunu pašvaldības sociālo uzņēmumu dibināšanas varbūtība ir zema, arī transformācijas kontekstā, iespēju līmenis nav augsts. Salīdzinoši augsts ir NVO kā potenciālā pašvaldības sadarbības partnera īpatsvars. Izskaidrojums šādam rezultātam varētu būt respondentu zināšanu trūkums par sociālajiem uzņēmumiem, pretstatā jau iestrādātajiem modeļiem un uzticībai NVO. Tāpēc aptaujā, neredzot būtisku atšķirību starp sociālo uzņēmumu vai sociālās uzņēmējdarbības veicēju NVO personā, respondenti visticamāk priekšroku devuši tam, par kuru vairāk zināms.

Meklējot sociālās uzņēmējdarbības attīstības iespējamus scenārijus, vēlreiz jāuzskaita subjekti, kas pašvaldībās aktīvi iesaistīti cilvēkresursu attīstībā. Pirmkārt tā ir pati pašvaldību, kas var izmantot savu administratīvo kapacitāti un budžetu dažādu aktivitāšu īstenošanai, no kuriem pētījumā biežāk pieminētie bija stipendijas studējošajiem, finansiāls atbalsts biznesa uzsācējiem, kā arī atbalsts prioritāro profesiju speciālistu piesaistei, piemēram, Rēzeknē strādāt gribošam ārstam pašvaldība piešķir dzīvokli. Saimnieciskajai darbībai tuvākas ir pašvaldību iestādes, kur nesakaitot vispārējo izglītību, biežāk pieminētie ir biznesa inkubatori, bērnu un jauniešu centri un tālākizglītības centri. NVO devums saistāms ar interešu izglītību dažādām iedzīvotāju kategorijām un fondu līdzekļu piesaisti. Komersantu loma izpaužas ar dažādu līmeņu komercizglītību. Novados biežāk pieminētā ir komersantu līdzdarbošanās viņiem interesējošo izglītības un iemaņu attīstības atbalstīšanā.

28. attēls: Risinot cilvēkresursu attīstības problēmas, pašvaldību iespējamās rīcības scenāriju grafiks.
(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=35))

Sociālās uzņēmējdarbības iespējas meklējamas tur, kur iespējams veidot pozitīvu saimnieciskās darbības iznākumu. Pirmkārt tā ir izglītības sfēra, kur patlaban darbojas valsts, pašvaldība un komersanti, NVO, kas dibinājušas privātās skolas. Sociālajam uzņēmumam, ieejot šai sfērā, būtu jāspēj balansēt starp komersanta (efektivitāte un peļņa) un pašvaldības (pienākums) interesēm. Piemēram, sociālais uzņēmums atbild ne tikai par to, ka cilvēks iegūst diplomu, bet arī par to, ka studentam, ja viņš to vēlas, tiek nodrošināts darbs. Citā piemēra – sociālā uzņēmuma darbināts biznesa inkubators, kura darbības modelī apvienoti un sabalansēti pašvaldības, komersantu un klienta motīvi, viņu līdzdarbība.

Ja sociālās uzņēmējdarbības attīstībā analizē esošās pašvaldību iestādes, kas iesaistītas cilvēkresursu attīstībā, tad risinājumi to sasaistei ar pašvaldības veidotu sociālo uzņēmumu attīstību ir:

1. atsevišķu iestāžu transformācijas novērtējums, kur sociālās uzņēmējdarbības metodes ļautu palielināt organizācijas pašu ieņēmumus un mazināt atkarību no pašvaldības budžeta. Piemēram, pieminēti biznesa inkubatori, kuru darbībā ieviestas citas saimniekošanas shēmas;
2. pašvaldības izglītības iestāžu kontekstā piemērotāka būtu nevis transformācija, bet jau iepriekš pieminētā shēma par iestāžu struktūrvienību dibināšanu, kur sociālais uzņēmums apkalpo tās iestāžu pakalpojuma nišas, kas, izmantojot iestādes materiālo un intelektuālo bāzi, piedāvājamas par maksu. Lai attīstītu inovatīvu atzaru esošajam iestādes pakalpojumam, izdevīgāks, bet grūtāk realizējams būtu pašvaldības iestādes un privātā sociālā uzņēmuma tandēms, kas savukārt atkarīgs no tā, kā tiks risinātas funkciju deleģēšanas problēmas. Vieglāk realizējams, bet tirgum mazāk pievilcīgs būtu modelis tandēmam ar iestādi un pašvaldības sociālo uzņēmumu.

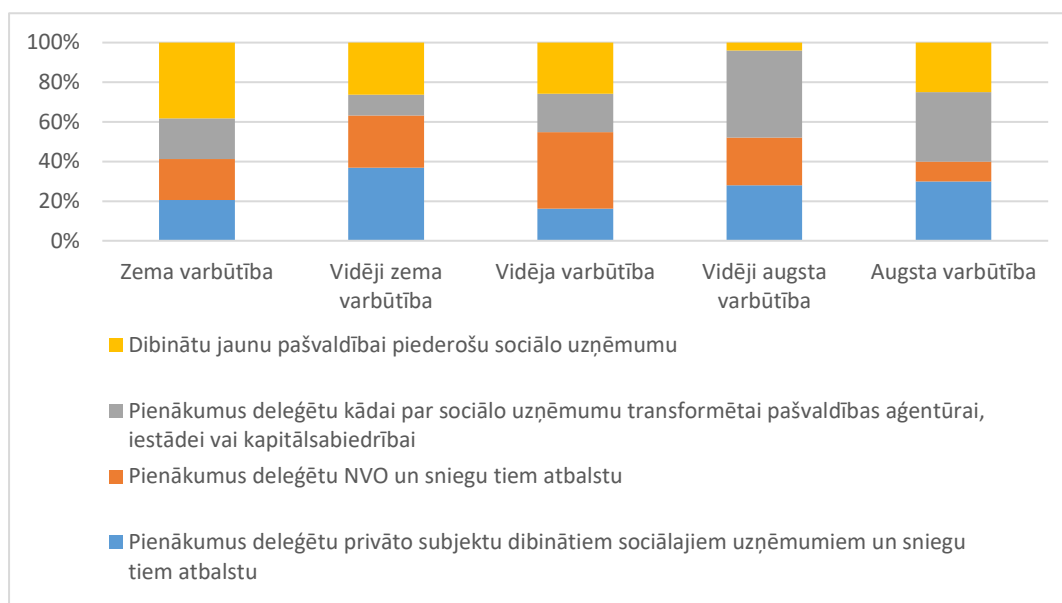
10.4. Sociālā uzņēmējdarbība teritorijas labiekārtošanas problēmu risināšana

Salīdzinājumā ar citām, teritorijas labiekārtošana problēma Latvijas pašvaldību aptaujā bija vismazāk aktuāla. Tas izskaidrojams ar darba gaitā atklātu situāciju, ka šo pienākumu salīdzinoši veiksmīgi risina uzņēmumi – pašvaldību kapitālsabiedrības, kas ir komersanti, bet praksē darbojas līdzīgi sociālajiem uzņēmumiem. Atsevišķos gadījumos (Daugavpils pašvaldības piemērs) tās ir hibrīds starp iestādi un kapitālsabiedrību – SIA, kuras budžets neveidojas no saimnieciskās darbības ieņēmumiem, bet to viena gada saimniekošanas vajadzībām piešķir pašvaldība. Pašvaldības uzņēmumu iesaiste pilsētsaimniecībā lielākoties izrietējusi no negatīvas pieredzes ar privāto sektoru, kas bijuši iesaistīti stratēģisku resursu pārvaldībā. Šī iemesla dēļ, neskatoties uz sociālās uzņēmējdarbības ienākšanu, arī turpmāk gaidāma šo nozaru palikšana pašvaldības pārziņā, izņemot situācijas, kad nelielām pašvaldībām nav resursu pakalpojumu nodrošināšanai. Bet arī šādos gadījumos risinājums tiks meklēts sadarbībā ar kaimiņu pašvaldībām, cenšoties nodibināt starppašvaldību uzņēmumus, vai pērkot kaimiņu pašvaldības

uzņēmumu pakalpojumus. Tikai tad, ja šādu iespēju nebūs, tiks lemts par privātā sektora piesaisti, kur galvenais sadarbības instruments arvien būs iepirkums.

29. attēls kalpo par pierādījumu izteiktajiem apgalvojumiem, ka sagaidāma uzņēmumu transformācija, nevis jaunu dibināšana, vai privātā sektora piesaiste. Pat ja jauni sociālie uzņēmumi būs nepieciešami, tos drīzāk dibinās pašvaldība.

29. attēls: **Risinot teritorijas labiekārtošanas problēmas, pašvaldību iespējamās rīcības scenāriju grafiks.**
(Avots: autoru izstrādāts un balstās uz Latvijas pašvaldību aptauju 2016 (n=35))

Transformāciju traucēs sociālās uzņēmējdarbības statusa asociēšana ar sociālajiem pakalpojumiem. Šo barjeru varētu pārvarēt tikai ar labumiem, kurus no valsts puses, pašvaldības uzņēmumiem piešķirtu sociālās uzņēmējdarbības likums. Tāpēc teritorijas labiekārtošanas jomā prognozējamas vismazākās pārmaiņas, jo esošā sistēma ir neregulēta un pakalpojumu nodrošina, taču privātā sektora uzņēmumu ienākšana un jaunu pašvaldības uzņēmumu dibināšanas varbūtība nav augsta.

Teritorijas labiekārtošana jomā jaunais sociālais uzņēmums būtu raksturojams kā subjekts, kas nogludina tos nelīdzņumus, kas paliek pāri pēc pašvaldību un privāto komersantu darbības. Būt par nozares līderi sociālā uzņēmuma statusā pašvaldību kapitālsabiedrībām pagaidām nav iemesla, bet privāto nozari tur nevēlas – tikai atbalsta pasākumiem, piedāvājot lētākos variantus pašvaldību iepirkumos.

Paralēli risināmajām problēmām, šis darbs atklāja arī citas jomas, kur sociālais uzņēmums var kalpot pašvaldības veikspējas uzlabošanai. Tomēr pats galvenais secinājums, ka pašvaldības sociālā uzņēmuma nozīme vispildīgāk izpaustos pašvaldības politikas īstenošanas motīva kontekstā, jo politikas īstenošanā radošums un efektivitāte nav noteicošā. Tur kur politikas mazāk, bet pastāv tirgus iespējas un indivīda entuziasms, ir priekšnosacījumi privātā sektora aktivitātei. Piemēram, sociālais uzņēmums kā pašvaldības funkciju diversificēšanas līdzeklis, kur bez entuziasta radošuma un uzņēmēja efektivitātes neiztikt.

Lai pašvaldībā veidotos jauns sociālais uzņēmums, ir jābūt hroniskai problēmai, kas piespiež pašvaldību rīkoties. Savukārt privātajā sektorā jauns uzņēmums rodas, ja problēma (sfēra) ir indivīdam saistoša vai kā citādi izdevīga (mārketinga, reputācija, atzinība). Hibrīda uzņēmuma gadījumā, peļņu uzlūkojot tikai kā veiksmes indikatoru cēliem mērķiem. Tāpēc lielākais sociālās uzņēmējdarbības izaicinājums pašvaldībās būs vienā veselā apvienot pašvaldības un privātā sektora kapacitāti, mazinot abu trūkumus.

11. SECINĀJUMI

1. **Sociālās uzņēmējdarbības izpratnes problēmu** dēļ, to asociējot ar sociālajiem pakalpojumiem, jaunu sociālo uzņēmumu veidošanās smaguma centrs pašvaldībās varētu tikt saistīts ar sociālo dienestu klientiem un viņu nodarbināšanu. Atbildība par projektu īstenošanu tiks prasīta no dienestu vadītājiem, kas šobrīd, pamatojoties uz ierobežoto spēju nodrošināt organizācijas primārās funkcijas, iespējas uzņemties sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvas pagaidām nesaredz. Līdzīgi tiks projicēts topošais sociālās uzņēmējdarbības likums, kur centrālais jautājums būs sociāli atbalstāmie un viņu nodarbināšana.

Secinājumi par aģentūru, iestāžu, NVO un kapitālsabiedrību pieredzi sociālajā uzņēmējdarbībā:

2. Galvenais **sociālās uzņēmējdarbības prototips Latvijā ir NVO**, jo mūsdienās vārdu salikuma "bezpeļņas organizācija" vietā tiek lietots vārds "biedrība". NVO līdzdalība uzņēmējdarbībā līdz šim praksē pietiekami veiksmīgi ir risinājusi sociālās uzņēmējdarbības problēmas un mazinājusi politiķu interesi par līdzīgu iespēju piešķiršanu uzņēmumiem. Praksē problēmu nav bijis daudz, drīzāk pretrunas, kad ar uzņēmējdarbību nodarbojas tam nepiemērots subjekts, sevišķi tad, kad šī prakse nonāk pretrunā ar ES valdošo izpratni par sociālo uzņēmējdarbību. Tāpēc šī brīža sociālās uzņēmējdarbības likumprojektā notiek centieni šo pretrunu mazināt, sociālajā uzņēmējdarbībā iesaistot uzņēmumus, jo NVO sociālās uzņēmējdarbības niša aprobežojas ar sociālo pakalpojumu sektoru, proti, pat ja sociālajā uzņēmējdarbībā Latvijā nekas nemainās, NVO nespēs dublēt, piemēram, pašvaldības komunālos pakalpojumus. Lielākā kļūda, ko šai sakarā varētu pieļaut politiķi ir situācija, kad sociālās uzņēmējdarbības likums tiks vērstas uz darbības sfēru (sociālie pakalpojumi), kur patlaban darbojas NVO. Ja tā notiks, no likuma nebūs daudz ieguvumu, jo šeit sistēma, lai arī ar daudzām pretrunām, darbojas.
3. **Pašvaldību iestāžu un aģentūru kopīgs šķērslis sociālajā uzņēmējdarbībā ir funkciju centralizēta vadība**, kas skar lēmumu pieņemšanu, finansējumu, grāmatvedību, īpašuma uzturēšanu un nopelnīto līdzekļu izlietošanu. Iestādēm galvenais šķērslis uzņēmējdarbībā ir ierobežojumi saražotās produkcijas vai pakalpojumu pārdošanā. Tāpēc iestāžu izaicinājums ir: kā sociālā uzņēmējdarbība var palīdzēt to darbības efektivitātes un pakalpojuma uzlabošanā.
4. Attiecībā uz produkta pārdošanu aģentūrās ierobežojumu ir mazāk. Galvenais šķērslis ir tas, cik intensīvi aģentūra izmanto iespējas, veicot uzņēmējdarbību, sniegt maksas pakalpojumus – kāds ekonomiskais pamats no tā veidojas. Tas lielākoties ir nenozīmīgs. Centralizācijas faktors nemotivē attīstīt jaunu produktu, bet dziļi sociālā darbības ievirze (sevišķi sociālajos dienestos) mazina to cilvēku loku, kas sociālo pakalpojumu būtu gatavi saņemt par maksu.
5. Kapitālsabiedrību pieredze sociālajā uzņēmējdarbībā raksturojama ar privātajām un pašvaldību komercsabiedrībām. Privātos komersantus sociālajā uzņēmējdarbībā var sadalīt divās kategorijās: a) komersanti, kas sevi deklarē par sociālajiem uzņēmējiem, veic sociālo uzņēmējdarbību un, mārketinga izpaušmē, patapināti no uzņēmējdarbības gūst labumu. Viņu darbība ir daudz pētīta, tāpēc mazāk aktuāla; b) komersanti, kas veic sociālu vai hibrīda uzņēmējdarbību to neapzinoties. Viņu darbība nav pētīta, tāpēc aktuāla.
6. **Pašvaldību kapitālsabiedrībām sociālajā uzņēmējdarbībā šķēršļu ir maz**, galvenokārt tās ir pretrunas. Pirmkārt, pašvaldības organizācija, kam *a priori* jābūt bezpeļņas, spiesta darboties komersanta statusā, kura darbības mērķis pēc noklusējuma ir peļņa. Otrkārt, uzņēmums, kam peļņas labad, pēc būtības jābūt progresīvam un uz inovācijām tendētam, praksē sniedz viduvēju rezultātu, nereti savā darbībā izmantojot aģentūru vai iestāžu organizācijas principus. Pašvaldību kapitālsabiedrību misija nav progress, bet pakalpojuma stabilitāte – galvenais ir nodrošināt darbību, tās efektivitāte un kvalitāte ir sekundārs jautājums. Organizācijām ir grūti radīt kaut ko jaunu un nebijušu.

Secinājumu par pašvaldību iesaisti sociālajā uzņēmējdarbībā:

1. **Pašvaldības Latvijā (59%) vairāk būtu gatavas atbalstīt privāto sociālo uzņēmumu attīstību, nevis tos dibināt pašas (41%).** Tāpēc pašvaldību iekšienē ir lielāka varbūtība esošo organizāciju transformācijai, nevis jaunu sociālo uzņēmumu dibināšanai:
 - c) Pašvaldības kapitālsabiedrību jomā **transformāciju traucēs nevis objektīvie, bet subjektīvi šķēršļi**, jo siltums, ūdens, komunālie pakalpojumi un teritorijas labiekārtošana pašvaldībās tiek dēvēti par "fundamentālajiem sektoriem", kas to vadībai, asociējoties ar sociālajiem pakalpojumiem, būtu grūti apvienojami ar terminu "sociālā uzņēmējdarbība". Tāpēc **transformācijai vispirms tiks pakļauti pakalpojumi, kas atrodas pa vidu starp pašvaldību kapitālsabiedrību un iestāžu piedāvājumiem**;

- d) Pašvaldības iestāžu un aģentūru sektorā sociālās uzņēmējdarbības loma ir saistāma ar: a) transformāciju, kas mazinot centralizācijas faktora ietekmi ļautu palielināt pašu ieņēmumus un mazinātu to vajadzību pēc pašvaldības finansējuma. Pirms tam būtu jāmēra, cik lielu līdzfinansējumu, darbojoties kā sociālais uzņēmums, šāda organizācija no pašvaldības prasīs; b) iestādes netransformēšanu, bet jauna sociālā uzņēmuma dibināšanu, kas pārņem tās iestādes funkcijas, kurās ir tirgus iespējas un pielietojamas uzņēmējdarbības metodes. Veidojas tandēms, kur iestāde pilda pašvaldības funkcijas, bet uzņēmums tai palīdz optimālāk izmantot savus resursus.
- Sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas sākuma posmā jaunu pašvaldības sociālo uzņēmumu dibināšanas niša var tikt raksturota ar terminu "starpdisciplīna", vietā kur saduras stratēģiskās nozares un pašvaldību funkcijas, kuras labi īsteno pašvaldību iestādēm līdzīgās organizācijas un NVO. Tāpēc **sociālo uzņēmumu nišai Latvijā jāsākas tur, kur izsmeltas administratīvās metodes un jābeidzas tur, kur sākas komerciālais izdevīgums**, šo nišu atstājot hibrīda uzņēmumiem un komersantiem.
 - Ar savu materiālo un administratīvo resursu **pašvaldība ir** spēcīga uzņēmējdarbības uzsākšanā, bet ir **vāja jaunu uzņēmējdarbības ideju radīšanai** un vadīšanai, jo galvenais sociālo uzņēmumu dibināšanas motīvs pašvaldībā izrietēs no pašvaldības politikas īstenošanas, kur radošums un efektivitāte nav noteicošā. Pašvaldība sociālo uzņēmumu dibinās tikai tad, ja konstatēs, ka problēma ir hroniska un tiks nolems, ka privātā sociālā uzņēmuma darbība pašvaldībai rada vairāk problēmu, nekā labuma, kā arī secinās, ka patērētājam stabilitāte ir svarīgāka par efektivitāti.
 - Privātā sektora uzņēmums** veidojas no uzņēmēja intereses un viņa ambīcijām un ir **spēcīgs jaunu uzņēmējdarbības ideju radīšanā**, tāpēc būtu nepieciešams radīt veidu tam, kā sociālās uzņēmējdarbības attīstībai abas puses spētu mazināt savas vājās pozīcijas apvienot ar otras stiprajām. **Apvienojot spēkus vienota mērķa sasniegšanai, būtu iespējams izveidot ideālo sociālo uzņēmumu.**

Secinājumi par pašvaldības funkciju deleģēšanu privātajam sektoram:

- Ar funkciju deleģēšanas problēmām izpaužas šī pētījuma galvenā pretruna. **Pašvaldības** jaunus sociālos uzņēmumus dibinātu ne labprāt, tai pat laikā, **savas funkcijas privātajam sektoram deleģē arī ne labprāt**. Tas ir netiešs pierādījums tam, ka sociālās uzņēmējdarbības jomā Latvijā faktiski notiek, tomēr tā ir pretrunīga no kā veidojas negatīvas sekas.
- Deleģēšanas pretrunu mazināšana būs viens no lielākajiem izaicinājumiem sociālās uzņēmējdarbības attīstībā, jo pašvaldības uzbūvējušas aizsardzības mehānismu, kam privātais sektors, pašvaldības funkciju izpildes asistēšanai, tiek cauri lielākoties tikai ar iepirkumu konkursiem, retāk pašvaldības atbalsta mehānismiem un sadarbības līgumiem. Funkciju deleģēšanā brīvība valda tikai pašvaldības iekšienē, kas mazina iespēju apvienot pašvaldības darbības stabilitāti ar privātā sektora efektivitāti.
- Uzticēšanās problēmu dēļ **privātā sektora iesaiste ir vāja komunālo pakalpojumu jomā**, kur darbojas pašvaldību kapitālsabiedrības. Sociālo pakalpojumu sektorā situācija ir labāka. Tur ar iepirkuma vai sadarbības līgumiem, sociālajā uzņēmējdarbībā līdzdarbojas NVO.
- Pagaidām **nav pamata uzskatīt, ka deleģēšanas prakse attiecībā uz sociālajiem uzņēmumiem nākotnē uzlabosies**. Situācijas uzlabošanai, deleģēšanas jautājumam jābūt īpaši atrunātam sociālās uzņēmējdarbības likumā.

Secinājumi sociālās uzņēmējdarbības izmantošanu sociāli atbalstāmo un sociāli atstumto iesaistei, cilvēkresursu attīstībai un teritorijas labiekārtošanai:

- Sociāli atbalstāmo iesaistes problēma pašvaldībās ir aktuālākā** (uzskata 49% pašvaldību), kam sekoja cilvēkresursu attīstības problēmas (29%), īpaši reģionos. Teritorijas labiekārtošanas problēmas ir mazāk aktuālas (11%). Vairāk nekā 80% pašvaldību norādījušas, ka pieminēto problēmu risināšanai ir nepilnīgs resursu apjoms. Tas nozīmē, ka sociālo un publisko pakalpojumu jomā ir vieta papildu pakalpojumu piegādātājiem – privātā sektora dibinātajiem sociālajiem uzņēmumiem.
- Pamata uzņēmējdarbības metode sociāli atbalstāmo iesaistei un sociāli atstumto iekļaušanai Latvijā ir viņu nodarbināšana, kur labākie piemēri saistās ar NVO – tur cilvēkus nodarbina, pārdod viņu saražoto produkciju un atalgo, organizācijas darbību maksimāli tuvinot reālai dzīvei. Pašvaldību iestādēs iespējams rīkoties līdzīgi, tomēr eksistējošo pretrunu dēļ, indivīds turp dodas, lai lietderīgi pavadītu laiku, nevis strādātu. Tāpēc **jaunu sociālo uzņēmumu iesaiste pašvaldībās būtu saistāma ar sociālo dienestu un to struktūrvienību pakalpojuma pilnveidošanu**. Piemēram, sociālais dienests, kur sociāli atbalstāmie ražo produkciju un sociālais uzņēmums, kas nodarbojas ar tās noieta veicināšanu.

3. Sociāli atbalstāmo iesaistei un sociāli atstumto iekļaušanai, pašvaldības arī nākotnē galvenās cerības saista ar NVO. **Nākotnē vairāk sagaidāma, nevis NVO transformācija par sociālajiem uzņēmumiem, bet gan to dibināšana sasaistē ar NVO.** Sociāli atbalstāmo iesaistei pašvaldībām ir maza vēlme dibināt savus uzņēmumus, drīzāk tās gatavas atbalstīt privāto sektoru vai reorganizēt savas iestādes.
4. Arī cilvēkresursu attīstībai pašvaldības sociālos uzņēmumus dibinātu nelabprāt, bet labāk atbalstītu privāto sektoru. **Sociālās uzņēmējdarbības iespējas saistāmas ar izglītības sektoru, kur tandēmā – pašvaldības iestāde un privātais sociālais uzņēmums –, būtu sagaidāma pašvaldības pakalpojuma diversificēšana un optimālāka iestāžu resursa izmantošana.** Otrs potenciālās attīstības segments cilvēkresursu attīstības jomā, ir uzņēmējdarbības atbalsts un cilvēku reemigrācijas veicināšana, vietā, kur saduras pašvaldības un vietējo komersantu intereses. Patlaban izplatītākā prakse ir studējošo un jaunu uzņēmumu dibināšanas līdzfinansēšana, kā arī atbalsts prioritāro profesiju piesaistei.
5. Teritorijas labiekārtošana ietilpst pašvaldības t.s. “fundamentālo pakalpojumu” sektorā, kur negatīvās prakses dēļ, prāvajam sektoram neuzticas. Pētījums atklāja, ka **drīzāk notiks esošo kapitālsabiedrību transformācija** (pretrunu mazināšana) vai atsevišķu pašvaldības sociālo uzņēmumu dibināšana, **nevis deleģēšana privātajam sektoram.**

12. PRIEKŠLIKUMI

1. Izpratnes palielināšanai un stereotipu mazināšanai, ieteicams ieinteresēto pušu virzienā vērsts **sociālās uzņēmējdarbības termina skaidrojums, kur akcentētas termina sabiedriskās, nevis tikai sociālo pakalpojumu dimensijas.**
2. Pirms sociālās uzņēmējdarbības likuma pieņemšanas **nepieciešams izvērtēt to, kā vēlāk darbosies NVO un jaundibinātie sociālie uzņēmumi.** Tas ir vajadzīgs, lai izvairītos no situācijas, kad pieminētās organizācijas savstarpēji konkurē sociālo pakalpojumu sektorā, ko patlaban aizpilda NVO, bet nišas, kur visvairāk nepieciešams tiesiskā regulējuma atbalsts, paliek neskartas.
3. **No sociālajā uzņēmējdarbībā darbojošos subjektu loka, ieteicams lielākās pūles veltīt to komersantu identificēšanai, kas sev neapzinoties, neizdevīgā juridiskajā statusā, veic sociālo vai hibrīda uzņēmējdarbību.** Tā kā par šiem subjektiem Latvijā ir maz zināms, nepieciešama to pieredzes dziļāka izziņāšana, kas kalpotu par pamatu pilnvērtīgāka likuma sagatavošanai. Pavediens uz šādu organizāciju apzināšanu ir to iepriekšēja darbība bezpeļņas organizācijas (BO) statusā, pašvaldību kapitāla daļas, vai cita veida aktīva saikne ar pašvaldībām. Šī darba rezultāti ļaus paplašināt sociālās uzņēmējdarbības dimensijas, izprast un akcentēt hibrīda uzņēmumu vajadzības un lomu, kā arī mazināt sociālo pakalpojumu dominanti sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā.
4. Topošajā **sociālās uzņēmējdarbības likumā,** sadaļā kas skar funkciju deleģēšanas problēmu, **nepieciešams iestrādāt mehānismu, kā pašvaldība un privātā sektora uzņēmums spētu mazināt savas vājās pozīcijas un apvienot ar otras stiprajām,** jo ar savu materiālo un administratīvo resursu pašvaldība ir spēcīga uzņēmējdarbības uzsākšanā, bet ir vāja jaunu uzņēmējdarbības ideju radīšanai un vadīšanai. Tas ļautu mazināt pašvaldības funkciju deleģēšanas problēmu un mazināt šī pētījuma galveno pretrunu, ka pašvaldības jaunus sociālos uzņēmumus dibinātu ne labprāt, tai pat laikā, savas funkcijas privātajam sektoram deleģētu arī ne labprāt.
5. Izstrādājot sociālās uzņēmējdarbības likuma projektu, ņemot vērā sociālajā uzņēmējdarbībā iesaistīto subjektu dažādību, **izvērtēt iespējas piešķirt nevis sociālā uzņēmuma, bet gan sociālās uzņēmējdarbības veicēja statusu, neatkarīgi no tā, vai organizācija ir NVO, SIA, pašvaldības iestāde vai aģentūra.** Pašreizējais likumprojekts atbalsta tīro sociālo uzņēmumu, bet diskriminē tās organizācijas uz kuru pleciem patlaban balstās lielākais sociālās uzņēmējdarbības slogs.
6. Izstrādājot sociālās uzņēmējdarbības likuma projektu, **atbalstu sociālajiem uzņēmumiem veidot vadoties no to veida un organizāciju veicamās sociālās misijas,** jo sociālās misijas dziļums mazina uzņēmuma spēju konkurēt un palielina tā vajadzību pēc atbalsta. Piemēram, atsevišķi nosacījumi NVO, atsevišķi nosacījumi tīrajiem sociālajiem uzņēmumiem un atsevišķi nosacījumi hibrīda uzņēmumiem utt.

Priekšlikumi pašvaldībām:

1. Pašvaldību vadībai **ieteicams uz sociālo uzņēmējdarbības iespējām raudzīties plašākā – sabiedriskā mērogā, nevis tikai sociālo pakalpojumu kontekstā.** Tas ļaus izvērtēt dažādo subjektu, pašvaldības un privāto, lomu sociālajā uzņēmējdarbībā un viņu atbalsta iespējas. Īpaši ieteicams izvērtēt konkrētas pašvaldības hibrīdās uzņēmējdarbības praksi un iespējas, jo šis jautājums Latvijā ir maz pētīts.
2. Ar mērķi izmantojot sociālo uzņēmējdarbību uzlabot iestāžu efektivitāti, ieteicama to darbības izvērtēšana. Pirmkārt, jānošķir tās iestādes, kas, mazinoties centralizācijas faktoram spētu palielināt pašu ieņēmumus. Tās būtu iespējams transformēt par sociālajiem uzņēmumiem. Otrkārt, jāidentificē tās iestādes, kurās jaundibināts sociālais uzņēmums pārņemtu tās funkcijas, kurās ir tirgus iespējas un pielietojamas uzņēmējdarbības metodes. Piemēram, skola, kur iestāde piedāvā izglītību par brīvu, un sociāls uzņēmums, kur cilvēkiem tiek piedāvāts mācīties par maksu. Piemēram, sociālais dienests, kur sociāli atbalstāmie ražo produkciju un sociālais uzņēmums, kas nodarbojas ar tās noietu.
3. Ignorējot stereotipu, ka sociālā uzņēmējdarbība nozīmē sociālo pakalpojumu sniegšanu, pašvaldību vadībai **ieteicams nākotnē nevilcināties ar kapitālsabiedrību transformāciju par sociālajiem uzņēmumiem,** jo šķēršļu tam maz. Lai arī par uzņēmuma efektivitātes palielināšanos runāt būtu pārāgri,

tas ļautu likvidēt pretrunas, kas skar pašreizējo kapitālsabiedrību darbību – komersants, kura reālā darbība no komercdarbības ir tāla.

4. Nākotnē pašvaldībām **dibinot sociālos uzņēmumus, tos ieteicams izmantot ne tikai kā politikas īstenošanas instrumentu, bet veidu kā pašvaldībā virzīt novitāti esošo problēmu risināšanā.** To veicinātu privātā sektora sociālo uzņēmumu aktīvāka iesaiste, atbalstot tos individuus, kas jau šobrīd, personīgā aicinājuma virzīti, paralēli komercdarbībai, veic sociālo misiju. Šādu uzņēmēju stimulēšanā pašvaldībām ieteicams neaprobežoties ar iepirkuma līgumiem, bet izmantot pilnvērtīgākas pašvaldību funkciju deleģēšanas formas.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

- ALAAS (2015) *Gada pārskats*. Pieejams tīmeklī: http://alaas.lv/media/docs/ALAAS%20gada%20parskats_2015.PDF (Pieklūva: 07. jūlijs 2016.)
- Amicus Pro (n.a.) *Sākums*. Pieejams tīmeklī: <http://www.amicus.lv/> (Skatīts: 29.aprīlis.2016).
- Amona, L. (1999) *Likumu terminu vārdnīca*. Rīga: KIF Biznesa komplekss.
- Aprūpe mājās (n.a.) *Sākums*. Pieejams tīmeklī: <http://www.majasaprupe.lv/> (Skatīts: 29.aprīlis 2016).
- Armstrong, M. (2006). *Human resource management practice*. Pieejams: http://www.b-ac.org/uploads/9/3/9/2/9392622/book_of_hrm.pdf (Pieklūva: 5. jūlijā 2016)
- ASV Nacionālais Vēža Institūts (2016) *NVI vēža terminu vārdnīca*. Pieejams: <http://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms?cdrid=440116> (Pieklūva: 5. jūlijā 2016)
- Atkinson, R., Voudi, S.D. (2000) The Concept of Social Exclusion in the European Union: Context, Development and Possibilities. *Journal of Common Market Studies*, 38(3), 427-448.
- Austin, J., Stevenson, H., Wei-Skillern, J. (2006) 'Social and commercial entrepreneurship: Same, different, or both', *Entrepreneurship: Theory & Practice*, 30(1), lpp.1-22.
- Bērziņa, A. (2015) *Latvija ceļā uz sociālo uzņēmējdarbību- prezentācija NVO foruma ietvaros*. Pieejams tīmeklī. <http://www.saeima.lv/lv/sabiedribas-lidzdaliba/saeimas-un-nvo-forums/2015-gada-nvo-forums> (Skatīts: 15. aprīlis 2016).
- Biedrība Nākotnes iela (2016) *Biedrībai piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss*. Pieejama tīmeklī: <http://www.nakotnes-iela.lv/aktivitates/params/post/692653/biedrībai-pieskirts-sabiedriska-labuma-organizācijas-statuss> (Skatīts: 12. aprīlis 2016).
- Brencis, A. (2015). *Teritoriālā zīmola vadība Latvijas pašvaldību mārketingā: Promocijas darba kopsavilkums*. LU.
- Centrālā statistikas pārvalde (2015.a) Sociālās aizsardzības izdevumi (ESSPROS). <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/metodologija/socialas-aizsardzibas-izdevumi-esspros-37027.html> (Pieklūva: 5. jūlijā 2016)
- Centrālā statistikas pārvalde (2015.b) *EKONOMISKI AKTĪVI UZŅĒMUMI STATISTISKAJOS REĢIONOS, REPUBLIKAS PILSĒTĀS UN NOVADOS*. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzreg/uzreg_ikgad_01_skaitis/SR00111.px/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (Pieklūva: 5. jūlijā 2016)
- Cēsu dome (2014) *Cēsu domes deleģējuma līguma projekts ar pašvaldības SIA „Vidzemes koncertzāle”* Pieejams tīmeklī. www.cesis.lv/uploads/files/lemumu_pielikumi/161_deleģēšanaslīgums.docx (Pieklūva: 05. jūlijs 2016.)
- Chawia, M. et al (2007). From red to grey. Washington, DC: The World Bank, 217-261.
- Dacin, P. A., Dacin, M. T., Matear, M. (2010). 'Social entrepreneurship: Why we don't need a new theory and how we move forward from here', *Academy of Management Perspectives*, 24(3), lpp. 37.
- Dagda (n.a.) *Atkritumu apsaimniekošana Dagdas novadā- prezentācija*. Pieejams tīmeklī. http://www.dagda.lv/uploads/media/Atkritumu_apsaimniekosana_Dagdas_novads_01.pdf (Pieklūva: 07. jūlijs 2016.)
- Daugavpils Olimpiskais Centrs (n.a.) *Par mums*. Pieejams tīmeklī: <http://www.daugavpilsoc.lv/about.html> (Pieklūva: 21. jūlijs 2016.)
- Delfi (2013) *Vientuļajiem Jelgavas novada iedzīvotājiem turpmāk nodrošinās aprūpi un drošības pogu*. Pieejams tīmeklī. <http://www.delfi.lv/novados/jelgavas-novads/zinas/vientuļajiem-jelgavas-novada-iedzivotajiem-turpmak-nodrosinas-aprupi-un-drosibas-pogu.d?id=43854764> (Pieklūva: 05. jūlijs 2016.)
- Dobeļe, L. (2013) *Sociālās uzņēmējdarbības attīstības iespējas Latvijā*. Pieejams tīmeklī: <http://lufb.llu.lv/dissertation->

[summary/entrepreneurship/LasmaDobeLe_promoc_d_kopsavilkums_2014_LLU_ESAF.pdf](#) (Skatīts: 4. aprīlis 2016).

Doherty, R., Pulido, A. (2016): "3 Ways Social Entrepreneurs Can Solve Their Talent Problem", Harvard Business Review.

Donnelly, T. (2014) "A Better Way to Bridge the Skills Gap", Harvard Business Review.

Eiropas Komisija (2007) *Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai kas pievienots paziņojumam "Vienots tirgus 21. gadsimta Eiropā"*. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0725:FIN:LV:PDF> (Pieklūva: 28. jūnijā 2016)

Eiropas Komisija (2012) *KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI*. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0446&from=EN> (Pieklūva: 25. jūnijā 2016)

Eiropas Komisija (2016) *Nodarbinātība, sociālās lietas un iekļautība, „Sociālā aizsardzība un iekļautība”*. Pieejams <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=750> (Pieklūva: 5. jūlijā 2016)

Eiropas Komisija (n.a.) *Cilvēkresursu attīstība*. Pieejams: http://ec.europa.eu/europeaid/sectors/human-development_en

Eiropas Komisija (n.a.) *Sociālā atstumtība*. Pieejams: http://ec.europa.eu/europeaid/sectors/human-development/social-inclusion_en (Pieklūva: 28. jūnijā 2016)

Eiropas Komisija. (2010) *Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai kas pievienots paziņojumam „Eiropas platforma cīņai pret nabadzību un sociālo atstumtību: Eiropas pamatprogramma sociālai un teritoriālai kohēzijai”*. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX:52010DC0758> (Pieklūva: 25. jūnijā 2016)

Eiropas Komisija. (2011) *Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva*. Pieejams tīmeklī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0682:FIN:LV:PDF> (Skatīts: 21.marts 2016).

Eiropas Savienības māja Rīgā (2015) *Sociālā uzņēmējdarbība Latvijā: Tavš izaicinājums nākotnei*. Pieejams tīmeklī: <http://www.esmaja.lv/sociala-uznemejdarbiba/sociala-uznemejdarbiba-latvija-tavs-izaicinajums-nakotnei> (Skatīts: 29.marts 2016).

EUR-Lex (n.a.) *Access to European Union law*. Pieejams tīmeklī: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html> (Skatīts: 31.marts.2016).

European comission. (2014) *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe, Country Report: Latvia*. Pieejams tīmeklī: http://www.lm.gov.lv/upload/darbs_eng/se_mapping_country_report_latvia.pdf (Skatīts: 15. aprīlis 2016).

Eurostat (2014. d.) *Nabadzības vai sociālā atstumšanas riskam pakļauti cilvēki*. Pieejams: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion(Pieklūva: 1. jūlijā 2016)

Eurostat (2014.a) *Mūžizglītība 2009 un 2014. gadā*. Pieejams: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Lifelong_learning_2009_and_2014_\(%C2%B9\)_\(%25_of_the_population_aged_25_to_64_participating_in_education_and_training\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Lifelong_learning_2009_and_2014_(%C2%B9)_(%25_of_the_population_aged_25_to_64_participating_in_education_and_training)_YB15.png) (Pieklūva: 1. jūlijā 2016)

Eurostat (2015.a) *Sociālās aizsardzības statistika*. Pieejams: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Social_protection_statistics(Pieklūva: 28. jūnijā 2016)

Eurostat (2015.b) *Mājokļu statistika*. Pieejams: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Housing_statistics (Pieklūva: 28. jūnijā 2016)

Eurostat (2015.c) *Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pa valstīm, pilsonisko piederību un vecuma grupām*. Pieejams: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Activity_rates_by_groups_of_country_of_citizenship_and_age_groups_2015.png (Pieklūva: 28. jūnijā 2016)

Fonds atvērtaī sabiedrībai (2015) *Sociālās uzņēmējdarbības forums 2015*. Pieejams tīmeklī: www.fondsdots.lv/lv/notikumi/socialas-uznemejdarbibas-forums-2015 (Skatīts 29. marts 2016).

Fryer, B. (2010) "For Retirees, Social Entrepreneurship Is Better Than Golf", Harvard Business Review.

Govindarajan, V., Ramamurti, R. (2015) "3 Ways Businesses Are Addressing Inequality in Emerging Markets" *Harvard Business Review*.

Ikšķīles brīvā skola (2012) *Pašvērtējuma ziņojums*. Pieejams tīmeklī: http://www.brivaskola.lv/par_skolu/pasvertejuma_zinojums (Skatīts: 18.maijā.2016).

Yunus, M. (2007) *Creating A World Without Poverty*. Ņujorka:PublicAffairs.

Kerlin, A. J. (2006) 'Social Enterprise in the United States and Europe: Understanding and Learning from the Differences', *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 17(246), lpp. 247–263.

KPMG Baltic (2014) *Aktivitātes Nr. 3.4. Strukturālo reformu ieviešanas ietekmes novērtēšana: "Gala ziņojums par optimālākajiem risinājuma variantiem sociālās palīdzības sistēmas izmaiņām, un no pārējām sistēmām nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem un piedāvāto variantu ietekmes uz valsts un pašvaldību budžetiem novērtējums*. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/petijumi/5_gala_zinojums.pdf (Pieklūva: 5. jūlijā 2016)

Labklājības ministrija (2014) *Latvijas Sociālais ziņojums*. Pieejams tīmeklī: http://www.lm.gov.lv/upload/sociala_aizsardziba/sociala_ieklausana/nsr_2014_latvia_fin2.pdf (Pieklūva: 27. jūlijs 2016.)

Labklājības ministrija (2015) *Sociālās integrācijas valsts aģentūras darbības stratēģija 2015. - 2016. gadam*. Pieejams tīmeklī: http://www.siva.gov.lv/tl_files/parsiva/SIVA%20strategija%202015-2016.pdf (Skatīts: 19. aprīlis 2016).

Labklājības ministrijas (n.a.) *Sociālā uzņēmējdarbība*. Pieejams tīmeklī: <http://www.lm.gov.lv/text/3091> (Skatīts: 31.marts.2016).

Landless-Cobb, L., Kramer, K., Milway K., S. (2015) "Nonprofits Can't Keep Ignoring Talent Development", *Harvard Business Review*.

Latgales plānošanas reģions (2012) *Seminārs- Sociālā uzņēmējdarbība: iespējas vai izaicinājumi vietējai NVO attīstībai. Tīmekļa vietne*. Pieejams tīmeklī: <http://www.latgale.lv/lv/events/event?id=2765> (Skatīts: 29.marts 2016).

Latvijas Avīze (2012) *Rūjienā slimnīcas vietā izveido Senioru māju*. Pieejams tīmeklī: <http://www.la.lv/rujiena-slimnīcas-vieta-izveido-senioru-maju-2/> (Skatīts.12.maijs 2016).

Latvijas Pilsoniskā alianse (2015) *Biedrību un nodibinājumu saimnieciskās darbības ierobežojumi*. Pieejams tīmeklī: <http://www.nvo.lv/lv/news/publication/biedribu-un-nodibinajumu-saimnieciskas-darbibas-ie-6838/> (Skatīts 18.aprīlī 2016)

Latvijas privātskolu asociācija (n.a.) *Latvijas privātskolas*. Pieejams tīmeklī: http://www.privatskolas.lv/privatskolas_latvija (Skatīts: 18. maijā 2016).

Latvijas Republikas Ārlietu ministrija (n.a.) *Latvija ES – sociālā politika un veselība*. Pieejams tīmeklī: <http://www.es.gov.lv/ricibas-jomas/sociala-politika-veselib> (Pieklūva: 27. jūlijs 2016.)

Latvijas Republikas Labklājības ministrija (2012) *Sociālā iekļaušana: Situācijas raksturojums*. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/548> (Pieklūva: 1. jūlijā 2016)

Latvijas Republikas likums (n.a.) *Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām- 1.pants*. Pieejams tīmeklī: www.likumi.lv (Pieklūva: 01. augusts 2016.)

Latvijas Republikas Saeima (1994) Likums „Par Pašvaldībām”, *Latvijas Vēstnesis*, 61 (192).

Latvijas Republikas Saeima (2010) *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam*.

Latvijas Republikas Saeima (2014) *Saeimas paziņojums: Par Izglītības attīstības pamatnostādņu 2014. - 2020.gadam apstiprināšanu*. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=266406> (Pieklūva: 5. jūlijā 2016)

Latvijas Republikas saeima (2015) *Saeimā izstrādās regulējumu sociālajai uzņēmējdarbībai*. Pieejams tīmeklī: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/23719-saeima-izstradas-regulejumu-socialajai-uznemejdarbibai> (Skatīts 25.aprīlis 2016).

Latvijas sabiedriskie mediji (2014) *Bauskā aizvien sarūgtinājums par vietējās slimnīcas reorganizāciju*. Pieejams tīmeklī: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/bauska-aizvien-sarugtinajums-par-vietejas-slimnīcas-reorganizac.a92342/> (Skatīts:12. maijs 2016).

- Latvijas sociālās uzņēmējdarbības asociācija (n.a.) *Sociālā uzņēmējdarbība*. Pieejams tīmeklī: <http://www.socialauznejdarbiba.lv/> (Skatīts: 17. aprīlis 2016).
- Lešinska, A. (2014) *Sociālie uzņēmumi - nevalstiskās organizācijās Latvijā*. Pieejams tīmeklī: http://providus.lv/article_files/2742/original/Soc_uzn_AGNESES_PETIJUMS_FINAL.pdf?1417533355 (Skatīts: 20. aprīlis 2016).
- Lešinska, A., Litvins G., et al. (2012) *Latvija ceļā uz sociālo uzņēmējdarbību*. Pieejams tīmeklī: http://providus.lv/article_files/2265/original/SU_gala_9nov.pdf?1352889758 (Skatīts: 25. marts 2016).
- Liepājas sociālais dienests (n.a.) *Sociālo institūciju saraksts*. Pieejams tīmeklī: <http://socialaisdienests.liepaja.lv/socialas-institucijas/> (Skatīts: 20.maijs.2016).
- Likumi (2001) *LZA terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 5 Par Komerclikuma terminiem*. Pieejams tīmeklī: <http://likumi.lv/doc.php?id=6935> (Skatīts 18. aprīlis 2016).
- Likumi (2010) *Publisko aģentūru likums*. Pieejams tīmeklī: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=202272> (Skatīts: 19.aprīlis 2016)
- Likumi (2011) *Par Komerclikuma terminiem komersants, komercdarbība, firma u.c.* Pieejams tīmeklī: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=6935> (Skatīts: 18.aprīlis 2016).
- Līvānu 1. vidusskola (2014) *Līvānu 1. vidusskolas attīstības plāns 2014. – 2017. gadam*. Pieejams tīmeklī: http://www.livanu1vsk.lv/?page_id=1560 (Skatīts: 17. aprīlis 2016).
- Līvānu dzīvokļu un komunālā saimniecība (2015) *Vidēja termiņa attīstības stratēģija 2015.-2021. gadam*. Pieejams tīmeklī: http://www.livani.lv/upload/faili/ldzks_vid_term_att_strat_2015-2021.pdf (Pieklūva: 21. jūlijs 2016.)
- Līvānu siltums (2015) *Vidēja termiņa darbības attīstības stratēģija 2015. - 2021. gadam*. Pieejams tīmeklī: http://www.livani.lv/upload/faili/dazadi/sia_livanu_siltums_vid_term_darb_attistibas_strategija_2015.pdf (Skatīts: 29. aprīlis 2016).
- Līvānu slimnīca (2015) *Vidēja termiņa darbības attīstības stratēģija 2015.-2021.gadam*. Pieejama tīmeklī: http://www.livani.lv/upload/faili/livanu_slimnicas_vid_term_att_strat_2015-2021.pdf (Skatīts: 17. aprīlis 2016).
- LM koncepcija (2014) *Koncepcija: Par sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējām Latvijā*. Pieejams tīmeklī: http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/lmkonc_271014_su_1_1807.pdf (Skatīts: 4. aprīlis 2016).
- LR likums (n.a.) *Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām- 18.panta.3.punkts*. Pieejams tīmeklī: www.likumi.lv (Pieklūva: 01. augusts 2016.)
- Lukjanska, R. (2014) *Atbalsts sociālo uzņēmumu sektoram Baltijas jūras valstīs*. Pieejams tīmeklī: <http://socialinnovation.lv/wp-content/uploads/2015/02/makets-latviesu-03.03.pdf> (Skatīts: 20. aprīlis 2016).
- Lukjanska, R. un Cīrule, I. (2014) *Sociālās uzņēmējdarbības pamatnostādnes, labās prakses apkopojums un ieteikumi Latvijas pašvaldībām*. Pieejams tīmeklī: http://socialinnovation.lv/wp-content/uploads/2014/07/Sociala_uznemejdarbiba_pasvaldibam_24012014.pdf (Skatīts: 20. aprīlis 2016).
- Lursoft (n.a.) *Uzņēmumu reģistra datu krātuve*. Pieejams tīmeklī. <http://www.lursoft.lv/lursoft-statistika/Aktivo-un-likvideto-uznemumu-skaitis-sadalijuma-pa-Latvijas-rajoniem&id=52> (Skatīts 12.aprīlī 2016).
- LZA (2001) *Lēmums Nr. 5. Par Komerclikuma terminiem komersants, komercdarbība, firma u. c.* Pieejams tīmeklī: <http://termini.lza.lv/article.php?id=49> (Pieklūva: 01. augusts 2016.)
- Mair, J. un Marti, I. (2006) 'Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction and delight', *Journal of World Business*, 41(1), lpp. 36-44.
- Ogden, T. (2009) "Kiva: A Cautionary Tale for Social Entrepreneurs", *Harvard Business Review*.
- Pilsoniskās sabiedrības attīstības fonds (n.a.) *Sabiedriskā labuma organizācijas statuss – plusi un mīnusi*. Pieejams tīmeklī: <http://sadarbibasabc.lv/sabiedriska-labuma-organizacijas-statuss/> (Skatīts: 11.aprīlis.2016).
- Pollitt, C. (2006) 'Academic advice to practitioners: what is its nature, place and value within academia', *Public Money and Management*, 26(4), lpp. 257-264.
- Pollitt, C. (2013) 'Balance and imbalance in the study of public sector organizations', Pētījums prezentēts: EGPA konferencē, 11-13 Septembris, Edinburga, Skotija.

- Pūķis, M. (2012) *Sociālās uzņēmējdarbības iespējas Latvijā*. Pieejams tīmeklī: http://www.biznesa-attistiba.lv/userfiles/file/Petijums_3.pdf (Skatīts: 10. aprīlis 2016).
- Regents Kalifornijas Universitāte (2008) *Atbalsts un sociālais konflikts: Pirmā nodaļa – Sociālais atbalsts*. Pieejams: <http://www.macses.ucsf.edu/research/psychosocial/socsupp.php#definition> (Pieklūva: 10. jūlijā 2016)
- Rēzeknes novada dome (n.a.) *Deleģētās funkcijas*. Pieejams tīmeklī: <http://rezeknesnovads.lv/novada-pasvaldiba/delegetas-funkcijas/>. (Pieklūva: 05. jūlijs 2016.)
- Rēzeknes pilsētas pašvaldība (2015) *Rēzeknes pilsētas pašvaldības atbalsts NVO un komersantiem 2013-2015.gadā*. Pieejams tīmeklī: http://www.rezekne.lv/uploads/media/Rezeknes_pilsetas_pasvaldibas_2015_gada_parskats.pdf (Pieklūva: 01. jūlijs 2016.)
- Rīgas Domes Labklājības departaments (2016) *Sociālie pakalpojumi*. Pieejams: <http://www.ld.riga.lv/lv/socialie-pakalpojumi-49.html> (Pieklūva: 10. jūlijā 2016)
- Samariešu apvienība (n.a.) *Par mums*. Pieejams tīmeklī: <http://www.samariesi.lv/lv/par-mums/kas-ir-latvijas-samariesu-apvieniba> (Skatīts: 18.aprīlis.2016).
- Seelos, C. un Mair, J. (2005) 'Social entrepreneurship: Creating new business models to serve the poor', *Business Horizons*, 48, lpp. 241-246.
- Senior Baltic (n.a.) *Sākums*. Pieejama tīmeklī: <http://seniorbaltic.lv/> (Skatīts: 29.aprīlis 2016).
- SIA Ūdensnesējs serviss (n.a.) *Par mums*. Pieejams tīmeklī: www.udensnesejs.lv/lv/par-mums. (Pieklūva: 05. jūlijs 2016.)
- SU (2016) *Sociālās uzņēmējdarbības likuma melnraksts*. Pieejams tīmeklī. http://static1.squarespace.com/static/5103d40fe4b065d4a1c32d90/t/57724b9a9f74565e1849fbc/1467108251579/SU_Redakcija_270616_final.pdf (Pieklūva: 20. jūlijs 2016.)
- Terjesen, S., Lepoutre, J., Justo, R., Bosma N. (2012) *Global entrepreneurship monitor: 2009 report on social entrepreneurship*. Pieejams tīmeklī: file:///C:/Users/User%201/Downloads/1349344229GEM_2009_Social_Entrepreneurship_Report.pdf
- Tukuma novada pašvaldība (2015) *Tukuma novada sociālā dienesta 2015.gada publiskais pārskats*. Pieejams tīmeklī: www.tukums.lv/images/stories/2016_gads/Dome/soc_parskats.doc (Skatīts: 19.aprīlis 2016).
- Valmieras ziņas (2015) *Valmieras pilsētas pašvaldības Dienas centra funkcijas deleģētas fondam "Iespēju tilts"*. Pieejams tīmeklī. <http://valmieraszinas.lv/valmieras-pilsetas-pasvaldibas-dienas-centra-funkcijas-delegetas-fondam-iespeju-tilts/> (Pieklūva: 05. jūlijs 2016)
- VID (n.a.) *Sabiedriskā labuma organizācijas- datu krātuvē*. Pieejams tīmeklī. https://www6.vid.gov.lv/VID_PDB/SLO (Skatīts: 13.aprīlī 2016).
- Vienotība (2014) *Labklājība*. Pieejams tīmeklī: <http://www.vienotiba.lv/par-mums/valdibas-deklaracija/labklajiba/> (Skatīts: 08. marts 2016).
- VSAA (2015) *Pārskats par darbību 2014. gadā*. Pieejams tīmeklī: http://www.vsaa.lv/media/uploads/UserFiles/par_vsaa/publiskais_gada_parskats/vsaa_publiskais_parskats_2014_01062015.pdf (Skatīts: 21. aprīlis 2016).
- Zahra, S. A., Rawhouser, H. N., Bhawe, N., Neubaum, D. O., Hayton, J. C. (2008) 'Globalization of social entrepreneurship opportunities', *Strategic Entrepreneurship Journal*, 2(2), lpp. 117-131.

PIELIKUMI

1. pielikums: Google meklēto atslēgas vārdu saraksts, lai noteiktu sociālās uzņēmējdarbības popularitāti valstī

Google atslēgas vārdi	Google atslēgas vārdi
social entrepreneurship	social enterprise greenhouse
social enterprise	social ventures
social business	social business definition
social entrepreneurs	harvard social enterprise conference
social enterprise definition	social entrepreneurship companies
what is a social enterprise	social company
social enterprises	social enterprise
social entrepreneurship ideas	what is social business
what is social entrepreneurship	school of social entrepreneurs
social enterprise examples	definition of social enterprise
social entrepreneurship definition	define social entrepreneurship
what is social enterprise	social enterprise meaning
social entrepreneurship examples	a social enterprise
social enterprise ideas	social enterprise business plan
social enterprise jobs	list of social enterprises
social enterprise companies	business and social enterprise
social business model	social entrepreneurship
define social enterprise	building social business
social enterprise funding	funding for social enterprises
examples of social enterprises	social enterprises examples
social enterprise scotland	list of social entrepreneurs
social business ideas	successful social enterprises
social enterprise academy	social enterprise business model
famous social entrepreneurs	examples of social entrepreneurship
social entrepreneurship jobs	for profit social enterprise
	the social company

2. pielikums: Pētījumā izmantoto jomu saraksts

Google atslēgas vārdi	Google atslēgas vārdi
Integrācija darbā	Godīga tirdzniecība (fair trade)
Izglītība	Viesnīcas un restorāni
Sociālie mājokļi	Finanses
Veselība	Tūrisms
Kultūra	Informācijas tehnoloģijas
Vides aizsardzība	Mazumtirdzniecība
Mājokļu labiekārtošana, uzkopšana u. tml.	Cilvēkresursi (HR)
Ēdināšana	Atjaunojamā enerģija
Sociālā palīdzība	Pētniecība
Patversmes	Lietotu preču tirdzniecība
Atkritumu menedžments	Audits
Lauksaimniecība	Komunikācija un mārketing
Celtniecība un remontdarbi	Godīga tirdzniecība (fair trade)
	Viesnīcas un restorāni

3. pielikums: Tiesībzinātņu faktoru ietekme

Tiesībzinātņu faktoru ietekme uz Sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu					
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,163 ^a	,027	-,120	0,63308%	2,520
a. Predictors: (Constant), JUR3, JUR2, JUR1					
b. Dependent Variable: REZPAZ1					

Tiesībzinātņu faktoru ietekme uz Sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu Koeficientu pārskats						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,540	,234		2,306	,032
	JUR1	,172	,429	,139	,401	,692
	JUR2	-,245	,406	-,208	-,604	,553
	JUR3	,123	,276	,099	,443	,662
a. Dependent Variable: REZPAZ1						

Tiesībzinātņu faktoru ietekme uz Sociālās uzņēmējdarbības popularitāti						
Model	R	R Square	Adjusted Square	R	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,472 ^a	,223	,121		0,25983%	,351
a. Predictors: (Constant), JUR3, JUR1, JUR2						
b. Dependent Variable: REZPAZ2						

Tiesībzinātņu faktoru ietekme uz Sociālās uzņēmējdarbības popularitāti Koeficientu pārskats						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,452	,090		5,030	,000
	JUR1	-,214	,156	-,370	-1,368	,184
	JUR2	,361	,149	,663	2,429	,023
	JUR3	-,109	,109	-,188	-1,002	,327
a. Dependent Variable: REZPAZ2						

4. pielikums: Izglītojošā atbalsta veidi un efektivitāte

Izglītojošā atbalsta veidu un efektivitātes ietekme uz Sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu						
Model	R	R Square	Adjusted Square	R	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,463 ^a	,214	,140		0,55501%	2,477
a. Predictors: (Constant), ATB2, ATB5						
b. Dependent Variable: REZPAZ1						

Izglītojošā atbalsta veidu un efektivitātes ietekme uz Sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu Koeficientu pārskats						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,207	,197		1,051	,305
	ATB2	,425	,236	,351	1,805	,085
	ATB5	,542	,306	,345	1,771	,091
a. Dependent Variable: REZPAZ1						

Izglītojošā atbalsta veidu un efektivitātes ietekme uz Sociālās uzņēmējdarbības popularitāti						
Model	R	R Square	Adjusted Square	R	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,529 ^a	,280	,186		0,25012%	,779
a. Predictors: (Constant), ATB3, ATB5						
b. Dependent Variable: REZPAZ2						

Izglītojošā atbalsta veidu un efektivitātes ietekme uz Sociālās uzņēmējdarbības popularitāti Koeficientu pārskats						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,564	,102		5,544	,000
	ATB3	,180	,115	,302	1,560	,132
	ATB5	-,100	,116	-,152	-,860	,399
a. Dependent Variable: REZPAZ2						

5. pielikums: **Finansiālā atbalsta veidi un efektivitāte**

Finansiālā atbalsta veidu un efektivitātes ietekme uz Sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu					
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,406 ^a	,165	,127	0,55914%	2,575
a. Predictors: (Constant), ATB6					
b. Dependent Variable: REZPAZ1					

Finansiālā atbalsta veidu un efektivitātes ietekme uz Sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu Koeficientu pārskats						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,441	,128		3,440	,002
	ATB6	,585	,281	,406	2,083	,049
a. Dependent Variable: REZPAZ1						

Finansiālā atbalsta veidu un efektivitātes ietekme uz Sociālās uzņēmējdarbības popularitāti					
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,443 ^a	,196	,005	0,27646%	,420
a. Predictors: (Constant), ATB4, ATB7, ATB9					
b. Dependent Variable: REZPAZ2					

Finansiālā atbalsta veidu un efektivitātes ietekme uz Sociālās uzņēmējdarbības popularitāti Koeficientu pārskats						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,396	,105		3,778	,001
	ATB4	,038	,139	,066	,274	,787
	ATB7	,081	,150	,148	,539	,596
	ATB9	,565	,296	1,004	1,912	,070
a. Dependent Variable: REZPAZ2						

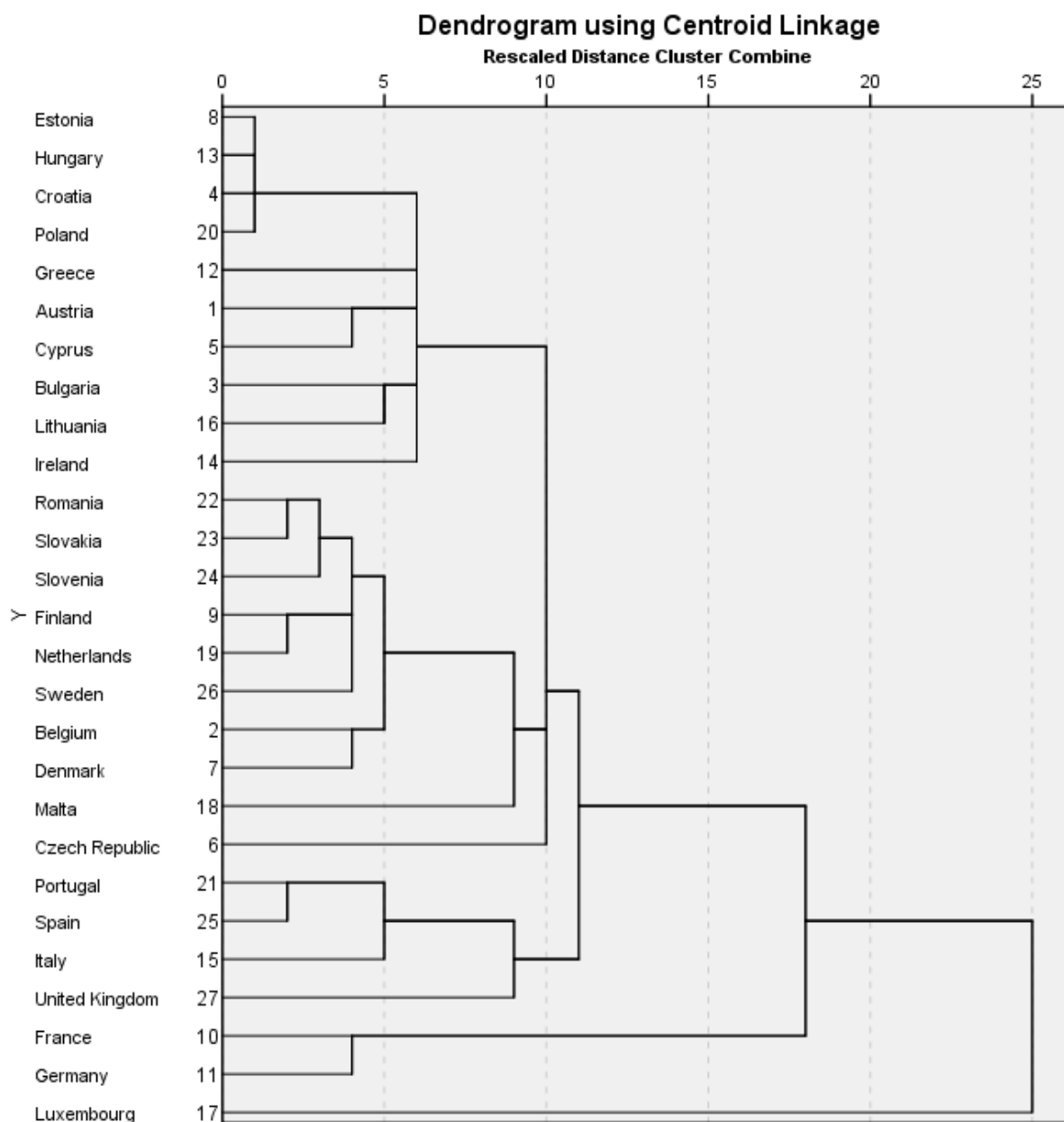
6. pielikums: Ekosistēmas dalībnieki

Dominējošie ekosistēmas dalībnieki, kuri ietekmē Sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu						
Model	R	R Square	Adjusted Square	R	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,573 ^a	,329	,142		0,55423%	2,147
a. Predictors: (Constant), DAL2, DAL3, DAL6						
b. Dependent Variable: REZPAZ1						

Dominējošie ekosistēmas dalībnieki, kuri ietekmē Sociālo uzņēmumu relatīvo skaitu Koefficientu pārskats						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,294	,343		,858	,402
	DAL2	,119	,086	,280	1,381	,184
	DAL3	,236	,167	,285	1,419	,173
	DAL6	,208	,116	,408	1,797	,089
a. Dependent Variable: REZPAZ1						

Dominējošie ekosistēmas dalībnieki, kuri ietekmē Sociālās uzņēmējdarbības popularitāti						
Model	R	R Square	Adjusted Square	R	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,332 ^a	,110	,036		0,27212%	,228
a. Predictors: (Constant), DAL3						
b. Dependent Variable: REZPAZ2						

Dominējošie ekosistēmas dalībnieki, kuri ietekmē Sociālās uzņēmējdarbības popularitāti Koefficientu pārskats						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,502	,077		6,509	,000
	DAL3	,092	,073	,266	1,268	,217
a. Dependent Variable: REZPAZ2						

8. pielikums: Lauka pētījumam pakļauto organizāciju un intervēto personu saraksts

Intervētie organizāciju vadītāji	Intervētās personas amats pētījumam pakļautajās organizācijās	Organizācijas sociālās darbības profils
Andris Vaivods	Līvānu novada domes priekšsēdētājs	Publiskā administrācija
Arnita Briška	Līvānu sociālā dienesta vadītājs	Sociālā palīdzība
Inese Magdaļenoka	Līvānu 1.vidusskolas direktora vietniece	Vidējā izglītība
Zeltīta Vanaga	Līvānu 1.vidusskolas direktora vietniece mācību darbā	Vidējā izglītība
Mārīte Vilcāne	Multifunkcionālais jaunatnes iniciatīvu centrs "Kvartāls" vadītāja	Bērnu un jauniešu sociālā iesaiste
Ilze Griezāne	Latgales mākslas un amatniecības centra direktore	Amatniecības tradīciju saglabāšana un attīstība
Gunta Jaudzema	Alternatīvās aprūpes pakalpojumu centra "Rožlejas" vadītāja	Veco ļaužu sociāla aprūpe
Aija Smirnova	Līvānu novada Kultūras centra direktore	Kultūras pakalpojumu sniegšana
Zane Gaiduka	Līvānu inženiertehnoloģiju un inovāciju centra vadītāja	Atbalsts inovāciju attīstībai
Inguna Badune	Biedrības "Baltā māja" vadītāja	Senioru un cilvēku ar īpašām vajadzībām iesaiste, aprūpes pakalpojumu sniegšana
Dr. Vadims Krimans	SIA Līvānu slimnīca valdes priekšsēdētājs	Sociālā aprūpe un medicīnas pakalpojumu sniegšana
Andrejs Patmalnieks	SIA Līvānu dzīvokļu un komunālā saimniecības valdes priekšsēdētāja vietnieks	Ūdensapgāde un kanalizācija, komunālā (dzīvokļu) saimniecība, atkritumu apsaimniekošana, teritorijas labiekārtošana un apzaļumošana
Valentīna Liepa	SIA Līvānu siltums ekonomiste	Tvaika piegāde
Eva Viļķina	Biedrības "Cerību spārnu" valdes priekšsēdētāja (Sigulda)	Cilvēku integrācija sabiedrībā

9.pielikums: Pētījumu gaitā intervēto personu saraksts.

PERSONA	IEŅEMAMĀIS AMATS
Maruta Plīvda	Preiļu novada domes priekšsēdētāja
Ilze Tijone	Bauskas domes attīstības un plānošanas nodaļas vadītāja
Rīta Vectirāne	Jelgavas domes priekšsēdētāja vietniece sociālo lietu, veselības un kultūras jautājumu programmā
Mārtiņš Bojārs	Mārupes novada domes priekšsēdētājs
Pēteris Dzalbe	Daugavpils domes priekšsēdētāja vietnieks
Līvija Drozde	Daugavpils pilsētas pašvaldības iestādes sociālais dienests vadītājas p.i.
Aleksejs Stecs	Rēzeknes domes priekšsēdētāja vietnieks pilsētas attīstības un investīciju jautājumos
Viktors Moisejs	Krāslavas domes priekšsēdētāja vietnieks
Jānis Geiba	Krāslavas domes izpilddirektors
Jāzepe Brencis	SIA "Vidusdaugavas televīzija" valdes loceklis

Andris Vaivods	Līvānu novada domes priekšsēdētājs
Lilita Seimuškāne	Ventspils novada dome

10. pielikums: **Grupā 1 apkopotās pašvaldības ņemot vērā to teritoriju un mājokļu apsaimniekošanas izdevumus.**

PLĀVIŅAS	SMILTENE	RĪGA (P)	OLAINE
Rucava	Cibla	Rēzekne (p)	Sala
Dobeles	Daugavpils (p)	Rundāle	Mālpils
Varakļāni	Krāslava	Cēsis	
Kārsava	Lubāna	Pāvilosta	
Roja	Naukšēni	Riebiņi	
Ķekava	Krimulda	Viļāni	
Valmiera (p)	Jelgava (p)	Liepāja (p)	
Cesvaine	Dundaga	Iecava	

11. pielikums: **Aptaujas anketas pirmie septiņi jautājumi.**

1. Novērtējiet zemāk minētās pašvaldībā esošās problēmas pēc to nozīmīguma (1 – nenozīmīga; 2 – neliela nozīme; 3 – viduvēja nozīme; 4 – liela nozīme un 5 ļoti liela nozīme). Atbilstošo vērtējumu lūdzu atzīmēt tabulā ar „x”.

	1	2	3	4	5
Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas (piemēram, bezdarbnieki)					
Sociāli atstumto iekļaušanas problēmas (piemēram, etniskās grupas)					
Pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmas					
Cilvēkresursu attīstības problēmas					
Teritorijas labiekārtošanas problēmas					

2. Novērtējiet zemāk minētās pašvaldībā esošās problēmas pēc to resursu pieejamības konkrēto problēmu risināšanai (1 – ļoti liels resursu trūkums problēmas risināšanai un 5 pietiekošs resursu apjoms problēmas risināšanai)

	1	2	3	4	5
Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas (piemēram, bezdarbnieki)					
Sociāli atstumto iekļaušanas problēmas (piemēram, etniskās grupas)					
Pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmas					
Cilvēkresursu attīstības problēmas					
Teritorijas labiekārtošanas problēmas					

3. Novērtējiet zemāk minēto resursu pieejamību “Sociāli atbalstāmo iesaistīšanas” problēmas risināšanai (1- ļoti liels resursu trūkums, 2 – liels resursu trūkums, 3 – viduvējs resursu trūkums, 4 – neliels resursu trūkums, 5 - pietiekošs resursu apjoms). Sadaļā „Cits”, varat ierakstīt un novērtēt citu problēmu, kura nav starp tabulā minētajām.

	1	2	3	4	5

Sadarbības partneri					
Cilvēkresursi					
Finanšu līdzekļi					
Atbilstoša infrastruktūra					
Cits: _____					

4. Novērtējiet zemāk minēto resursu pieejamību "Sociāli atstumto iekļaušanas" problēmas risināšanai (1- ļoti liels resursu trūkums, 2 – liels resursu trūkums, 3 – viduvējs resursu trūkums, 4 – neliels resursu trūkums, 5 - pietiekošs resursu apjoms)

	1	2	3	4	5
Sadarbības partneri					
Cilvēkresursi					
Finanšu līdzekļi					
Atbilstoša infrastruktūra					
Cits: _____					

5. Novērtējiet zemāk minēto resursu pieejamību "Pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas" problēmas risināšanai (1- ļoti liels resursu trūkums, 2 – liels resursu trūkums, 3 – viduvējs resursu trūkums, 4 – neliels resursu trūkums, 5 - pietiekošs resursu apjoms)

	1	2	3	4	5
Sadarbības partneri					
Cilvēkresursi					
Finanšu līdzekļi					
Atbilstoša infrastruktūra					
Cits: _____					

6. Novērtējiet zemāk minēto resursu pieejamību "Cilvēkresursu attīstības" problēmas risināšanai (1- ļoti liels resursu trūkums, 2 – liels resursu trūkums, 3 – viduvējs resursu trūkums, 4 – neliels resursu trūkums, 5 - pietiekošs resursu apjoms)

	1	2	3	4	5
Sadarbības partneri					
Cilvēkresursi					
Finanšu līdzekļi					
Atbilstoša infrastruktūra					
Cits: _____					

7. Novērtējiet zemāk minēto resursu pieejamību "Teritorijas labiekārtošanas" problēmas risināšanai (1- ļoti liels resursu trūkums, 2 – liels resursu trūkums, 3 – viduvējs resursu trūkums, 4 – neliels resursu trūkums, 5 - pietiekošs resursu apjoms)

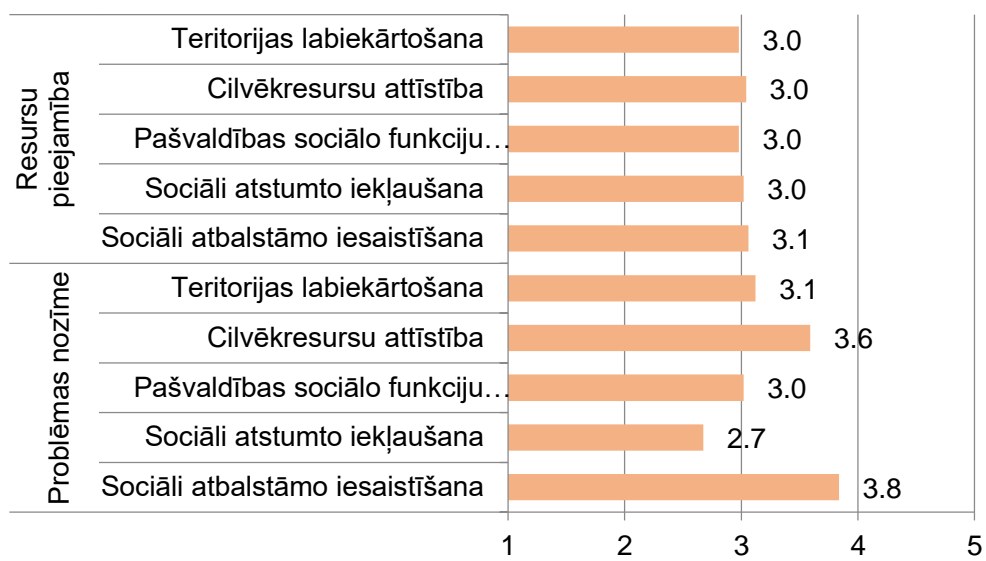
	1	2	3	4	5
Sadarbības partneri					
Cilvēkresursi					
Finanšu līdzekļi					
Atbilstoša infrastruktūra					
Cits: _____					

12. pielikums: Pašvaldību grupas (p) apzīmē „Republikas pilsēta”. Jā/Nē apzīmē to, vai no pašvaldības saņemtas atbildes uz anketā norādītajiem jautājumiem, kas izmantoti pētījumā.

GRUPA 4		GRUPA 3		GRUPA 2		GRUPA 1	
Valmiera (p)	Jā	Dobele	Jā	Limbaži	Jā	Ķegums	Nē
Ķekava	Jā	Lielvārde	Jā	Ogre	Jā	Grobiņa	Jā
Mārupe	Nē	Alūksne	Jā	Saldus	Nē	Krāslava	Jā
Salaspils	Nē	Garkalne	Nē	Smiltene	Jā	Carnikava	Jā
Ādaži	Nē	Gulbene	Nē	Amata	Nē	Daugavpils	Jā
Babīte	Nē	Madona	Nē	Preiļi	Jā	Ilūkste	Jā
Olaine	Jā	Kandava	Jā	Ropaži	Nē	Kocēni	Jā
Sigulda	Jā	Vecumnieki	Nē	Aizkraukle	Nē	Nīca	Nē
Ozolnieki	Nē	Cesvaine	Nē	Balvi	Jā	Rēzekne	Jā
Stopiņi	Jā	Rēzekne (p)	Jā	Beverīna	Nē	Kārsava	Nē
Krimulda	Nē	Jelgava	Jā	Jaunpiebalga	Jā	Jēkabpils (p)	Nē
Koknese	Jā	Roja	Jā	Mērsrags	Nē	Jelgava (p)	Jā
Engure	Nē	Bauska	Nē	Sēja	Nē	Aizpute	Jā
Cēsis	Jā	Priekule	Nē	Ērgļi	Nē	Līvāni	Jā
Baldone	Jā	Talsi	Jā	Tērvete	Nē	Alsunga	Jā
Brocēni	Nē	Aloja	Jā	Nereta	Jā	Dagda	Jā
Mālpils	Nē	Skrīveri	Jā	Rauna	Nē	Jaunjelgava	Nē
Jūrmala (p)	Nē	Lubāna	Nē	Vaiņode	Nē	Ludza	Nē
Tukums	Nē	Jaunpils	Nē	Daugavpils (p)	Nē	Mazsalaca	Nē
Ikšķile	Nē	Ventspils (p)	Nē	Iecava	Nē	Pāvilosta	Nē
Inčukalns	Jā	Ventspils	Nē	Sala	Nē	Riebiņi	Nē
Rūjiena	Jā			Burtnieki	Jā	Zilupe	Nē
Saulkrasti	Nē			Kuldīga	Nē	Līgatne	Nē
Salacgrīva	Nē			Pārgraujas	Jā	Vecpiebalga	Jā
Rīga (p)	Jā			Rundāle	Nē	Viļaka	Nē
				Aglona	Nē	Viļāni	Nē
				Cibla	Nē	Rugāji	Nē
				Krustpils	Nē	Durbe	Nē
				Viesīte	Jā	Jēkabpils	Jā
				Ape	Jā	Priekule	Nē
				Skrunda	Nē	Dundaga	Nē
				Liepāja (p)	Jā	Valka	Nē
						Varakļāni	Nē
						Plaviņas	Nē
						Rucava	Jā

GRUPA 4		GRUPA 3		GRUPA 2		GRUPA 1	
						Baltinava	Nē
						Strenči	Nē
						Auce	Nē
						Naukšēni	Jā
						Vārkava	Nē
						Aknīste	Nē

13. pielikums: Vidējo vērtību apskats par Jautājumiem 1 un 2.

14. pielikums: Pašvaldību Grupas, kuras izveidotas ņemot vērā to izdevumus par teritoriju un mājokļu apsaimniekošanu.

GRUPA 4	GRUPA 3	GRUPA 2	GRUPA 1
Carnikava	Limbaži	Aizpute	Pļaviņas
Stopiņi	Aglona	Lielvārde	Rucava
Strenči	Engure	Brocēni	Dobele
Jaunjelgava	Madona	Ērgļi	Varakļāni
Aknīste	Ādaži	Rēzekne	Kārsava
Saldus	Jēkabpils	Aloja	Roja
Ogre	Ropaži	Beverīna	Ķekava
Vecpiebalga	Daugavpils	Zilupe	Valmiera (p)
Līgatne	Līvāni	Viesīte	Cesvaine
Vaiņode	Priekule	Viļaka	Smiltene
Priekuļi	Baltinava	Nereta	Cibla
Kuldīga	Balvi	Alsunga	Daugavpils (p)
Garkalne	Ilūkste	Babīte	Krāslava
Nīca	Sēja	Bauska	Lubāna
Kocēni	Vecumnieki	Sigulda	Naukšēni
Skruna	Grobiņa	Jēkabpils (p)	Krimulda
Aizkraukle	Tērvete	Vārkava	Jelgava (p)
Saulkrasti	Ķegums	Jūrmala (p)	Dundaga
Valka	Ozolnieki	Kandava	Rīga (p)
Ikšķile	Gulbene	Tukums	Rēzekne (p)
Krustpils	Jaunpiebalga	Burtnieki	Rundāle
Auce	Preiļi	Salaspils	Cēsis
Ventspils	Ape	Alūksne	Pāvilosta
Ventspils (p)	Mazsalaca	Inčukalns	Riebiņi
Salacgrīva	Dagda	Rūjiena	Viļāni
Amata	Mārupe	Ludza	Liepāja (p)
Rauna	Pārgauja	Jelgava	Iecava
Rugāji	Jaunpils	Koknese	Olaine
Talsi	Skrīveri	Mērsrags	Sala
Durbe		Baldone	Mālpils

15. pielikums: **Aptaujas anketas no 8. līdz 24. jautājumam.**

8. Lūdzu piecu baļļu skalā raksturojiet to, kāda sociālās uzņēmējdarbības attīstībā, būtu jūsu pašvaldības pozīcija:

Pasīva, nodrošinot privātā sektora dibinātu sociālo uzņēmumu atbalstu				Aktīva, pašvaldībai pašai dibinot sociālos uzņēmumus
1	2	3	4	5

9. Sociālo problēmu risināšanai nosaukums "inovatīvs sociālais uzņēmums" Jūsaprāt būtu vairāk attiecināms uz:

3. pašvaldības dibinātu sociālo uzņēmumu;
4. privātā sektora dibinātu sociālo uzņēmumu.

10. Sabiedrisko un sociālo problēmu risināšanai Jūsu pašvaldībā vairāk paļaujas uz:

5. sociālā taisnīguma principiem;
6. liberālisma principiem;
7. mēs cenšamies abus principus kombinēt.

11. Kurš no dotajiem iemesliem Jūsaprāt visvairāk raksturo Jūsu pašvaldības viedokli par sociālās atstumtības cēloņiem, cilvēkam liedzot iespējas īstenot sabiedrībai raksturīgos dzīves modeļus (brīvajos lauciņos ierakstiet skaitļus 1(visvairāk) līdz 3 (vismazāk)).

<i>Pārdales diskurss</i> , kad cilvēkam trūkst naudas	
<i>Sociālais diskurss</i> , kad cilvēkam trūkst darba	
<i>Morālais diskurss</i> , kad cilvēkam trūkst morāles	

12. Piecu baļļu skalā lūdzu novērtējiet zemāk pieminēto problēmu nozīmīgumu jūsu pašvaldībā.

	zems				augsts
	1	2	3	4	5
sociāli atbalstāmo iesaistīšanas problēmas					
sociāli atstumto iesaistes problēmas					
pašvaldības sociālo funkciju deleģēšanas problēmas					
cilvēkresursu attīstības problēmas					
teritorijas labiekārtošanas problēmas					

13. Ar uzņēmējdarbības tsk. ar sociālās uzņēmējdarbības metodēm optimālāk būtu risināt: (brīvajā lauciņā ierakstiet skaitļus 1(vislabāk) līdz 3 (vissliktāk)).

sociāli atbalstāmo un sociāli atstumto iesaistes problēmas	
cilvēkresursu tsk. depopulācijas problēmas	
teritorijas labiekārtošanas problēmas	

14. Lūdzu piecu skaitļu skalā novērtējiet piedāvāto variantu nozīmi, lai nākotnē pašvaldībā risinātu sociāli atbalstāmo iesaistīšanas un sociāli atstumto iekļaušanas problēmas.

	zems				augsts	
	1	2	3	4	5	Uzņēmums
Ieņemt liberālu pozīciju, uzskatot, ka valstij un pašvaldībai nodrošinot atbilstīgu uzņēmējdarbības vidi, problēmas atrisinās brīvais tirgus						

sadarboties un aktīvi atbalstīt jaundibinātos vai transformētos privātos sociālos uzņēmumus. Kuras? (atbildi ierakstiet lauciņā "uzņēmums")						
sadarboties un aktīvi atbalstīt sociālo uzņēmējdarbību veicošās NVO un to struktūrvienības. Kuras? (atbildi ierakstiet lauciņā "uzņēmums")						
Par sociālo uzņēmumu transformēt kādu no pašvaldības aģentūrām, iestādēm vai kapitālsabiedrībām. Kuras? (atbildi ierakstiet lauciņā "uzņēmums")						
Dibināt jaunu pašvaldībai piederošu sociālo uzņēmumu						

15. Lūdzu vienā teikumā nosauciet svarīgāko Jūsu pašvaldībā esošo problēmu **sociāli atbalstāmo iesaistīšanas jomā**

16. Lūdzu vienā teikumā nosauciet svarīgāko Jūsu pašvaldībā esošo problēmu sociāli **atstumto iekļaušanas jomā**

17. Lūdzu piecu skaitļu skalā novērtējiet piedāvāto variantu nozīmi, lai nākotnē pašvaldībā risinātu **cilvēkresursu attīstības problēmas**.

	zems				augsts	
	1	2	3	4	5	Uzņēmums
Ieņemt liberālu pozīciju, uzskatot, ka valstij un pašvaldībai nodrošinot atbilstīgu uzņēmējdarbības vidi, problēmas atrisinās brīvais tirgus						
sadarboties un aktīvi atbalstīt jaundibinātos vai transformētos privātos sociālos uzņēmumus. Kuras? (atbildi ierakstiet lauciņā "uzņēmums")						
sadarboties un aktīvi atbalstīt sociālo uzņēmējdarbību veicošās NVO un to struktūrvienības. Kuras? (atbildi ierakstiet lauciņā "uzņēmums")						
Par sociālo uzņēmumu transformēt kādu no pašvaldības aģentūrām, iestādēm vai kapitālsabiedrībām. Kuras? (atbildi ierakstiet lauciņā "uzņēmums")						
Dibināt jaunu pašvaldībai piederošu sociālo uzņēmumu						

18. Lūdzu vienā teikumā nosauciet svarīgāko Jūsu pašvaldībā esošo problēmu **cilvēkresursu attīstības jomā**

19. Lūdzu piecu skaitļu skalā novērtējiet piedāvāto variantu nozīmi, lai nākotnē pašvaldībā risinātu **teritorijas labiekārtošanas problēmas**:

	zems				augsts	
	1	2	3	4	5	Uzņēmums
Ieņemt liberālu pozīciju, uzskatot, ka valstij un pašvaldībai nodrošinot atbilstīgu uzņēmējdarbības vidi, problēmas atrisinās brīvais tirgus						
sadarboties un aktīvi atbalstīt jaundibinātos vai transformētos privātos						

sociālos uzņēmumus. Kuras? (atbildi ierakstiet lauciņā "uzņēmums")						
sadarboties un aktīvi atbalstīt sociālo uzņēmējdarbību veicošās NVO un to struktūrvienības. Kuras? (atbildi ierakstiet lauciņā "uzņēmums")						
Par sociālo uzņēmumu transformēt kādu no pašvaldības aģentūrām, iestādēm vai kapitālsabiedrībām. Kuras? (atbildi ierakstiet lauciņā "uzņēmums")						
Dibināt jaunu pašvaldībai piederošu sociālo uzņēmumu						

20. Lūdzu vienā teikumā nosauciet svarīgāko Jūsu pašvaldībā esošo problēmu **teritorijas labiekārtošanas** jomā

21. Lūdzu piecu skaitļu skalā novērtējiet piedāvāto variantu nozīmi par to, kā pašreiz izpaužas Jūsu pašvaldības funkciju deleģēšanas prakse sadarbībai ar privāto sektoru:

	zems				augsts
	1	2	3	4	5
Ar privātajām kapitālsabiedrībām					
Ar privātajām kapitālsabiedrībām, kur pašvaldībai ir kapitāla daļas					
Ar NVO					

22. Lūdzu piecu skaitļu skalā novērtējiet piedāvāto variantu nozīmi par to, kā nākotnē varētu izpausties pašvaldības funkciju deleģēšanas prakse ar privāto sektoru:

	zems				augsts
	1	2	3	4	5
Ar privātajām kapitālsabiedrībām					
Ar privātajām kapitālsabiedrībām, kur pašvaldībai ir kapitāla daļas					
Ar NVO un to dibinātajiem soc.uzņ.					
ar sociālajiem uzņēmumiem					
ar hibrīdu uzņēmumiem (uzņēmums, kas vienlaicīgi pelna un veic sociālu misiju)					

23. Jūsu pārstāvētā pašvaldība:

24. Sfēra, kuru Jūs pašvaldībā pārstāvat.

Šis materiāls ir izstrādāts ar Norvēģijas finanšu instrumenta 2009.-2014. gada perioda programmas „Kapacitātes stiprināšana un institucionālā sadarbība starp Latvijas un Norvēģijas valsts institūcijām, vietējām un reģionālām iestādēm” atbalstu projekta „Lietpratīga pārvaldība un Latvijas pašvaldību veikspējas uzlabošana” ietvaros.

Par tā saturu pilnībā atbild Dr.sc.administr. Ainārs Brencis un Dr.oec. Inga Šīna, un tas neatspoguļo Programmas un iesaistīto valstu oficiālo viedokli.